

ВИГНАННЯ З РАЮ

РОМАН

ПРЕАМБУЛА, АБО ПЕРЕДСЛОВО, ЯКОГО МОЖНА Й НЕ ЧИТАТИ

[Кілька років тому (як не пасує таке спокійне словосполучення до рпазматичних перестрибів часу наприкінці ХХ віку!) автор опублікував книжечку "Левине серце". Де вона тепер? Чи навіки втонула в тій давньогрецькій річці Леті, назва якої дивним чином перегукується з нашими словами "пролітати" і "залітати", себто щезати в безвістях, а чи, може, зачепилася за чиєсь критичне перо і розляпується незграбними кляксами в гнітючих переліках імен і назв — ім'я ж їм легіон!

А тим часом автор у своєму нахаб... (замінімо це надто категоричне слово лагіднішим—"зухвальством"), то, отже, у своєму зухвальстві наважувався тішити себе думкою, ніби його книжечка все ж зачепилася десь бодай за самий закрайок пам'яті вдячного читача і ще посилає в світи свої кволі сигнали, як оті відлітаючі від нас галактики, що вмерли мільйони років тому і зникають у безмірах часу й простору темні й безнадійні, а їхнє колишнє світіння ще мчить у космосі і шукає теплих притулків у холодних полях вічності.

Щодо галактик — це коли вірити астрономам. А щодо книжок? Хто поставить свій високий авторитет на захист книжки? Окрім того, книжка — і мільйоноліття? Го-го, коза! Го-го, сіра — як писав сам же автор "Левиного серця" (до речі, проблема кіз у повій книжці знайде свій подальший розвиток). Змобілізуймо всю свою добродушність і пробачливо усміхнімося на таку авторську паїв-пість (і на його нахабство, так, так!). Надто коли згадати, що досі в літературі найвищі мріяння не сягали далі тисячоліть або століть, а нині, з розвитком нашої улюбленої техніки і неймовірного розвою книговидавничої справи, відлік часу для книжок провадиться на десятиліття, а то вже й не на ліття, а на місяччя

або ...дення. І справа не в скороминучості й нетривкості авторських думок (коли вопи є в книжці, коли є!), а скорше в якості паперу, на якому друкуються книжки, а ще: в якісному складі атмосфери, просто кажучи, того повітря, що в ньому мають вони жити разом з нами. Люди ще якось витримують. Пристосовуються. Адаптуються (слово таке, ніби тебе б'ють чимось дерев'яним по голові, але ти тільки чухаєшся, а живеш далі. Хоч людина й розвивалася разом з тваринами, але вона виявилася набагато стійкішою за своїх диких побратимів. Може, вона й не тварина, а щось загадкове й капосне, як той домовик, про якого всі говорять уже тисячі років, а бачити ніхто не бачив? Тварини не переносять грандіозних досягнень цивілізації і безмовно щезають (ми заносимо їх у Червону книгу і страшенно пишаємося своїм благородством і благодійництвом!), вмирають, як оті невідомі галактики, ми ж уперто триваємо далі, не маючи іншого виходу, але й не втрачаючи надій. Але книжки наші, надруковані на целюлозному (а по па ганчір'яному, як колись) папері, тея* пе зносять надмірної концентрації промислових і автомобільних газів у атмосфері і поволі руйнуються, розчиняються і розкладаються, ніби нетривка хімічна сполука. Автор бачив у п'ю-йоркській Публічній бібліотеці книжки, надруковані п'ятдесят років тому. Від них лишилися тільки палітурки. Сторінки ж нагадували чи то рибальські сіті, чи мережива, чп химерне павутиння. Ні слів, пі думок, пі ідеалів — усе пожерла всемогутня ненауково-технічна революція.

Як боротися з цим новим лихом, які способи вишукувати?

У всі часи людство протиставляло загрозам знищення свою невмирущість, вічну жадобу життя, власно велике право на життя, найбільше право, скажемо ми сьогодні!

У письменника так само може бути єдиний вихід: навзамін книжки забутої, вмираючої, замовчуваної або просто непоміченої чи недооціненої написати кппжку нову в сподіванні ліпшої долі для неї. Так з'являється памір продовжити "Левине серце" романом "Вигнання з раю". Намір цілком природний, коли згадати, що принцип множення, або, як казали стародавні римляни, мультиплікації, належить, може, до

найголовніших для людського роду взагалі. Плодітеся і намножуйтеся.
Хто відмовиться від цього заклик? В цьому легко переконатися,
поспитавши малечу, як вона ставиться до мультфільмів.

Книжки "Левине серце" і "Вигнання з раю" можна ще б розглядати як два вагони пасажирського або товарного поїзда. Кожен вагон може існувати й зосібна, а коли його з'єднати ще з одним вагоном, то це вже поїзд. Відомо, що з квитками на поїзди буває тяжко. Скажімо, кум добув квитка в один вагон, а кума — в зовсім інший. Так само й з цими романами. Не всі герої потовпилися в "Левиному серці", декому довелося ждати нового вагона. Були й пасажери небажані, як воно завжди ведеться. Але вже втовпилися — і нема ради!

Отож — "Впгнаппя з раю".

А ЧОМУ ТАКА НАЗВА?

Називання книжок — справа відповідальна і небезпечна. Це не те, що називання дітей. Там суцільна батьківська диктатура, яка не підлягає оскарженню. З книжками важче. Тут назва одразу породжує всілякі культурно-історичні паралелі або просто примітивні натяки. Тому безпечніше називати книжки або ж просто іменами героїв (жіночі цінуються вище, в чому автор переконався на прикладі Роксодани), або явищами природи (вітри, дощі, сніри, пори року, дні, місяці)', небесними тілами (сонце, місяць, 8орl, сузір'я, галактики, туманності, квазари, пульсари, навіть чорні діри), просторово-часовими попяттями, а то й аби назвати... А "Вигнання з раю"— що це? Знов біблія, бог, Адам і Єва? Ще одне пояснення того прадавнього юридичного акту (несправедливого, ой якого ж несправедливого!), що його застосував бог до перших ргітей свого світу?

І Автор застерігає: пояснень не буде! Хоч можна було б і пояснити. Бо в автора в свій погляд на те, що сталося колись у райських садах. Відомо, що там жили перші люди, яких звали Ада-мом і Євою. Бог вигнав

їх звідти, мовляв, за те, що Єва в'їла якесь (там заборонене яблуко, а тоді дала його ще й Адамові. Нагадує наших скупих і жорстоких дядьків, що стріляють з двостволок по дітлашні, яка хоче поласувати їхньою садовою, і Ну, то от. Автор вважає, що бог вигнав Адама і Єву з раю не ва якесь там червине яблучко, а тому, що вони йому набридли своїм неробством. Він трудився в поті чола, а вони спали та їли, їли ^га спали. Дармоїдствували, одним словом. Він творив, а вони насміхалися. Віп керував, а вони знай критикували. Він мислив, а вони жили, як трава. Хто б це стерпів? То й сказав:

— Ага, ви так? То вкусіть же й іспііто од тих плодів гірких і з чаш ще гіркіших!

то що ж

ТАКЕ РАЙ?

Запитаннячко — хоч і для Принца датського! Не нами заведено і не нами помічено, що й на небі сяє райдуга, і птахи відлітають у вирай (або вирій), і під Новий рік в українській хаті споконвіку був звичай ставити на покуті сніп-рай, і в Йайзвичайнісінькому та найпепомітпішому сільському1 рай-оні

1 Наші мудрі предки вельми гаразд знали, що рай був у солі, а не в місті, як це тепер видається переважній частині нашої молоді. На підтвердження своєї думки автор дозволить собі навести початок "Казаня руського", з яким зверталися до козаків Богдана Хмельницького тогочасні проповідники, розповідаючи їм про світобудову і надихаючи до подвигів Для всілякої перебудови тої світобудови:

"Перед початком, мої дітоньки, світа не було нічого. Хоч запали — то б не трясло. Нікому нічого не далось ані видати, ані відати. І нікому не далось сиротини вигпати, і ніщо нікому не придалось. І яко пишет акафіст у главі двадцять другій і яко мовить псалмиста Харитон а латин-

пнками, ex nihilo nihil (з нічого — й нічого). Чи скажете ж ви мені, мої дітоньки, де на той час господь-бог пробував, що їв і пив і що теж робив, коли неба і землі не було? Л правда, мовчите, бо не знаєте, а чого господь-бог сотворив? Наперед сотворив пебо і землю. На небі сотворив ангели, еребнії, золотії, мальованії а очима соколовими. Під пебеся сотворив птахи — ворони, сороки, круки, капки, вороб'ї й тетери. На землі сотворив світи і, корови, воли, медведі і вовчиська. І побудував їм господь РАЙ (підкреслення авторове), плотом міцним огородив і податтю його підпор. Там же насіяв дубини, грабини, ліщини, вільшини, В городах все називається з словом "рай", щоправда, не вкладаючи в це ніякого первісного або містичного значення, а маючи на увазі лише географічно-адміністративний поділ.

Але наш рай пе має ніякого стосунку до районного поділу.

Нічого спільного не має він і з релігією та міфологією. Щоправда, в означенні цієї КНИЖКИ стоїть слівце "міфпкологія", але тут маються па увазі не поважні й фундаментальні міфи, якими сьогодні смакують вишукані уми, а дрібненькі міфпки, з яких хочеться посміятися, та й годі.

То що ж таке рай? Може, щось кліматичне? Вічне блаженство, вічне тепло, всі ходять босі і без дублянок. Мораль: хто з дублянкою — в рай не попаде. Може, саме тому споживкооперація і пе везе хутряного одягу в наш рай, а все туди, де холодніше: Тбілісі, Баку, Ташкент, станція Кушка. Мабуть, і через те в нас іноді нестача вагонів. Рай міститься неподалік від райцентру і райспо-живспілки. Якою мовою там говорять? А дам: я тобі дам, а дам, ох і дам! Єва: є ва-шим і є на-шим, є що їсти, є що й пити. (А чи в в чім походити?) Послухаєш таке та ще подумаєш, ніби тут живуть за принципом Телемського абатства: роби, що хочеш, і живи, як хочеш. Але для цього потрібна державна (у Рабле — королівська) дотація. Не таємниця, що в пас багато хто ще живе на державну дотацію (і досить непогано живе, прямо скажемо!), але це не паші герої.

То що ж? Може, наш рай — просто вибрик мислі? А звідки вона виникла? Розбудив її і породив отой чоловік, що взявся перейменувати

село Карпів Яр. Пам'ятаєте? Спершу Світлоярськ, тоді Веселоярськ. Лавина зрушила і покотилася. Бо коли таке село", то чому б не перейменувати ще раз і назвати його вже Весело-рай-ськ! Щоправда, це не офіційно, а тільки для внутрішнього вжитку, для гарного самопочуття і духовного комфорту, але слово сказано, і вже воно живе. Є підозра, що в нашому раю навіть живе бог. А де ж йому бути? Колись, кажуть, показувався, глаголив, давав усякі вказівки, тепер сховався і не показується, бо блаженствує. Це вже міфік. У грецьких міфах бог весь час мав працювати, втручатися в події, з'являючись несподівано в найкритичніших ситуаціях. Греки так і казали: бог з машини. Тепер з машини з'являється не бог, а хіба що "жигуліст", який порушив правила руху, або ж уповноважений з області товариш Жмак, цей представник безсмертного племені, па яке не діють ні вказівки, ні постанови, ні народна зневага, ні землетруси, ні міжнародне

насіяв буряка, ріпи, редька, моркви, пастернаку й іншого хвасту і дерева. І ходить собі господь, глядить, щоб якеє поросля не вилізло".

Вже з цього невеличкого уривка (бо казання досить розлегле й повчальне, і автор використав його не тільки тут, а й у своїй книжці "Я, Богдан") видно, що:

а) рай зародився в сільській місцевості;

б) головною турботою творця раю так само, як і пашою нинішньої,

було, є і, мабуть, завжди буде дбає про поросят або, як скаже один

з героїв цієї розповіді, про тваринний і його всьлякий розвиток,

напруження, ні термоядерна загроза. Жмак — це вже й не чоловік, а щось мовби явище природи, отож вигнати його з раю ніяк не Можна, і паш роман зовсім не про те.

Чи буде в раю автор? Пам'ятаючи, що деякі автори мають здатність набридати ще дужче, ніж їхні книжки, треба було б зробити висновки і передбачливо самоусунутись. Однак іноді доведеться навідуватися до своїх героїв, бо інакше не можна. На превеликий жаль, свої мандри до Веселоярська автор здійснюватиме ^ез доктора ерудичних наук Варфоломія Кнурця. Втрата величезна, хоча й непомітна. Як показує веселоярівський досвід, вдячними бувають тільки нащадки, а сучасники так і норовлять ви-пхатп цінного чоловіка на пенсію, так ніби він їм поперек горла став. Що було зроблено й з Кнурцем. Чи можна випхати на пенсію доктора ерудичних наук? Гай-гай! А кого не можна?

Рай—це місце, де вже Самусеві ніяк не наб'єш пики. І не тому, ;що там взагалі нікого не б'ють, а тільки мажуть єлеєм по губах, тладять по голівці і роздають пряники, а просто через те, що Самусь утік з Веселоярська на кам'яний кар'єр у Тахтайку, прихо-ппвшп з собою дружину свого молодшого брата Давидка, прозвану в селі Роксоляною. Один великий дотенппк сказав: у людини та перевага над машиною, що вона може керувати собою. Самусь скористався з цієї природної переваги і скерував себе па каменоломню. Сам себе вигнав з раю. Але наша розповідь і не про це.

Самусь зпик — і Гриша Левенець оппнився на першому місці серед механізаторів. Так часто буває в житті: давно вже треба б чоловікові вийти вгору, але там хтось сидить, як корок у пляшці, і тримає тебе тільки тому, що проліз туди давніше.

ЗЕМЛЕЮ

БУДЕМ ВОЛОДІТИ

Зіньці Федорівні набрид Зновобрать. В цьому не було б нічого незвичайного, коли б ішлося про жіпку й чоловіка, бо я? відомо, що жінкам набридають чоловіки (іноді), а чоловікам — жінки (па жаль, частіше). Але тут стався катаклізм. Зновобрать — одна епоха, Зінька

Федорівна — зовсім інший період, а як це узгодити і хто узгодить? Ніхто ще нічого не знав, спали науково-дослідні інститути, дрімали академіки, десь ще тільки народжувалися мудреці, а тим часом з раю йшли і йшли поїзди і, мов категоричний імператив у філософа Канта, лунало: "Дай!"— і Зінька Федорівна мала матеріалізувати цю вимогу, а Зновобрать, хоч і не мав нічого проти, щодалі занурювався в потреби свого покоління, втрачав гнучкість, державну мудрість і право на володіння землею або владою.

Так у Веселоярську виникла урядова криза.

Ясна річ, сам Зновобрать добровільно і в гадці не мав визнавати себе старим та ще й заявляти про це публічно. Але десь воно вже крутилося і моталося, намотувалося на клубок і на вус, призбирувалися факти і фактики, записувалося або й так запам'ятовувалося. Там не прибув па важливу нараду, там не знайшли, коли треба, там когось не зустрів, там когось не провів, там комусь не теє, а комусь не сеє. Л головним негативним фактором стала Зінька Федорівна, здорова, як рпба, рішуча й незламна, жінка без милості і без поблажливості. Треба мені молодого голову сільради! А до голосу голів колгоспів прислухаються сьогодні всі, навіть письменники, для яких село — це голова колгоспу, і квит! І тільки для голови колгоспу, вважають такі ппсьменпики (та ніби тільки вони?),— слава й ордени, любов і мудрість, переживання і намагання, а все решта — марнота і суєта.

Ясна річ, відверто і прямо про все це у Веселоярську не говорилося. Пієтет до Зновобрать зберігався, декорум не порушувався, все було мовби гаразд, але ж недарма кажуть, що гапла в мішку не втаїш. Та й не такий був Зновобрать, щоб спокійно спостерігати, як підгризають його авторитет.

І тому па черговій сесії сільської Ради, в порядку денному якої і не пахло урядовою кризою, Зновобрать попросив слова для позачергової заяви і всіх здивував, засмутив і осиротив:

— Дорогі товариші, кажеться-говориться, прошу відпустити па заслужений спочинок.

Спробували вмовляти. Зінька Федорівпа (о фарисейство!) перша, за нею інші, Зновобрать затявся — і ні рута!

— На заслужений, здається-бачиться, треба давати дорогу молодим!

Зінька Федорівна, щоб не втратити моменту, першою ж і почала схиляти до думки про те, щоб задовольнити прохання Зновобрать. Але тут вступив у дію товариш Жмак, що, як висловлюються великі стилісти, з поприхованим подивом спостерігав ці неза-плановані події, спостерігав із президії, куди був запрошений урочисто і посаджений поруч з головуючим на сесії Гришею Левен-цем, слухав, обурювався, рвав і метав у своїй адміністративній душі. Врешті, бачачи, що треба рятувати становище, він ліктем одіпхнув Гришу, перехопив (порушуючи демократію, прямо скануємо!) головування і промовив у звичному для нього дусі вказівок і розпоряджень:

— Вопрос не підготовлений — знять і не обсуджать!

Тут доведеться розповісти про товариша Жмака трохи популярніше. Взагалі авторові випала досить неприємна місія. Треба вводити в цей роман нових і нових героїв, вкидати їх сюди цілими оберемками і про кожного розповідати докладно і зрозуміло. Писати про це обтяжливо і набридливо, а читати ще набридливіше. Та що вдієш — доводиться! Звичайно, читати піхто нікого примусити не може. Але писати однаково треба. Бо хтось може поцікавитися: а хто такий Жмак? Або там ще хто.

Одне слово, про товариша Жмака.

Товариш Жмак був яскравим представником племені представників.

Яке безглуздя, обуриться читач, і яка стилістична убогість: представник представників! Але тут автор цілковито безсилий. Не рятує його навіть прекрасна українська мова, яку так щедро збагачують наші поети, сміливо вводячи в неї слова, що не снилися їй великому Шевченку: буя, мрево, рвійний, завше, покіль, відтак, котрий, сливе. Багатство багатством, а ти вимушений писати: представник пред... Щоправда, можна б ще сказати: представник уповноважених. Але це вносить небажану плутанину і може завести нас аж у дипломатичні сфери, де є і просто представники, і представники повноважні, і надзвичайні. А в селі воно все простіше. Споконвіку помагали тут вирощувати хліб, доїти корів і вивозити гній на поля представники (або уповноважені), то як же обійдешся в нашій розповіді без такого представника пред... Тьху! Який псоковирний стиль!

Вам уже зрозуміло: товариш Жмак — представник. Але це ще не все. Як формується безсмертний інститут представників? Починається все з області. Область розсилає своїх представників у всі райони. Район, щоб не відставати, розсилає вже своїх власних представників по колгоспах. Скажімо, районний Держстрах їде в колгосп "Переможець" на шарування буряків, а редактор районної газети — в колгосп "Передовик" на заготівлю кормів. Буряки шаруються незалежно від того, є там Держстрах чи його немає (а залежно від наявності робочих рук у колгоспі "Переможець", де їх щороку менше та менше), корми в колгоспі "Передовик" заготовляються так або не так залежно від наявності спеціальної техніки, яку паші високоталановиті конструктори все ще десь конструюють, і від урожаю сіяних трав, а зовсім не від того — сидить там редактор райгазети чи не сидить.

На рівні сільрадівському — те саме. Тут, щоправда, рівень влади не давав змоги посилати представників для вказівок, зате відкривалися необмежені можливості для допомоги. Всіх учителів, медицину, яка була, культмасових працівників — все, що звалося інтелігенцією, мобілізувалося, зобов'язувалося, розганялося й розсилалося на поля, на ферми, в бригади, в майстерні, в усі колгосп-!пі ланки й підрозділи для

присутності, для допомоги, для сіяння мудрого, доброго, вічного — читання лекцій, малювання стінгазет, балачок і зітхань, рад і порад.

Але автор надто забалакався і забув про Жмака!

Товариш Жмак був представник обласний. І не з племені Я калі в, представники якого те й знають, що грозяться: ятобіпокажу! ятобідам! А з породи Тикалів, у якої трохи інший словник: Ти-умепезаспіваєш! Тиуменезатапцюєш!

Можпа зрозуміти, якими повноваженнями наділений був товариш Жмак! Чому він опинився у Веселоярську, а не сидів у райцентрі? Це вже суто індивідуальне. Товариш Жмак вирішив ошчасливити Веселоярськ, як село нове і показове з усіх поглядів, і заявив, що віднині робить колгосп "Дніпро" базовим для свого високого представництва. Яка радість і яка честь!

Не дивно, отже, що товариша Жмака урочисто запросили до президії чергової сесії Веселоярівської сільської Ради.

Хто ж знав, що Зповобрать виступить зі своєю позачерговою заявою!

Лле, як уже сказано вище, товариш Жмак умить розібрався в обстановці, спробував захопити владу і поставив вимогу відкласти питання про Зновобрать як не підготовлене.

Зновобрать виступив з рішучим запереченням. Його підтримала Зінька Федорівна, яка не хотіла втрачати нагоди зіпхнути Зновобрать з керівництва. Гриша Левенець, як головуючий на сесії, обережно, але досить рішуче сказав, що коли питання поставлене, та ще таким авторитетним чоловіком, як сам голова сільради, то відсувати його не можна, а треба обговорити з дотриманням усіх демократичних норм.

Молодий, та ранній, зробив для себе висновок, товариш Жмак і зажадав оголосити перерву на сесії, щоб він зміг зв'язатися по телефону і довести до відома.

— Яка ж перерва, коли ми ще й не засідали? — здивувався Гриша.— Товариші, є пропозиція відпустити товариша Жмака з президії, щоб він зміг довести до відома, а нам продовжити обговорення.

Сесія прпйпяла пропозицію одноголосно, вже зголошувалися охочі для виступів, а товариш Жмак, вспскрегочуючи зубами, побіг до телефону, щоб бити по всіх комутаторах і вузлах зв'язку, і, забувши про свій високий рівень, посилав Гриші Левенцю погрози на рівнях далєбі нижчих і малозначнішпх: "Ну, яїїтобіпокажу! Ти-жуменезаспівавш!"

Дзвонив товариш Жмак не одноосібно, а комплексно: товаришам Борису Борисовичу, Петрові Петровичу, Федору Федоровичу. В наших місцях керівництво добиралося з такимп, сказати б, уніфікованими, або одпоманітнпми, найменнями. Монге, для солідності, може, для зручності, а може, й випадково. Але не для сміху, товариші, бо який тут сміх, коли довкола стільки серйозних справ!

Відповідно до рівня своїх співрозмовників, товариш Жмак демонстрував і безмежну гаму телефонного слухання. В цій справі був він невтомно-вппахідливий, так ніби закінчив спеціальні курси по вмінню слухати телефон. Збоку це мало такий вигляд:

— Ну, слухаю!

— Так, слухаю...

— Так, так, слухаю...

— Слухаю вас...

— Слухаю вас уважно...

— Слухаю вас дуже уважно...

— Слухаю вас надзвичайно уважно...

— Слух...

— Сл...

— С...

Л тоді вже просто — ах! І засьорбує товариш Жмак повні свої груди повітря, і завмирає, а проводи гудуть, а простір гримить, і слова летять, піби чайки в пісні Дмитра Гпатюка,— яка радість і яке блаженство!

Тут ще треба кілька слів для опису 'товариша Жмака, аби ви часом не переплутали його з кимось, аби впізнали, щойпо зустрінете. У товариша Жмака здоровенна голова (щоб тримати в пій усі вказівки), лице просторе, так що па ньому вільно малюється і палеяша догідливість (для всього, що вище), і грози та завірюхи (для всього, що нижче). Тулуб у товариша Жмака досить щільно і доцільно обкладений м'язами для того, щоб у потрібну мить нахилитися (або схилитися) в потрібному напрямку. Коли людина схпляється-нахилється, то мимоволі (за законами земного тяжіння чи там якоїсь еволюції) доводиться відставляти одну частину тіла для противаги. Не станемо приховувати: товариш Жмак для противаги мав що відставляти. Одним словом, чоловік солідний і голосом, і статурою, вже не кажучи про становище і авторитет.

Переговоривши по всіх належних телефонах, товариш Жмак повернувся до залу засідань сесії, зайняв своє місце в президії, став слухати і вжахнувся. Поки він був відсутній, тут не тільки не подумали зняти питання як непідготовлене, а добалакалися до ручки! Зінька

Федорівна гнула потихеньку до того, щоб задовольнити прохання Зновобрать. Хоч вона й голова колгоспу, сила й авторитет, але однаково ж Ялінка, а жінки некеровані й анархічні, тут товариш Жмак мав тверде переконання, і не можпа висувати їх на керівні посади. Утворилася за цей час і група прихильників Зновобрать па чолі з заслуя"еним виконавцем Веселоярівської сільради дядьком Обеліском. їхній девіз був: не відпускати Зновобрать [ні за які гроші! До цієї групи належали, крім Обеліска, Радень-|кий і Солоденький, Благородний і Первородпий, Таксобі й Нітуди-(нісіоди. Платформа цієї групи була б дуже до смаку товаришеві Жмаку, але поки він розбалакував по телефону, дядько Зновобрать зумів перекопати своїх пайзапекліших прихильників, і тепер навіть Обеліск пропонував задовольнити його прохання, але висунув пропозицію, від якої Жмак увесь похолов:

— Обрать нашого заслуженого товариша і соратника почесним головою нашої сільської Ради!

Товариш Жмак, як уже сказано, весь похолов, але тут же весь і стрепенувся, підскочив і вготив кулацюрою (мп забули зазначити, Що кулаки в нього були кілограмів по десять кожен) по столу:

— Не пол-ложено!

— Не положено, а ми положимо,— спокійно сказав Обеліск.— А коли паш улюблений товариш піде від пас на вічний спочинок, то водрузимо йому перед сільрадою обеліск. І напишемо все, що треба.

— Почесний голова не положений для сільради! — вперто повторив товариш Жмак.— Прошу цього питання не порушувати.

— Та й не треба порушувати,— попросив слова Зновобрать.— Хіба я вимагав того почесного чи там якого? Коли треба, то обіцяю передавати свій досвід новому голові, поради там, ну, як кажеться-говориться, все, що треба.

Обеліск вмить ухопився за ці слова.

— Радником! — загукав він.— Призначити Свиридона Карповича радником сільської Ради і опрeдiлпть кабiнeт з телефоном i все таке iнше!

— Радника для сiльради теж не положено,— вже спокiйно пояснив Обеліскові (яке наївняччя, яке провінційно-глибинне наїв-няччя!) товариш Жмак.— Iснує штатний розпис, все затверджено, в порядок. Коли ж ви хочете провести товариша Зновобрать з належною пошаною, то можете висловити йому подяку, записати її, вручити урочисто.

— Та нащо писати? — махнув рукою Зновобрать.— Що ж мені — для зберігання тої подяки нову хату поставити, абощо! А коли справді люди хочуть, щоб я радником, то без усяких штатів і зарплат (бо пенсію ж заробив персональну в держави вже давно)', на громадських засадах,— чого б же й не згодитися?

Від громадських засад товаришеві Жмаку заціпило. Нічим крить. Треба було переходити в інший стан. Вже не твердокамінного представника, а м'якої воскової фігури.

— На громадських засадах — це можна,— згiдливо мовив товариш Жмак,— але, товариші, я ще раз хочу вам нагадати про неpiдготовленiсть цього питання. Припустимо, що ми сьогоднi увiльняемо Свиридона Карповича від обов'язків... Але ж у пас немає кандидатури на цей пост!

— У вас немає, а в мене є,— сказав Зновобрать.

— Як то? Без погодження?

— А яке тут погодження, коли всі ми знаємо цього товариша!

Тут стривожилася навіть Зінька Федорівна, яка про зняття думати думала, а про наступника Зновобрать якось забула. Ну, а зал закипів, розклекотався і розгойдався:

— А хто ж?

— Хто?

— Кого маєте на увазі?

— Хто може?

— Кого обирати?

— Голосувати за кого?

— Де знайшли?

— І як?

— А коли?

— Та де ж нам шукати? — розвів руками Зновобрать.— Тут і шукати не треба. Гриша Левенець, обраний нами сьогодні головою сесії, головує як? Як треба?

— Як треба! — загукали депутати.

— А коли як треба, то чого ж нам ще треба? Пропоную обрати головою нашої сільської Ради товариша Левенця. Кажеться-говориться, пропоную замість себе. Маю я таке право?

— Маєте! — залунало в залі.

— Повне право!

— А чого ж!

— Ще й як!

Але тут Зінька Федорівна подала свій авторитетний голос:

— Левенець — наш найкращий механізатор. Товариш Жмак миттю підпрігся й собі:

— Ми не дозволимо розпорошувати механізаторські кадри!

! Рішучим тоном він хотів надолужити безповоротно втрачене. І Випустив ініціативу з рук. Не в тому напрямку пішла сесія, ой не в тому! Перепаде йому, ой перепаде! Треба рятувати становище, поки не пізно.

— Не дозволимо розпорошувати! — повторив він категорично.

Але демократія авторитетів часом не визнає, а тільки й норовить, як би їх зіпхнути. Розумних доказів слухати не хоче, бо чує тільки власний голос. Вмовляння зневажає. Наказам не скоряється. Погрози відкидає. Заборони ламає.

А ще ж є вищий ступінь демократії: справжнє і послідовне народовладдя. Для нього найперше — гостре відчуття справедливості і якнайвища доцільність у судженнях і діях.

Зінька Федорівна і товариш Жмак, самі того не бажаючи, замахнулися на головні основи народовладдя.

— Як то — не дозволите? — захвилювалася сесія.

— Що це таке?

— І чому механізатора не можна обирати?

— Що я", механізатор не чоловік? і — І його не можна головою!

— Та я он знаю заступника міністра, який колись був трактористом!

— А отой письменник, що до нас їздить,— він теж трактористом був!

— Та ні, він далі причіплювача не пішов.

— Зате потім бухгалтером колгоспу був.

— Не плутай грішне з праведним: бухгалтером кожен дурень зможе!

Колгоспний бухгалтер, який теж був на сесії, не втримався:

— Прийдеш до мене меду виписувати — я тобі випишу за дурня! — гукнув він.

Загримів сміх, а сміх, як відомо, очищає або, як казали стародавні греки, викликає катарсис. Щоправда, катарсис греки частіше викликали всілякими трагедійними діями, не зупиняючись навіть перед бузувірствами, на які великими мастаками були їхні боги і герої міфів. Але про богів і про міфи ми ще поговоримо при нагоді, а тим часом треба закінчити з урядовою кризою у Весело-ярську.

вигадавши найстрашніше знаряддя для страти людей, дав йому своє ім'я — гільйотина. А от чоловік, який уперше застосував у п'ясмi три крапки, цей універсальний знак замовчування, ухиляння від істини, цю найхитрішу на світі формулу на здогад буряків, щоб дали капусти,— цей

справді геніальний чоловік благородно вирішив лишитися безіменним. Ми могли б справедливо вигукнути: яка несправедливість історії!)

Одне слово, товариш Петро Петрович виявив довір'я до Жма-ка. Пояснювати це можна всіляко. Може, сподіваннями на обіцяний почин, з яким область прогримить і прославиться (а хто б же був проти!). А може, тою загадковою хворобою, що зветься дифузний склероз, який проникав не тільки в тебе, у всі твої клітини, а й до сусіда, коли він до тебе тулиться, не так фізично, як символічно.

Між Жмаком і товаришем Петром Петровичем катастрофічно зближення відбулося само не фізично, а символічно. Як-то кажуть: біля дурня і сам дурієш. Петро Петрович став на захист Жмака, і того послали представником до Веселоярська.

Не наше діло втручатися в механіку взаємин Бориса Борисовича і Петра Петровича. Хто там кого під'їдає, хто кому підкладає оту сільськогосподарську тварину, з якої роблять смачні ковбаси, хто там копає, а хто підкопується. У нас — Жмак. А в того — обітниця. Запевнення. Юс юрандум, як казали у давнину. Себто: клятва.

Як Цезар, він прибув до Веселоярська, прийшов, побачив, став метикувати. Ясна річ, перед цим добряче закусив.

Отож, добряче закусивши і запивши все... кухлярою сметаїи, товариш Жмак став рватися до почину.

Тут ми потихеньку починаємо занурюватися в стихію новітньої міфікології, а це вже потребує окремого пояснення. Всім відомо, що греки (та й інші народи) вигадали колись чимало барвистих міфів, простіше кажучи, розкішних побрехеньок, про пригоди богів, героїв і всіляких казкових істот. Як виникли міфи? Можна припустити, що поштовхом до того чп того міфа була справжня подія, а вже згодом кожен, хто про неї розповідав, щосили намагався виказати грайливість

свого розуму і невтримність уяви,— ось так і понамотували на ті справжні події цілі клубки вигадок і безглуздь, а ми тепер маємо все це розмотувати! Як сказав поет: скільки того дива впало на прядива!

Почин, коли він помагав людям працювати й творити, полегшує життя і діяння,— це велика і прекрасна сила. Та коли до починів починають присмоктуватися ті, хто дбав тільки про власну славу і блага для себе, тоді відбувається те саме, що в стародавніх греків, тобто живе життя підмінюється мертвонародженою вигадкою. Але в греків життя текло повільніш, ніж у нас, вони мали доволі часу на поетичні прикрашання своїх вигадок — тому й міфи. А сьогодні не дуже розженешся між двома черговими засіданняміг, трьома нарадами, п'ятьма симпозиумами, двадцятьма нагін-ками і десятьма проробками. Та ще весь час доводиться озиратися, щоб ніхто тебе не випередив. Ось так і народжуються не міфи, а тільки міфіки, і живуть вони відповідно теж надзвичайно мало, змагаючись уже не з вічністю, а з отою термоядерною плазмою, що існує тільки мільйонні частки секунди.

Справжній почин живе цілі десятиліття і входить у життя народу користю й піднесенням, фальшиві почини — міфіки — холодно зблискують тільки перед очима тих, хто їх вигadaв, але й короткого зблиску для деяких людців виявляється достатньо, щоб погріти руки. Головне для них: вискочити поперед інших і крик-пути першим. Прокукурікав, а там хай і не світає. Принцип пере-довізму: бігти навіть поперед того, хто біжить перший. Чому людство досі до цього не додумалося? Бо воно було відстале й малописьменне. А товариш Жмак мав аж дві вищі освіти. Щоправда, обидві заочні, а заочна освіта — це така штука, що ти її не бачив ніколи, а вона — тебе, але ж однаково ти маєш величезні переваги над малописьменністю наших предків. Ось так товариш Жмак з висоти своїх двох заочних освіт, свого багатолітнього представ-пицько-керівного досвіду і своєї певситної жадоби прославитися, прогріміти, промайоріти, ввірватися в легенду й міф (віп ще не внає, що далі міфіка ніхто його не пустить!) налетів на Веселоярськ, упав, як шуліка на курку, проголосив сміливо, відверто, натхненно: прагну почину! Прагну, хочу, жадаю! Хочу і журавля в небі, і

синицю в жмені! І хто б тут вистояв, хто б не піддався, чиє серце залишилося б байдужим? Але Жмак розумів: коли вигадувати, то щось незвичайне! А що саме? Свинокомплекс? Є вже в Калиті під Києвом. Районний зоопарк? Є на Чернігівщині, в Мен-ському районі.

і

І тут товариш Жмак ляснув себе по лобі! Багато років перебуваючи в керівництві, пам'ятав він про волонтаристську заборону [розведення кіз. Кіз усунули зі статистики так само, як коней. А що усувають зі статистики, те щезає, може, й навіки, як воли або худоба сірої української породи.

Треба віддати належне товаришеві Жмаку: він був реаліст. Він розумів, що відродити українських волів йому не дано, бо де ж знайти кадри, які б після всіх досягнень науково-технічної революції захотіли користуватися цим найповільнішим транспортом в історії людства. Щодо худоби сірої української породи, то тут товариш Жмак мав тверде переконання: чого я не знаю, того нема! Він не чув про таку породу, отже, її не може бути!

Але кози. Коза — це вам не віл, і не корова сірої української породи, і не індійський слон, і не уссурійський тигр. Козу можна відродити, а зробить це хто?

І тут Жмак, забувши (а може, й не знаючи) про категорію історичної скромності, вирішив, що саме він покликаний відродити й утвердити козу на українській землі в державних масштабах.

Ось так воно й сталося. Жмак урівноважив усі "за" і "проти" і так постав перед Зінкою Федорівною з думкою: коза — наше майбуття. Зінка Федорівна, вважаючи, що товариш Жмак передає вищі вказівки, малодушно згодилася з ідеєю створення козячої ферми у Веселоярську, але дядько Зновобрать, як найвищий представник Радянської влади в

селі, не міг пристати па цю безглузду ідею і висловив свою незгоду на всіх рівнях. Чому його не спитали? Адже він, володіючи історичною пам'яттю, знав те, що навіть не снилося ні Зіньці Федорівні, ні товаришеві Жмаку, ні навіть усім новітнім філософам. За його життя було всього. Перемоги й поступ вперед, перебудови. Тепер ще кози? Кури ж засміють! Не зпав Зновобрать, що Жмак діє не одноосібно, а при підтримці й найбільшому сприянні товариша Петра Петровича. Коли той почув про кіз, то аж заяскрів од адміністративного захвату. Отут він уже справді підкладе товаришу Борису Борисовичу не саму свиню, а й козу на додачу! Недооцінити такого чоловіка, як Жмак! Розкидатися такими кадрами! Значить, так, сказав Жмакові товариш Петро Петрович, козячу ферму в колгоспі "Дніпро" ми організуємо не просту, а валютну. До валюти Жмак не додумався б пі за які гроші, що було видно й пе для такого проникливого погляду, як у товариша Петра Петровича, але саме за цс товариш Петро Петрович ще дужче вподобав Жмака і вже навіть став його любити. Ми закупимо кіз за кордоном, пояснив ошелешеному від щастя Жмакові товариш Петро Петрович. А раз так — кози будуть валютні. Оцінюєш? Тепер скажи, в якій державі найзнамспитіші кози? Незважаючи на свою велику голову, Жмак мислив тільки категоріями суто вітчизняними. Та й те сказати: таку країну, як паша, не те що голова, а величезний комп'ютер не охопить і не осягне. Куди вже тут ще й на закордони розпросторюватися! Нащот закордонної кози — я цього питання не підробляв, щиро визнав Жмак. А ти підроби, підроби, ласкаво порадив йому Петро Петрович, і в триденний строк. Можу зорієнтувати. Бери так: Грецію або Туреччину. Можна б Ліван, але там суцільні конфронтації. З Індії — далеко везти. Доведеться літаком, а скільки ти їх у літаку привезеш? В Індії добряча коза, пожвавішав Жмак, жінка моя казала, ніби там усі кози мохерові, 8 тошосінькою вовною. От би нам завести! Для мохеру треба клімат відповідний, мудро зауважив Петро Петрович, в нас же не клімат, а песприятлива погода. Тут треба козу кріпку. Я так думаю, що турецька б підійшла найкраще. Але грецька теж: порода! Може, грецьку? "А продадуть?" — обережно поспитав Жмак. "Домовимось, — заспокоїв його товариш Петро Петрович, — твоє діло тепер — готуватися до приймання кіз. Підшукай там, кого послати до Греції".

КОЗОЕПОПЕЯ (Нар рація3)

Жмак примчав до Веселоярська і звелів скликати актив. Доповідь робив сам. Про що? Звичайно ж — про міжнародне становище. І все навертав на Середземне море, де надто напружена обстановка, а тоді на Грецію, де обстановка знормалізувалася і провадиться послідовна демократизація. Насамкінець Жмак ні з того, ні з сього перескочив на кіз і заявив, що треба послати до Греції по кіз досвідченого спеціаліста.

Але не всі такі вже свідомі. Не розворушиш їх ніякими доповідями, ніякими починами. Пішли пісні-приспівування, хихоньки та хахоньки, так ніби перед ними й не сам товариш Жмак, а якась несерйозна гра.

І — Послати? — загукали веселоярівці.— А то ж куди?

— Та куди ж? Туди, де кози пасуть!

— То нащо ж там ще й спеціаліст?

— Кізонько-лебедопько, стань на порозі на одній нозі — ввійдеш до хати, будемо скакати... Гоцки... Гоцки!..

і — Де коза ходить, там жито родить... І — Де коза туп-туп, там жита сім куп... ! — Голосувать за кіз!

— Козоголосування!

— Козлогаласування!

— Ха-ха-ха!

— Га-га-га!

— Хто б же туди поїхав? Хіба наш завфермою? ! — Та він же проп'є по дорозі всіх кіз!

— І вагон проп'є!

1 — І вагон — го-го-го-го!

{ Жмак любив, коли сміялися, тільки щоб не 8 лього. І це тоді, коли він висунув таку пропозицію! Хтось колись навіяв Жмакові, що він ціло життя має командувати, хоч був до цього ще менш здатний, нія* коров'ячий хвіст.

— Тих-хо! — загукав Жмак.— Що за несерйозність? Товаришу голово сільської Ради, наведіть порядок!

— Та хай люди посміються, кажеться-говориться,— прискалив око Зповобрать.

— Нам треба рішати серйозні питання, а не хахоньки розводити,— пристукнув по столу Жмак.

— А ми його в робочому порядку,— запропонував Зновобрать,— Підберемо кандидатуру, обговоримо, затвердимо, проінструктуємо, а вже тоді хай і їде собі...

Сам же задумав по-своєму помститися Жмакові, хоч задум той заховав так глибоко, що не розпізнав би його й сам. Як сказав

Розповідь.

вельми образно поет: у бджіл учіться, котрі дуже вдало уміють застосовувати жало. Позбутися Жмака Зновобрать не міг, тож і задумав ужалити його. І вже за день Веселоярськ довідався, що сільрада

рекомендує для поїздки до Греції по кіз заслуженого колгоспного фуражира Петра Безтурботного!

Балачок було! Як же: Петро Безтурботний — за кордон! Всі сходилися на тому, що це його просунув син. У районі ж, начальство там якесь, от і поміг батькові. "Тю,— казали інші,— та він би сам поїхав, а не Петра туди пхав!"—"Сам?— зневажливо спльовували ще інші.— А може, той Йван і так там і спить по заґрян-цях? А тепер захотів ще й батька, значить".—"Та він би лучче матір свою, Вустю!"— не згоджувалися перші. "Вустя малограмотпа і дуже криклива,— пояснювали другі.— Можуть бути міжнародні ускладнення через її язик. А Йвап їхній хоч і ледащо, але мети-кований".

Коли питали Петра, як цо він удостоївся, той тільки цвьохкав батогом. "А мені, щитай, однаково. їхать — то й їхать!"—"І що ж тебе — викликали, чи як?" — допитувалися дядьки. "А куди мене викликать? Щитай, голова наш Зновобрать побачив мене на возі, спитав, чи поїду, а мені, щитай, хіба не однаково? Куди пошлють, туди, щитай, і поїду".

Товариш Жмак не міг пустити таку важливу справу на само-плив. Він звелів викликати Безтурботного до сільради для інструктажу. Зробив це, ясна річ, дядько Обеліск, який незмінно виконував роль сільського виконавця вже років з сорок, бо ніхто не хотів па цю доволі непрестижпу і немеханізовану посаду. Щоправда, коли Веселоярськ став показово-взірцевим селом, дядькові Зновобрать вдалося роздобути для сільради мотоцикла з коляскою. Тепер треба було б на виконавця комсомольця, та, бач, мотоцикл був, а комсомольця не було. Дядько Оболіск далі виконував свої звичні функції прадавнім способом, себто пішки, без мотоцикла.

Поки він знайшов Петра Безтурботного, слово "інструктаж" вилетіло йому з голови, лишилося тільки якесь дзижчання, а тому він і не сказав Петрові нічого, а тільки всівся до нього на воза і махнув рукою в папрямку сільради.

— Підвезти? — поспитав Безтурботний.

— Давно вже б ліквідувати твій транспорт як клас,— сказав Обеліск.
— Та вже вози.

Жмак довго варив воду з Петра.

— Ви розумісте, яку відповідальну справу вам доручають?

— Та хіба я, щитай, не знаю!

— Ви повинні знати, що тепер у Греції іде демократизація суспільства, а ще недавно панувала диктатура чорних полковників!..

— Та я, щитай, он уже скільки год фуражиром. І коней, і корів, і свиней годував. Мені, щитай, воно все однаково: полковники чорні чи білі...

— Ви повинні до кінця усвідомити.

— Та я, щитай, уже... Кажуть, там кіз забрати!

— Це кози не прості. Це валютні кози. Ви знаєте, що таке валюта?

— Таж у нас у селі баба Валюта в.

— Цс не те. Валюта — це найвища цінність. Державне надбання.

— Тоді, щитай, не бачив. Мать, проспав...

Одне слово, закордон — це не те, що на возі фуражиром: сів, вйокнув, смикнув віжками і поїхав. Закордон — це тобі не свинячий хвіст, що завжди закручується вгору, а не вниз. Є над чим подумати.

Та все ж Петро Безтурботний вирушив. І не просто в подорож, а в легенду, в міф і в епопею.

КОЗОЕПОПЕЯ І (Інтермедія)

І

Почувши про кіз, прискочив до Веселоярська Хуторянський Класик Веснянопвітний. Це мовби двійник автора, або, як кажуть учені люди, його альтер его. Автор любить показові села, а тут впенацька така радість: показове село і в ньому показові кози!

Боже, як стрічали у Веселоярську Хуторянського Класика! Несли орифлами⁴ 8 його цитатами, квіти, плоди, всіляку закуску сором'язливо прикритих рушничками кошиках. Хуторянський [асик упав на землю, обіймав її, промовляв палко: "Земленько рідна! Припадаю до тебе грудьми й коліньми! Колись тупцяв тут ноженятами маленькими, як козячі ратички. А тепер що? Люди добрі, що тепер? Тракторяки та комбайпюри тисячопудово чавлять святу земельку, нищать, руйнують структуру ґрунту. А ви знов озеняток, щоб порятувати землю. Спасибі вам, дорогі країни!" на додачу процитував чи то своє, чи позичене, але таке доречне

^

ля нього і геть дурне, як на гадку веселоярівців: "О хутори, хто ип'є сон і сум ваш давній?"

Дядьки стояли ні в сих ні в тих, покурювали, покахикували, нишком посміювалися. Голосно сміятися піхто не посмів, бо все ж таки класик, хоч і Хуторянський, а що чоловік кпигодурствує лукаво, то про те вже хай у столицях мають клопіт.

Автор теж втручається в інтермедію тільки для того, щоб сповістити, що Хуторянський Класик (тобто ж автор!) відбув до своїх парнасів, так і не діждавшись кіз. Та й хто б діждався?

Орифлама — це плакат на двох дрючках. Слово грецьке. Дуже давнє дуже красиве, його вживали класики і неокласики, Вжив і автор, щоб не іасти задніх.

КОЗОЕПОПЕЯ (Кульмінація)

Далі все сплутується, переплутується, заплутується й запаморочується. З одного боку — природний розвиток подій, а з другого — коментар Петра Безтурботного до цих подій. Петра питали:

— То як же ти ото поїхав тоді?

— А як? — позіхав Петро.— Взяв, щитай, віршовку, сокиру, піддяганку ватяну, плескачів, сала, пиріжків з квасолею, свипячих кишок з пшоном і вишкварками на дорогу — і гайда! Сів у вагоні й спдів, щитай, поки приїхав. А там кажуть: ось твої кози, переплітай. Ну, перещитав. Двадцять дві кози і два цани. Один білий, другий чорний. Волосаті й рогаті, як чорти.

Далі в Петра було якесь затьмарення чи затемнення, як ото в кінофільмах. Ще пам'ятав, як їхав чи то через три, а чи й через чотири держави. Сидів у вагоні, їв плескачі з салом і свинячі кишки з пшоном і вишкварками. Животом Петро вдався міцний і терплячий, то якраз саме про таких один поет сказав: "О шлунки хліборобів! Ціну скласти спроможні їм хіба що тільки ті, кого катар чи ще якісь напасті терзають безперервно в животі".

Для кіз з місця відправки виданий був фураж, себто по оберемку якогось колючого сінця на кожну козу й на двох цапів. Розрахунок був на

три дні путі: одип доп'ї по Греції, один на сусідні держави, ще один — щоб доїхав Петро до своєї станції.

Дядькам кортіло почути про те закордонне сіно.

— Та чи я його бачив? — спльовував спересердя Петро.— У вагоні ж темно, щитай. Ліг я спати, а прокинувся — кози з'їли все до цурки! І з-під мепо все повисмикували. Дивлюся — пі сіна, ні піддяганий, ні пиріжків з квасолею! І трьох днів не стали ждати — потрощили все за одну ніч. Мать, ті греки їх мені голодними всунули...

Кому доводилося їхати три доби в вагоні з голодними козами? Але що три доби впорядкованого пересування по залізниці порівняно, скажімо, з двома тижнями безладних мандрів козячого вагона по станціях і полустанках нашої безмежної залізничної держави!

А Петрові Безтурботному на роду написані були саме оті два тижні!

За перші дві доби вагоп з козами благополучно, згідно з розкладом, проїхав черев три держави, тоді під ним змінили колеса, щоб поставити на рідні колії,— і ось уже виглядай свою станцію! Кози мекали поліфонічно, і Петрові вчувався в тому меканні тільки незначний голодний сум, і тільки брак філософської освіти і незнання новітніх теорій міфологізму не дали йому змоги вчасно почути в тих звуках зловісну музику сфер.

Не знав Безтурботний і того, що кози наділені чуттям передві-щень і вже наперед бачать, що вагоп їхній не піде прямим ходом цю потрібної станції, а буде дочіплюватися й перечіплюватися до найнесподіваніших поїздів, залишатиметься в тупики, заганятиметься в інші області і навіть у сусідні республіки — і так цілих цва тижні! Л фураж був виданий 8 точного розрахунку — цок-цок! — як у аптеці.

Кози дуріли 8 голоду. Мекання стояло таке густе, що на станціях збігався люд послухати дивні концерти.

Петро пояснював згодом своїм односельцям:

— З голоду й не так ще заспіваєш! Я сперва, щптай, спав і не прислухався, а тоді дивлюсь, а па мене оті два рогаті чорти пруть! З обох боків підступають і рогами наміряються, наче кишки з мене хочуть випустити. А кози з голоду ВЯЇЄ Й вірьовку мою зжували, тепер за вагон взялися — стінки так дружно бриснували, що вже скоро й дірки попрогризають! Ну! Я тоді за сокиру та надвір!

Поїзд саме стояв у полі перед світлофором, отоя* Петро вискочив з вагона і став рубати зелені насадження в при колійній смузі відчуження. Нарубав, кинув у вагон, насилу встиг сам туди вскочити, бо поїзд уже рушив.

І Але тепер кормова проблема вже була вирішена. На кожній станції або перед світлофорами в йолі Петро вискакував з вагона і рубав усе зелене, усе, що бачило око, усе, що згризуть його валютні пасажири. Но знати ще, як би воно все повернулося, коли б це були прості низькопородпі кози: може, й подохли б від таких [випадкових і часто песпоживних кормів. Але Петро віз тварин івпсокопородних, за ними тисячі років, тому Петрові кози трощи-|ли все підряд, їли вічнозелені насадження, хвойпі й листяні породи, з колючками й без колючок, соковите й сухе. Вони пожерли б і світлофори, й водокачки, і станційні будинки, а може, навіть рейки. Петро мимоволі виступив рятівником нашого залізничного господарства. Але хіба ж люди вміють належно цінувати благородство? Про страшного чоловіка, який вискакує з вагона і несамовито рубає на станціях усе зелене, полетіли довкола пайхимерніші чут-кп, його малювали якпмсь збісілпм нищителем, ворогом зеленого царства і всього довколишнього середовища, сполошилися службові особи, стривожилася громадська думка, залунали гнівні голоси: "Куди ж дивиться міліція?"

Залізнична міліція спробувала затримати дивного чоловіка з сокирою. Але той мало не цюкнув молоденького міліціонсрпка, що підступив до нього на якимсь роз'їзді. Тоді вирішено влаштувати цілу облаву на рубача. Однак через неузгодженість дій залізничного розкладу і пепередбачувапого пересування вагона з козами виходило завжди так, що облава ждала Петра в однім місці, а він вискакував зі свого вагона в зовсім іншому і рубав, аж тріски летіли.

Коли нарешті вагон з козами, прибув куди треба і зустрічати його виїхала ціла делегація па чолі з самим товаришем Жмаком, то побачили вони худого, оброслого чоловіка з несамовитими очима, побачили, як зістрибнув він на землю і, ні на кого не зважаючи, кинувся до лісопосадки й став рубати гілля.

— Тримайте його! — закричав Жмак.— Це в нього буржуазні пережитки!

Петра насплу вмовили кинути сокиру. Не хотів нікого слухати, добре, що Зінька Федорівна здогадалася взяти з собою Вустю, і та звабила свого чоловіка пахощами теплих плескачів зі сметаною. Петро пожбуриг сокиру, сів на землю коло вагона і мовчки став їсти плескачі. Кози дивилися на нього, тихо помекували, а з вагона злазити не хотіли, хоч ти їх ріж. Сподобалися наші призаліз-ничні посадки!

Вся урочистість задуманої Жмаком церемонії полетіла, як то кажуть, шкереберть, себто собаці під хвіст. Але ж валютні кози привезено, ось вони, а за ними — Жмакова слава і хвала!

— Треба преміювати Безтурботного за успішне виконання завдання, — сказав Жмак Зіньці Федорівні,— Чому голова сільради не виїхав зустрічати такого героїчного громадянина?

— Голова сільради став в опозицію,— пояснила Зінька Федорівна.— Віп пе хоче визнавати кіз.

— Визнає! А стане вpirатися, то пояснимо!

Та доки товариш Жмак збирався пояснювати дядькові Зновобрать, стали діятися нез'ясовні речі з Петром Безтурботним. Виявилось, що дика хіть рубати все зелене, все ростуще і плодюще не пропала в пьому, а набувала дедалі загрозливішого розмаху. Не помагали пі Вустині плескачі, ані бабині ліки, настояні на березових бруньках і на чебреці. Не рубав Петро тільки коли спав. Щойно ж пробуджувався, то хоч де був — у хаті чи на возі — мерщій хапав сокиру і рубав усе, що зеленіє перед очима. Вустя дала зна'.п синові Іванові в райцентр. Іван мерщій привіз лікаря, попали вони вдало: Петро саме спав.

Лікар був молодий і захоплювався модним психоаналізом.

— Мені треба тільки побесідувати з хворим, і я вам даю гарантію, що все це з нього зійде,— пообіцяв він Вусті.

— Ви з пим тільки надворі балакайте,— попросила Вустя,— бо як прокинеться та побачить, що в хаті, то за сокиру, та надвір, та й пу рубати! Вже повирубував і бузок, і бузину, взявся за вишні і до яблунь мірється.

— Все ясно,— вдоволено потер долоні лікар.— У вашого чоловіка синдром закритого приміщення.

— Та не знаю, чи воно циндрон чи не циндрон,— заплакала Вустя,— а й на возі, поки їде та спить, то нічого, а прокинеться — зіскакує на землю і рубає, що бачить.

— Синдром руху або пересування в просторі,— ще вдоволеніше потер долоні лікар.— Нічого простішого, як лікувати такі випадки.

— О, бо! — замолилася на нього Вустя.— Та я вам і вишнівочки, й гпндика обскубу, і...

Лікар перепинив потік її обіцянок.

— Наука не потребує ніяких винагород. Для неї головне — 'іоржсство її ідей. А з вашим чоловіком зробимо так...

"Молодий, а раппій",— захоплено подумала Вустя, слухаючи, що радить лікар.

А він порадив такс: вивезти сонного Петра в стен, випрягти коні з воза і так лишити. Безтурботний прокинеться, полежить, подивиться— стелі над головою нсмас, руху немає теж. Для синдромів — ніякої поживи. Отак полежить — і вилікується сам собою.

КОЗОЕПОПЕЯ (Конклюдзія 5)

Десь в іншому місці лікарський рецепт виконали б просто і без зайвих вигадок. Десь, та пе в Веселоярську.

Тут же зроблено по-своєму. Петра таки вивезли в степ, але пе просто в степ, а па Шпилі, так що воза, па якому спав Безтурбот-пий, було видно аж геп куди! Під Шпилями ж зібралося досить веселе товариство, щоб простежити, як прокинеться Петро і що він робитиме.

Петро спав довго і смачно. Жайворонки співали над ним — тільки заколисували ще дужче. Сонце припікало — віп тільки роз-мапіжувався. Але подав голос шлунок, Петро прислухався до його голодного поклпку, ще трохи полежав з заилющспми очима, а тоді нарешті прокинувся остаточно. Глянув угору — пе хатня стеля, а небо. Поглянув довкола — світ облягає його непорушний, мов соп. Мацпув за поясом — сокира стирчала там, але рубати не іхотілося. Та,й не просто пе хотілося, а гпдко було від самої згадки [про рубання. Петро сів на возі, протер очі, потягнувся, почухав груди, тоді висмикнув сокиру з-за пояса, розмахувався і пожбурих [якогога далі від себе. Впкпнув сокиру і засміявся. Потягнувся ще з більшим смаком і засміявся ще голосніше.

Зіскочив з воза, потупав трохи, піби аж затанцював, а тоді зареготав па всю силу:

— Го-го-го! Га-га-га!

А зпзу, з-під Шпплів, вторили йому зраділі веселоярівці:

— О-хо-хо! Ох-хо-хо!

Так у Петра Безтурботного настав катарепс, тобто очищення і вивільнення від козоєпопеї, але, па превеликий жаль, цей катарсис не зачепив дядька Зновобрать, через що той, як відомо, вирішив піти на заслужений відпочппок, передавши свій пост Гриші Левепцю.

Отак воно й буває: одного машина з ніг до голови багнукою заляпає, а він обтруситься — та й нічого, на іншого ж та багнука тільки полетить і пе дістане до нього, а він образиться так, що й не втішиш. Дорослі теж бувають, як діти. їм часто буває жалко себе. І хочеться плакати.

5 Закінчення.

31 СВОЄЮ СВИНЕЮ В РЛИ

Секретарем сільради з часів непростсжуваппх працювала Ганна Панасівна. Рудувата, пухкувата, веснянкувата, добра і мудра, як і дядько Зновобрать. Вік? Жіноча половина Веселоярська ділилася па три вікові категорії: дівчата, тіткп, бабусі. Дівчата — це те, що йшло за дітьми, які статі не мають і належать до істот безгрішних (тобто: без грошей і без гріхів). Тітки — етап перехідний, мінливий і... сварливий. Визначається не так віком, як громадським статусом. Бабусі — це своєрідний лицарський орден, у який посвячуються або ж добровільно, або зусиллям молодих письменників, для яких село — суцільне бабусівство. Коли б Ганна Панасівна була просто собі жителькою села, колгоспницею, простою трудівницею, то, зважаючи на її вік (хоч і невпзначений, але ще пе дужо й

високий!), її звали б просто: тітка Галька. Лє вона належала до управлінської інтелігенції, та ще такого рангу! Тому — тільки Ганна Панасівна.

Ну, гаразд. А чим вона зустрічає нового голову сільради зранку? Може, гарячою кавою з теплими булочками? Але хто Яї її зварить, коли дядько Обеліск взагалі не знає, що таке кава, а Ганна Панасівна заклопотана державними справами і не може розмінювати свій час на дріб'язок. Тоді, може, якимсь втішними новинами: повідомити про доброзичливе згадування Веселоярська в центральній пресі або принаймні товаришем Жмаком? Нічого схожого! З заклопотаним і трохи розгубленим виразом обличчя Ганна Панасівна подає новому голові сільради аркуш паперу, до чорним по білому пишеться таке: "Телефонограма. Голові сільради товаришу Левенцю. Категорично вимагаю організувати вантажну машину з критим кузовом для перевезення з райцентру свипі власної у Веселоярськ. Новопризначений викладач фізкультури Пшонь".

"Розігрують,— подумав Гриша, перечитуючи кумедний документ.— От гадство! Хто б же воно? Не інакше — Рекорда з Безтурботним. Напилися в чайній і вдарили по телефонах".

Але посада зобов'язувала, треба було приймати рішення, не виказуючи перед Ганною Панасівною ні вагань, ні сумнівів,

— Хто приймав телефонограму? — спитав Гриша.

— Я сама.

— А передавав?

— Та піби сам оцей Плюнь.

— Може, Шпиль?

— Каже: Пшонь. Я ще перепитала, так він мене впляяв.

— Ага, вилаяв. Тоді заберіть.

— Що?

— Телефонограму.

— То як же?

—

— Л отак. Мп з вами хто? Радянська влада. А у Радянської

f

лади вимагати ніхто не може. Просити — будь ласка. Але впма-ати?
Номер не пройде.

— Та це я написала "вимагаю".

— Ви?

— Бо він сказав: "Предлагаю".

— Ото! Ще краще! Коли так, то хай. сидить зі своєю свинею (гам, де сидить. Де він такий узявся?

— Я навела довідки.

— І що?

— Він має призначення в нашу школу викладачем фізкультури.

— Оцей Пшонь?

— Він.

— А свиня?

— Про свиню в райнаросвіті не знають нічого. Кажуть: особисте розпорядження товариша Жмака.

Щодо особистого розпорядження Гриша не мав досвіду, тому рочухав потилицю.

— І про свиню особисте розпорядження?

— Про свиню не казали нічого.

— То що ж — добувати йому машину?

— Я вже дзвонила Зіньці Федорівні.

— А вона?

— Лається. ,

— Я б теж лаявся.

— Тоді я в Сільгосптехніку. Попросила ремонтну літучку.

— А вони?

— Обіцяли після обіду дати.

— Ну, виручили ви мене, Ганно Панасівно. Спасибі велике. Вже намірившись іти до свого кабінету, Гриша ляснув себе по

лобі.

— А де ж цей Пшинь чи Пшонь житиме? Директор школи [знає?

— Я подзвонила, а директор каяїє, що фізкультурника не пробив, бо по сумісництву фізкультуру веде Од арія Трохимівна.

— У неї ж історія й географія!

— Дали ще години, щоб більша була пенсія.

— І їй уже сто років — яка ж там фізкультура!

— Одарію Трохпмівну торік підлікували в Інституті геронтології.

. — А цей Пшонь, він як — з сім'єю? Жінка, діти...

— В райнаросвіті нічого не знають. А він по телефону — тільки про свиню.

Як по кози, то свипя — і все па Веселоярськ! Недаремно ж він відмовлявся від влади. Мав тепер переконуватися, що влада — це гягар відповідальності, а не пустий привід для чванства. Гриша іюдумав, що порятувати його зможе тільки дядько Зновобрать зі ісвоїм безмежним керівним досвідом.

Дядько Зповобрать, хоч і викопував функції радника па громадських засадах, тобто безплатно, вже спдів у виділеній йому кімнатці, прийшовши, отже, до сільради раніше за нового голову. Все ж такп старі кадри! Та й безсоння дається взнаки. Враження таке, ніби Зповобрать

спдів тут ще звечора. А біля нього Обеліск. Вірність старій владі, опозиція повій.

Грпша привітався і став біля порога. Аж тепер усвідомив увесь тягар влади, відчув, як гнітить він йому плечі й підгинає ноги. Могуття, судьба і обставппп. Не треба було згоджуватися пі за які гроші! Як міг віп навіть подумати, що зможе замінити такого чоловіка, як Зновобрать! За нпм десятиліття досвіду, мудрість цілих поколінь, історична витривалість, його душа вся в шрамах і рубцях від сутичок і змагань, але очі нломепять перемога ми й надією. Дядько Зновобрать знає всі підводні течії і камені спотикання, всі факти і цифри, прецедептп і помилки мппулого, можливості й приховані резерви, потрібних людей і людей непотрібних, виверти й обхідні маневри, він запас, що треба робити, а за що не слід навіть братися. Ось що таке стабільне керівництво!

— То як воно, кажеться-говориться? — поспитав підбадьорливо Зповобрать.

— Не дуже,— зітхнув Грпша.— Не встпг вийти на нову роботу, а вже на мене валиться морока.

— Така посада, кажеться-говориться,— спокійно пояснив Зновобрать.— Хто сидить па місці, на того все йде, їде, наповзає, насувається, валиться, забиває паморокн.

— Та вже бачу. На вас звалилися кози, а на мене, хоч-не-хоч,— свиня.

— Свиня? — аж підскочив Обеліск, який досі тільки водив очима то па старого, то на молодого голову сільради, чи то ще роздумуючи, до якого приставати, а якому ставати в опозицію, чи просто з природної цікавості.
— А якої породи?

— Порода невідома, але знаю, що евпня індивідуальна.

— А хазяїн-бо ж хто? — допитувався Обеліск, тоді як Зповобрать мудро мовчав і усміхався собі потихеньку, мовби передчуваючи в тій свині хіба ж такі капості для свого наступника.

— Хазяїн — фізкультурник у школі.

— Фізкультурник із свинею! — Обеліск підскочив до Гриші.— А жить йому де? Давайте я ного до себе! Може, мою Хвеньку хоч трохи прикрутить. Це ж, мабуть, чоловік рішптельпий, раз фізкультурник.

— Та беріть, мені що,— мляво згодився Грпша,— а свиню ж куди?

— Свиню? Свиню моя Хвенька розкасірує за три дні. То коли ж фізкультурник приїде?

— Сьогодні після обіду літучка має привезти..Така морока!

— Ну, кажеться-говориться,— заспокоїв Гришу Зновобрать.— їде, то й хай. Як прпїде, то тут буде.

Духового оркестру для зустрічі загадкового Пшоня Гриша, йшчайно, не наймав, але сам вирішив усе ж таки діждатися, коли приїде чоловік із свинею. Обеліск добровільно зголосився бути "маяком".

— Ви, товаришу голова, сидіть у кабінеті, бо вам же незручно мовбичити на ганку, а я виглядатиму, і як тільки, значить, літучка закушнелить,— просигналізую, щоб виходили...

Робочий день в усіх сільських установах закінчується о шостій, коли сонце стоїть ще досить високо'і роботи в полі й на фер-нах у самому розпалі. Л закони про працю слід поважати, тому Гриша не став затримувати Гаппу Панасівну, а дядько Зновобрать як позаштатний взагалі мав цілковиту свободу дій,— отак і лишилися вони після шостої тільки з добровольцем Обеліском, який чомусь вирішив, що до

Веселоярська нарешті має прийти чоловік, який зможе приборкати його господарчо-фінансово непокірливу Хвеньку.

Будьмо пробачливими і подаруймо занадто радикально настроєвому дядькові Обеліску таку слабкість. Адже історія свідчить, що цайпезлампагаі герої часто піддавалися душевній облуді і майже вавжди тою облудою була жінка. На честь дядька Обеліска слід зауважити, що він не нагинав своєї твердої шиї перед жінкою, а прагнув ту жіпку приборкати її поскоромити, може, й у напуття для всієї чарівної половини людства. Ясна річ, коли б він зумів це зробити сам, то ще й не знали, чи не стали б ми свідками народження нового великого чоловіка, що його б згодом так і звали: Обеліск Веселоярський па взірець, скажімо, Еразма Роттердамського або Фоми Кемпійського. Але тактично-історична помилка дядька Обеліска полягає в тому, що він побажав утримати свою Хвеньку не власними руками, а чужими. А це, як відомо з історії людства, не вдавалося ще нікому і ніколи не вдасться. Чому? Спитайте про це у самих жінок.

Тим часом дядько Обеліск бігав перед будинком сільської Ради, топтав своїми босими ногами клумби з квітами, зирив, визирив і прозирив па шосе до самих Шпилів і, щойно виткнулася з-за них сільгосптехніківська літучка, полетів до вестибюля, і по сходах, і по коридорах з пеймовірним галасом:

— їдуть! Вже їдуть! Вже вони тут! Вже ось вопп!..

Як стверджують наші наукові авторитети, кілька українців, спраглих знань, свого часу слухали лекції славетного філософа Канта. Згодом вони загубилися в холодних полях історії, і ми так і не можемо знайти їхніх пащадків. Але Гриша Левенець відчув себе одним з тих нащадків, коли, піддавшись дії панічного галасування дядька Обеліска, вискочив зі свого кабінету, вибіг до клумб, вибіг па дорогу, став перед літучкою, яка теж стала перед ним, глянув у сподіванні і... Як сказав філософ Кант: "Сміх є афект від несподіваного перетворення напруженого очікування в ніщо".

Шофер загальмував. Літучка стала. Гриша підбіг до кабіни, зазирнув, крикнув:

— Привіз?

— Кого? — спитав шофер в уповільпспо-степовому ритмі.

— Та того ж, із свинею.

— Нема.

— Як то — нема?

— Не було вже.

— Де ж він?

— Сказалп, поїхав з Самусем.

— З Самусем?

— Ля там знаю?

Шофер газоиув — і гайда! Він не підлягав пі сільраді, пі колгоспові, ніяким адміністративно-територіальним поділам — у нього своє начальство, свос відомство, своя юрисдикція, кажучи по-вчс-ному. Та це вже Гришу сьогодні пе цікавило. Він мав тепер ждати молодшого Самуса, я кпи чомусь опппився в райцентрі, пе знати як довідався, що біля райнаросвіти сидить чоловік із свинею, який має їхати до Веселоярська, забрав того чоловіка і...

Ох, цс "і" і три крапки після нього! Скільки читацьких сердець падало з прірви п безвісти від самого тільки графічного, сказати б, споглядання

цього друкарського витвору: зображення звукового знака і загадкових трьох крапок! Але паша розповідь розрахована па селянські серця, які не знають інфарктів, нікуди не падають і не провалюються, а вперто й послідовно розганяють кров по жилавих тілах, виконуючи своє природне призначення.

Гриша Левенець, хоч і вознесений на вершини влади, не забув свого походження і свого селянського серця, його не злякало оте кантіанське перетворення напруженого очікування в піщю, наділений від природи необхідною терплячістю, він зрозумів, що все для нього тільки починається, що випробування можуть бути тільки корисні,— отож треба було погамувати своє серце, забути про все, навіть про Дайіуньку, і вперто ждати приїзду чоловіка з свинею.

Тепер його мав привезти молодпй Самусь, а куди ж він його й привезе, як не до сільради?

Очікування виявилось затяжливим. Можпа було б сказати: аж до темряви. Лле ж яка темрява при суцільній електрифікації нашого сільського господарства? Дядько Обеліск гордовито пояснював молодому голові, що довкола сільрадівської садиби сяє тридцять дві електролампочки і тому, мовляв, тут ясно, як удень, через що йому самому часто не хочеться й додому, бо про сон він забуває при такому світлі, а вже що й про Хвепьку забуває, то про це спаси й помилуй!

Гриша про свою Дашупьку такого б не сказав, але службовий обов'язок примушував сьогодні не йти додому, а насолоджуватися сяянням тридцяти двох електролампочок і ждатп Самуссоої мапга-нп з новим веселоярівськпм громадянином.

І ось тут Гриша, мабуть, уперше відчув у собі дію механізму влади. Враження таке, піби накрутили в тобі тугу пружину, а тепер їїона стала розкручуватися, і запрацювали певидимі коліщатка, грибочки, маховички. Щоб пас не звинувачували в механіцизмі

і наслідуванні філософа Ламстрі, одразу застережемося, що маємо на увазі коліщатка, трнбочки, маховички соціально-біологічні, які можна б назвати й інакше: відчуття обов'язку, громадянська честь, вірність. Передовсім відчув він невідповідність такого питання, як робочий день для колгоспника і службовця в селі. Ще вчора був механізатором, який дивився не на годинник, а на сонце (в жнива

ї на сонце не дивилися ніколи), сьогодні ж, виходило, робочий

день у нього кінчався о шостій вечора (дня!), коли в полях ще

grimлять мотори і робота тільки набирає розмаху, коли пастухи

ще й у гадці не мають поправляти корів додому, коли господині

ні так само далекі від думки готувати вечерю для тих, хто в полі,

коли навіть у сільському Будинку культури ще все перебуває в

стані анабіозу, простіше кажучи — сплячки, і оживе тільки з по-

чатком темряви і завершенням денного циклу робіт, коли його не-

повторна, неперсвершена, єдина в світі Дашунька ще тільки за-

кладає раціони на завтра, а мама Сашка готується до останнього

[Сьогодні доїння, вже не кажучи про десятки інших колгоспних спе-

ціальностей, які можна б перелічувати досить довго і мальовничо

(скажемо від себе).

Ну, гаразд, подумав Гриша, а навіщо ж йому даються оті зайві години, коли всі його земляки запекло трудяться, як то сказано, в поті чола? Чи тільки для того, щоб втішатися своїм становищем і неробством? Гай-гай! Гриша Левенець був вихований не в таких традиціях. Хай собі Гайна Панасівна, закінчивши свій сільрадівський день, поспішає додому, де в неї ціле маленьке господарство, іплсміппк з трьома дітьми, яких вона має доглядати, та ще й стара хвора сестра. Хай дядько Зновобрать, який заслужив собі гід-іність і шану, визначає тепер, коли і скільки має затримуватися [В сільській Раді,— він же, Григорій Левенець, повинен чесно і самовіддано виконувати свої обов'язки, постійно і старанно, і Ось так вони й опинилися з Обеліском перед прекрасним (хай позаздрять тисячі інших сільрад!) будинком Веселоярівської сільради, астрономічний день, власне, вже кінчався, але небесного сзїтла на землі ще було досить, тож Гриша під дією своїх невидимих механізмів влади, а ще більше від переживань про невідповідність праці хліборобської і службівської, мимоволі звернув увагу на оті тридцять дві електролампочки, що ними так пишався дядько Обеліск. Гриша згадав, що садпба мами Сашки освітлювалася тільки однією електролампочкою, та й та була на стовпі, що стояв на вулиці. І, до речі, було досить. А тут цілих тридцять дві лампочки!

Вихований тіткою Лисичкою, віп мимоволі став лічити. На комбайні це було просто. Квадратний метр, тоді гектар, тоді скільки колосків, а в кожному колоску скільки зерипп,— ось і все твоє вміння, твоя чесність, твоя громадянськість. Скосив, підняв, обмолотив, урятував — честь тобі й хвала; залишив на землі, притоптав, прикотив колесами, зневажив — ганьба довічна!

А тепер ці лампочки довкола сільрадівського будинку. Чи це не ті самі колоски, які ми мільйонами кидаємо на землю через недосконалість наших машин і наших душ? Ощадливе селянське око Грпші Левенця найперше засліпилося отпмп тридцятьма двома електролампочками, а тоді, порушуючи всі відомі закопп оптики, поглянуло всередппу самого себе, і що ж вопо там побачило? Мар-нотратпнцтво і більше нічого!

Гриша Левенець, навчений тіткою Лпспчкою лічити кожне зернятко, кожен колосок, кожне стебельце, мимоволі став лічити всі оці електролампочки, які мп засвічуймо де треба й де не треба. Ось він голова сільради. А скільки сільрад на Україні? Віп цього не знав, але здогадувався, що не менше п'ятнадцяти або й двадцяти тисяч. Двадцять тисяч сільрад, і кожна — по тридцять електролампочок тільки для зовнішнього освітлення! Які Дніпрогосси можуть настанити стільки електроенергії?

Гриша вжахпувся від своїх підрахунків і спитав дядька Обеліска:

— А хто засвічує все це світло у Веселоярську?

— Як хто? — здивувався Обеліск.— Таж я!

— А вам не здається, що в пас багато горить зайвих лампочок?

— Зайвих?

Дядько Обеліск пе знав цього слова. То правда, що Хвепька своїм марнотратимцтпом давно вже довела його до розпачу. Все, що віп заробляв і виробляв завдяки своїм трудовим зусиллям, вона вже й пе розфітькувала, як-то кажеться, а розхвенькувала, коли так можна висловитися. Але ж то своє! А коли брати в державних масштабах, то тут Обеліск за розмах, за перевиконання, за достроковість у всьому! Нащо тому вугіллю, нафті, газу залягати в землі, питається? Видобути достроково, використати, попалпти і водрузити обеліск!

— Владі треба бути щедрою! — заявив Обеліск.

— Щедрою? А за чий рахунок?

— Так нам же за електрику платить колгосп.

— Колгосп? — не повірив Грпша.

— А ви ж думали! В сільраді таких асигнуванні не було й по буде.

Гриша промовчав, щоб приховати свою необізнаність, ало в думці поклав з усім розібратися як слід і першим своїм кроком на високому посту визначив боротьбу за економію і ощадливість. Обставини ж склалися так, що ніяк не економилося найдорого-цінніше надбання нового голови — час. Майже цілий робочий день з'їдений клопотами з цим невідомим Пшонем, а тепер ще й доводилося доточувати до робочого дня мало не півночі. Ждали вони обидва неоднаково. Гриші давно вже кортіло додому, а дядькові Обеліску не терпілося побачити чоловіка, на якого віп покладав

гякі великі (майже пездійсненні) надії. Тому нетерплячка Обеліска була все ж таки більша, і він перший почув ще за Шпилями Г-амусеву машину.

— Ідуть!

— Може, ще й пе вони,— мляво заперечив Гриша.

— Та чті я не знаю, як оте Самуссня гарикає мотором! А он уже й світить! На одній фарі хто в нас їздить? Тільки Давидко Самусів! Таке вже ледащо! ■

Машина тпм часом скотилася зі Шпилів і вже висвітлювала сліпучою фарою спершу Грпшу, тоді Обеліска. Скреготнули гальма, Давидко г.л"уну'всл з кабіни, закричав:

— Станція Березаїї, кому треба — виліжай!

В п'ятитонному кузові піднялося щось темне, високе, колюче, перемахнуло через борт, заторохтіло маслаччям, гепнуло на землю.

Обеліск кинувся підтримати, але не встиг і був зневажений чи то аа це, а чи за надмірну запопадливість. Темний чоловік одразу г.изирпв Грпшу, який стояв пепорушно трохи осторонь, посунув па нього і в'їдливим голосом одрекомендувався:

— Пшопь.

Гриша назвав себе і спитав, як доїхали. І — Як доїхали? — ще в'їдливіше промовпв Пшонь.— А це б я вас, молодий керівнику, мав запитати! Порозпускали свої кадри до форменого безобразія! Цей ваш шофер обгасав зо мною весь район! Туди везе, туди підвозить, там забирає, там підбирає, суцільні ліві рейси! Я цього так не подарую! У мене свипя, а вопа тварина делікатна, їй тряска в кузові протипоказана.

Тут парешті просунувся в розмову Обеліск, якого Пшопь уперто ігнорував.

— То свиня, виходить, з вами? — лагідненько поспитав Обеліск.

— А ви хто такий? — огризнувся Пшонь.

Обеліск значущо, як і годилося з його багатолітнім стажем, назвав свою посаду, а па додачу повідомив, що віп бере товариша Пшоня до остаточного його влаштування у Веселоярську до себе на квартиру.

— Ага,— не збавляючи своєї паступальності, в'ївся в нього ,Пшопь.— Мене на квартиру. А мою свиню?

— Свиню на ковбаси,— дозволив собі пол*артувати дядько Обеліск.

— Секундочку! — протяжливо мовив Пшопь.— Сек-кундочку! Що ви сказали? Повторіть!

І вже не знати звідки з'явився в його руках довжелезний блок-нотяра, звис мало пе до самої землі, як висолоплений собачий язик, а над тим язиком — в'їдливе:

— Повторіть! Запишемо. Для карасиків.

— Темпу вато ж,— зітхнув Обеліск.

і — Я й павпомацкп! Сек-кундочку...

Власне, на темряву при тридцяти двох електролампочках скаржитися не доводилося, і Грпша міг досхочу пампл у натиск новим веселоярівським надбанням, яке впало йому як сніг на голову.

Який впгляд мав цеп іііпонь? Візьміть мумію якого-небудь єгипетського фараона, обдеріть з пеї всі оті ляні пелюшки, якими вона сповита, натомисть надягніть тренувальний бавоішянний костюм, приклейте під носом ондатрові вуса, можна б сказати: вуса — як у Бісмарка. Але хто сьогодні знак, що таке Бісмарк? А ондатрову шайку знають усі. Отож: ондатрові вуса, иошмаруйте замість бальзаму скипидаром (можна червоним стрючковпм перцем) там, до п самі знаєте, — і відскакуйте якомога далі, бо вопо пе тільки оживе, а ще й запише вас у свій блокпотяру.

Спитаєте: звідки у фараонів ляпі пелюшки? Дуже просто. Льоп розводили наші предки скіфи і експортували в країну Озіріса. Один мій знайомий археолог христом-богом клянеться, що в отих південних могилах, де познаходили вже цілі тонни золота, поховані не скіфи, а якісь пеппсьмеппі (бо жодного ж напису ніде!) грабіжники, вівчарі й козопаси, що грабували своїх північних сусідів, коли ті після вдалої торгівлі з греками і єгиптянами поверталися до своїх країв. Оті пограбовані саме й були скіфи, що жили трохи на північ од Києва на лінії Чернігів — Житомир, вирощували льон, продавали його всьому античному світові, і тому їхні могили треба шукати саме там, а не в Причорномор'ї.

Та могили нікуди не подінуться. Настане черга, введемо в плани, знайдемо, розкопаємо, пересвідчимось, може, добудемо там і якогось золота. А де взяти мумію фараона? Поки не закривали одеського товчка, мумію можна було купити там — від фараоненят до старих маслакуватих фараонів,— і продукуй собі пшонів і лшоненят хоч сотнями. Тепер уже нічого пірамідного в Одесі не купиш, а в одеських катакомбах, відомо ж, ніяких мумій фараонівських ніколи не водилося. Будемо вважати, що Веселоярську пощастило. Чоловік з пірамідною зовнішністю і, може, й свідомістю теж пірамідною? А чп буває така свідомість? І чи буває, скажімо, свідомість катакомбна?

Про все це Гриші Левепцю ще тільки належало довідатися.

— Ви, значить, з райцентру? — обережно поцікавився Гриша. Пшоня аж затіпало від такого прішпження.

— З рай...? — крикнув вій.— З районного центру? Я, Пшопь? Хто це сказав? Я з обласного! Я виконував обов'язки завідуючого фізкультурною кафедрою в сільгоспінституті!

Гриша ступнув назад од Пшоня. Він ще тільки мріяв про заочний сільгоспінститут, а тут аж завкафедрою! Може, й професор?

— То як же? — не міг збагнути Гриша.— Я маю на увазі, як же це ви до нас?

— Поклик серця! — пирхнув Пшонь.

— А свиня? — втрутився в розмову Обеліск.

— Свиця — премія.

— Не пойняв.

Г — За великі заслуги. Преміального фонду в ректора не було, п без премії хто б мсис відпустив! Я її підказав. Інститут мав своє послідпс господарство. Свиноферма там теж с. Л ця свиня така породиста, що перекусала всю свиноферму. Я й кажу: була — пе пула, заберу цю агресорку! Так і владнали. Можу показати посвідчення.

І — Та не треба! — кволо махнув рукою Грпша.

— Ні, треба! Ви представник влади і масте знатп, що з мепе псе по закону. Для мене закон — святиня!.. У вас тут у селі свиноферма є?

— Невеличка в колгоспі.

— А мені великої п не треба. Моя евппя компанії по переносить. Треба їй там виділити бокс метрів на дванадцять, бо це ж порода! Свиня унікальна. Вчені в інституті так і ие зуміли з'ясувати, чи вона чорна з білими латками, чи біла з чорними латками! А який у неї писок! Як сковорода для яєчні!

От халепа, подумав Грпша, до унікальних кіз та ще й унікальна свиня! Та Пшопь пе дав йому довго журитися.

— Це ще пе все,— заявив він.— Через три місяці їй треба до кнура, а кнур такої породи аж у сусідині області. Так що попрошу :продумати це питаппя, щоб воно не захопило вас зненацька.

— А може, вона до ранку побуде в кузові? — несміливо запропонував Грпша.

— Що? В кузові? Сек-кундочку! Повторіть, що ви сказали. Запишемо. Для карасиків.

Иа Пшопевпх "карасиків" Гриша якось не зважив: мало там за яко слово зачіпається язпк у чоловіка. А треба було б зважити, ; ой треба!

І ЛЕТІВ ГОРОБЕЦЬ...

! — Вітаю! — сказала Дашупька.

— З чим? — спитав Грпша.

— З тим. Я гибію до почі па фермах, тп вічно пропадав коло свого комбайна, тепер перевелп па легшу роботу — і зпов до півночі там сидиш!

— Иа легшу роботу? Хто це тобі таке сказав?

— Сама бачу. Що твій Зновобрать робив? Відвідувачів у сільраді прігймав? Ото и твоя тепер уся робота!

— Та тп!..— Гриша аж задихнувся од такої несправедливості. І хоч би хто чужий, а то власпа дружиш", спеціаліст, передова сила в колгоспі! — Та тп уявляєш, що ото таке кажеш?

— І уявляти нічого. Зновобрать і не ворушився під черевиком у Зіньки Федорівни, тепер ти туди лізеш? Після того ти мені й по чоловік, так і знай!

Отакий ультиматум! Ангелом Грпша Дашупьку пе міг назвати й до шлюбу, а вже опісля, то спаси й помилуй,— давалося взнаки ото всезагальпе чоловіче поклоніння й плазування перед псю. Але щоб отак у перший день иовоносадності?

Грпша спробував злагідити дружину, притираючись до пеї плечем, але Дашунька не піддалася і па зближення не пішла. Вередлива, як іноземна держава з багатими надрами.

— Ти хоч уявляєш, що маєш робити? — насмішкувато глянула на Гришу Дашунька.

— Ну, є план роботи. Сесії, депутатські комісії, все там...

— План, план! А про престпж ти хоч подумав?

— Про престиж? Чий?

— ЧИЙ, ЧИЙ! Представника Радянської влади — ось ЧИЙ!

Грпша не знав, що п казати. Не міг же він ось так одразу думати про таке велике. Ні часу для цього ще не мав, пі досвіду, ні... А Дашуііьці вже подавай! Жіноча нетерплячка чп просто примхи?

Вій знову спробував піти на зблпжеппя, але дружина виявила твердість і непоступливість, навіть постелила Гриші окремо, щоб уберегти його від пустоголовості й створити умови для державного думання.

Будемо відверті: Грпша не хотів сушити голови проблемами, натомість набагато охочіше віддавався покликові живого життя. І тому вперто намагався подолати той рубіж, який воздвигла між ними Дашунька, і впродовж тих залишків ночі, які ще над ними туманилися, песмілпво наближався до дружипи, сподіваючись на тс й на се, але щоразу вимуїнеий був відходити перед її категоричними:

— Одстань!

— Одчепись!

— Іди геть!

— Набрид!

— Дай спокій!

— Хочу спати!

Такі висловлювання навіть індійського слона збили б з ніг, але Гриша вистояв, мовчки відступив і так само мовчки заповзявся довести Дашуниць, що він не те що, а й навіть, і коли треба, то...

Колись казали: "Жінка в колгоспі — велика сила". А хіба тільки в колгоспі? І чи по стали мп жертвами чоловічої самовпевненості, уперто стверджуючи, що вся земна цивілізація — це породження патріархату, тобто чоловічого панування, диктату і зверхності? То тільки чоловікам так хотілося думати (а чоловіків па Землі завжди чомусь було менше, ніж жінок, може, тому, що чоловіків убивали па війнах), насправді ж у всі віки господинями жпт-тя (і навіть творцями політичних систем) були наші прекрасні подружки, володарки наших дум, чуттів і снів, повелительки й богині, непідкупні диктаторки, які завжди прагнуть нездійсненого, але й перші усвідомлюють цю нездійсненність.

Гриша так і не заснув до ранку, караючись відсутністю великих дум, до яких спонукала його Дашуника, коли ж задрімав, а тоді елякано прокинувся, то вже сопце на небі підбилося аж он де, дру-

"киш, ясна річ, пе було, мами Сашки так само, на сковорідці синіла гумовозахолола ясшт, сонце глумливо сяяло пе так над Весело-ярськом, як над новим головою сільської Ради Гришею і'Ісвенцем.

Віп пішов на роботу пішки, відчуваючи перевагу над усіма тими головами, керівника .ми, начальниками, яких неодміппо возять прикріпленими до них машинами.

Будемо вважати це думками по дорозі, а тим часом Гриша Ле-иенець дійшов до будинку сільської Ради, Ганна Панасівна, привітавшись, відчинила двері його кабінету, дядько Обеліск приніс графин із свіжою водою, починався новий день його діяльності па новій посаді.

Гаппа Панасівна ирішесла цілий пук газет, поклала їх на стіл перед Гришею, мовчки тицьнула па підкреслепо червоним олівцем.

— Що це? — спитав Гриша.

— Матеріали з преси,— відповіла Ганна Панасівна.

— Я сам читатиму. Гаразд?

— Та гаразд,— сказала Ганна Панасівна,— але ви ще не все знаєте.

— А що мені треба ще зпатп? — насторожився Гриша.

І — Цього піхто й ніколи пе МОЯІЄ точно визначити,— мудро [усміхнулася Гаппа Панасівна. І, вже йдучи до своєї кімнати, мимохідь, як то кажуть, повідомила: , — Там до вас дід Утюжок!

і Почувши про діда Уткнкка, Гриша усміхнувся, бо згадав, як |той топив фашистського фельдмаршала і як одержав подяку від Верховного.

Дід Утюжок був сповнений найсерйозніших намірів. Не зворушило його її те, що повий голова сільради вийшов зустрічати аж ідо дверей, і ввів до кабінету, притримуючи за лікоть, і запропонував сідати, й не на офіційний стілець біля столу, а на диван під стіною.

[— Тп, Гришо. сядь, а тоді вже я,— сказав Утюжок.

— Та ні, ви спершу, а вже тоді я. ! — А ось же тп!

— Не можу. Ви паш шановний громадянин...

— Ага, шановний? — Дід Утюжок нарешті сів.— Шановний, я тебе питаю?

— Шановний.

— І почесний пенсіонер за мої заслуги?

— Почесний.

— Так, так. так. А хто в нас відає автобусом? Сільрада?

— Громадським транспортом — сільрада.

— А ти знаєш, що мені за мої заслуги вручено па довічне користування білет на автобус?

— Знаю. Сам голосував за це на правлінні.

— Ну, а що твій автобус? Оте Лосепа, що там шоферує, перевіряє у всіх білети, а в мене й пе дивиться. У вас, діду, пожизнєнний, можете й пе показувати. Як то не показувати? За яким таким правом? Л я хочу показувати і щоб усі бачили! Зіпка Федорівпа свої ордени показує? Показує! Такі видзвонює ними, так і видзвонює! Л в мене почесний білет! Яке віп має право по перевіряти? Я тебе питаю: має віп право?

— Пе має.

— Я так і знав. Ти хлопець поштивий. В тебе й дід оп, бач... Ну, одним словом, видай мені постанову!

— Постанову? Про що?

— Щоб перевіряли мій білет у автобусі.

— Я тут чоловік, ви ж знаєте, новий, а це питання складне, процедурне. Давайте домовимся так: я пораджуся з Гайною Панасівною, а тоді вже й зробимо все як годиться.

— То коли ж мені тепер навідатися? — підводячись з дивана, спитав Утюжок.

— Ну... Може, на тому тижні, а може...

— Ти тут бюрократії не розводи, синаш. Народ тебе обрав, то ти шапуйся!

— Та я шануватимусь.

— От-от! А постанову мені, значить, видай! І щоб з печаткою і підписану червоним чорнилом. Можна книжечкою, а можпа щоб і в рямця взяти й під скло.

Утюжок ще б довго теревепив, але його витіснив дядько Обеліск, користуючись правами службової особи.

— Діду,— сказав він суворо,— як виконавець сільської Ради, я повинен поговорити з головою.

— Та говори, чи я тобі що! — плюнув Утюжок, який уже відчував у Обеліску главу опозиції, що неминуче мала виникнути після тих змін, які сталися в керівництві.— Говори, та не заговорюйся! І отим своїм скажи, що отам перед сільрадою сидять!

Щойно за Утюжком зачинилися двері, Обеліск похмуро бовкнув:

— Утік!

— Хто?

— Та цей же — Пшопь.

— Куди?

— До Несвіжого.

— А що сталося?

— Каже: в мене малокультурна обстановка.

— І що — до Несвіжого? Добро, хоч не в дитячому садку отаборився.

— Ну! До ранку оббігав усо село і визприв, що в того хата набита новими меблями.

— І Несвіжий його пустив?

— Спробуй не пустити!

— Та він же сам у тій хаті не живе.

— Не живе, а Пшопь уже там.

— Як же йому вдалося?

— — Л я знаю? Це по чоловік, а стихійне бєдствіє! І обеліска після такого не водрузиш. Плюнь і розітри!

— Ну, то вам же легше.

— Легше? Л моя Хвенька! Хто її приструппть? Думав, хоч цей, із сшшею.

— Якось воно владнається. Покличте до мене Гаппу Папасівпу.

Лле замість Ганни Панасівни прийшла тітка Мотрона Твапівна.

Шкода, що філософи досі не зацікавилися видозмінами категорії часу стосовно до Веселоярська. Бо коли б вопи це зробили, то цавпо б зауважили дивну двоїстість цієї пайпевловпішої категорії у веселоярівськпх стопах. З одного боку, час, як і повсюди в світі, нестримно летів уперед і вперед, пе відступаючи ні перед якими перешкодами, не забігаючи вбоки, пе витанцьовуючи па місці; з другого ж — час тут мовби зупинився, заляк навіки, законсервувався, як музейний експонат, пе змінювався зовсім, а з ним так рамо позмінними лишалися й люди. Скільки Гриша її пам'ятав, одні в селі були завжди дідами, інші дядьками й тітками, ще інші — просто такими або сякими, і ніхто не хотів переходити ні до наступної вікової категорії, пі до інших етапів. Його дід Левенець і Утюжок вічно були дідами, Обеліск — дядьком, Мотрона Іванівна — тіткою, Щусі й Самусі — просто Щусями її Самусями. Тож ІГриші, як особі службовііі, доводилося сприймати все так, як воно велося, і відповідно ставитися до веселоярівців, виявляючи належну шану до їхніх титулів, закріплених за кожним довічно, піби |якісь баропські чи там графські звання.

і Мотропу Іванівну, скільки й жив, Гриша звав "тіткою". Це [була вродлива білолиця жінка, пишна, як пава, невнроблена й зледащіла до краю. Прославилася Мотрона Іванівна тим, що ніколи ртічого не робила, вічно придурювалася хворою і ніжпо-беззахис-лою, виходила заміж за дідів, zostавалася вдовою, знов виходила 'і зпов zostавалася вдовою. Про пеї казали: "Хочеш вмерти — Скопись па Мотроні!" І однаково женилися, зваблені її пишним тілом і ніжним голосочком.

— Грпшушо любий! — замуркотіла Мотрона Іванівна, мірячись обійняти Гришу навіть через стіл, за яким передбачливо ховався від неї молодий голова сільради.— Я ж тебе любила ще малесеньким, ти ж і тоді було таке гарненьке хлоп'ятко! Л тепер он який виріс!

— Мотропо Іванівно,— сухо кинув Гриша,— коли ви прийшли по ділу, то давайте про діло, бо тут, самі знаєте, установа серйозна...

— Та по ділу ж, по ділу!..

— Коли так, то прошу сідати, і я гас слухаю.

Мотрона Іванівпа довго всідалася па стілець, прилаштовуючи на сидіппі все, що треба було прилаштувати, тоді ще довше запихала за пазуху те, що звідти вперто впнихалося, тоді обдарувала Гришу пайяснішою усмішкою, після чого зненацька зачмихала носом і бризнула слізьми такими, що вони перелетіли й через стіл. Грпша розгублено підхопився, палив з графина води, подав Мотропі Іванівні.

— Випийте, тіт... пробачте, Мотроно Іванівно, впппйте й заспокойтеся, прошу вас. Що у вас? Не хвилюйтеся. Поможемо, ііе треба тільки плакати. Пу, чесне слово, не треба! Ну, їй-богу!..

Але слъози в Мотропп Іванівни булп суто декоративні. Склянку з водою вона відсунула, на Гришу глянула навіть нодивовапо.

— Хіба я плачу?

— А що ж ви робите?

— То моя душа плаче, а я — ні. Я прийшла тебе спитати, Гри-іпо, як нового голову.

— Питайте.

— Ти ж от виріс у нашому селі і все бачив. Ти ж знаєш, яка я нещасна?

— Ну...

— Та ти не стісняйся! Кажи: знаєш же? Скільки в мене було чоловіків?

— Пу...

— Чотири! А де вони всі? Боїшся сказати? То я тобі скажу сама! Набока де? Вмер. Білицький вмер? Вмер. Довгань вмер? Вмер. І Іона вмер? Вмер. Скільки виходить?

— Чого?

— Вмерло.

— А-а, чотири.

— І хоч, сам сказав: чотири. А пенсій у мене скільки?

— Пенсій?

— Та пенсій же! Скільки їх, ти думаєш? Одпа-однісінька! А чом не чотири?

— Що ви, тітко Мотропо? Кому в нас по чотири пенсії платять?

— А в кого по чотири чоловіки вмирало — скажеш? Не скажеш! І піхто не скаже! Цей Свиридон сидів тут тридцять год, то тільки зпущався з

бідної вдови, па глум мене брав. А ти ж такий молоденький та гарненький, ти вже ж мені поможи!

І вона зпову загрозливо націлилася па Гришу повними сліз очима, як поливальна машина на київський газон. Гриші якось не хотілося ставати газonom, він мерщій став утішати Мотрону Іванівну.

— Тітко Мотроно, у вас справді... Таку справу одразу не... Знаєте що? Давайте зробимо так. Пошлемо в "Сільські вісті" запитання до юриста. Мовляв, так і так, просимо відповісти, пояснити й допомогти... Бо в пас що? Звичайне село. Які тут можливості? Обмежені. Ви тут пе вміщаєтесь аж ніяк, Мотроно Іванівно. Вам треба ширше, на всю республіку. А республіка — це вже сила! Розумієте?

— Сила, кажеш? — заясніла білим лицем Мотропа Іванівна.

— Точно!

— І pomoже?

— Вже як там пе pomoже, то ніде!

— Иу, хіба що. Так ти сам і напишеш, чп як?

— Я напишу, а ви тільки підпишетесь.

— Підпишуся, підпишуся! Он і Набока вмер, і Білицький вмер, і Цьопа...

Гршпа, здається, починав розуміти, чому дядько Зновобрать саме на цьому стані суспільного розвитку вирішив передати владу іншому. Але чому цим іпшпм мав стати віп, Гриша Левепець? Міг би запитати уро це Ганну Панасівну, яка саме входила до кабінету, але спитав про інше:

— Ганно Панасівно, у вас оце тут завжди стільки людей?

— А ви їх повинні приймати і задовольняти їхні прохання і вимоги.

— Задовольняти? А коли я не можу?

— Вас обрали для того, щоб ви змогли. Ось я принесла сьогоднішню центральну газету, в ній якраз стаття про сільську Раду. Називається "Сто турбот". Я тут підкреслила найголовнішо.

— Сто турбот? Підкреслили?

— Свиридоп Карпович завжди просив мене підкреслювати те, що стосується пас, бо він газет читати не мав часу...

! — Не мав часу? Як то?

— Ви теж не матимете. Бачите ж, тут написано: "Сто турбот".

— То це що в мене тепер — не жпття, а стотурботність? Ганна Панасівна була втілене терпіння.

— Ось тут написано. Дивіться: "Нашому голові сільської Ради [до всього є діло. І чи налагоджене гаряче харчування мехапізато-ірів, і як працює побутова кімната в тваринників, і чи не зривас-іться графік приїзду автолавки, і чи не порушується рішепня сіль-викопкому допомогти багатодітній сім'ї — в першу чергу завезти паливо, виорати город, забезпечити малюків одягом, безплатним харчуванням. Сто питань, сто проблем у нашого голови, і йому їх [вирішувати, бо це задля людей".

І з усього прочитаного Гриша зачепився за слова "забезпечити [малюків одягом", які злякали його пайбільше, бо не мав ніякого [досвіду

в цій справі, але Ганна Панасівна не дала йому часу на переляк, спокійно поклала газету на стіл і повідомила:

— Там до вас ваша помічниця.

— Яка помічниця? — аж підстрибнув Гриша. Коли б мав демонічні здібності, то звився б під стелю, вище, до самого псба, у космос, у безміри.— Яка в біса помічниця?

— Ваша. З комбайна.

І вже Ганни Панасівни немає, а в кімнаті дитя з пречистими очима, в яких витанцьовують чорно-сизі, як ресорна сталь, дияволи, його вчорашня помічниця Вірочка, яка десять днів тому закінчила десять класів і добровільно зголосилася, зголосп... зго... Бічному Гришипому помічникові Подану нарешті дали комбайн, Триша zostався сам па "Колосі", машина підготовлена до збирання, ніяких проблем (до першої загінки, скажемо прямо, бо тільки перша загінка все скаже), але ж помічник потрібен, хоч як там хочеш,— і ось приходить до нього ця Вірочка і виграє очима так, як тільки її уміють вигравати веселоярівські дівчата, а Гриші треба не це грання, а робота. Десять днів віп тільки про це п говорив Вірочці, та ось питання з питань: чи вона його слухала?

Може, для того, щоб сказати про це, і прийшла сьогодні до сільської Ради?

— Сідай, Вірочко,— сказав Гриша напівофіційно.

— Я сяду,— сказала вона покірливо.

— Як там паш комбайн?

— А я не знаю.

— Як то ти не знаєш?

— А мепі нецікаво. Тут Гриша обурився:

— Що ж тобі цікаво? Мене висмикнули, забрали сюди, комбайн зостався сиротою, ти там господиня, і тобі байдуже? Ти ж сама можеш бути комбайнеркою! Вирости й до Переверзевої! Училася в самого Безкоровайного. Маєш свідоцтво.

— Що мені те свідоцтво? Я не можу без вас.

— Ну, ну,— сказав Гриша,— нривчаНся до самостійності.

— Ви не так мене зрозуміли,— ангельським голосочком промовила Віра.

— Ие так зрозумів? А як тебе розуміти?

— Я пе можу цього сказати усно, тому підготувала листа.

— Лпстн-а? Якого листа?

— У трьох примірниках. І один з ппх я залишаю вам, а сама йду і ждатиму...

Вона справді поклала перед Гришею якусь цидулу і пишкрм зникла.

Десь ми там згадували про греків, про їхні міфи і про незграбні спроби новітньої міфікології, але чого було варте все це поруч з аркушиком паперу, що ліг на столі перед Гришею Левенцем, мовби прилетівши з якихось незвіданих міфічних світів. Газета про стотурботпість, зоставлена Ганною Панасівною з намірами найкращими, і цей аркушик од Вірочки, яку, з усього видно, мучать оті сизо-чорні чорти.

Але до чого тут віп? І чому він має стати жертвою всіх пристрастей, стихій, непорозумінь, безглуздь і невдоволень? Ще вчора він був там, де пародився і ріс, на безмежних просторах, під безкрайними небесами, па землі неміряній, безкрайї, сам почувався безмежним і вільним, як птахи і мрії, а сьогодні сам себе замкнув між чотирьох стін, ув'язнився в глині, в штукатурці. Що таке штукатурка? Штука турка. Турок підсунув нашим будівельникам штуку, і вийшло: штука турка. Мало ці турки мордували мій парод, так ще й тепер маємо страждати від їхньої підступності.

Але тут Гриша схаменувся, що такі неконтрольовані думки можуть призвести до міжнародних ускладнень, бо ж Туреччина — мирна сусідня держава, яка... Ага, подумав Гриша, а що я знаю

про політику сусідніх держав? На комбайні міг собі дозволити розкіш нсзїїаппя, а тут пс маєш такого права. Може, в листі Вірочкп в відповіді па ці питання, адже Вірочка — це молодь, а майбуття належить молодим!

Гриша присунув той аркушик, глянув, прочитав, коли-б міг умерти, то вмер би одразу, але мав жити далі, тому ще раз перечитав це неповторне писання. Там значилося:

"Я не можу без тебе. Мене переманюють то туди, то туди, обіцяють золоті гори і все, що вище, а мені не треба нічого, і, когд м знайдеться справді якась сила, що відрве мене від нашого "Кокоса", хочу, щоб ти знав: дні, пережиті з тобою, зробили мене щасливою, бо кому ж було ще дано знати тс, що зазнала я: захоплення, невіддільне від вдячності, пристрасть, перейняту шанобою і пі на йоту від того не меншу любов до людини царствопої, розумної, відзначеної особливим талантом і винятковими здібностями. І хоч життя та обставини вимагали відстані й відгороджували від мене божество, що живе в тобі, я однаково була близька до нього, я зпала р-ільки божество".

Гриша перечитав це божевільне писання тричі, намагаючись змобілізувати всі запаси здорового глузду. Божество він потрактував як комбайн "Колос" (бо сподіваний "Дон" ніяк не міг вийти зі стадії випробувань, отож не міг братися до уваги). Себе він під (цей терміп по міг підставити пі за які гроші. Але однаково у листі було щось дратівливе і загрозливе. А ота "царствспа людипа"? Гриша уявив, що лист потрапляє до Дашупьки, і вперше у житті [відчув жах од цього дару, яким так пишається людство впродовж цілих тисячоліть. Ліпше було б та й не знать, краще було б та й не... І Гриша задихався. Тісний простір кабінету (чималенького, до речі кажучи) гнітив його, він підійшов до вікна, пошморгав пглін-талетами, штовхяув раму, тоді мало не бігцем кинувся до дверей, розчинив їх, побачив — не побачив, хто там ще хоче до нього, ало рзихопив поглядом дядька Обеліска, показав йому, що запрошує до [себе. Обеліск з'явився, став па порозі, звів на молодого голову очі. ; — Щось хотіли? і — Сірники. У вас є сірники?

— Пащо вони вам? "— Хочу закурити.

— Та ви ж некурящий, як і Свиридоп Карпович.

— А коли хочу! Ось вам гроші. Принесіть мепі сірники і пачку сигарет.

— Там завмаг до вас хотів, то я йому — хай принесе...

— Може, пезручно?

— А хто ж вам носитиме, як не завмаг? Я вмент!

І вже за кілька хвилин — і сірники, і сигарети "Прима", з якими Грипга не зпав, що й робити, зате мерщій підпалив нисання Вірочкп і пильно стежив, щоб згоріло до цурки. І Тоді запалив сигарету, пхакнув димком, підійшов до вікна, глянув на світ божий і раптом згадав слова своєї дивної помічппці

про те, що лист свій вона спорудила в трьох примірниках, і жахнувся.

Один примірник він спалив. А ще два? Куди вони помандрують? До Дашуньки? В Організацію Об'єднаних Націй?

Гриша знов кинувся до вікна. Вихопив з кишені хусточку, витер лице, шию. Не знав, що ще з досвітку перед сільрадою серед квітників сиділа його опозиція у складі Благородного й Первородного, Інтригана й Хулігана, Таксобі й Нітудинісюди, стежила за всім, що відбувалося в двоповерховому будинку сільради, спрово-ковувала події, підсилала новому голові комічних відвідувачів, щоб налякати, здискредитувати, відбити охоту, примусити підняти руки, здатися, визнати своє безсилля і знов попросити до влади дядька Зновобрать.

Гриша нічого того не знав, не зреагував навіть на несвідоме повідомлення про опозицію з боку діда Утюжка, не здогадався визирнути у вікно, щоб побачити, як викрасовуються серед квітників, виплеканих Ганною Панасівною, Благородний і Первородний, Інтриган і Хуліган, Таксобі і Нітудинісюди, як плюються соняшниковим насінням цілий ранок і як пильно стежать за вікнами його кабінету.

Коли він відчинив вікно, вони вдоволено заплямкали:

— Ага! Задихається!

Коли визирнув і глянув на небо, закректали:

— Летить хоче? Аби ж то!

Коли виткнувся з вікна її безсило витирав лице й шию хусточкою, затоежествували:

— Ага! Допекло!

А Гриша нічого того по знав, бо опозиція сиділа перед сільрадою, в контакти не вступала, па переговори пе йшла і взагалі не заявляла про своє існування, так що коли б його спитали про опозицію, то віп би з пеймовірним здивуванням вигукнув:

— А що цс таке?

Досі ще не дзвоппв телефон, бо Гриша прийшов до сільради о сьомій годині рапку, навіть у гадці не маючи, що порушує трудове законодавство для установ, але тепер чорна скринька, яка стояла на столі, затарабанила так, що й мертвий би прокинувся. Гриша взяв трубку.

— Алло!

— Хто це? — закричало звідкись, не знати й звідкіля.

— Левенець.

— Що за Левенець?

— Голова Веселоярівського сільвикопкому.

— Ага! Тебе якраз мені й треба. Говорить Крикливець.

— Могли б привітатися, товаришу Криклпвець,— спокійно сказав Гриша.

— Що-о? — закричав Крикливець.— Тобі там робити нічого? Ти знаєш, хто я такий?

— Знаю. А ви мали б знати, хто я.

— Ну, гаразд, вважай, що помирилися,—збавив тон Крпкли-іи'ць.—
Слухай, Левенець, як ти думаєш: культуру в районі треба ііднімать?

Гриша мовчав. Не тому, що був проти культури, а тому, що не зпав,
що казати.

— Ти мене чуєш? — знову загукав Крпклпвець.

— Та чую. ,

— То як ти — пе проти?

— Та ні.

— Так чому ж ваш Веселоярськ па останньому місці по культурі? Ти
мене чуєш?

— Чую.

— Чому ж мовчиш?

— Та мене тільки три дні тому обрали!

— За три дні, знаєш, що люди встигали зробити? Города цілі брали!
Гагарін за дев'яносто хвилин землю облетів! А ти — три дні! Дай мені
зведення про виторг по соках і вживай заходів! Вживай заходів і бувай
здоров!

Розмова ввігнала Гришу в такий піт, що він знову кинувся до вікна і
тільки тепер помітив опозицію, яка всілася поміж клумбами і вперто
ждала, коли молодий голова провалиться або, як кажуть учепі людп,
зазнає фіаско.

Опозиція сиділа боса, але не голодна. Такі можуть просидіти коч і вічність, гріючи ноги на сонці. Колись у селі не мили піг, щоб вони не пітніли, тепер ходять босі на зпак протесту, що спо-живкоопорація не завозить кросівок "адідас". Тому шість босих дядьків під сільрадою не здивували Гриші. (Не здивувало його й те, що не було там ще двох: Раденького і Солоденького. Бо хіба ж світ не влаштовано так, що завжди знаходяться охочі дотримуватися нейтралітету, простіше кажучи, подивитися, що вийде з того [чи з сього). Здивувало його тс, що вопи спокійненько собі сидять, не думають ні про яку роботу (а в сільського жителя роботи завжди повно!), курять сигарети "Прима" і демократично спльовують на викохані Ганною Панасівною клумби. Левенцю, який змалку звик до заклопотаності, для якого пайвпщим ідеалом була його рідна мама Сашка, дико було бачиш одразу стільки нероб (хай вони навіть пенсіонери, але ж мають власне господарство!), та ще й у такому, сказати б, державному місці. Він трохи висунувся з вікна, наставив вухо, щоб почути, про що ж можуть говорити такі люди і чи взагалі можуть хоч говорити.

Бесіда тривала некваплива, але досить в'їдлива.

— Молодий! — казав один.— А з молодого що?

— Молоде — дурне.

— От Свирпдон Карпович — ото голова!

— Всім головам голова!

— Поміняли шило на швайку.

" — Треба їм, бачиш, освіченого!

— Всі ходять у галстуках і з портфелями, а корови не дояїсні

— Гей, хлопці, он Петро Безтурботний їде! Давай його до нового голови!

І тут Гриша став свідком того, як мисль може заволодіти навіть такою інертною масою, як оця опозиція, і творити дива. Вмить усі босі дядькп схопилися, побігли назустріч возові, на якому спав, за звичаєм, Петро Безтурботний, обаранилп його, замахали руками, заговорили всі враз, розштурхали Петра, натурчали йому в вуха, стягли з воза і, підпихаючи в спину, попровадили до входу. Тільки тепер Гриша збагнув, що, мабуть, усі сьогоднішні відвідувачі з'явилися в нього не випадково, а підібрані й організовані були отою босою опозицією.

Він одійшов од вікна і став очікувати, поки Петро Безтурботний вичалапкається на другий поверх. Той став у дверях, сонно глянув на нового голову, на стіл і стільці, на монументальний сейф у кутку, па снопи пшениці, кукурудзи, очерету й нехворощі (культурні злаки й дикоростучі рослини, які можна використовувати в народному господарстві) — спадок від старого голови, зітхнув і ВЯЇЄ хотів повернутися і потихеньку вийти, але Гриша його затримав.

— У вас якась справа, дядьку Петре? — спитав він.

— Та воно, щитай, і ніяка, так чоботи ж і хомут,— сказав Петро.

Гриша провів його до стола, всадовив па стілець, сам сів напроти, підбадьорив поглядом.

— Я б до Зінькп Федорівни, так воно ж за Дніпром, а в неї колгосп по цей бік, вона туди, щитай, не достає, а в тебе ж власть, а власть, щитай, достане скрізь.

— Так що ж там за Дніпром? — вже й сам зацікавився Гриша.

— Позаносило туди все,— соппо позіхнув Петро.— Я, щитай, у степу був, по зелену масу поїхав. Набрав, їду назад і, щитай, задрімав трохи, а воно вихор. Ноги мої встромилися в той вихор, так він, щитай, зірвав мої чоботи й попер! Схватився, дивлюся: летять мої чоботи сперва, щитай, угору, а тоді прямо через Дніпро на той бік. Думаю собі: або я, щитай, сплю, або чоботи мої здуріли. Коли за ппми, дивлюсь, хомут. Кінь борозенний, щитай, саме голову встромпв у той вихор — воно й зірвало хомут.

— Хомут же треба перевертати,— зауважив Гриша.

— А вихор, щитап, такий, що й чорта догори йогами переверне, не те що хомут! То я оце, щитай, і хотів...

— Гаразд, дядьку Петре,— заспокоїв його Гриша,— ми займемося вашою справою. Йдіть працюйте...

Подивитися, як зустріне Безтурботного підступна опозиція, Гриша не зміг, бо до кабінету увійшла... Дашунька.

— Ти? — здивувався Гриша.

— Я. А що — не можна?

— Та чого там? Тільки ж, я думаю, ти на фермах...

— А я па пастівник їду, по дорозі й забігла. Побачити, як ти тут... Ти що — кутив? Повно диму.

— оакупта тут...

— Л цс що в попільничці? Попіл? Щось палив?

— Доведуть так, що її сам згорпш.

— Вач, як я вчасно! Не треба було згоджуватися! А вже коли обрали, то вкорпсіай хоч вільний час...

— Який час, де ти його тут знайшла!

— Знайдеш! Зумісш знайти. Це ж не комбайн, що повинен Косити вдень і вночі. Отож, поки маєш1 час, вступай иа заочний, Кінчай інститут і втікай звідси, поки цілий! Чуєш? Иу, я побігла, ро машина жде! Та повідчиняй вікна — дихати нічим!

Дашуньку змінив директор школи, той самий, що на похороні старого Щуся вишкріб з якихось давніх історій звітномлення про те, що в козаків колись був полковник на прізвище Самусь. Відтоді на директора всселоярівці дивилися як па чоловіка педореч-ного, сьогоднішні його відвідини були й геть недоречні. Він по встиг і ирпвітатпся як слід з новим головою сільради — і вже в наступ:

— Товаришу Левенець, кого ви мені привезли?

— А кого я вам привіз?

— Ну, цього Пшоня. Де вп його взяли?

— Хіба я його десь брав? Віп сам узявся.

— На мою голову! Це ж ие людпиа, а якесь стихійне лихо!

— Може, пе тількип па вашу, а й па мою голову? А де взявся — це справа райнаросвіти. Вона підбирає кадри.

— Кадри! — застогнав директор.— Пшопь цілий ранок мучить мене якоюсь довідкою на свиню! Ну, скажіть мені: яке відношення може мати директор школи до чиеїсь там свині?

— А я, по-вашому, повинен мати?

— У вас об'єднуюча влада.

— Щодо влади, то тут ще треба розібратися,— спокійно зауважив Гриша.— У мене якось не було часу, щоб помітити, чи маю якусь владу, чи ні. Наді мною — так. Наді мною владу мають усі, і безмежну, а я... Що ж до Пшоня, то розберемося. Хтось же його сюди прислав? Не впав же він з неба?

— Коли б справді впав з неба, ним би хоч паука зацікавилася,— гірко усміхнувся директор,— а так що?

— А так доведеться нам,— заспокоїв його Гриша, може, вперше за сьогодні відчуваючи у повній мірі відповідальність свого становища.

Так заспокоївши директора і провівши його до сходів, Гриша зазирнув до кімнати, відведеної для Зновобрать, і побачив там свого птаповного попередника, який тупцяв біля вікна, про щось на мигах перемовляючись чи то з Обеліском, який стояв тут-таки, а чп то з отою оиогшцією між клумбами. Про опозицію Грнші стрельнуло в голову, коли зауважив босі Обеліскові погн. Досі якось па це не звертав уваги, а тепер само звернулося. Таки ж службова особа, в державному приміщенні, а така, сказати б, непоштивість. Л може, цс па знак солідарності з босою опозицією?

— Бачили отам між клумба мп? — спитав Грпша.— Я на них зранку дивлюся. Підсилають до мене то того, то того. Хочуть винести з рівноваги. Що цс, Свиридоне Карповичу,—опозиція, чи як?

— Опозиції, кажеться-говорпться, у Веселоярську нема,— спокійно пояснив Зновобрать,— у пас єдність.

— Гаразд, я не проти єдності, але ж дихати не дають. Оглушили скаргами і дріб'язком.

— А то, кажеться-говорпться, може, народний контроль. Перевіряють, як справляєшся.

— Чи не забагато перевіряльників па один день? А тут ще Крикливець. Вимагає якісь зведення. Хіба сільрада зведення повинна даватп? Я думав — тільки колгосп.

— Спитай Ганну Панасівну, вона все знає. Я вже год з десять нічого в район не писав. Тп спитай Ганну Панасівну, спитай. Бо вона, кажеться-говорпться, переживає. Жєнщина.

Ганна Панасівна одразу й принесла Грпші цілий оберемок паперів, але пе дала в пих заглибитися, повідомивши:

— Там до вас лімітрофи.

— Хто-хто?

— Це я вчитала колись таке слово в одного письменника. Означає: проміжні маленькі держави між великими. То я так називаю тих людей, що ніби проміжні між містом і селом. Ні тобі, господи, ні тобі, боже.

— Тобто: пі богові свічка, пі чортові кочерга? — уточнив Гриша, а сам подумав: невже опозиція організувала проти нього'ще й цих лімітрофів? Але вже й цікавість пойняла його: що воно за люди і чого їм треба? — То кличте, хай заходять,— попросив Ганну Панасівну.

Лімітрофів було шість чи сім, точно перелічити Гриша не зміг, бо дуже рябіло в очах, до того ж вони безперервно пересувалися по кабінету, налітали на Григау, обмацували оті снопи попід стіною, але тут новий голова делікатно, та вперто відтрочував їх, закликаючи вгамуватися і викладати суть справи, яка їх сюди привела.

Лімітрофи були нівроку собі чолові'яги, віку середнього, вгодованості вще середньої, одягнені всі однаково: захисного кольору куртки з безліччю кишень, застібок, ґудзиків і гапликів, такі самі штани, гумові чоботи для бродіння, кепки з довжелезними сонцезахисними козирками; у кожного рюкзак і всіляке причандалля, дорогі спінінги в ще дорожчих чохлах, на поясах поягі, сокирки, лопатки. Споряджені— хоч і Еверест штурмувати!

— То що у вас, товариші? — спитав Гриша, ледве втримавшись од того, щоб не назвати їх лімітрофами.

— Безобразіє! — закричали лімітрофи.

— Показове село, а що тут діється!

— Ошу капці!

— І проїдпсвіти!

— Беззаконня!

— Мп цього так по облишимо!

— Знайдемо на вас управу!

— Так,— підсумував Гриша.— Все прекрасно, дорогі товариші, їй менше бачите вперше, я так само вперше маю приємність і честь почути й слухати вас. Але чи не можна б зрозумітиш?

Аж тоді лімітрофи трохи вгамувалися, паперед виступив пай-ли'одовайіший і поважно мовив:

— У вас тут збудовано став.

— Точно,— підтвердив Гриша.

— У всіх газетах розписали його незвичайну форму, площу цзеркала, сподівані, прибутки від риборозведення, від коропів, товстолобиків, амурів і навіть бестера.

— Розписали,— згодився Гриша.

— Ми покинули свої справи, а всі ми займаємося дуже відповідальними справами і приїхали сюди.

— Ага, приїхали.

— Щоб перевірити й переконатися.

— Припустимо,— сказав Гриша.

— Ви що — сумніваєтесь?

— Та ні, я намагаюся вникнути в суть.

— Яка суть? — знов безладно закричали лімітрофи.— Яка суть, коли тут суцільне ошуканство.

— Прошу точніше,— нагадав Гриша.

— Точніше,— знов узяв слово уповноважений лімітрофів,— точніше ось. Перед ставком хтось поставив шлагбаум, і ми не змогли проїхати машинами...

— Пішки можна,— підказав Гріпа.

— А пішки — нас примусили купувати квитки на право ловіння риби в ставку. Три карбованці квиток.

— Мабуть, так вирішило правління колгоспу, ставок їхній,— зауважив Гріпа.

— А риба де? — закричали лімітрофи.— Тиждень ловимо, щодня платимо по три карбованці — і хоч би тобі риб'яче око!

— За рибу я не відповідаю,— пояснив Гриша.— Що ж мені — порипати в ставок і пачіпляти вам на гачки коропів?

— Справа в тому,— утамувавши своїх, повідомив старший лімітроф, — що риби там немає ніякої. Не запускали ще й мальків. Ми були в конторі колгоспу, там нічого не знають. Вп, як представник влади, відповідаєте за те, що у вас діється. Знайдіть того чоловіка і...

Але шукати нікого не довелося, бо відчинилися двері, і власною персоною став на порозі Рекорда у новісінькому джинсовому костюмі, покручуючи довкола пальця ключики від батькового "Москвича".

Ось віп! Ось! — кинулися до нього лімітрофи з намірами

далеко не ангельськими, але Рекорди відмахнувся від них, мов одних, і через їхні козирки спитав Гришу:

— Що треба тут оцим дармоїдам?

— Це тп їм продавав квитки на вудіння? — сіггтав Грипіа.

— Не квитки, а ліцензії.

— Так у ставку ж ще риби немає.

— А яке меї діло? Я уповноважений добровільного товариства мисливців і рибалок. У мене жетон. Маю право па всі водойми місцевого значення реалізувати ліцепзії. А в оцих є якісь документи? Чого вопи в робочий час сидять коло нашого ставка? Виклич міліцію, хай їх пошерстить!

— Та воно й справді,— сказав Гриша.— Товариші, прошу пред'явити...

"Товариші" позадкували до дверей.

— Дружніше, друлінігае,— підбадьорив їх Гриша,— та не до дверей, а сюди, до мене. Чи, може, ви й тее?.. Може, ви справді лімітрофи?

— Лімітрофи? — крикнув хтось з рибалок.— Що це таке? Це образа! Ми!..

— А хто ж ви такі? — засміявся їм услід Гриша, а Рекордистові порахпв: — Зникни і більше не потрапляй мені на очі.

— У мене жетон!

— Щезай разом із жетоном і з дружком своїм Безтурботним! Я ще в райоп подзвоню!

— Подумаєш, начальство! — пробурмотів Рекордя, крутячи ключиками вже не від себе, а до себе.

Ганна Панасівна принесла ще купу паперів — і Гриші вже було не до Рекорді.

Він заглибився в різні папери і тільки тепер схаменувся нарешті: що ж це з ним і як, і чому? Сон чи сміх, сміх чи сон, і чиє це на нього наслання?

Папери вжахнули його кількістю, розмірами, загрозливістю, загадковістю, а найбільше непотрібністю. Білі й сині, червоні й рябенькі, вузьенькі й широкі, як стіл, тонкі до прозорості й цупкі, як палітурки, розлініє ні й розмальовані, з розділами й параграфами, з пунктами й підпунктами, з правилами й винятками, негайні і тривалої дії, одноденні й розраховані па перспективу; папери з вимаганнями і домаганнями, нагадуваннями і попередженнями, запитами і закликами, просьбами і грозьбами. І все це сипалося на голови мізерного апарату (голова й секретар!) сільської Ради від організацій домінуючих і контролюючих, регулюючих і координуючих, першорядних і підрядних, консультативних і декларативних, престижних і дивовижних, але жодного паперу від керівних організацій!

Смішне й страшне! Гриша хотів підбігти до вікна, щоб ухопити в груди свіжого повітря, та вчасно згадав про босу опозицію. Невже й досі сидять?

— А немає тут, Ганно Панасівно, такого паперу, па який бп вп не підготували відповідь?— звернувся він до секретарки.

— Та ви що, Григорію Васильовичу 1 — злякалася Ганна Панасівна.— Хіба таке можливе?

— То пемає? Шкода. А то б ми відповіли... Ну, гаразд. А катушка ниток десятого номера у вас зиаїдоться?

— Можна виконавця в сільмаг послати.

— То попросіть — хап купить. Ось гроші. Брав для обіду, та, бач, обідати мені сьогодні не дали...

— Треба робіни перерву,— порадила Гаппа Панасівна, і — Забув.

! — Завтра я вам нагадаю.

! — Дякую.

! і

Гаппа Панасівна пішла, а до кабінету проник нечутно, мов чума, товариш Ішонь.

— Здасться, я вас не кликав,— сказав Григаа.

— А я сам прийшов.

— Недавпо ж бачилися.

— То було вчора.

— Ви там уже встигли з директором школи вступити в конфлікт?

— Не я, а віп зо мною вступив у конфлікт! Та не на того па-!пав! Я йому не дзвін! Я пікому дзвоном но буду! Я пе дозволю!

— Дзвоном? — Грпша нічого пе розумів.— Яким дзвопом? По-моєму, ви морочпте мені голову.

— Ага, морочу? А ви знаєте, хто я такий? Ви думаєте, я Пшонь? | Просто якпйсь негідник перекрутив і обрубав пашо славетно прізвище! Я ие Пшонь, а Шпонька!

— ГОпонька?

— Гоголя в школі проходили?

— Гоголь безсмертний.

— Л раз Гоголь, то й усі його герої безсмертні.

— То ви Івап Федорович? — Грийша павіть підвівся і відійшов подалі від цього містичного чоловіка.— Скільки ж вам років? Сто п'ятдесят, двісті?

— Стільки, скільки є. І не Івап Федорович я, а Кузьма Кіндратович, а батько мій був Кіндрат Федорович, а дід — Федір Іванович, а прадід — Івап Федорович. І всі ТТТпопькп, в прадіда перекрутили літери, а в діда відрубали шмат прізвища, і вийшов Пшонь, але я нпанду! Я їм пс дзвін!

Тут Гриша спробував пригадати оповідання Гоголя. "Іван Федорович Шттонька і його тітонька", і йому в голові справді щось таке протумапилось про сой Івапа Федоровича, коли тому привиділося, пібп його тітопька зже й не тітонька, а дзвіппця, а його самого тягнуть на длвіппшо, бо віп дзвіи. "Я не дзвін, я Іван Федорович!"—кричить Шпонька. "Так, тп дзвін",—каже, ідучи мимо, полковник Н-ського піхотного полку, в якому ПТпопька дослужився до майора і з якого його впгнали за тупість і підлість.

— А ви в армії служили? — поцікавився Гриша.

— Служив, то й що?

— 1 дійшли до майора?

— Не дійшов, а Що?

— Чому ж ЗВІЛЬНИЛИСЯ з рядів?

— Розумних там дуже багато — ВИЖИЛИ!

— А в інституті теж розумні?

— І там повію.

— А тут, ви думаєте, що ж, дурні? — прискалив око Гриша.

— Тут повітря і харчі підходящі. Прибув добровільно укріплять сільське господарство і нікому не дозволю! І того, хто перекрутив і обрубав мое славетне прізвище, знайду!

— І що ж, у Веселоярську хочете зловити того, хто відкусив хвостика у вашому прізвищі?

— Де живу, там і ловлю. І дзвоном нікому не буду! Для цього й прийшов, щоб повідомить і заявить!

Коли б Ишопь був структуралістом, він би в тому дзвоні гого-лівського Шпоньки побачив якийсь ІНШИЙ СПМВОЛ і не потрактував його з такою примітивною прямолінійністю. Скажімо: водолазний дзвін. Або повітряний дзвін водяного павука. Або щось антирелігійне. І тоді Пшонь опинився б не у Веселоярську, а де-небудь на березі моря, або на біологічній станції, або серед лекторів антирелігійної тематики. Але вже був тут, і нікуди його не подінеш, просто кажучи, не здиhaєшся.

Гриша ще не знав, що Пшонь опинився у Веселоярську завдяки товаришеві Жмаку. Бо товариш Жмак, незважаючи на свою якнайвищу принциповість, страшенно любив свою дружину, а ще більше — єдину доньку. Маючи аж дві вищі освіти і знаючи, яке то благо, він мріяв про вступ до освіти і для свого дитяти, але не заочно, як у нього, а справжню, стаціонарно-повноправну, бо хоч дипломи однакові для очної і заочної освіти, зате моральне задоволення дуже й дуже неоднакове. Однак хтось вигадав іспити і конкурси при вступі до інститутів, Жмакова донька іспитів не склала, все гинуло, не помагали ніякі дзвінки, ніякі натяки і прямий тиск, аж нарешті керівництво інституту вирішило піти назустріч товаришеві Жмаку, але поставило умову:

— Приймемо вашу доньку, але заберіть від нас одного чоловіка.

— Куди ж я його заберу? — здивувався Жмак.

— Хоч на Камчатку! Хоч у космос закиньте! Хоч на океанське дно спустіть! Аби не в нас він був.

Так виміняно на Жмакову доньку Пшоня, і той звалився мов сніг на голову Гриші Левицю і всім веселоярівцям, непотрібний і зайвий, як безробітний у Америці.

— У вас хоч жінка є? — спитав Гриша Пшоня.

— Яка жінка? Ви що — хочете нав'язати мені статеве життя? "і; куцочку! Повторіть. Запишемо... Для карасиків!.. А жінка моя іншла — ясна?

Та від тебе сам чорт утече, подумав Гриша, але вголос сказав інше:

— Ну, влаштовуйтесь, а коли потрібна якась допомога, то Г"удь ласка...

— Я ще прийшов сказати, що я вегетаріанець.

— Веґе... А що це такс?

— Не вживаю м'яса! І требую, щоб мепо снабжали овочами І крупами!

Він колюче націлився па Гришу — ось так і проткне, як шпичкою. Гриша колись чув про тих, що пе вживають м'яса. Малювалися вони в його уяві людьми лагідними, тихими, якимись милосердними, чи що. Але дивився тепер на цього Пшоня і розумів, що чоловік без м'яса пе етапе милосердніший, а хіба що тільки озвіріє. Стирчало перед Грпшею щось, як засушений кілок, у бавовняному трикотажному костюмі, в кедах, в панамочці такій малесенькій, що й на курячу голову не налізло б, а на Пшоневу, бач, налізло. Сонце па небі стояло вже низько, било в вікна кабінету, і від Пшонсвої голови в тій панамочці падала на стіну тінь, що мала обриси осячого вуха. Великого осячого вуха, слід додати для тих, хто став би міряти осяче вуха і Пшопеву голову. Тут ибо ж вуха якесь неймовірно велике, або геть мізерпа голова. Єдина перевага такої дрібненької голови, що її вже ніяк пе назвеш довбешкою. Довбешка, як відомо всім,— це голова здоровенна, але всуціль з маслаків, так що для мозку місця й пе зостанеться. А в такій гострій голові, як у Пшоня, місце буде не для мозку, а тільки для підлот і зміїної отрути, хоч про це Гриші належало довідатися лише згодом.

— Гаразд,— зітхнув Гриша.— М'яса вп пе вживаєте. Але навіщо ж тоді вам свиня?

— Як-то навіщо? А може, я хочу її вигодувати і відпустити па свободу! Виступлю з почппом: свободу — свиням!

— І для цього ви приїхали до Веселоярська?

— А хоч би!

Тут Гриша в душі позаздрив мудрій передбачливості дядька Зпозобрать. Як вчасно віп передав владу молодшому поколінню! А тепер хоч скач, хоч плач з цими пшонями і жмаками і їхніми [Починами!

Але посада зобов'язувала, і Гриша, не подаючи знаку, досить і мирно розпрощався з Ппюнем і взявся за нитки десятого номера, які приніс йому з сільмагу дядько Обеліск...

! Щоб ніхто не заважав і користуючись своїм усіма визнаним правом після закінчення робочого дня віддаватися цілком дозвіллю, Гриша замкнувся в кабінеті, дістав з шухляди ножиці, а з кишені складаного ножа, нарізав собі з отих запасів Ганни Панасівни потрібних паперових заготовок, а з снопа очерету спорудив чотирикутний легенький каркас, скріпивши його нитками, після цього дещо приладнав, то причепив, а тс доченив, з найдовших зведень витнув барвистого хвостяру — і ось уже готовий паперовий змій, і рветься він до польоту в теплому веселоярівському повітрі, під призахідним сонцем, пад степовими обріями.

Гриша обережно підніс свою паперово-очеретяпу споруду до вікна, заліз па шдвіконня, став у отворі так, що видно було його не тільки опозиції, яка вперто пильнувала нового голову, щоб простежити кожен його вчппок, а, може, й усьому Веселоярську, змахнув руками, мов крилами, і навіть підстрибнув но-лелечому, так ніби збирався летіти, тоді гукнув щось нерозбірливе, засміявся, і... перетворився на барвистого змія з довжелезним, ще барвистішим хвостом, шугонув у теплі повітряні вири, рвонув угору, а тоді —плавно війнув донизу і нолинув понад самою землею, нечутно, загадково й манливо.

Повіяло духом гоголівських чортів, наймодернішої латиноамериканської прози і українських химерних романів, боса опозиція зірвалася з нагрітих місць і помчала слідом за змієм в переляку, в обуренні, в лементі:

— Новий голова втікає!

— Левепсць полетів!

— Держіть Грипгу!

— Переймайте!

Дивно плаштоваю людину. Щойно ці найзапекліші прихильники дядька Зповобрать всіляко намагалися усунути нового голову, а полетів він од них сам — і вже побігли навперейми, і висе ніби й шкодують.

А Гриша, визираючи з-за лутки, реготав услід опозиції, що й досі не міг би сказати достоту, чи то сон, чи то сміх, зате напевне внав тепер, що нудьзі здорового глузду можна протиставити тільки безглуздя реготу, і коли б ще затрималася на роботі Ганна Панасівна, то, може, спитав би в неї, чи пе можна їм прийняти постанову про те, що від сьогодні у Веселоярську дозволяється сміятися всім працездатним до роботи і після роботи, а також дітям до 16 років, неодружсппм і беззубим, м'ясоїдам і кашоїдам, а також вегетаріанцям.

Стотурботпий день кінчився реготом, і Гриша повірив у силу життя.

Летів горобець через безверхий хлівець...

СМІХОТВОРШНЯ

— Ха-ха-ха!

— Го-го-го!

— Хе-хе-хе!

— Га-га-га!

— Хи-хп-хи!

— Ги-гп-гп!

— Хо-хо-хо!

— Ге-ге-ге!

Отак би сміялися веселоярівці і так би жили, сміючись, коли б цс...
так якщо б не... та аби не... та що би не...

— Як то співається: "Якби мені не тиночки та її пе персні нки..."

І хоч славетний французький письменник Шарль-Луї Моптеск'є її сказав колись, що "серйозність — це щит для дурнів", але го-їювному героєві нашої розповіді довелося, хоч як віп того не хотів, демонструвати серйозність мало пе щодня, а слідом за пим і авторові, який, загалом кажучи, ніколи по вважав себе занадто серйозною людиною, хоч жпття щоразу розвінчувало його наївність.

На виправдання деяких легковажних дій нашого героя можемо навести приклад з композитором Бахом, який усе життя писав надзвичайно серйозну музику і водночас страшенно любив тайкома напихати своїм друзям до кишень оселедці — і не дунайські, до речі!

ГОЛОВА — ГОЛОВІ

Влада в сьогоднішньому колгоспному селі відзначається: неоднаковими правамп, різними рівнями, складними взаєминами, ще складнішими впливамп й наслідками, неоднаковим авторитетом і ще неоднаковішою популярністю, значенням фактичним і значенням уявним.

Чи Гриша Левенець як голова Веселярівської сільради перс-[ймався всіма цими тонкощами, коли попросив зустрічі з головою •колгоспу "Дніпро" Зінкою Федорівною і згодився провести цю зустріч на нейтральній території, тобто за усдавлепм борщем 'тітки Наталки? Будьмо щирими: Грпша, хоч би його навіть обрали [Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй, для Зінки Федорівни так і залишився б механізатором її колгоспу, а сама Зінка Федорівна для Гриші навіки позосталася б головою, силою, авторитетом і непохитністю. Ну, що колп б діло дійшло до рівнів міжнародних. А сільська Рада вимагала іншого ставлеппя і відповідної переоцінки цінностей. Як цс зробити, Грпша не знав. ІДо саме треба робитп, віп теж не знав. А кортіло. 1 — Значить, так, Зінко Федорівно,— сказав Гриша, коли вони наїлися Наталчиного борщу,— хочу попросити вашої поради.

— Проси,— дозволила велшч-одутпно Зінка Федорівна.

— Свирпдона Карповича питати пезручно, щоб віп пе подумав, ніби я хочу перекреслити всю його багаторічну діяльність.

і — Незручно.

— От пін підготував питання для наступної сесії. Про будівництво танцмайданчика. Про дотримання автобусного графіка. І про поведінку пового попа Лавреитія. Готував Свиридон Карпович, а мені випадає проводити сесію. А хіба це питання? Треба щось масштабніше.

— Додан туди про боротьбу з яловістю корів,— спокійно порадила Зінка Федорівна.

— Смієтеся?

— У тебе ж жінка — зоотехнік.

— Питання про мою жінку не обговорюється.

— Тоді обговорюй, що знаєш.

— Ну, щось таке... знаєте,— Грпша нокрутпв пальцями, сподіваючись, що Зіпка Федорівна ирпйде йому на допомогу і підкаже, але вона не хотіла відбирати ініціативу в нового голови сільради й мовчала.— Ну... Я й сам не знаю, що саме... Хочеться чогось великого, а не втну... Школа у пас є, Будинок культури є, бібліотека й сільмаг є, дитячі заклади є, побутове обслуговування налагоджено... Благоустрій па висоті...

— Яка там висота!

— Що ви, Зіпко Федорівно! — сполошився Грпша.— Та наше ж село взірцеве!

— Було. А тсиер звичайнісіньке. Он у мого знайомого голови колгоспу — через його територію проходила траса газопроводу — отам благоустрій! Нічого не шкодували! Стадіон з мармуровими скульптурами, ресторан на три залп, палац урочистих церемоній, газ врізалп з магістрального газопроводу, всі хати шифером перекрили, нові паркани уздовж вулиць, парк посадили, оранжереї під склом, із столиці прислали повара, щоб навчив смажити котлети по-київському.

Гришу якось не вельми схвилювала ця картина чужих розкошів, натомість віп відчув, що стає підозріливо вразливим у питаннях термінології.

— Як вп сказали, Зінько Федорівно, через територію колгоспу?

— Ну? А хіба що?

— У колгоспу не може бути території.

— А що ж у нього, по-твоєму?

— Землі. Територія тільки в сільської Ради. У мене на роботі є книга: "Адміністративно-територіальний поділ Української РСР". Там зазначено населені пункти, а не колгоспи.

— У тебе па роботі? Адміністративно-територіальний? А в мене п'ять сілрад у колгоспі — чув! Чия ж, виходить, територія?

— П'ять сілрад? Я над цим не думав.

— А ти подумай.

— Я подумаю. Тут треба розібратися.

Зінька Федорівна огляпула Гришу голографічним способом: тобто не сходячи з місця, обдивилася спереду й ззаду, а тоді довго сміялася.

— Що ж тут розбиратися? На території колгоспу "Дніпро" розташовано п'ять сілрад.

— На землях!

— Ну, хай буде па землях. Але колгосп один, а сілрад п'ять. То що важливіше? Земля чи територія?

— Важливішого за Радянську владу бути нічого не може, ►ііиько Федорівно.

— Може, скажеш, що ти і є Радянська влада?

— Сьогодні так.

— А той, хто годує народ хлібом,— це по влада?

— Народ сам себе годус.

— Гаразд. Сам. А ти ж що — танцмайданчик будуватимеш?

— Може, щось і трохи більше.

— Що ж саме?

— Ну... Стадіон для Всселоярська. Може, й для всіх наших П'яти сільських Рад. От зберемося всі п'ять голів сільрад, подумаємо, прикинемо можливості...

Зінька Федорівна відверто занудьгувала, не вдавалася вже й до голографії.

— Всі Левенці вперті, але ти, мабуть, перевершив їх усіх. П'ять голів! Та в тих інших чотирьох сільрадах головами дівчата!

— Не має значення.

— Ах, не має значення? А як щодо Дашуньки? Чи воиа в тебе по ревнива?

— Зінько Федорівно, я хотів би вам нагадати, що йдеться не про Дашуньку, а про стадіон.

— А постанова про стадіон у тебе є? Чи це теж, по-твоєму, не має значення?

— Постанову приймемо.

— А вищестоящі організації тобі дозволили?

— Ми методом народної будови.

Зіпка Федорівна підвелася і пішла до дверей.

— Методом народної будови знаєш що можна робити? Ями в землі викопувати. Та й то коли лопати гострі. А де ти візьмеш матеріали, техніку, інвентар, штати, і хто це все фінансуватиме? [Знаєш, що сказав Шалянін? Безплатно тільки пташки співають. І Конференція на найвищому веселоярівському рівні не дала наслідків, але Гриша вирішив бути впертим до кінця. Ясна річ, Найкраще було б об'єднатися з Зіпкою Федорівною, щоб спільними зусиллями.

і У голови сільради влада без бази, у голови колгоспу база без влади. Об'єднатися — гори перевернеш! Та навіть Адам і Єва, як рн'домо, почали з того, що посварилися, роз'єдналися навіки і були вигнані з раю і приречені на вічну незгоду. Тепер долю Адама і бви повторюють всі ті відомства, що покликані спільними зусиллями піднімати сільське господарство, та іноді буває, що кожне коче піднятися тільки само, не дбаючи ні про інших, ні про сільське господарство, і

Треба було віддати належне дядькові Зповобрать: віп уліїв чимось змашувати механізм, і взаємини сільрада — колгосп визначалися принципом мирного співіснування. Але тепер Гриша вжахнувся економічному диктату Зіньки Федорівни, тому, нічого не каичучи про свою ідею стадіону, обережно став розпитувати дядька Зновобрать, як йому вдавалося дотримуватися єдності думок з головою колгоспу. Невже тільки тоді, коли дядько Зновобрать приєднувався до думки Зіньки Федорівни?

— А ти, кажеться-говорпться, роби так,— хитро усміхнувся Зповобрать,— щоб не дати їй висловити свою думку.

— Як же це?

— Устигай її випередити, кажеться-говориться. Думка наче і її, а висловив перший ти. Тоді це вже наче твоя думка, і приєднуватися треба Зіньці Федорівні. Умій випереджати — тоді ти керівник!

Гриша подумав: з стадіоном він, здається, випередив усіх, а що 8 того вийшло? Не став питати про стадіон дядька Зновобрать, спитав Ганну Панагівну. Та мобілізувала весь свій величезний досвід і заявила твердо й категорично:

— Стадіон — це директор. А ставки нам ніхто по дасть.

— А взагалі хто дає ставки?

— Райфінвідділ.

Гриша поїхав до райфінвідділу. Сподівався побачити там оброслого черепашками і мохом непробивного бюрократа, а натрапив на вродливу молоду дівчину, яка сиділа за столом і, зазираючи в кругле люстерко, малювала губи французькою помадою.

— Пробачте,— зникнув Гриша,— мсиі б завідуючого.

— Я завідуюча. Слухаю вас.

— Завідуючого райфінвідділом,— уперто повторив Гриша.

— Я вас слухаю. Сідайте. Звідки ви? Хто?

"Ну,— збадьорено подумав Гриша, ляпаючись на стілець і зраділо представляючись завідуючій,— коли в нас такі дівчата займають такі посади, то ми не те що стадіони!.. Оживуть стопи й озера!.."

— Веселоярськ — село комуністичного побуту,— нроцвіріпька-ла завідуюча, почувши, що Грпша — голова Веселоярівської сільради. Вопа прискіпливо огляпула в дзеркальце свої помальовані губи і взялася пудрити симпатичний носик французькою компактною пудрою.

Гриша подумав, що непогано б пошукати в райцептрівських магазинах такої пудри і для Датауньки, але одразу й відігнав од себе цю думку, бо мав зосереджуватися па турботах, сказати б, державних.

— Який там комуністичний побут! — сказав він.— Нам ще треба й треба.

— Не знаю, ще не була у вас,— допудрюючи носик, кинула завідуюча.
— Але мені казали, що у Веселоярську вже все є.

— Все, та не все!

— Наприклад?

— Наприклад, немас стадіону.

— Стадіон — це не найперша наша потреба.

— Як то — не найперша? Л здоров'я трудящих?

— Здоров'я — це рапздороввідділ.-

Грнша від обурення мало не потрошив стільця, па якому сидів. А французька пудра і французька помада — це що? Найперша погребя? Валюту держава витрачає, щоб оЦкі лялі малювали собі губки й щічки! Жмак валюту на кіз переводить, а ця на пудру, її тоді: не найперша наша потреба... Все в ньому кипіло, він скочив її стільця, заметався по кімнаті,

тоді підбіг до стола завідуючої, ичеїшвся в нього, аж побіліли нальці, сказав ненавидячи, з пригнисти:

— Така молода — і така бюрократка!

— Невже ви вважаєте, що треба неодмінно постаріти, щоб дотримуватися державних інтересів? — обдарувала його сьйливою усмішкою завідуюча.— Сядьте, заспокойтеся і розкажіть, що вас пік схвилювало.

— Мене схвилювала моя мрія,— зітхнув, сідаючи, Грпша. —Ах, як цікарно! Яка ж це мрія?

— Я хочу збудувати стадіон у Веселоярську.

— Стадіон? Так. А постанова у вас є?

— Яка?

— Про дозвіл будівництва.

— Скличемо сесію і приймемо постанову.

— Це не те.

— А що ж треба ще?

— Такі постанови йдуть згори.

— Які — такі?

— Ті, що дозволяють, і ті, що забороняють. А ми ними керуємося.

— То що: є постанова, яка забороняє стадіони?

— Треба подивитися. Та коли й немає такої, то треба, щоб була, яка дозволяє. А такої я теж* не пригадую. Надто для вашого Веселоярська. Адже у вас усе є. Ви читали Гоголя?

— Гоголя? А до чого тут віп?

— Прочитайте. "Як посварилися...". Там є натяк па ваш Веселоярськ. Прозріння крізь віки. Невситимість потреб. Розумні обмеження. Прочитайте ще раз. Мені ж було ирпемпо. Рада буду продовжити наше знайомство... Надто що ніяк не виберусь до Весело-мрська...

Вона що набивалася на запросини. А дзуськи! Вік би не бачити такої холодної душі в своєму рідному селі. Гриша кинувся до районної бібліотеки.

— Гоголя у вас можпа?

— Хвилиночку. Я знайду ваш формуляр,— сказала літня бібліотекарка.

— Та який формуляр? Я тут пе живу. Я з Веселоярська.

— Коли ви не живете в райцентрі, то як же я вам видам книжку? Може, сядьте в читальному залі?

— Ніколи мені розсиджуватися!

— Тоді зверніться до книгарні, може, Гоголь є в них.

У книгарні була дівчина точнісінько така, як у райфінвідділі. Може, сестра?

— Мені Гоголя,— сказав Гриша.

— Гоголя? Якого?

— Миколу Васильовича. Класика.

— Класики до пас пе доходять. У нас тільки продукція місцевих видавництв.

Гриша пе мав ні часу, ні бажання уточнювати, що таке місцеві видавництва і яка їхня продукція, він мерщій кинувся до районної чайної, де мав його ждати Давидко Самусь (а хто б же ще його міг ждати?), і вже в кабіні мовчки махнув рукою: додому!

— Може, пообідати б у чайпій? — запропонував Давидко.

— Вдома пообідаємо.

— Який там удома обід, коли в тебе жінка на фермах, а моя втекла на каменоломню з братом.

— У тітки Наталки пообідаємо. Я тебе запрошую на борщ з курчатами.

— Хоч і з голуб'ятами! Ти думаєш, мені є коли борщі їсти? Треба ще змотатися туди іі сюди. Шофер — це знаєш яка професія? Тп цього зпати пе можеш, бо механізатор — це не шофер. От тобі дали "Жигулі", а ти в район на самоскиді їздиш. А де твої "Жигулі"?

— Віддав Дашупьці. їй треба мотатися між фермами, пастів-пиками, зеленим конвейєром і чортом-бісом!

— Ага! А чого ж їй не дають "Жигулів", а дали тобі?

— Во я був передовий механізатор, а передових зоотехніків, мабуть, немає.

— Мабуть? Знаєш що, Гришо? Я тобі прямо скажу. Ти ото був передовим механізатором — так ото й держись. А в сільраді тебе все одпо Зновобрать сколупне. Нащо воно тобі? Хлопець ти гарний і чоловік оп який! Ти думаєш, я не знаю, як моя Роксоляна тебе атакувала! Ніхто б не встояв, а ти встояв! Брат мій рідний забув про все і втік з цією чортицею на камеполомню, а ти ж пе піддався! Так ти думаєш, ніхто цього не бачив? Любимо тебе всі і дорожимо тобою! Не піддавайся!

До такого волевиявлення наймолодшого з Самусів Гриша не був підготовлений ні морально, пі політично, ні соціологічно, тому нічого й не сказав Давидкові, тільки махнув йому рукою, виходячи а машипи біля сільської бібліотеки, тоді трохи постояв, думаючи про незбагненність людської природи, коли ж бібліотекарка Топя (скрізь тільки бібліотекарки!), побачивши нового голову сільради в задумі й нерішучості, вийшла і спитала, що б хотів товариш голова, він згадав про Гоголя і попросив перший том. Вдома у них бібліотека була яка? Зоотехнічна література для Дашуньки і кіль-1 fea книжечок про комбайни і трактори — вся Гришина паука. Для мамі Сашки все навчання і читання скінчилося в школі, а подальшою літературою назавжди залишилися пісні, яких вона зпала, може, сто, а може, п двісті тисяч і які співала або ж голосно для fсеіх, або для подруг, або для сина й невістки, а то й для самої себе (що було найчастіше).

Обідати Гриша, як це легко можпа здогадатися, того дпя пе став, а взявся за Гоголя, читав і перечитував згадану з біса симпатичною молодую бюрократкою "Повість про те, як посварилися Іван Іванович з Івапом Пикпфоровпчсм" — ніяк не міг уторопати, яку дотичність мас класика до наших турбот.

Нарешті, вже після третього прочитання, збагнув Гриша, на що натякала вродлива завідуюча райфінвідділом. Це була розмова Івапа Івановича з голодною й нещасною небогою. "Гм! що ж, тобі хочеться

хліба?" — питав Іван Іванович. "Як же не хотіти! Голодна, як собака".—
"Гм! — відповідав звичайпо Іван Іванович.— Так тобі, може, і м'яса
хочеться?"

— Ага,— зрозумів Гриша,— ця ляля вважає, що стадіон і все інше —
це для пас однаково, що для гоголівської небоги м'ясо. За кого ж вона
вважає пас? Не була у Веселоярську? Ось я запрошу її, скажу все, що про
неї думаю, а тоді... Тоді... втоплю в Дніпрі, і хай шукають...

Коли трохи nerekipило в душі, Гриша спробував міркувати тверезіше.
Ну, втопить він ту лялю, а що далі? Хіба давала коли-небудь бажані
наслідки політика терору проти окремих осіб? Кожен, хто вчився в школі,
скаже валі прямо: пе давала і не дасть. Треба шукати інших шляхів.
Кардинальних і визначальних.

Уночі, коли Дашунька прийшла з ферм, віп спробував піддобритися
до неї і розповів, як хотів купити їй у райцентрі французьку компактну
пудру.

— Чом же не купив? — спитала Дашунька.

— Ти знаєш, так голову заморочили, що й забув.

— Чим же тобі заморочили твою головпнську голову?

— Сам собі заморочив. Задумав збудувати стадіон у Веселоярську.

— Стадіон? А що па ньому робити? Фіззарядку пенсіонерам? Так у пас
і пенсіонери не гуляють, ніколи фіззаряджатися. Довго ти думав?

Гриша образився. Коли вже й найближча людина таке...

— Футбольну команду організуємо,— сказав він,— в першості станемо брати участь.

— Аз кого ти її організуєш? Треба двадцять два хлопці, а в тебе самі дядьки та діди...

— Ну... олімпіади будемо проводити. Наприклад: олімпіада сприязненпх сіл. Дівчата несуть таблички з назвами сіл. Ти, наприклад, табличку з написом: "Всселоярськ".

— Сам і носись з такою табличкою, а в мене свої роботи вистачить!

З цими словами Дашупька відвернулася від Гриші, і той мав леи"ати самотою і в темряві загинати пальці па руді: Зінька Федо-рівпа пе помогла — раз, Ганна ііанасівпа не помогла — два, районні організації не помогли — три, рідпа дружина не помогла — чотири. Хто ж допоможе? Хто підтримає? Хто зрозуміє?

Ось так і вийшло, що зла доля, а висловлюючись пауково, несприятливий збіг обставпп, штовхнули Гришу в обійми до Пшоня. Бо що таке Пшонь? Фізкультура й спорт. А що таке стадіон? Відповідати не треба.

Зранку Гршла заскочив до сільради, спитаз Ганну Панасівну, чи не мас чого-небудь негайного, тоді трохи понудьгував, пе подаючи зпаку, і повідомив:

— Значить, я поїхав по колгоспу, а ви вже тут без мене...

— Як то по колгоспу? — сполошилася Гаппа Панасівна.— Колгосп напі займає територію цілих п'яти сільрад! Де ж вас шукати, коли питатимуть з району?

— На нашій території! — гнівно гукнув Грпша.— На весело-ярівськіп території, Ганно Панасівно! Прошу це запам'ятати раз і назавжди.

— Та меіі що,— зітхпула Ганна Панасівна,— мені аби знати, де ви...

Гриша завів сільрадівського мотоцикла (сказано вже, що родинні "Жигулі" віддано в розпорядження Дашуньчппе) і поїхав до школи. Власпе, шукати там і пе мав чого, бо канікули ж, нікого в школі немає. Але куди їхати? До Несвіжого, де заквартипував Пшопь? А яка гарантія, що той сидить серед новісіньких меблів Несвіжого? Такий чоловік має утверджуватися на роботі навіть тод;, коли й роботи немає. І тут державно мпслсипя пе підвело і'ришу..

Біля школи стояв "Москвич" Несвіжого, а біля "Москвича" Ре-кордя власиою персоною, крутячи довкола товстого пальця ключики від батьківської машппи.

— Все крутиш? — глушачи мотоцпкла, сказав Гриша.

— Ага. А що?

— Це я тебе мав би спитати: а що тп тут робиш?

— Стережу соп трудящих.

— А сам як — думаєш трудитися?

— Питаннячко!

— Притягнемо за дармоїдство!

— А в мене жетон!

— Знов з цим жетоном своїм!

— Я представляю у Веселоярську, може, сорок чотири доб-ровільних товариства.

— Скільки, скільки?

— Сорок чотири!

— Ну, гадство! — не втримався Гриша від непарламентського вислову.— Я думав, їх штук десяць, а їх розвелось вже он скільки! Ти що — квартиранта свого сюди привіз? Де він?

— На робочому місці. В спортзалі.

Спортзал! Гріпа виріс у Карповім Ярі, глиняний яр, глиняно село, пшніпні хати, школа теж у глиняних хатках, в одній першій — четвертий, в другій п'ятій — сьомпй, у третій восьмий — десятин класи. Які вже там спорт і що якісь зали! А тепер двоповерхова цегляна школа, класи, лабораторії, зимовий сад, бібліотека, їдальня, і нарешті — добра третина будівлі — храм здоров'я, спортзал, гімнастичні снаряди, шведські стінки, боксерські "груші", батути, стоси м'яких лоролоповних килимів. Правду кажучи, Гриша тут ще й не був жодного разу, тому ступив до спортзалу несміливо, шанобливо, з пієтетом, себто з деяким дрижанням кінцівок, хоч і невловним, але сутнім. До того ж налякали його якісь незвичайні звуки-гукя, різкі викрики, щось геть неждане:

— Леопольд, жалкий трус, виходи!

Дітей у Гриші не було, а механізатори не мають часу дивитися мультфільми, тому він навіть уявлення не мав про телевізійного кота Леопольда і з деякою цікавістю трохи постояв і подивився, що викочують з ледачим і пеиоворотрсьим котом каноспі мишенята па кольоровому екрані, 59 сантиметріз по діагоналі.

Лише згодом він згадав мету свого приходу сюди, відвів погляд од телевізора (недалеко її відвів, до речі!) і побачив поруч з цим чудом техніки, інформації, мистецтва і одуріння самого товариша Пгаопя, який, вигідно розлігшись на м'яких поролонах, накривши обличчя своєю панамкою, спокійнісінько собі спав під крики зухвалих мишенят, які намагалися відомстити лінивому котові за мільйонполітні кривди своїх пращурів. Причина такого, прямо скажемо, недоречного і раннього сну приховувалася таки по в отому телевізійному галасі, а в пляшкоподібній посудині без етикетки і мисочці з малосольними огірочками, що стояли на телевізорі. Пшонь лежав так зручно, що міг би дістати і пляшку, і огірочок з мисочки як правою, так і лівою рукою. Це Гриша помітив і оцінив. І, може, саме це вселило йому в душу якусь повагу до Пшопа. Та й як же інакше? Ми завжди хочемо поважати людей, до яких доводиться звертатися по допомогу. А Гриші потрібна була Пшонева допомога як фахівця.

— Товаришу Пшонь! — тихенько покликав віп.

Хропіння у відповідь було таке, піби перетрушували кістки єгипетських фараонів у всіх династій (а династій там було багато, ой-ой!). Гриша аж відступився трохи назад, бо здалося йому, що в розпластаному на поролонах сплячому Пшоневі взагалі немає нічого тілесного, а самі кістки, і тих кісток мовби удвічі більше, ніж у всіх людей. Що за мапа!

— Товаришу Пшонь! Чуєте? — ВЯЇС голосніше гукнув віп.

Масlachчя заворушилося, заторохтіло, папамка полетіла з обличчя сухого й злого (може, це й не мумія фараона, а мумія скорпіона?), кістки торохнули ще раз, а за ними голос в'їдливий і пе-вдоволений:

— Що там? Чого треба?

— Це я,— сказав Гриша.— Левспедь. Голова сільради.

— А-а.— Пшонь сів, протер очі, тоді кпнув за спину руки, захопив з мисочки огірок, хрумкпув.— В чом дело?

— Огірочками закусусте?

— Сказано ж було: я — вегетаріанець.

— А пляшка без етикетки? Продукція тітки Вусті? Можу організувати вам дільничного Білонерків ця, він усе вмент оформить.

— Я його сам оформлю! Ви ще мене не знаєте. Коли я п'ю са-могопку, то не для того, щоб її пити, а для того, щоб знати, які безобразія тут у вас кояться. Ясно? І коли вп думаєте, що я спав на робочому місці, а ви мене розбудили, то знайте, товаришу голова, що в цей час внутрішнім зором бачив ваше двосжонство, яке може перейти і в троєжопство! Катерина Щусь і Дарина Порубай вам знайомі? А ваша помічниця па комбайні?

"От гадство,— холонучи, подумав Гриша,— це Рекордя вже все йому виляпав, а цей, бач, спить, а на вус мотає".

— Я б вас попросив,— намагаючись бути офіційним, сухо промовив Гриша,— я б не хотів, щоб ви...

— Ну, ну,— догризуючп огірок, добродушно поглянув па пьсго Пшонь, — цс я так, між іншим. Для моїх карасиків. А тепер вірите, що Пшопь — це Шпопья?

— Я до вас у зовсім іншій справі,— дипломатично ухилився од відповіді Гриша.— У мене до вас прохання.

— Прохання?

— Так.

І тут Гриша розкрив свою душу. Про стадіон і про пайвищі мріяння. Це було так несподівано, що навіть Пшопь з усіма невичерпними запасами його пахабства трохи розгубився і не пйва-живгя виступити в ролі консультанта, а тільки сказав:

— Є в мене один чоловічок!

— Знавець? — зрадів Гриша.

— Ох і чоловічок же! Геній спортивної справи! Заслужений консультант усього, що треба проконсультувати, непохитний авторитет, кладезь спортивної мудрості.

— Де ж віп?

— Далеко.

— Ми могли б запросити?

— Трудпо, але можпа.

— Що для цього треба?

— Треба подумать.

— Прошу вас, подумайте.

— Значить, так: я ще трохи тут посплю, а вже тоді подумаю. Гриша позадкував шапобливо і з пієтетом.

Ще того дня він упіймав у степу Зіньку Федорівну і заговорив про фінапсову підтримку для того, щоб запросити і гідно зустріти прославленого консультанта зі спортивних питань.

— Та нащо він тобі? — зітхнула Зінька Федорівна,— Стадіону однаково ж ніхто не фінансує.

Г — Бо кемає ідеї. А ко;їи дамо ідею — все з'явиться: і гроші, й підтримка, й розуміппя.

— Бог у хмарі з'явиться,— мудро зауважила Зінька Федорівна.— Хочеш — то й запрошуй цього свого...

і — Сільрада не має представницьких коштів, і — А я їх маю?

і — Ну, тоді... Тоді, Зіп'юко Федорівно, я... па свої власні... що

{комбайнерські...

І — Проторгуєшся.

> — А я па жппва знов до вас па комбайн попрошуся!

Колп навіть голова голови пе хоче зрозуміти, то як же жити далі?

ЗАВУХАШДЫОСО?

За час своїх переселень і перейменувань Весслоярськ, можна сказати, при звичаївся і до радників-порадннків, і до консультанті в-проектантів, і до ерудитів-єрупдитів,— тепер тут нікого й нічим не здивуєш. Все сприймається з належним спокоєм, який колись звано філософським, а тепер можна б іменувати веселоярським, і навіть коли деззорісптовапі прибічники дядька Зновобрать здійняли паніку, що

нібито новий голова кудись полетів, ніхто по стривожився: може, чоловікові треба, от віп і полетів. Політає собі та п вернеться. Літають же герої латиноамериканських і українських химерних романів, то чом би їхньому Гриші Лсвенцеві теж не спробувати?

Тому ніхто не здивувався ще одному консультантові у Веселоярську, надто що привезено того неофіційно, без попереджеть і оголошень, активу для зустрічі й розмов Гриша не скликав, борщу в тітки Наталки не замовляв, взагалі не просив ні в кого ні допомоги, ні сприяння, ні навіть співчуття. (Останнє речення вперто виплутується з його синтаксичного оточсппя — і що ж ми маємо? Забули про Зіньку Федорівну і все спихаємо на Левспця? На жаль, така в нього роль і в житті, і в нашій розповіді).

Консультанта привіз Рекордя. Не слід думати, що він вирішив покінчити зі своєю ущербністю і статусом дармоїдства,— просто для розминки змотався батьковим "Москвичем" до обласного центру і привіз того, кого велів йому привезти — не Левепець, пі! — повий викладач фізкультури Пшонь.

Він скинув його коло сільради, гукнув зпизу до Гриші:

— Ось, привіз!

І погазував собі далі дармоїдствувати, залишивши прибулого, а ти роби з пим, що знаєш.

Гриша побіг униз зустрічати консультанта.

— Яка радість! — загукав він.— Яка честь для нас! Консультант розкрилив руки і обдарував Гришу поглядом

і усмішкою наївного розбійника. Мовляв, до ваших послуг весь до цурки.

— Копон Орестович Тавромахієнко,— відрекомендувався віп.— Прошу пе дивуватися прізвищу. Означає воно: бій биків. Грецьке слово — тавромахія. Мабуть, предки мої звалися простіше: Убпй-бик. А тоді комусь набридло — замінив на грецьке. Мав пантазію чоловік!

Тут Гриші слід було б помітити, що Конон Орестович не вимовляє звука "ф", замінюючи його на "п" так само, як його предок замінив чолись Убийбика на Тавромахієнка, та річ у тім, що Ле-венцеві було не до того, щоб помічати якісь дрібниці,— віп весь віддався спогляданню цього незвичайного чоловіка, що належав, може, до найрідкісніших примірників людської породи.

Зросту Тавромахієнко був, сказати б, помірного, тут нічим віп пе вражав, зате брав іншим. Шия — гранчаста, як залізний стовп, плечі — як розвора, груди — колесом, кулацюри гантелями-гра-нітпі, очі сталеві, в голосі дзвін. Такими малюють у підручниках історії стародавніх ассірійців: руки — як йоги, йоги — як руки, по люди, а бики й леви. Грпша мав намір погодувати гостя, а вжо тоді приступати до діла (для цього попросив маму Сашку приготувати добрячий обід), але тепер, глянувши на цього чоловіка, злякався: куди його ще годувати — в ньому й так сили, як у тракторі Т-700, все довкола дзвенить і гуде, земля трясеться, дерева гнуться. З такими літне натщесерце.

— Ви, значить, по спортивній лінії? — па всяк випадок уточнив Грпша.

— Маїістер спорту з усіх видів! — заgrimів Тавромахієпко.—1 До заслуженого не дійшов, вирішив змінити квалінікацію. За-: ймагося вченими розробками. Пишу моіографію! Страшне діло!

— Нам аби консультацію,— несміливо перепинив слововивер-жеппя Тавромахієпкове Гриша. І

— Консультацію? Глопці, об чім річ! З усіх видів спорту!

В грудях у Тавромахієнка стугоніло, як у порожній цистерні:

з-під отрутохімікатів, у горлі ґелґотіло, мов у лошака, і від того

в словах, які вимовляв Тавромахієнко, з'являлися геть несподівані,

звуки: замість "хлопці" виходило "глопці", "хата" ставала "га-

тою", "бик" перетворювався на "бгика", "черепаха" — на "черсб-

паху". і

— То, може, й розпочнемо? — запропонував Грпша, пропускаючи консультанта поперед себе на сходи.— В нас тут усі па робочих місцях, я запрошу товаришів і в тісному колі, без зайвих балачок...

— А друзяка мій? — поцікавився Тавромахієнко.

— Маєте на увазі Пшоня?

— Точно. Пантастичний чоловік!..

Мовби па виправдання своєї фантастичності, тої самої миті підкотив з Рекордею Пшопь, Тавромахієнко, наставляючи руки для обіймів, побіг униз по сходах, загиготів-заклекотів радісно й піднесено, але його благородний намір пропав марпо.

— Ну, ну! — ухиляючись од обіймів Тавромахієнка, протріскогів Їніюнь.
— Прибсрн лани! Знаю я ці штуки! Кажу зразу: поможеш нашому голові?

— Та глопці! — заgrimів консультант.— З усіх видів спорту! Страшне діло!

— Секундочку! Запишу,— дістав свого блокнота Пшонь.— А то гп тут такого...

— Для карасиків? — зареготав Тавромахієнко.— Вже стрибають па сковорідці?

— Ще пі, та скоро застрибають. Застрпбають! — запевнив його Пшонь, дряпаючи в блокнотику ручкою, а зверху ще мовби прп-дряпуючи и своїми опдатровимп вусами.

Грпша досі не міг збагнути, що вопо за карасики, про які щоразу з нахвалянням згадує. Пшонь, та пе дуже й переймався цим, Со мав інший клопіт. Розсадпвши в своєму кабінеті Тавромахієнка й Пшоня, він запросив до участі в розмові всіх, хто був у сільраді, а саме: дядька Зновобрать, Ганну Панасівну і дядька Обеліска. Досвід і авторитет, знапня процедурних питань і голос народу — все було представлене па цій параді, плюс два неперевершепі знавці в галузі фізкультури й спорту. Ось так втираємо носа фінансовим працівникам і навіть заслуженим керівникам колгоспного виробництва!

Грпша відкрив нараду коротеньким вступним словом, змалював усю привабливість своєї ідеї, не став приховувати й труднощів, які виявилися майже пепереборними.

Пшонь записував, Тавромахієнко розправляв груди, надував щоки, тряс гаптельпими кулацгорамп.

— Глопці! — заgrimів віп, коли Грпша закінчив.— Глопці, не <5удс діла.

— Чому ж? — образився Левенець. Треба було везти цього консультанта аж з обласного центру, щоб почути те, що й так уже чув не раз і не двічі!

— Нема паптазії,— рішуче заявив копсультатп.

— Та в чому ж треба фаптазії? — допитувався майже відчаєно Гріпга.

— Пантазією треба зразу вбить — тоді будуть гроші! — притупнув погою Тавромахієнко.— Який вам стадіон, для чого? Бігать, стрибать, по канату лазить? Кишки рватимуть од сміху! Всі тепер бігають, стрибають і лазять без усяких стадіонів. Гратн в нутбол, волейбол, гандбол, баскетбол? Не смішіть мепс, а то заплачу. Може, вп Москва, Київ, Тбілісі і в вас є "Дппамо", "Спартак", ЦСКА? Нема? І по буде! Значить, як? Треба вбивать пантазією! Бгпки у вас є?

— На другій бригаді відгодівельний комплекс для бичків,— подав голос Зновобрать, якого вже почав зацікавлювати цей гро-моголосий чолов'яга.

— Так чого ж вам,"глопці, треба? — радісно закричав Тавромахієнко.
— Беріть бульдозер, рийте землю і будуйте не стадіон, а те, що зветься ареною!

— Що-що? — не зрозумів Гриша.

— Арену!

— Арену? Навіщо? Для цирку?

— Для бою бгиків! От вам і паптазія!

— Тобто як це — для бою биків? — стрепенувся дядько Обеліск, що досі мовчав, тільки поблимував, переводячи погляд то на Гришу, то на консультанта.— Бики як б'ються, то їх треба розбороняти, а тут як же виходить?

Тавромахієнко аж скривився на таку неосвіченість.

— Не бики бгатимуться, глопці, а биків бгатимуть, тобто вбгиватимуть на арені. Як в Іспанії або Мексіці!

— Убивати биків? — дядько Обеліск засовав по чисто вимитій підлозі босими йогами, грізно настовбурчив брови на копсультап-[та.— За такі розсудження треба знищувати як клас! Тоді, як ми всі сили віддаємо для розвитку тваринництва, ви пропонуєте вбивати бика посеред білого дня і у всіх перед очима — і зегвіщо ж та й нащо? Без усякої надобності?

Коли б дядько Обеліск читав вірш грузинського поета ПІ ота Нішніанідзе про смерть бика, то він би навів ще й жалібні рядки з того вірша:

Йшов покірливо на плаху, бо ж

завжди ти друзям вірив, Біль тяжкий, мій вірний друже,

віршам я своїм довірив.

Але чи ж конче потрібно читати вірші, щоб довести комусь слушність своєї думки?

Гриша злякався: що подумає спортивне світило про веселоярів-ців? Що у всіх них таке прямолінійне мислення, як у дядька Обеліска? Тому він обережно повів мову про те, що хоч Україна якоюсь мірою і тяжіє до Середземномор'я (через Чорне море, Босфор і Дарданелли), але це таки не Іспанія і українці не іспанці. Ну, хоча б по такі меткі. Іспанців років з триста підсмажували на вогнищах інквізитори, а ми не давалися. Мексіканців теж ганяли то копквістадори, то загарбпики-імперіалісти, ось і з'явилася в характері метушливість. А нам чого метушитися? Ми ж не іспанці й не мексікапці. Коли ми метушилися? Може, хтось скаже?

Піхто такого не міг сказати, навіть дядько Зновобрать з його нспоревершепим досвідом. Здавалося б, ідея так недоречно висунута Тавромахієнком, вмерла, ще й не народившись. Але консультант не склав зброї.

— Глопці,— завуркотів віп,— ви мені скажіть, глопці, ваше село передове?

— Та піби,— несміливо промовив Гриша.

Дядько Зновобрать був набагато рішучіший. Бо хіба ж пе він доклав усіх зусиль, щоб Веселоярськ прогрімів на всю Україну, а то й далі?

— Кажеться-говориться,— посмикав він себе за ліву брову,— Веселоярськ пе те що передовий, а ще й взірцевий куди не кипь!

— Л пе я казав? — зраділо гукнув Тавромахієпко.— Бо не (були б вп такі, хіба б я до вас приїхав? Мопс оп на всі бгокп! Так і рвуть, так і рвуть! Приїдьте, Коиопё Орестовичу, скажіть та підкажіть! Л я все кинув і до вас. ї тепер бачу — пе даремпо. У вас к кантазія, глопці! А коли так, то що вам треба? Вам треба виходити па рівень світових стандартів!

— А може, світовим стандартам вже' час виходити па наш рівень? — задумливо і завбачливо поглянув на своїх старших товаришів Левенець.

— Кажеться-говорпться, давно пора! — підтримав його Зновобрать.

— ї па честь цього водрузить обеліск! — зраділо впгукпув заслужений виконавець Веселоярська.

Ганна Папасівна була набагато обережніша.

— В цьому питанні ніяк ще не було вказівок,— пояснила вона, і Тавромахієнко, слушно розцінивши її слова як патяк на можлива неопастаїшність своїх супротивників і гаразд відаючи, що вперті елю української впертості ще нікому й ніколи зламати не вдавалося, вмить змінив тактику. Від тактики паступально-брутальної він перейшов до політики вмовлянь і обіцянок. Намалював перед г.р.еутніми картпну кориди. Загальне свято. Глядачі в ложі. Не знаєте, що таке ложа? Пояспимо! Немає ложі? Збудуємо! З най-дефіцитніших матеріалів. Є чоловік — чорта з-під землі дістане. Але дядька Обеліска ці картини не звабили ні на гріш.

— А як же нащот биків? — допитувався він.— Що ви пропонуєте? Убивать без усякої надобності?

— Убить бгика? — обдарував його своїм розбійницьким поглядом Тавромахієнко.— Глопці, бгика вб'ють, і на м'ясокомбінаті. Убити бгика, а самому жити? А пащо? Однаково ж умремо рано чи пізно. Виграти бій? Виграють хай торгаші, а для нас головне що? Яка філософія? Стійкість!

— Не там стійкість шукаєте, товаришу, кажеться-говориться,— зауважив дядько Зповобрать.— Ми покликані організувати трудові зусилля, а ти нас штовхаєш на якісь витребеньки.

— Трудові? — не розгубився консультант.— Вам хочеться ближче до діла? Тоді я спитаю вас так: а де ваш кіп? Де коні взагалі? Де ці чесні трудівники й помічники паші віковічні?

— Коня знищили як клас і водрузили обеліск у райцентрі,— повідомив дядько Обеліск.

— Ага, коней під полководців на пам'ятниках? А де вони в селі? Чому їх забуто? А кориди відроджує для вас коня. Як тяглова сила він вам ні до чого. Маєте трактори. Як джерело угнось ваших полів ні до чого. Маєте мінеральні добрива. Для делікатесних ковбас? Українці вживають тільки

свинячі. То навіщо ж кінь? У наших славних предків глопців-запорожців кінь був товаришем у герці — смертельному двобої. Тепер герці вийшли з моди, а от кориду можна зробити модною. Пікадори на конях, списи з кольоровими прапорцями, бгик вискакує на арену, пирхає з обох ніздрів, публіка рево од захвату, райспоживспілка розпродує тисячі пляшок місцевої мінеральної води — світові масштаби! А коли з'являється матадор, улюбленець дівчат і сільського керівництва, довкола арени залягає мертва тиша, бгик сопе її бутить, мінеральна вода ллється потоками, бо корида завжди викликає спрагу (прошу не сплутати її з горілчано-самогонною, глопці),— страшно діло!

— Що ж,— сказав Гриша,— може, Веселоярськ справді заслуговує на кориду?

— Я не знаю, що воно таке,— вперше взяла слово Ганпа Панасівна,— та коли це збільшить нам надходження готівки, то я теж не заперечую.

Дядько Зновобрать не був пі за, пі проти, але сказав, що можна дістати для проведення земляних робіт кілька бульдозерів і навіть скренер у рашшіяхвідділі.

Тільки дядько Обеліск затявся. Не можна привселюдно вбивати живу істоту, надто коли це бугай, а всім відомо, що бугаї сприяють розвитку тваринництва.

Пшонь з такою запопадливістю записував слова дядька Обеліска, що весь спітнів і вимушений був витирати вуса своєю панамкою.

— А що, коли зробити цю вашу кориду безкровною? — запропонувала Ганна Панасівна.

— Справді,— радо підтримав її Гриша.— Спорт і кров несумісні. Тут треба щось вигадати.

Консультант тільки посміявся на таку непрактичність.

— З усього можна знайти ніхід, або, як капнуть пілософи, альтернативу. Ви не хочете крові? Зробимо шпаги для матадорів тупими, а пікадорам замість ністоletів дамо бузинові шірскалки і взагалі все зробимо для охорони бгиків.

— А хто ж охоронятиме отих хлопців, що стають проти бичачих рогів? — резоппо поспитав дядько Зновобрать. — Які оглашен-ні, кажеться-говориться, полізуть на ту арспу?

— Страшне діло рішати спортивні проблеми колегіально! — сплеснув долонями Тавромахієнко. — Ви боїтеся бгиків? Виженіть на арену корів!

Тут Ганна Панасіїша песміливо нагадала, що корови тепер пішли, сказати б, полегшеного типу, отож вони бігають швидше за биків, — хто ж їх наздожене?

— Треба, мабуть, замінити й корів, — сказав Гриша.

— Страшне діло! — заgrimів Тавромахієнко. — Чим же ви їх заміните?

— А козами, — підказав дядько Обеліск, радіючи, що биків йому вдалося порятувати від даремної загибелі. — У нас кози не прості — валютні.

Пшонь попросив пояснень і мерщій записав і про кіз, і про пояснення.

— Кажеться-говориться, — нагадав дядько Зповобрать, — у кози роги ще гостріші, як у корови й бика, цс вже в тих хлопців, що за іп^п ганятимуться, штани будуть подерті в таких місцях, що со-ірогпо й казати.

і — В нашому бюджеті по передбачено асигнувань на нові шта-|пи для спортсменів,— пояснила мерщій Ганна Панасівна.

— Пе біда,— заспокоїв їх Тавромахієнко.— Можна дістати штани з надміцного синтетичного матеріалу,, до того ж з броньованими ширіпками.

— Навряд чи це сподобається нашому жіноцтву,— впсловпв сумнів Гриша.— До того ж у таких штанях матадори стануть надто неповороткі. Мабуть, від кіз теж доведеться відмовитися.

Він уже ладеп був відмовитися від цієї, нав'язаної йому Тавромахієнком кориди, але соромився ось так безславно відступати.

— Може, пустити на цю арену півнів? — запропонувала Гаппа Панасівна.

Це висе було сиравжпс зганьблення не тільки ідеї кориди, але й ідеї спорз'дження небаченого спортивного комплексу. Стільки сили, енергії, фантазії п наполегливості — задля чого? Щоб веселоярів-ські хлопці ганялися по арені за півнями? Можпа уявити молодого й життєрадісного веселоярівця, який уминає материпі товченики з молодпм півником, але щоб такий хлоп'яга бився па арені з півнем? Люди добрі, побііітєся бога.

Дядько Обеліск, торяієствуючи в душі, що провалив і завалив ідею молодого голови, до якого стояв у вічній опозиції (це вже ясно!), для знуцання підкшгув ще одну пропозицію: випустити на арену кролів. Сказав, склав на грудях руки, схрестив під стільцем босі ноги і блаженствував. Як було не блаженствувати?! Відомстив усім. Кролі для нього були так само ненависні, як його Хвенька. Кролі риють і підриваються під вас, Хвенька підривається під нього. Пустити цих істот проти нового голови — підриють і перериють усе на світі, нічого й пе зостанеться!

— Пустить туди кролів! — гукнув дядько Обеліск.

Але тут уже сполошився і сам вельмишановний копсультант. Для всього є меяча, а для цих людей (або глопців, як віп усіх називав) ніяких меж не існувало. Дійшли вже до кролів. Яка ж цс корида? Цс суцільне землеуипство. Матадори малп б ритися в землі, розкопувати нори, витягати за вуха кролів, показувати глядачам? Страшно діло!

— Це не те,— сказав Тавромахієнко.— Глопці, ви по туди за-іпули.

А куди було гнути? Чим замінити биків на кориді? Дикими птахами? Полетять — пе впіймаєш. Мухамп? Але ж веселоярів-ці не східні народи, які ганяються за мухамп. Комарами? А чим їх ловитимеш? Хіба що пирососом. Але пиросос — це вже пе спорт, а побут.

— Все не те,— підсумував Грпша, хоч як тяжко йому було це робити. — От коли б ми зуміли замінити бика твариною так само сильною, але сумирною, їстівною і невразливою на холодпу зброю, тобто добре захищеною. Але де ж знайдеш таку тварину?

— Може, слопа? — підкинув ідею дядько Обеліск.

— Та він і нас з тобою поїсть! — засміявся Зновобрать.— Йому самої трави на депь треба, мабуть, з півтонки.

Пшонь пошептався з консультантом, після чого той нетерплячо засовався на стільці. Стілець затріщав під каміппо-тяжким чоловіком. Гаппа Панасівна, переживаючи за сільрадівське майпо, осудливо глянула на Грпшу. Мовляв, де й навіщо знайшов такого клопітного чоловіка?

Тавромахієнко розправив плечі, потрусив кулаками, обдарував усіх щедрим розбійницьким поглядом, тоді заявив:

— Коли так, пропоную ще одну альтернативу. Замінімо бгиків черебпахами!

Він сказав: "черебпахами", тому піхто й не зрозумів, про що йдеться. Гриша па всяк випадок перепитав:

— Ви сказали: черепахами?

— Черебпахами! Міцпо, повільне, м'ясо — делікатес. Чого вам, глобці, ще треба для повиого щастя?

— Так, так,— сказав Гриша.— А цікаво: як ви сюди добиралися?

— Гто? Я? — подивувався Тавромахієнко.

— Та ви ж, ви.

— Я па машині.

— А як ми вам запряжемо черепах?

— Глонці, не смішіть мене, а то я заплачу! — підхопився Тавромахієнко.— Ми тут з Пшоном проскочимо до одного чоловічка, а тоді вже докінчимо консультацію.

— Можемо вважати її закінченою,— навздогін їм сказав Гриша, хоч Тавромахієнко й Пшонь чи й чули його слова, мало не бігцем покладаючи кабінет.

— Куди це вопи, кажеться-говориться? — пробурмотів Зновобрать, який, незважаючи на свій керівний досвід, не міг розгадати таємних намірів цих двох спортивних представників.

Та й хто б міг розгадати?

Яспа річ, автор, використовуючи всі досягпсппя науки й техніки, літературної моди й містики, неконтрольованої уяви і авторської ж сваволі, міг перенести своїх героїв будь-куди, переселити їх у інші світи, скрутити в баранячий ріг, запхнути в макове зер-пятко або квасолипу. Філософ Піфагор не їв квасолі, вважаючи, що в неї переселяються душі вмерлих людей. Автор теж міг стати бодай на деякий час піфагорейцем. Але ж, дорогі товариші, де ви знайдете такий біб, щоб у нього увібгати Тавромахієнка або Ншопн?

Тому автор пустив їх самоходом, вони вискочили з сільради, впали в "Москвича", який, з усього видно, ждав їх, і Пшопь гукнув до Рекорді (а до кого ж мав гукати?) якесь умовпе слово, пароль, сигнал, і машина газопула і покотилася до стоянки автобуса, тоді по дорозі, що вела з Веселоярська, а тоді, вже на виїзді, круто завернула праворуч і пострибала певимощеною вуличкою Вередурівки, до, як згаємо, жили веселоярівські пенсіонери, точніше кажучи, бабусі-пенсіонерки. То що ж, спитають пас, видатні спортивні діячі Тавромахієнко п Пшонь вирішили показати стареньким повий комплекс фіззарядки, організувати веселоярівську групу здоров'я, розповісти про шалено модну аеробіку? Глибоко помиляється той, хто б таке подумав. Рекордя залізною рукою вів машину просто до того будиночка, до що недавно жила баба Параска, а тепер... Тенор це вже був не просто будиночок, а обитель і святипя. Покрівля не з шиферу, а дюралева, з полиском тьмавого срібла. На покрівлі не проста телевізійна антєпа літерою "Т", а стилізована під хрест з двома перекладинками — більшою прямою і меншою похилою. Всередині теж ні кіміати з піччю, ні кухоньки, пі сіней, всі впутрішні стіни вивалєно, тепер тут єдиний простір, невеличкий зал, у вікнах шибки з різнобарвного скла, на бічних стінах ікони, коло дверей короґви, вглибині столик під плащаницею, свічі в ставниках, темні товсті книги, ангели й архангели, намальовані на задній стіні.

А де ж баба Параска? Вона добровільно віддала свій будиночок понові Лаврентію для церкви, а сама переселилася до сусідки баби

Палажки. Як відомо, старорежимні баба Параска і баба Па-лажка те й знали, що сварилися, тобто конфліктували і вступали в конфронтацію, а от сучасні навіть живуть під спільною покрівлею! Хто по вірить, може пересвідчитися, приїхавши до Весоло-ярська. Скажуть: підступи церковників. Новий веселоярівський піп Лаврснтій задури́в голову бабі Парасці, і та віддала свій будиночок під храмову споруду, яка не передбачалася генеральним планом нового взірцевого Веселоярська. Може, десь в іншому місці релігія справді може одурманювати людей аж так, що вони й від власного житла відмовляються, ало у Веселоярську діють інші закони. Баба Параска з такою самою радістю могла б віддати свій будиночок і лектору-^їїжнароднику, і досвідченому інструкторові з парашутного спорту, і поетові, який, сидючи в столиці, б'є себе в груди і кається, що залишив рідне село. Хай тільки захочуть поселитися у Веселоярську, і баба Параска радо поступиться будь-кому з пих власною оселею. Вийшло так, що перший виявив бажання пій Лаврептій — і ось воно й сталося так, а не інакше. А старі люди... Вопи не цураються одне одного, кортить їм людського тепла, хочеться докупити. Сказано про це що Іваном Вишен-ським: "О блаженна купо, о всечестное братство, о нреславпійгаия едпости, кто тебе отлучається, кто тебе отвращається, кто от тебе утікаєт, кто на тебе борет, лжет, хулит, кто тебе ненавидит і тобою мерзит,— да будет проклят ппні и па будущий вік". Молодь, щоправда, не зважає на такі круті висловлювання і розприскується навсібіч, як оті галактики, що їм ніяк не дадуть рахуби астрономи, але відомо ж: молоде — зелене. А старість — мудрість і велике розуміння життя у всій сукупності. Тому не дивуймося бабі Парасці і утримаємося від передчасних висновків.

Та й мова папта не про бабу Параску і не про саморобний веселоярівськпй храм, який молена б скласпфікувати як "пристосоване приміщення", а про того чоловіка, до якого Рекордя віз двох спортивних діячів, віз у такому поспіху, що вони забули й про обід, а Коноп Орестович Тавромахієнко навіть відклав переговори про свій гонорар за незвичайну консультацію.

Піп Лаврентій. Він прибув до Веселоярська після смерті ста-

рого батюшки Парфентія, прибув незалежно від держави, присланий своїми церковними ієрархами, і, може, саме йому Гриша Левенець мав завдячувати свій памір спорудження стадіону або й цілого спортивного комплексу. Бо отець Лаврептії був колишній штангіст другої важкої категорії, про своє спортивне минуле забувати не хотів, щоранку бігав по Веселоярську в тренувальному синьому костюмі з білими лампасами на штанях, у церкві під аналоєм тримав дві двопудові гирі і в час, вільний від молитов, грався ними, то піднімаючи по сто разів, то підкидаючи і ловлячи, мов м'ячики, то жбурляючи через себе, то виважуючи навлежки. В селі це називалося: нікуди дурну силу дівати.

Піп нудьгував без суперників, залізна гра не виходила йому з пам'яті, штанги гриміли об поміст йому в вухах, мов музика Бетховена, і Рекордя, рознюхавши про цю його душевну незлагоду, вже давно задумав собі перевірити операцію під кодовим папменуванням: "Штанга". і

Тепер віз до отця Лавронтія чоловіка, що міг послужити гід-: ним суперником колишньому штангісту.

Поки тривали консультації в сільраді, Рекордя вже змотався до отця Лаврептія і вмовився, що той ждатиме їх коло "храму", хоч, щоправда, не вдалося досягти домовленості щодо форми одягу. Рекордя наполягав на спортивній формі, піп затявся, що має конче бути в шатах, які прилпчествують його сану, тобто в рясі й з хрестом на грудях. Релігію можна зненавидіти вже через саму впертість її служителів. Рекордя плюнув і поїхав по своїх спортивних діячів.

Тепер привіз, стояв, грався ключиками, дивився па церемонію знайомства, або, як це називав Рекордя, знюхування.

Пшонь знай собі записував і стромляв свого вуса в усі шпарки.

— Це що — храм? А хто дозволив?

— Чадо моє,— з урочистим спокоєм прорік отець Лаврентій.— Храм є духовне зображення і художествепне украшення поколінь нипі і присно живущих. Що ти молсет протиставити сьому?

На виручку Пшопю прийшов, як більш едукований, Тавромахієнко.

— Грам — це зобор, глобці,— сказав він,— а зобор — це загальні збори. От ми вам і протиставили, батюшко. Так який у вас вопріс?

Отець Лаврентій мовчки пішов у свій храм і виніс звідти дві величезні чорпі гирі. Ніс їх поперед себе па долонях, мов дві грушки. Отут уже справді руки — як поги, як колоди, а груди — як мідний дзвіп, а живіт — як ночви. Поклав обережно гирі па травичку, ласкаво погладив їх, тоді погладив бороду.

— Ото,— сказав віп.

— Пропонуєте копроптацію,— без пояснень зрозумів Тавромахієнко.
— Так. А ваша власна вага?

— Сто п'ятдесят і два,— потупився баюшка.

— ' Друга важка. Страшне діло! Я — у напівважкій. Не зійшлися характерами.

Тавромахієнко рішуче попростував до "Москвича", вважаючи, що тут йому робити пічого, але дорогу йому заступив Рекордя, який не міг допустити, щоб його мрію пожитися біля попа отак враз затоптано.

— Кики-брики! — сплюнув він під ноги спортивному діячеві.— У нас так не роблять! Ви ж спец — придумайте що-небудь для попа!

Але отець Лаврсптій, злякавшись, що втрачає посланого богом (а хто ж ще може посилати дарункп своїм служителям?) достойного суперника, вже вгадав сам, запропонувавши:

— Коли пе гирі, то, може, підніми мене, чадо. Я ляжу па землю, а ти спробуй відірвати мене.

— В цьому щось є,— зацікавився Тавромахієнко.— Правда ж, Пшопю, тут щось є?

— Повторіть, я запишу,— промурмотів той.

— Тільки не на землю,— роздумуючи, сказав Конон Оресто-і вич.— Бо за землю можна вхопитися, трава там якась, коріння, се, те, антеї всякі хапалися. Треба па аспальт.

— Можна й па асфальт,— згодпвся піп.

— Але, але,— Тавромахієнко ще й ще перемірював отця своїм розбійницьким поглядом,— туша у вас, отче, повинен сказати,— страшне діло! Тут уже не руками треба, а хіба що підйомним краном. Чом би вам не позмагатися з крапом?

— Чоловіцько чоловіцького просить, чадо моє,— зітхнув отець Лаврентій.

Тавромахієнко поринув чи то у вагаппя, чи то в задуму, але Рекордя не дав йому часу па ці інтелігентські штучки, відступився ближче, покрутив ключиками, хихикнув:

— Що,, слабо?

— Ну, ну, обережніше, прошу! — підняв плечі Тавромахієнко. Але на Рекордю не діяли ніякі слова. Він був чоловік інтересу

І не міг дозволити, щоб власний інтерес виприснув з-під самого носа. Парафіяни йдуть до отця Лаврентія з припошеннями, а хто догодить йому, матиме приношепія безмеяші й безконтрольні. Хто б же від такого відмовився, який дурень? Кики-брики!

— Можу посовітувать,— великодушно заявив Рекордя.

— Секупдочку! Запишемо,— прохопився Пшонь. Тавромахієнко нетерпляче відмахнувся від його набридливості.

— Так що в тебе? — звернувся від до Рекорді.

— Значить, так,— став той загинати кальці.— Батюшка — раз. | Асфальт — два. Піднять його над асфальтом — три.

— Не мороч голови, знаєм о й без тебе. !

— А як піднять, можу посовітувати.

— Ну?

— За вуха!

— Як-як?

— Вже сказав, кики-брики! ,

Ідея межувала з геніальною. Справді, хто і як міг би впоратися

з цією велетенською попівською плоттю, перевитого сталевими м'язами, наливою свинцевою важкістю, задубілою, як тисячолітні дог-1 мати тієї великої химери, що її служкою був отець Лаврентій!! А тут так просто і весело: за вуха! А що таке вухо? Хрящ. Мертва субстанція. Ні м'язів", пі сили, ні. міцності. Рудимент і пережиток, як сама церква й релігія.

— Чули, отче? — спитав Тавромахієнко.

— Чув і РИЯН.

— Згодні?

— Німало вопріки глаголю.

Тавромахієнко ще раз ударив сталевим оком по батюшці. Вуха в того маленькі, як дві квасолини, немає за що й ухопитися. Та ще й приросли до голови — пальця пе просунеш. Та все ж маленькі хрящики — це не півторацентнерний згусток м'язів і дикої попів-сько-штангістської сили.

Згода була двостороння, тепер належало вирішити процедурні питання.

Суддівство.

Пшонь не годився, бо весь час записував. Рекордя випикав сам собою. Місце для змагання. Біля храму негоже, та й асфальту немає. Рекордя заявив, що знає таку місцину, як залізний тік. Виходило, що він ще не забув казок з дитинства. Тоді постало питання спортивної форми. Батюшка наполягав на рясі. Тавромахієнко не згоджувався. Він відриватиме від асфальту і підноситиме над асфальтом не священнослужителя, а спортсмена. Тому — труси, і тільки труси! Піп не згоджувався: він не міг з'являтися перед паствою голим. Після затяжливих дискусій зійшлися на тренувальних костюмах. Тавромахієнкові давав свій бавовняний костюм Пшонь. Ало й на цьому процедурні питання не вичерпалися.

— Спорт є спорт,— зробив глибокодумну заяву Тавромахієнко.— Він прикрашається й увінчується медалями, призами, нагородами. А що в нас?

Отець Лаврентій розвів руками і благодушно усміхнувся. На противагу всім хижо користолюбивим священнослужителям він хотів бути безкорисливим:

— О, спорт! — прорік він натхненно.

Але Конон Орестович не підхопив цього платонічного заклику. Матеріальна сторона справи зацікавила його так, що він виявив пеочікувапу для спортивного діяча ерудицію:

— Тільки Зсвс і Посейдон могли насолоджуватися самим димом од жертвоприношень у епіопів. А ми люди темпі, нам треба випивки й

шамовки! Ставлю ящик коньяку проти твого ящика, отче! Відірву тебе від аспальту — мої обидва ящики. Пе відірву— твої! Як?

— Німало вопріки глаголю,— скромно мовив отець Лаврентій. Після чого стали готуватися. З'їздили додому до отця Лаврен-

тія, підождали, поки віп переодягнеться, тоді до Несвіжого, де ие-реодягся Тавромахієнко, згодом до Панькового двору, де асфальт був ширший, бо Папько поставив шляховикам півлітри, і вони висипали зайву машину бітуму навпроти його двору, так що там тепер вільно розверталися пе тільки машини, а й комбайни.

Ніхто нікому нічого пе казав про змагання, а чутка розлетілася по Веселоярську вмиць. Колись казали: збіглося мало й старе. Але такий вислів годиться для епох певпзначепого способу життя і хаотичного господарювання. Тепер же'мале в піонерському таборі, старе па пенсії, але працює далі, не покладаючи рук, вате в селі з'явилася нова сфера — обслуговування, а в сфері люди, багато людей, а до пих ще безліч спеціалістів з середньою спеціальною і вищою освітою, а до них ще... Одне слово, ми скажемо так: збіглося все, що могло збігтися.

І стало дивитися.

Піп ліг на асфальт. Тавромахієнко став над ним, засукав рукави. Рекордя свиснув у міліцейський сюрчок, подарований йому Іваном Безтурботним. Спортивне змагання розпочалося.

Змагання справді б розпочалося саме так і саме тоді, як ми оце проголосили, але за умови, що змагаються, делікатпо кажучи, нормальні п повноправні громадяни (коли б вони булл ще й членами спорттовариства "Урожай" або "Буревісник", то така ситуація належала б до ідеальних).

Але ж тут учасником спортивного змагання виступав служитель культу! Представник інституції, відокремленої від держави. То як тут бути? І чи могла ця ситуація не задемонструвати якимось чином своєї зацікавленості в перебігу цього не зовсім звичайного змагання? Ясна річ, отець Лаврентій вельми гаразд відав, що його ймовірні спортивні успіхи павряд чп обходитимуть високих церковних ієрархів. Тому він, па власний страх і ризик, подбав про належно, сказати б, оформлення, оздоблення і оглашення своїх спортивних вчинків, які могли б (хоч і по канопічппм способом) намножити його церкві хвалу і славу.

Автор виплутається з цього страшенно заплутаного словолпв-ства дуже просто. Коли Рекордя засюрчав у міліцейський сюрчок, з-за буйних веселоярівськпх горбів, з-за гарбузово-орхідейних соковитих квітів, з-за високих багатобарвних мальв, розтривожуючи екзотичну ніжність красолі, ласкаво гладячи загадковість нагідок, над полем змагання пролунали давно забуті співи, які не мають ніякого відношення до наших високих часів, співи з часів обскурантизму, тобто суцільної темряви і безнадійності.

Баба Параска, яка добровільно віддала наданий їй колгоспом]

будиночок під культову споруду, сама переселившись до баби Па-|

лажки, тепер разом з бабою Палажкою організували півчу і, в спо-

діванні звитяг свого батюшки отця Лаврептія, прибувши вчасно до

місця змагаппя і розставивши півчу по чину з двох боків для ан-

тифонного співу, затягп ірмоса: "Мироправптелі тьми віка свого

і духів злоби піднебесних". Л тоді: "Воїнство внспренпо на ви-

соті..." І

Але ще перед тим та сама чутка, що облетіла весь Веселоярськ,!

проникла й до сільради, однак розповсюдилася там не стихійно, а з

дотриманням субординації, тобто найперше попала до Ганни Іа-І

насівпи, а вже тоді й до молодого голови.

— Чули? — входячи до Гриші, спитала Ганпа Панасівна.— Цей ваш консультант нашого попа Лаврептія за вуха відриває від асфальту.

— Хто вам сказав таке? — схопився з-за столу Гриша.

— Люди кажуть.

Гриша не перепитував. Коли кажуть люди, треба вірити. І діяти. Він побіг до сільрадівського мотоцикла. Забув навіть спитати, де все це відбувається, але це вже не важило. Асфальту у Веселоярську було стільки, що на мотоциклі промчиш і пролинеш за п'ять хвилин. Живемо в епоху космічних швидкостей!

Та поки Гриша заводив мотоцикл, поки здійснював розшукову операцію, події коло Паньконого двору сягнули вщой точки, тобто кульмінації. Після свистка Рекорді Тавромахієнко, не зважаючи на півчу, яка не виявляла до нього ніякого сприяння, київське на лежачого отця Лаврептія, ВИЦІЛИВ його малепькі, як дві kwasolini, вуха, захопився за них своїми залізними пальцями, смикнув, рвонув, потяг, поцурперлив,— піп апіруш. Копон Орестович, прикликавши на поміч увесь свій спортивний досвід, змобілізувавши всі знання й хитрощі, кинувся туди, кинувся сюди, хекнув і крекнув, стрибнув так і стрибгів сак, повоштузився і понадимався для годиться і насправжки,— піп лежав камепюкою, ані відриватися над асфальтом, ні підноситися бодай па сантиметр над рівнем степів і в гадці не мав, одним словом, піп був, як виспівувала півча, кріпкостоятельний. Тоді Тавромахієнко вдався до

прийому педоз-воленого, став крутити попові вуха, знов пробував підпести його тяжку, як двопудова гиря, голову над асфальтом,— все марно. А тут ще клята півча помітила не дозволені прийоми і заlementувала: "Ділаша па хребті моїм всі начальниця страстей". Одним оком Тавромахієнко встиг зауважити громохкий'чорніш мотоцикл, а па ньому голову сільради, що наближався невідворотно, як доля і закон, відчасно рвонув батюшку так, що в того поза вухами виступила кров, але піп навіть по зворухнувся.

— Припиніть безобразіє! — зіскакуючи з мотоцикла, закричав Гриша.
— Хто дозволив? Що за безчинство!

Тавромахієнко навіть зрадів такому втручання вищих сил. Віп бачив, що попа однаково пад асфальтом не піднесе, а вуха йому

іюже попідривати. Кому треба такої мороки? Тому він радо відступився від лежачого батюшки, привітпо махнув Гриші.

— Став, голову, отцю священнослужптелю два ящики коньяку, і хап благоденствує.

— Які два ящики? Про що мова? — обурился Гриніа.

— Така в пас домовленість. Хто програє — ставить два ящики.

— За які ж кошти, цікаво знати?

— Я консультант — положений мепі гонорар?

— У пас консултування на громадських засадах,— пояснпв Гриша.

— На громадських засадах тепер тільки горобцям дулі дають,— зареготав Копон Орестович.— Пшонь, запиши!

— А шефство? — мав необережність сказати Гриша.

— Шепство? Не смішіть мене, а то я заплачу!

"Ну, гадство,— подумав Гриша,— це вже не отой ассірійський Навуходоносор, про якого в школі розповідала Одарія Трохимівна, а Завухонідпосор. Накликав на свою голову!" А вголос заявив:

— Пропоную вам очистити територію нашої сільської Ради протягом двадцяти чотирьох годин!

— Очистити? — не дуже й подивувався Конон Орестович.— Можна. Я все можу, глопці! А тільки ж мій Пшопь застається з вами. Прийміть мої співчуття!

І вклонився глумливо пад батюшкою Лаврептієм, який поволі збирав до купи свої півтора центнера живої ваги, підводячись з нагрітого сонцем асфальту.

ЗАКУСКА

СХІДНИХ ДЕСПОТІВ

Коли в місті, скажімо, призначують чи обирають нового керівника та ще коли віп до того ж новатор,— що передовсім робить такий керівник, на чому зосереджується? На людях і на їхніх проблемах, бо все іпше там — то тільки довколишнє середовище. А як у селі? Що тут найперше — люди чи природа? Село — це земля, і сонце, і теплі дощі, і пташиний спів, і все росте, розвивається, квітне і дає врожаї, приносить радість, добробут і бажаппя жити далі, рости і діяти, як казав поет. Та коли засуха, град, приморозки, стихії, довгоносики, колорадський жук, який, вчепившись у обшпвку реактивних лайнерів, перемандровус від материка до материка і жере все па світі, мало не добираючись уже й до сталі та

камії-ня,— як тут яшти і па яких проблемах зосереджуватися, на людських ЧИ КОСМІЧНИХ?

Гриша Левепець мав памір з усім молодечим запалом, з нерозтраченою силою кинутися у вир проблем, невдала затія зі спортивним комплексом його не злякала, він уже думав про басейн з підігрітою водою, і про палац піонерів, і про станцію юних техніків, і про...

Але, як кажуть, жпття вносить корективи.

До Веселоярська несподівано (і печувапо, додамо ми) прибули два сільськогосподарські критики, добралися туди попутним транспортом і хоч справу, з усього видати, мали до колгоспного керівництва, заявили пайперше до сільради: подбай, організуй, поклопочись, оточи увагою, а заодно і дай відповідь.

Автора можуть спитати: чи бувають взагалі сільськогосподарські критики? Дивне запитання. Не може Ж автор назвати їх літературними. Одразу почнуть доскіпуватися, кого мав на увазі. А так — нікого. Два критики — два півники горох молотили... Одип — Підчеревний. Може, ще від пророка Яоии з черева китового. Вічний сумнів, намагання все помацати, нобачити навіть невидиме, проникнути в непроникне, міф, підтекст, підсвідомість, підчерев'я, синдром Санчо йїанса і всього, що сто пудів з'їдає, а ніякого сліду не залишає. Другий Слимаченко-Еснараго. Вічний антагоніст Підчеревного, все життя переслідував його, викривав і затавровував, прославився не цим, а конячим питанням. Мав тут свою особливу думку. Вотум сепаратум, як кажуть авторіві друзі юристи. Думка так сильно колотилася в Слимаченкові, що збивала його з ніг, або, як кажуть у Веселоярську,— з плпгу. Слимаченко спеціалізувався по конях. Не по тих, що їх з'їла паша безжальна статистика (не передбачаються корми — коні або ще якісь там відомі тварини видихають), а тих, що під королями. Надзвичайно глибокі спостереження і відкриття ще глибші. Якими фарбами малювали художники коней, а якими королів та інших вельможних класово ворожих нам вершників з віддалених епох— рабовласницької, феодальної, плутократичних?

Виявляється: па коней клались фарби справжні, доброякісні, іноді — просто рідкісні (Художники самі їх розтирали й змішували), а на персон — так собі, таке-енке мазило, мало не оте шмаровидло, що ним колись українські чумаки мастили колеса своїх примітивних дерев'яних возів-маж. Від такого великого відкриття в голові у Слимаченка так закрутилося, що йому закортіло дочепити до свого українського прізвища ще й іноземний псевдонім, і тут йому хтось підказав французьке слово "есиараго", яке означало того ж таки слимака, але звучало иезрівпяипо розкішніше. Ще хтось спробував палякати Слимаченка, що тих еспараго французи поїдають як делікатес, але він одмахпувся зневажливо: хай там своїх поїдають, а мною подавляться! Ще хтось порадив Слимаченкові взятися за сільське господарство (після глибоких студій над королівськими кіньми на картинах),— і він, може, й не послухав би, але саме тоді в сільському господарстві вже розлягався Підчеревний, найперший суперник, отже, й ворог Слимаченка, тому той теж охоче взявся за цю галузь.

— До мене? — не повірив Гриша.

— Точно,— підтвердив Підчеревний.

Підчеревний мав шляхетські вуса з підвусниками, пишні, хоч долівку підмітай, позирав на голову сільради доволі благодушно і, сказати б, ліберально. Слимаченко ж усвердлювався в тебе колюіпп очпма, так наче ти був не представником народної влади, і отим зпеважуванпм феодальним вершником, і Гриша піяк пе міг збагнути, що поєднало таких двох неодпакових люден. Він спро-їував їх роз'єднати.

— Може, ми для вас розробимо окрему програму? — звернувся іо Підчеревного. Але Слимаченко вмить розгадав усю підступність такої пропозиції.

— Ніяких окремих програм! Мп розслідуємо те саме питаипя.

— Точно,— підтвердив Підчерепний безвільно її безхарактерно, і Гриша втратив до нього будь-який інтерес. Тепер обидва сільгоспкритики злилися для нього в одне, в якусь сіру масу, в замазку, питання полягало в тому, як їх позбутися. Тут він не мав ні знання, ні досвіду. Все ж вирішив здійснити попередню розвідку.

— Так до мене чп до голови колгоспу?

— До всіх,— заявив Слимаченко.— Ми проводимо комплексне розслідування. Одержаво тривожний сигнал, нам доручено все перевірити і зробити висновки.

— І висновки?

— Точно,— поворушив вусами Підчеревний.

— Про що ж висновки?

— Кози на території вашої сільської Ради є? — втупнів в нього Слимаченко.

— Можуть бути.

— Я питаю: є чи нема? і — Ну є! ! — Які кози?

І — Ну які ж? Ті, що кажуть: ме-ке-ке! — Гриша засміявся, і — Не бачу причини для сміху,— суворо кипув Слимаченко.— •Не бачу ніякої причини. Кози валютні?

Гриша знов засміявся, бо слово "валютні >> нагадало йому бабу Валюту.

— Ви даремно смієтеся,— застеріг його Слимаченко.— В нас є дані, що зарубіжну поїздку по кіз оформляли саме ви.

Гриша міг би заперечити, сказавши, що цс робив його попередник, але треба було підтримувати честь своєї установи, тому він мовчки кивнув, згоджуючись.

— Он ба!.Он ба! — восторжествував Слимаченко.— Ви оформляєте поїздку, посилаєте чоловіка, закупаєте кіз, а як ви їх везете? Вам відомі правила залізничних перевозок? Дрібних тварин, наприклад собак, слід перевозити неодмінно в намордниках. Кози ж відносяться до дрібних тварин і їх треба прирівнювати до собак. Питається: а як ви перевозили своїх кіз — в намордниках чи без?

Гриша не міг стриматися від слів цього мудрагеля. Ось кого б треба возити в наморднику і показувати людям, як тигра в клітці. Але що тут подієш, коли ти офіційна особа і маєш тільки усміхатися і кивати головою?

— Намордників по було,— сказав Гриша, щосили памагаючксьи виказувати сумирність.— До Веселоярська ідея намордників ще не і дійшла. і

— Ага! — забігав по кабінету Слимаченко.— Ага! А ще ми питаємо: куди поділося молоко?

— Яке молоко? — аж підстрибнув Гриша.

— Як то яке? Кіз скільки — двадцять штук? По два літри молока від кожної — вже сорок літрів. У нас є дані, що кіз везли двадцять днів, отже — вісімсот літрів! Вісімсот літрів цінного козиного молока! Де вони?

— Можна й не вісімсот літрів, а всі вісімсот тонн нарахувати — це безплатно. Та тільки ж кози були недійні.

— Недійні? А навіщо купували недійних?

— Яких продали, таких і купили. Ви ще питаєте, чому в них не по чотири дійки, як у корів, а тільки по дві? Так то вже такими, їх створив бог.

— Ви за бога не ховайтесь,— погрозив йому пальцем Слимаченко.— По ховайтесь за широку спину!

— А хіба в бога є спина?

Сільськогосподарські критики забули про свою вчепість і на мить стали схожими на наших неписьмених пращурів (дуже, дуже далеких, заспокоїмо прискіпливих читачів): роззявили роти. Першим схаменувся Підчеревний, як едикованіший і ерудованіший.

— В нас голови всякими спинами по морочте,— солідно показав він.— Проблема бога тут не обговорюється.

— Та я й нічого,— скромно потупився Гриша,— воно само до слова пришилося. Товариш Слимаченко мені про широку спину богову, а я й згадав, що бог же завжди до нас передом, а не спиною. Борода й живе у нього справді є, а щодо іншого...

— Не відкручуйтеся, не відкручуйтеся! — схаменувся нарешті й Слимаченко.

— А я не відкручуюсь!

— Ми не дозволимо!

— Та скільки завгодно.

— А знаєте, в якому стані перебувають ці придбані на дорогоцінну валюту кози?

— В якому ж? — ііаївпо поцікавився Гриша.

— Вопи безрогі й псмиті. Роги в них не ростуть від хронічного недоїдання і педотримаппя науково обгрунтованих раціонів, за які має, до речі, відповідати головний зоотехнік Одарка Левепець, що є вашою друлшною (от гадство, подумав Гриша, вже й до Дашуньки добралися!), а немиті — через недогляд і суцільну занедбаність, на яку вп мали б своєчасно вказати керівництву колгоспу.

Слимаченко низав слова, як би то колись низали дівчатам на шию дукачі або коралі. Тільки тут уже виходило не для прикрас, а на безголів'я: каміняччя тобі на шию — і в воду! І де тільки МОЯЇЄ навчитися такого чоловік?

і" — Кіл ви мені не чіпляйте,— спокійно промовив Гриша.— ї^озн — це товариш Жмак, а його треба шукати не тут, а в області. Коли ж хочете, можу попередньо і популярно пояснити. Безрогі, бо така порода, і ні від яких вітамінів роги пе виростуть. А немиті — бо так званої золотистої масті, ми б сказали — глиняної. На вигляд же мовби завжди запацьорелі. Не ми цих кіз вигадували, ие нам і голову НИМИ задурювати.'Давайте домовимося так: я дам вам виконавця товариша Надутого, ви пройдіть по території, погляньте, що вас цікавить, а тоді я вас наздожену, десь пообідаємо і продовжимо наші цікаві балачки.

Критіткп підхопили пропозицію, надто ту частппу її, що стосувалася обіду, Гриша передав їх у розпорядження дядька Обеліска, а сам мерщій кинувся до дядька Зновобрать почерпнути з його бездонної криниці досвіду.

Зповобрать уважно вислухав Гришу, задумливо почухав за правим вухом, помовчав, зітхнув:

— Кал^ється-говорпться, все вже було, а такого ще не було. Иу, та ми їх одпровадимо! Я беру на себе торговельну мерелсу, а ти шукай свою Дашуньку, а тоді бери них бузувірів і трохи провчимо їх.

І дядько Зновобрать виклав Гриші стратегічний план дій стосовно сільськогосподарських критиків.

Грпша план прийняв і схвалив, побіг до мотоцикла, знайшов на фермах Дашуньку, завіз її додому, попередивши, щоб точно дотримувалася даних її інструкцій, тоді поїхав шукати Слвма-ченка й Підчеревного.

Ті кипіли й песамовитіли. Дядько Обеліск вивів їх з модерного будипку сільської Радн і досить по-старосвітському зачовгав босими ногами по асфальту.

— Ей, товаришу,— не витерпів Підчеревний, який у глибині душі вважав себе натурою пезрівняпно тоншою і вишукапішою, ніж примітивний Слпмаченко,— що ж, нам отак і йти за вами?

— Отак і йти,— сказав Обеліск.

— Хіба сільська Рада пе мас ніякого транспорту?

— Є мотоцикл, так я пе вмію па ньому їздити.

— Голова міг би викликати для пас машину. Підіть і скажіть йому.

— А в нас нізвідки викликати,— пояснив дядько Обеліск.— У пас усі пішки. Тільки бабів па буряки — вантажівкою. А так — пішки. А чого?

— І ви пропонуєте пішки п нам? — устряв уже й Слпмаченко.

— А чого? Йе хочете? Тоді зліквідуємо як клас.

— Кого зліквідуєте? — насторожено спитав Слимаченко.

— Ну, вашу так звану комісію.

— Ви хочете сказати: і пас?

— І вас же, і вас! Та ви пс безпокойтесь. Я пошуткував. Не хочете зліквідовуватись, то ходімо. Що вам показати? Тваринництво в нас багате й передове. Все відстале ми зліквідували як клас.

Тепер багато чого маємо. Може, подивитесь бугаїв? У пас їх три штуки. Всі племінні. По тонні кождпй. Злі, як чорти. Протикає рогом чоловіка як клас. Не хочете бугаїв — можна свиноферму. Миргородська порода. 6 свині чорні з білими латками, а є білі з чор-пими латками. Вчені пе вилазять з ферми, всі ці латки міряють: па якій свипі яких більше. Козяча ферма у пас не в цім комплексі, а за Шпилями, так що звиняйтс. Туди треба ваптажівкою або самоскидом. Ми вам у кузов сіпця підтрусимо, воно й нічого...

Дядько Обеліск, мабуть, теж отримав відповідні вказівки у свого попереднього голови, бо розбалакував з незвичною для пього жвавiстю, вів комісію так, щоб її могли побачити якомога більше веселоярівців, вганяв незвичних до таких ходінь по сопцго в піт і знемогу, задурював голови і забивав оті штуки, що звуться пап-таликами, на фермах же попровадив Слимаченка й Підчеревного так хитро, що вони опинилися перед дерев'яним станком для злуч-ки корів і стали перед ним, як теля перед новими воротами.

— Що це? — вигукнув Слимаченко.

— Справді, що це? — поцікавився і Підчеревний.

Саме тут наздогнав їх нарешті Гриша і приєднався до цієї сільськогосподарської екскурсії, роль ученого гіда в якій мав грати дядько Обеліск.

— Це, звипяйте, станок для злучкп корів,— пояснив Обеліск.

— Тобто ви хочете сказати: любовне ложе для колгоспних корів, первені якого заглиблюються в праісторичні часи оріньяку і мезоліту? — прокоментував це пояснення Підчеревний.

— Та заглиблюються ж, заглиблюються... Слимаченко не стерпів такого блюзнірства:

— Наша сучасна корова не потребує цього пережитку! Вона запліднюється штучно...

— Та воно, може, й штучно,— знизав плечима Обеліск,— мені хіба що? Та тільки ж у нас, звипяйте, три племенні бугаї, і без роботи вони стояти не мон^уть. Злі, як чорти. Протикають чоловіка рогом як клас. Один бугай Демагог, другий Міфік...

— Не я казав? — зрадів Підчеревний.— Ось де занурення в пра-корепі міфа!

Остерігаючись, щоб воип пе заглибилися так, що й не витягнеш, Гриша запропонував обом критикам поїхати до нього додому.

Слимачепка всадовили в коляску, Підчеревний вмостився позаду Гриші, але й тут пе вгавав, пояснюючи не знати й кому:

— І зверніть увагу, як народ з висоти своєї сили по-папібрат-ськи ставиться до духовних надбань минулих епох. Уже вам і не міф, а тільки міфік.

— Та не дуже віп і минулий, цей бугай,— навздогін їм пояснив дядько Обеліск,— трилітній або я* годів на чотири, не більше...

Вдома Гриша познайомив критиків з Дашунькою. Подив, захват, остовпіння.

Довго мили руки, сіли за стіл, застелений чистою накрохмаленою скатертиною (Дашунька хоч домашнім господарством і це

Бсрсймалася, але, коли треба, могла втерти носа хоч кому!), Гриша поставив посеред столу гранчасту пляшку з перцем, задзвенів чарками.

Хто б відмовився в сподіванні жирного борщу, карасів у сметані,

курячої печінки па салі, вареників з вишнями її з медом? Гриша

^люпнув собі на дпо, гостям — повні чарки, покликав і Дашупьку,

проголосив: 1

, — За успіх усіх безнадійних справ!

Критики ВИПИЛИ, як за себе кинули, і вже дивилися па гранчасту пляшку знов, Дашунька вигукнула: "Ой, моя сковорода!" — і побігла на кухню. Критики налили вже самі. На кухні зашквар-чало з страшною силою. Критики випили без тосту й без затримки, гаразд відаючи, що закуска з'явиться неодмінно коли пе після другої, то після третьої. Підчеревпи, наперед смакуючи, як він обіграє в своїх вчених працях проблеми міфотворчості з колгоспним бугаєм Міфіком, став пояснювати роль, значення і походження закуски.

— Закуска — це могутній фактор в історії, повинен вам сказати,— випиваючи третю чарку, просторікував він.— Коли хочете, вона помагала

завойовувати держави. В східних деспотіях існував цілий ритуал закусування перед обідом. Від перських царів його перейняли турецькі султани. Римляни, які в походах не дозволяли собі зайвої розкоші, все ж не сідали їсти, перед тим не закусивши круто звареними яйцями.

■— Ми з Дашунькою курей не тримаємо, бо ніколи з ними возькатися,— сказав Гриша,— так що яєць я вам не запропоную. У нас люблять закусувати салом або раками. Раки і сало — запорука здоров'я. Але сала немає, бо я ще не колов кабапа, а раків не наловив, бо ви ж так нагрянули, без попередження...

— На Сході дуже популярні смажені баклажани і холодний баранячий мозок,— не вгавав Підчеревний.

— Дашунька вчений зоотехнік, а не агроном, тому ми баклажанів не розводимо,— знов пояснив Гриша,— а баранів ви не знайдете і в області, бо в нас зона індустріалізації способів розвитку тваринництва, а до барана індустріалізації застосовувати ще нікому не вдавалося. Так що баранячого мозку, не буде.

Такі заяви не дуже й розчарували гостей, бо пляшка була висока й містка, а з кухні шкварчало дедалі дужче й дужче.

Ні Слимаченко, ні Підчеревний при всій глибині їхнього паукового світобачення не могли здогадатися, що шкварчало на кухні не сало, не масло, не м'ясо, а звичайнісінька вода, яку Дашупька, твердо виконуючи Гришину вказівку, щедро лила з кухля на розпечену сковороду, лила вміло, з потрібними паузами, неоднаковими порціями,— от тобі цілковите враження, що смажать цілого півкабана і не менше!

Коли ж у пляшці не лишилося навіть двох перчин (їх проковтнув Слимаченко), а шкварчання на кухні досягло, як-то найдуть, апогею, Гриша непомітно озирнувся, і тої ж миті в хаті з'явився дядько Обеліск і закричав:

— Товаришу голово, там у сільраді Зінька Федорівна і ще хтось чи з району, чи з області і питають нас!

— Зінька Федорівна — це голова колгоспу,— пояснив членам комісії Гриша, підводячись з-за столу.— Давайте, щоб по гаяти часу, підскочимо до сільради.

— А як же буде з ним... з цим самим? — пожував свої вуса Підчеревний.— Ми тут про закуски, а...

— Пообідать треба,— категорично заявив Слимаченко.— Я звик обідать.

— Я теж: звик,— сказав Гриша.— Коли ніхто не заважає. Але обідають усі, а перевіряє кіз хто? Тільки довірені люди. У нас немає часу па розобідуяшш, там нас ждуть.

Критики неохоче підводилися, ще неохочіше йшли з хати, супроводжувані звабливим шкварчанням, Підчеревний зам'явся був, щоб попрощатися з хазяйкою, але Гриша не дав зробити й.цього, пояснивши, що тут не до церемоній.

Однак надворі, коли в розпарені голови вдарило пекуче сопце, а кишки заграли таких маршів, що почув навіть звичпії до голодування в своєї Хвепьки дядько Обеліск, критики оголосили страйк, па мотоцикл сідати відмовилися і заявили, що хочуть пройтися пішки з товаришем виконавцем.

— Пішки — то й пішки,— не став заперечувати Гриша і поїхав до сільради сам.

А Підчеревний і Слимаченко обскочили дядька Обеліска з двох боків, закричали в один голос:

— У вас тут яке-псбудь кафе, чи столовка, чи що-пєбудь таке є?

— Та є кафе в тітки Наталки.

— То ведіть нас туди мерщій!

— Можпа ?к було на мотоциклі,— сказав Обеліск.

— Ми не хотіли голову турбувати. Ведіть!

Обеліск повів їх до Паталчпного кафе, але на дверях висіла об'ява:
"Зачинено па переоблік".

— Задні двері тут с? — спитав Слпмаченко.

— Та де?

— А боковушка?

— Та яка? В пас усе знищено як клас. Критики глянули один па
одного трохи розгублено.

— Де ваш сільмаг?

— Ведіть до сільмагу!

На дверях сільмагу було написано: "Зачинено по случаю поїздки за
товаром у райцентр".

— Де у вас тут можна перекусити? — спитав Слимаченко дядька
Обеліска.

— А де? Всі в степу, піхто борщу не варить. Хіба що в дитячій садку.

— Ведіть!

[В дитсадку голодним критикам пояснили, що обід давпо вже Минув, а вечеряють діти вдома. Продуктів ніяких пе тримають, іцоб не псувалися.

I — Та-ак,— покусав губу Слпмаченко.— Казав я, не треба було

сюди їхати, так таки й не треба було. Які тут у вас найближчі

населені пункти? .

— Морозо-Забігайлівка — дев'ять верст,— спокійно відповів Обеліск.

— А ближче?

— Зашматківка — сім верст.

— Як туди йти?

— А оп через ту гору, побіля складу отрутохімікатів... Дядько Зповобрать і Гриша стояли на сільрадівськiм балконі

і дивилися вслід Слимаченкові п Підчеревному, що мало не бігцем долали круту зашматківську гору.

— Ну, вчистили, кажеться-говориться! Отак і треба від чарки відчувати ласих,— вдоволено похмпкав дядько Зновобрать.

ЖМАКІАДА

Але природа по терпить пустотп, і на вміпу сільськогосподарським критикам з'явився товариш Жмак. Перед цим у районі порушилася

інфраструктура, тобто завалився від КамАЗа один місток. Однак машина товариша Жмака, випередивши КамАЗ, проскочила той місток. Жмак любив швидку їзду. Чи всі уповповажеї люблять швидку їзду? Не будемо узагальнювати, надто що ця інституція, як уже зазначав автор, благополучно відмирає, а тому товариша Жмака слід сприймати як курйоз.

Отже, товариш Жмак мчав до Веселоярська. Може, щоб захистити веселоярівців од нових козоперевіряльпиків або просто поцікавитися самопочуттям валютних кіз, як дід у казці: "Кізонько моя мила, що ти пила, що їла?" Гай-гай, яка наївність! Кози для товариша Жмака були вже давпо пройденим етапом. Він про пих забув навіки, заклепав у пам'яті такими заклепками, що не розварив би їх і славетний патонівський інститут. В об'ємній голові товариша Жмака зріли висе нові задуми, там роїлося від таких грандіозних ідей, що пі в казці сказати, ні пером описати. Жмаків шофер вельми гаразд відав, якими задумами повниться голова його начальника і яка вона тяжка від тих. задумів і почипів. Тому він уже давно прилаштував до переднього сидіння високий і міцний підголівник. Але пе помагало й це, бо товариш Жмак здебільшого дрімав то від швидкої їзди, то від доброї закуски в чанних, і тоді голова його теліпалася досить загрозливо. Щоб зарадить тому теліпанню, водій прилаштував ще п ремінець і припинав ним голову товариша Жмака так хитро, що з-під капелюха не було й видпо.

Дрімаючи, товариш Жмак вмикав свою потужну свідомість, і в уяві йому малювалися грандіозні заміри, сміливі перевороти в сільськогосподарському виробництві, фантастичні перетворення природи і мало не переверпення світу (з корисною мстою, з корисною метою!).

Малювалися йому зелепі лани буряків без кінця й без краю, і він над тими лапами лине, мов лермонтовський Демон, але не печальний і безнадійний, а сповнений ентузіазму і енергії творення. Пу, що ми ото конаємо по одному бурячку навіть найпотужнішими бурякокомбайнами? А коли зробити таку машину, щоб одразу накривала соток з десять, обхоплювала кожен буряк зверху, а тоді включався б вібратор і буряки

вихитувалися з землі чистенькі, без ґрунту, тільки пил з них обдимає — і в нутровища машини, де вони перемелюються, перечавлюються так, що в одип шнек випихається жом, а в другий витікає солодкий сік, який вези па завод і вари з нього цукор. Таку машину можна б зробити, якби буряки росли рівні, як брусочки. Але ж вони сьогодні мають таку форму, що ніяка техніка їх не бере і ніяка наука не може прогризтис.

Жмак навіть переривав своє солодке дрімання від прикрості і гукав до свого водія, спросоння вимовляючи його коротке ім'я Га два заходи, так що виходило мовби по-китайськи:

— І-вап!

— Г-га! — відгахкувався, наче з двостволки, Іван.

— А що, коли б цукрові буряки були рівненькі, як брусочки? Іван не схвалював експериментів над природою.

— Ось не зачіпайте буряків, а то без сахарю зостанемось,— казав віп.

Та Жмак уже не чув нічого, бо линув тепер над лапами кукурудзи, високої, як пальми, а качани па кожній бадиліні — як задерті до неба голоблі. Тільки в їхній області цього року кукурудза може дати до мільйона тонн зерна! А ламати ж треба з качанами — вийде мільйонів па два або й па три. Ні техніки, пі рук по настачиш. А що, коли... не збирати? Ну, по всю, а якусь там частину. Пустити туди свиней і хай насуться. Був же колись один новатор, який привчав свиней до спрощення. Пускав їх на поле, що вириєш писком — те й з'їси. Правда, там були буряки, картопля — все, що в землі, внизу. Кукурудзяні ж качани вгорі, а в свині очі дивляться тільки вииз.

— І-ван!

— Г-га!

— А що, коли вивести таку свиню, в якої очі б стирчали вгору?

— Як у крокодила?

— І таку жваву, щоб сама собі корм добувала-

— Тоді й нам з вами вуха пооб'їдасі

Вічним скептицизмом Іван тільки зайвий раз підкреслював свою обмеженість, ало в машині Жмак не мав іншого співбесідника, тому вимушений був щоразу звертатися до свого водія.

— І-ван!

— Г-га!

—

" — А ти чув міф про Європу?

— Міф? А що воно?

— Ну, це така легенда, красива вигадка...

— Побрехенька?

— Не опошлюй і не вульгаризуй. Міф — це краса і мудрість. У стародавніх греків на міфах будувався, весь світогляд. І був такий у ппхміф про Європу. Звалася так страшенно гарна жінка, в яку закохався їхній верховний бог Зевс. Ну, то віп, щоб не ревнувала його дружина, став биком, а Європу зробив коровою.

— Як ту корову не крути, а без кормів не обійдешся,— глибоко-і кодумпо заявив Іван.

Але Жмак уже його не слухав. І Вїздили до Веселоярська. І — Туди? — спитав для годиться Іван. ! — Туди,— поцмокав товстими губами Жмак. І Означало це: до тітчиної Наталчипої чайної, до був персональний прикалабок, така собі скромненька весела боковепька, про яку Жмак любив казати Зіньці Федорівні: "Інтер'єр усущіль імпортний, а харч паш!"

! Жмак їв усе тільки чорне. Чорні баклажани, чорну редьку, чорних поросят, сметану від чорних корів, чорних курчат, чорний виноград.

і Коли тітка Наталка приносила полумисок, де плавали в сметані

і підсмажені курчата, Жмак строго допитувався:

І — А курчата чорпі, домашні, не оті блондинисті з птахофабрики?

! — Та чорні ж, чорні! — запевняла його тітка Наталка.— Он

' і пір'ячко в підрешітці ще збереглося. Мо, показати?

І — Вірю й так,— трощачи смачні кісточки, мурмотів Жмак вдоволено. Він знав, що ця злукавлена, як усі веселоярівці, тітка На-

І талка дурить його, що підрешітка з чорним пір'ячком стоїть у неї

: папохваті аж он відколи, та, навіть обдурюваному постійно, приємно було показати свою владу бодай па дурничці і вдовольнитися послухом бодай показним.

Наївшись усього чорного, Жмак дозволяв собі дотеп: "Жінок люблю білявих, бо всі чорпі — відьми!"

Тітка Наталка з лукавою покірливістю зносила й про відьом, бо ж мала чорне волосся, і ця покірливість теж лила єлей на товсту Жмакову душу.

Після щільного закусування у веселій боковепьці починалася гикавка, тому й доводилося кликати свого шофера по-китайськи:

— І-вап!

' Однак сьогодні гикавка папала на Жмака з причин, сказати б, протиприродних: не від пересичення, а від педоситу, або точніше — з голоду.

Тітка Наталка, як завжди ласкаво, всадовила товариша Жмака за стіл у веселій боковеньці, але не метнулася за звичаєм туди, де сичить і шкварчить, а стала біля дверей, ще й обіперлася круглою спиною об одвірки.

12 Н. Загребельний

353

Жмак не міг стямитися. Стіл голий, як ковзапка, упоБноваже-пний за столом, а ця жіпка стоїть собі і ховас руки під фартух.

У Жмака від обурення висохло в роті, зашкребло в горлянці, він гнівно відкашлявся:

— Кгм! Кгм!

— Оце дивлюся па вас,— сказала тітка Наталка,— та чогось мій Гаврило покійшш згадався. Давило його страшно перед смертю, я йому

подушку підбиваю, щоб вище було, а віп мені й каже: Наталко, каже, оце б мені холодненького узварцю, то зразу й полегшало б.

— При чім тут узвар? — грпмнув Жмак.

Але на тітку Наталку сьогодні не діяло піяке гримання. Може, вирішила відплатити Жмакові за ного вічпе вередування або за отих чорних відьом, про яких завжди патякав, наївшись і напившись, хто зна. Та,, почавши про свої контакти з душами вмерлих, вона вже пе могла4 зупинитися.

— А оце сьогодні впочі, знаєте, ще начо й не спала, аж дивлюсь: мама покійні йдуть до мене, в довгій сорочці білій, по траві йдуть, а трава густа ж та висока, а вопи йшли-йшли та й упали. Я підбігла підвести їх, а по можу. А вони й кажуть...

— Все це містика і єрз'ндпетика! — гримпув Жмак.— Нада думать пе про мертвяків, а про поставки!

— Про віщо, про віщо? — пе збагнула такого перескоку Жма-кової мпслі тітка Наталка.

— Сказав же: про поставки! Вп думаєте, я тут харчуюсь? їм та п'ю? Нічого подібного! Я перевіряю якість поставок!

— А сьогодні й перевіряти нічого,— повідомила йому тітка Наталка.

— Як то нічого? ,

— Зінька Федорівна нічого не казала. і

— Борщ у вас хоч яїшйсь є?

— Так Зінька ж Федорівна нічого не казала. Жмак вискочив з-за імпортного столу.

— І-ван! — закричав віп.

— Туди? — спитав Івап, маючи на увазі Зіньку Федорівну, бо товариш Жмак був твердо переконаний, що село — це голова колгоспу, як та міська дамочка, для якої село — це дача.

— Ну! — гмикнув Жмак, мовляв, навіщо питати, але за мить оговтався і без звичної певності в голосі промовив: — А може, до нового голови сільради? *

— До нового, то й до нового! — згодився Іван.

А товариш Жмак стривожено обдумував те, що з ним щойно сталося. Прикмета погана. Ой погана! Може, поки він їхав до Веселоярська, там, в області, знову з ним якась перетряска?

Тут треба нарешті відкрити одну таємницю. Щосили чіпляючись за вже не існуючу фактично роль уповноваженого і в цьому чіплянні скотившись од рівня районного до колгоспно-сільського, Жмак і далі індичився й пиндючився, вдаючи з себе велике цабе

Гиедвозначно даючи зрозуміти всім тут, що доля сільського господарства мало не в його жмені. Насправді ж його роль і функції вменшувалися і звужувалися в прямому зв'язку зі зниженням громадського статусу товариша Жмака. Управління й контори, розділи й підрозділи, якими він керував, чомусь весь час підпадали під скорочення, під укрупнення, під ущільнення і ще під щось, внаслідок чого товариш Жмак опускався нижче і нижче і тепер очолював уже щось такс дрібненьке, що доводилося підходити зовсім упритул, щоб розгледіти.

Але ж очолював! Боровся, борюкався, запобігав і запевняв, але не топув, тримався па поверхні; тонути не хотів, скорочуватися остаточно і в гадці не мав.

Та й де вп бачили чоловіка, який би піддався скороченню! Коли він, скажімо, сидів у конторі, де дають дулі горобцям, а ту контору скоротили, то, думаєте, кинеться він до тих, хто ловить горобців, і попроситься на роботу? Дзуськи! Він негайно влаштується в інституції, яка вивчає питання про те, що краще: журавель у пєбі чи синиця в жмєпі. Коли скоротять журавлиии-синичну інституцію, він опиниться в об'єднанні, яке намагається встановити відстань між бузиною па вгороді і дядьком у Києві. І так без кінця.

Жмак належав до цієї категорії.

Можуть сказати: на посадах вій хоч і вкорочується, але вічний, зате як уповноважений затримався випадково і рано чи пізно щезне. Отож, мовляв, раз цих уповноважених уже немає, були вони тільки в минулому, то навіщо ж згадувати, та ще й писати?

А й справді, подумав автор. А тоді подумав ще. Ну, гаразд. Жмаків уже немає. А королі, імператори, князі, лакпзи є? А цариця Клеоїтатра і королева Марго є? А пишемо — і читають, і вимагають: давай ще!

Жмак же ще пе самозншцився, а їде просто до нового голови Веселоярівської сільради Гриші Левенця і їде, треба сказати, в настрої далекому від ангельського. Про Жмаків настрій Грпша здогадався, побачпвшп у вікно, з якою дикою швидкістю мчить до сільради машина уповноваженого.

Дядько Зновобрать упродовж свого надзвичайно тривалого головування вміло' використовував свій величезний досвід і зпав, як уникнути і Вивершеного, і Багатогаласу, і Жмака, спихаючи їх на голову колгоспу. Тепер Зінька Федорівна, з усього видно, вирішила показати

Гриші свій керівний досвід і зіпхнула на нього товариша Жмака для сутички або ж конфронтації.

Гриша ще не оклпгав після козячої комісії, тому не мав ніякісінького бажання мати зустріч на високому рівні. Він побіг до кімнати секретаря, підморгнув Ганні Панасівні, приклав пальця до губів, тихенько попросив:

— Там отой Жмак котить, то ви йому щось збрешіть, а я сховаюся в кімнаті Свпридона Карповича.

— Григорію Васильовичу, хіба ж так можна? Ваша посада не дозволяє...

—

12*

355

Але Гриша не дослухав і побіг ховатися. Посада по дозволяє, то дозволяє вік. Не цілуватися ні йому з товаришем Жмаком!

Гаппа Панасівна, осудливо похитуючи головою, швиденько подріботіла назустріч Жмакові, щоб порятувати вже не так свого несерйозного голову, як високу честь установи, якій вона оддала, вважайте, все своє життя.

— Голови нема,— повідомила Гаппа Панасівна товариша Жмака, щойно той, хряпнувши дверцятами машини, став на всселоярів-ську землю.

— Аде?

— Викликали па обласну нараду.

— А голова колгоспу?

— Не знаю. Здається, теж.

— В області?

— Здається.

— Вам усе здається, усе здається, шановна! — посварився пальцем на прищуплену Ганну Панасівну Жмак.— Я прибуваю, поніма-і єш, з важливими вказівками, а ваші голови повтікали в невідомому! напрямку! Може, мепі створювати штаб по розшуку ваших голів?

Треба сказати, що Жмак, окрім почипів, страшенно охочий був; до штабів. На фронті він не був, у армії не служив через якусь фізичну ваду, але штаби любив безмірно і створював їх з будь-якого приводу. Це лупало для нього як музпка. Але слова про штаб для розшуку голів були тільки, сказати б, адміністративним жартом. Жмак не став навіть насолоджуватися враженням, яке справив цей жарт на скромну Ганну Панасівну, пірнув у магаппу, хряпнув дверцятами, скомандував:

— І-ван!

— Куди?

— На ферми!

— На які?

— Сам зиаєш!

Івап утримався від подальших розпитувань і коментарів. їздив сюди по нершпй місяць і знав, що головний зоотехнік колгоспу "Дніпро" — дружина нового голови сільради. Не попався товаришу Жмаку голова — окошиться все на його благовірній. Може, в цьому є велика мудрість. Хай не приндиться! А то в неї і освіта, і краса, а тепер ще й головиха! На таких, як Івап, навіть краєм ока пе змигне. А в нього в машині, до речі, їздили й не такі!

За часів, які тепер можпа б віднести до історичних, коли Веселоярськ звався ще Карповим Яром і перебував у первісному стані (вчепі називають його оріпьяцьким), на його єдиній тоді фермі го-пакував і безчинствував товариш Вивершений, якого з настанням нових часів довелося тихенько відпровадити па заслужений відпочинок. Товариш Жмак, треба віддати йому належно, утримувався на відстані поштивій від тваринництва, яке здавалося йому чимось мало пе інопланетним. Ну, так, він споживав його продукцію, вигадав для себе вередування па чорну масть, міг би на дозвіллі попросторікувати про внесення високих принципів у розвиток тваринництва, але пе більше. Далі він не знав нічого і не хотів знати. Ясна річ, можна було б звернутися до історичної пам'яті товариша їЖмака, нагадати йому про наших предків, які не тільки розвивали тваринництво досить успішно, а й зробили його предметом свого Мистецтва, про що свідчать зображення диких і домашніх тварин у всесвітпьовідомих печерах Альтаміра (Іспанія), Три Брати (Франція), а також у нашому Чортотлику на Дніпропетровщині, в Солосі і Кам'яній Могилі на Запоріжжі, в Мізині й Баламутівці на Чернігівщині, в Жаботині на Черкащині, в Ромнах на Полтавщині, в Оксютпнцях на Сумщині, в Иезвиську на Івапо-Франків-щині, в Більче-Золотім на Тернопільщині і на славетній пектораді з Товстої Могили на Дніпропетровщині.

Будьмо поблажливі до товариша Жмака. Він не мав ніякісінького уявлення про далеких своїх пращурів, пе пробував охопити поглядом усю свою землю, скромно обмежуючись (але не вдоволь-няючись, о ні!) тпм шматком землі, що мав під ногами. Носив він взуття сорок четвертого розміру — не занадто велике, але не дуже й мале, та кожен згодиться,

що масштаби людини не залежать від розміру її взуття. В степах печер пемас, отожд товариш Жмак міг спокійно прожити життя, не вивчаючи печерних малюнків, про пектораль і Чортомлпк віп, здається, щось чував і навіть, напруживши пам'ять, зумів би намалювати в своїй уяві зображення свійських тварин, яких розводили наші предки. Але що то за тварини, які вони, навіщо і який їхній вплив на сучасну систему господарювання — цього б віп уже не сказав нізащо. Та й справді. Що нам ті далекі, давно вмерлі тварппи? Лея^ать, стоять, біжать, пасуться — ото й усе. Яке це має відношення до наших завдань і до наших потреб?

Товариш Жмак налетів на ферми в грізному ореолі вимог, невдоволень і навіть погроз, його грімкотлива машина мала сприйматися як вогнепальна колісниця караючого бога, все довкола мало б тіпатися від страху, стелитися травою, припадати до землі.

Гай-гай! Все цс відбувалося лише в розвогненій уяві товариша Жмака, розізленого тим, що він не пообідав і не впіймав жодного з веселоярівських керівників, щоб сказати їм своє представницьке слово.

Треба ж було статися, щоб зустріла Жмака мама Сашка. Коли ми сказали, що знання товариша Жмака не сягали в глибини часів, то це можна було б пояснити його надзвичайною заклопотаністю часами нинішніми. Але чим можна виправдати незнання товаришем Жмаком того факту, що мама Сашка, заслужена доярка колгоспу "Дніпро" — рідна мати голови Веселоярівської сільради Григорія Васильовича Левенця? Тут ні пояснень, ні виправдань.

Отже, товариш Жмак напоткнувся (ох, яке ж малолітературяо слово!) на маму Сашку.

— До ваша зоотехнічна? — відхиляючи дверцята і виставляючи з машини йогу, закричав Жмак.

— Здрастуйте,— сказала мама Сашка.

— Що?"

— Здрастуйте.

— А-а. Вітаю вас. Добридень. Ви тут працюєте?

— Працюю.

— Як ваші трудові успіхи?

— Та ніби нічого.

— Дуже приємно. Дуже. Але мені треба вашу головну зоотехнічну. Як її? Левенець?

— Та ні. У пас головний зоотехнік Дарина Порубай.

— Порубай?

— Порубай.

— Як же це може бути? А чоловік у неї хто?

— Левенець.

— А вона Порубай?

— Порубай.

— Слухайте, не морочте мені голову! Ви хто така?

— Я — доярка. Олександра Левенець.

— Левенець?

— Левенець.

— Ага. Значить, дружина в Левепця пе Левепець, а Порубай, а ви собі звичайна доярка, а Левенець. Тоді при чім же тут ви?

— А я мати Григорія Левенця.

— Голови сільради?

— Голови ж.

— А невістка ваша — головний зоотехнік?

— Та вроді.

— Виходить що ж: сімействепість на фермах розвели*? Доярки стали збиратися довкола, переблискували голими литками, висяювали золотими зубами.

— Дівчата, чули?

. — Сімейственість, каже...

— Позаздрив!

— Може, хоче доярком замість мами Сашки?

— Та хіба це сімейственість? Як ото тепер у газетах пишуть?

— Двохпастія?

— А що ж воно? Дві Насті, чп як?

— Не двохнастія, а двигпастія! Щоб ото двигати там, до немає механізації...

Жмак, хоч і голодний, все ж збагнув, що з нього глузують, і спробував огризнутися:

— Критиканствуєте, а в самих золота повні роти!

— Так то ж нам за вредність!

— Зуби од нашатирю розсипаються!

— Побудьте з нами, то й у вас посиплються!

— І вам золота відпустять!

Обарапили Жмака, жартома поштовхували його круглими боками, відтісняли від машини, делікатненько попихалп, поїш й опипився ы'н у їхній, як колись, казали, рекреаційній палаті, тобто кімнаті для перепочинку. Чисто, світло, на білих стіпах плакати на коров'ячу тему, на столі квіти в горщечку, широкі ослонп навіщось вкриті кожушиною, па підлогах барвисті доріжки. Жмака всадовили на кожушину, дивилися на нього, він дивився на доярок, ждав, що запропонують якийсь кухлик молока (вже б і по домагався, щоб від чорної корови), але до: молока якось пе доходило, в животі бурчало, під ложечкою смоктало, Жмак спересердя мацнув кожушину під собою, скривився:

— Л це навіщо? План по вовпі виконали?

— Та який вам плай? — здивувалася мама Сашка.— Це щоб молоді сідали.

— Молоді? Прп чім тут молоді?

— Звпчап такий с.

Жмак не знав звичаїв. Звпчаї — цс пережитки, а пережитки шкодять, гальмують і роз'єднують.

— Вн мені тут звичаями голови не морочте,— заявив віп,— а негайно давайте сюди вашого головного зоотехніка!

Тут автор тяжко пошкодував, що хтось відправив па пенсію доктора ерудичних пауіу Варфоломія Кпурця, бо тільки він міг би пояснити товаришеві Жмакові, що звичай садовлепня молодих па кожуха йде ще від мадленської доби, де визріло вірування, що тотем роду має найближче відношення до плодовитості молодої пари. Л відомо ж, що душа тотема сидить у шкурі, тому треба через дотик перейняти його могутню силу.

А може, воно й ліпше, що немає в нашій історії Варфоломія Кпурця з його хитромудрими поясненнями? Бо почув би товариш Жмак слово "тотем" та вирішив би, що з пього глузують,— як тоді?

Доярок і автора врятувала Дагаупька. Ніхто й пе кликав її — з'явилася сама, мовби для того, щоб злагіднити суворого товариша Жмака своєю вродою і1 гожістю.

Віталася, мовби й не вітаючись, наближалася й пе наближаючись, вклонялася, її у гадці не маючи вклонятися,— суцільні чари, одур голови, міраж і фата моргана.

("Сметану літрами поїдає,— з пеприховапою заздрістю дивлячись па Дашуньчине обличчя, подумав Жмак.— Цього Левенця обкрутила і всіх обкрутила, щоб чоловіка зробили головою. Ну!"

— Ведіть на ферми! — кипув віп Дашуньці, одне плече вище другого накукурічивши.

— Веду!

— Ви мені балачок пе разводьте, а ведіть!

— А я й веду.

Вона пе йшла, а летіла. До землі не дотикалася. Такі ноги і таке все іпше, що так би й лппло до землі, а воно пливе тобі перед очима, як у цпрку. Жмак ая* захекався й покрився потом, кваплячись за цим химерним видпвом. Йому з його головою он де треба сидіти, а він ио фермах кізяки місить.

— Ось наші корівоньки,— пе без глузування в голосі казала Дашунька.— Погляньте лиш. Боки повні, хребти рівні. Шерсть гладепька.

— При чім тут корови? — обурился Жмак.— Мене корови не цікавлять!

— А що ж вас цікавить?

— Розвиток тваринництва!

— Ах, ро-о-озвиток? — Вона погойдала перед Жмаком спиною, стегнами і всім іншим і пішла, пішла, зникаючи.

— Розтьол слабий! — гримнув Жмак услід Дашуньці.— Корови погано дояться! В чім діло?

— А ні в чім,— легенько смикнула вона плечем.— І розтьол нормальний, і дояться добре, і все гаразд.

— Штаб по розт'юлу створили?

— А вони теляться й без штабу.

— Покращенням стада займаєтесь?

— Вже покращили.

— Раціон видержуєте?

— На науковій основі.

— Резерви вводите в дію?

— Вводимо.

— Передовий досвід розповсюджуєте?

— Розповсюджуємо.

— Підвищені зобов'язання взяли?

— Взяли.

— Перед трудющими не пасуєте?

— Не пасуємо. І корів пасемо.

— Що?

— Молодняк теж пасемо.

— Як ви мені відповідаєте?

— Як питаєте, так і відповідаю.

Жмак хотів ще до чогось причепитися, але не встиг. Види во Дашуньки зненацька зчезло, натомість на Жмака посунуло щось темне, тяжке, ваговите, як кажуть українські критики, накрило його таким густим бутінням, що Жмакова душа змаліла до розмірів горошини, покотилася аж у самі п'яти, але зате вясє там вибухнула страхом, і той страх умить переметнув дебеле тіло уповноваженого через високу дерев'яну загорожу. Бутіло тепер по той бік загорожі, дико гребло землю, дмухало всіма пеклами цього й того світу. Такого зі Жмаком не траплялося за всю його діяльність. Що ж це діється?

— Слухайте! — закричав віп до Дашуньки крізь загорожу.— Це що за безобразіє! Я вас питаю, що це таке?

— Це бугай Лунатик,— засміялася з того боку Дашунька.-^ Та ви не бійтеся, я його відведу.

Вона справді простягла руку" і та півторатонна тварюка слухняно пішла до неї, і ні тобі риття землі, ні тобі бутіння, ні тобі їмуханпя-иирхайіія. Жмак уже відчув себе в безпеці, коли раптом шову, тепер уже збоку, полетіло па нього щось іще темніше, важче (ваговитіше, ваговитіше!), зліше і загрозливіше, а бутіло так, піби їсі чорти з пекла вирвалися на цю зелену прекрасну землю.

Жмак хотів здійснити ще один переліт через загорожу, тепер рже на бік Дашупьчип, але бугай заступив йому дорогу і тримав Жмака під прицілом гострих рогів, поки Дашупька прибігла рятувати уповновая.еного.

— А це що, я вас питаю?

— Не ворушіться. Це бугай Демагог.

— Демагог? Що за натяки?

— Я ж вас попереджувала: не кричіть, а то бугай розгнівається.

— То приберіть його!

— Він не слухається.

— Тоді як же?

— Його треба вмовити.

— То вмовте!

— Це повинні зробити ви.

— Я? Що ж мені казати?

— Повторюйте за мною: "Дорогий і вельмишановний бугаю..."

— Дорогий і вельмишановний...— пробурмотів Жмак.

— Бугаю. І — Бугаю.

І — Завдяки вашій запліднюючій діяльності...

— Завдяки вашііі плідній...

— Запліднюючій.

— Запліднюючий...

— Корови веселі.

— Корови веселі.

— Телята радісні.

— Телята радісні.

— А ми всі маємо змогу...

— А ми всі маємо змогу...

— Для невпинного розвитку тваринництва...

— Для невпинного... Та ви смієтеся з мене!

Але тут бугай Демагог, помотавши головою, посунув убік, звільняючи товариша Жмака з свого бугаячого полону.

Жмак умить забув про те, яку послугу зробила йому Дашупька, насипався на молоду жінку:

— Я цього так не zostавлю! Бугаїв тут наплодили, порнографію розвели, а розтьол слабкий! Пора кінчать з цією порнографією! Остаточно і безповоротно!

— Про що це ви? — спокійно поцікавилася Дашунька.

— А вам розжувать? Оці ваші бугаї — це ж пережиток! Та птахофабриках обходяться без півнів? Обходяться! І ви на фермах обходьтесь без цих бугаїв.

Дашулька несманно скривлася. Хіба що процитувати цьому придурювальнику віршик столичного поета "Биця завдяки телиці зазирнун за горизонт"? Але стрималася і спокійно поцікавилася:

— Ви пропонуєте штучне запліднення?

— Не згадуйте мені цих страшних слів. Я батько. У мене дочка. Я червонію з голови до п'ят од таких слів!

— Але як же ви думаєте отримувати телят, коли ні бугаїв, ні штучного...

— Скличемо параду і знайдемо спосіб. Цілком пристойний і, коли хочете, високоморальний спосіб!

— Товаришу Жмак,— виграючи одразу стонадцятьма усмішками па своїх повних устах, поспитала Дашулька,— а дозвольте поцікавитися, яким чипом прийшли па світ ви самі?

— На що ви натякаєте? При чім тут я? Я взагалі не народжувався! — закричав Жмак.

— А звідки ж ви взялися?

— Я присланий сюди, щоб навести порядок! Де в вас тут телефон?

— Телефон? Одну хвилиночку!

Переваги Веселоярська були ще й у суцільній телефонізації. Дашулька якось забула про це, Жмак, на свою голову, пагадав. Лишивши уповноваженого, Дашулька побігла до телефону, знайшла свого чоловіка (від неї він ховатися не міг), сказала коротко:

— Тут у пас цей малахольшіі Жмак, забери його, а то дівчата відро па голову наб'ють, а тоді не стягнеш, тобі ж і відповідати!

Якась з доярок почула ті Дашуньчині слова, і вл'є цього було досить, щоб ті самі доярки, які садовили Жмака па кожух, щоб наснажити його на корисні справи, вмить зібралися довкола уповноваженого і в суто українсько-жіночому стилі висловили йому свою стурбованість щодо його спроби образити їхню всезагальпу улюбленицю Дашуньку.

Жмак, ще до кіпця не досягнувши розмірів небезпеки, яка йому загрожувала, зробив офіційну заяву на тему, що такої суспільної категорії, як всезагальна улюблениця, в сільському господарстві не існує і не може існувати, як йому відомо з вірогідних джерел, і спробував пірнути в машину і хряпнути дверцятами. Але доярки! заявили, що в сільському господарстві він тільки й знає, що земля чорна, поставили вимогу попросити пробачення в Дашуньки, обступили його так щільно і були такі матеріально-тілісті, що пі пробитися до машини, пі хряпнути дверцятами не було ніякої змоги.

Ситуація ставала тривожно-загрозливою, і не знати, як вона б розвивалася далі, та тут з'явився Гриша Левенець і врятував тої варпша Жмака.

Гриша захопив сільрадівського мотоцикла, вмить прискочив до ферм, став перед товаришем Жмаком, як лист перед травою, перепросив, запросив, запропонував навіть коляску свого мотоцикла.

Т Ало що там якась коляска, коли в товариша Жмака машина. — Іу, так. Чорна йому її не спилась. Білої не давали і не могли дати. Доводилось їздити в чомусь невиразному, кольору сухої глини і гербіцидами. І хоч з таким кольором не дуже повповковбасюсшея, га все ж це такті машини, а не коляска мотоцикла!

— В мене з вамп є розмова,— сказав товариш Жмак, прибувши до Гришиного кабінету.— Треба б сюди її голову колгоспу, та її сьогодні нема.

— Нема,— сказав Гриша,— Кудись викликали.

— Я мав би зпати про це,— посмикав Жмак,— але не будемо.

— Пе будемо,— згодився Гриша.

— Тут справа стосується сільської Ради.

— Наприклад?

— У вас були два представники з області?

— Це ж які? Щодо кіз?

— Припустимо.

— Ну, були.

— Як ви їх зустріли?

— Так, як вопи того заслуговують.

— Ви мепі пе накручуйте! Двох представників з області як ви прийняли? Ви їх вигнали голодних?

— А хто ж їх мав годувати? Сільрада? У нас пемас таких асигнувань. Колгосп? Колгоспові треба виконувати Продовольчу програму. А Продовольча програма не для дармоїдів. Вп знаєте, що три чоловіки за

рік можуть з'їсти бика? А де того бика взяти? Та й хіба до нас за рік приїздить три чоловіки? Ми взірцеве село, до нас валом валить люд.

— Ви тут наковбаспте, а мепі блимати очима!

— До речі,— прищулив око Гриша,— ви чули, як горобець свистить?

— При чім тут горобець? — обурился Жмак.— Горобець при Чім, коли таке ставлення до вищестоящих представників?

І — До речі,— повідомив пе без торжества Гриша,— ці вищестоящі, про яких вп кажете, доскіпувались про ваші кози. Жмак стрепенувся, як занесений в Червону книгу орел.

— Мої кози?

— А чиї я{? — здивувався Гриша.

— Попрошу,— солідно відкашлявся Жмак,— При чім тут я? Кози ваші — вам і відповідати.

— Цю козячу комісію,— зітхнув Гриша,— ще якось вдалося віпхнути, а що робптп з Пшоном?

Пшоня Гриша підкинув Жмакові наздогад буряків, щоб дали капусти. До нього дійшла чутка, що учителя фізкультури подарував (коли це можна так назвати) Веселоярську товариш Жмак. Як вопо було насправді, так чи ні,— цього ні перевіриш, пі ствердиш. Чутка літає, як дика качка: бабахнуть її з ружжа — впаде тобі до ніг мертва; не бабахнуть — літатиме далі, роздуваючись і розростаючись до розмірів, яких не знає пі жива, пі мертва природа.

Що ж до товариша Жмака, то прізвище Пшонь викликало в ньому справжні катаклізми, тобто перевернуло й переколотило в ньому все, що мояша перевернути її переколотпти: духовну й тілесну субстанцію, найпсредовіші набутий і пережитки клятого минулого, громадське й особисте, передове й відстале. Жмак в одну мить зненавидів і злякався цього Левенця, це незбагненне породження нових часів, нових способів мислення і нового стилю поведження. До сорока дев'яти років свого життя товариш Жмак проскочив уже біля тридцяти посад у тридцяти організаціях (з чого ми моя^ємо зробити висповек, що всі посади були тільки солідні), і завячди він усі свої сили віддавав сфері громадській, про особисте не згадував і пе нагадував, завойовував собі авторитет, значимість і безкорисливість. Але, як зазначив ще в п'ятому столітті нашої ери блаженний Августин, образ обдурює нас то більше, що більше він видає себе за натуру, тобто за правду. Протириччя між правдою і брехнею рано чи пізно стає видимим, хоч як би чоловік намагався заховатися чи то за гучними фразами, чи за вдаваними вчинками, чи за фальшивим пафосом. Так сталося й з товаришем Жмаком. Віп був чесний, відданий, послідовний і невідступний. Але в його дебелим тілі природою закладено було відповідні запаси ніжності і навіть любові, про це він, ясна річ, не міг написати ні в яких звітах, товариші Борис Борисович, Петро Петрович, Федір Федорович ніколи ис цікавилися особистою сферою товариша Жмака (їх можна зрозуміти, коли подумаємо про той огром вимог і завдань, які вони несуть на своїх далеко пе атлетичних плечах), а тим часом громадська сфера неждано-негадано (точніше кажучи: під дією законів природи) перетинається з сферою особистою, і тут ми одержуємо критичну масу, до якої за останні десятиліття привчили пас ядерні фізики, і з страхом і жахом ждемо вибуху й катаклізму.

Але... Товариш Жмак міняє дочку па Пшоня, і, як казав колись Самусь, все правильно. Тут автора хранителі мови негайно звинуватять у невідповідності термінології і в деякій вульгаризації того, що відбувалося. Бо й справді: як можна сказати "міняє"? Адже йдеться не про якийсь предмет, а про живу істоту, про рідпу доньку! Ну, гаразд. А що має робити товариш Жмак, який, попри всі службові клопоти, переживання й

ідеали, мав кохану дружину і єдину донечку, яка росла, як ріпа, ніякими талантами не відзначалася, але без вищої освіти не уявляла свого майбуття так само, як і її дебелий таточко.

І ось тут доводиться товаришу Жмаку змінити свою дочку на

Пшоня, тобто досягти домовленості в інституті, де мріють про те,

щоб позбутися підступного чоловіка, а Жмак мріє, щоб його донька

стала студенткою. !

Автор ніколи не був прихильником вульгарних висловлювань.! Ми не можемо сказати, що Жмак поміняв свою доньку па Пшоня, якого припровадив до Веселоярська. Але факт — це така штука;

до її по завісиш ніякими ряднами. Вікпо завісиш, а факту — ні. . все тому, що ми забули про Магдебурзькі півкулі. Хто иро них шає? Колись їх малювали в шкільних підручниках. Стальні, шту-нзрні, досконалі, як всесвіт, могутні коні розривають і не можуть їх розірвати,— ось так і людське жпття в його вічпій розполоввпе-юсті, півкульності й нерозривності. Автор був у Магдебурзі, але аі півкуль, ні згадок про пих пе зауважив. Зустрів там свого товариша по артучилищу Борю Тетюсва, подарував йому шести-[жтавний акордеон, випили за Перемогу, згадували своїх бойових товаришів, плакали, співали, мій товариш грав на акордеопі (рідкісний інструмент — на шість октав!),— які там Магдебурзькі півкулі, і до чого тут вся ця фізика!

і — То що накажете робити з Пшопем? — зпов повернувся до рвого Грпша, запримітивши, що Жмак чп то збентежився од цього запитання, чи то сполошився, чи то задумався, пі про що не ду-

: Насправді ж товариша Жмака кидало то в жар, то в холод, він спробував собі уявити, що буде, коли Пшоневі пе сподобається іу

Веселоярську і він втече звідси і знов об'явиться в інституті і що [тоді станеться з улюбленою донькою і з її надіями на вищу освіту. Страх і жах!

— Про якого це ви Пшоія? — сухоголосо поспитав Жмак.

— Я думав, ви чули. Прислав нам хтось нового вчителя фізкультури.

— Правильно зробили, що прислали. Треба, щоб підростаюче покоління росло міцним і загартованим!

— Пшонь нагартує! Цілий депь спить у спортзалі біля увімкненого телевізора, а на телевізорі замість антени — пляшка! Хочете ноглянути?

— При чім тут — погляпутп? — майже злякано замахав руками Жмак.
— Ваші кадри, вам і відповідати.

— Багатуваю па мене падає,— зітхнув Гриша,— і кози, і кадри.

— Кози ваші і кадри ваші теж! — припечатав Жмак.— Що треба для цього зробити? Виявптп увагу, оточити турботою, створити умови, прислухатися до запитів, задовольнити вимоги!

Від таких вказівок чоловік виснажився б і попоївши як слід, а Жмак же з самого дому не мав ріски в роті. Втративши будь-яку надію пообідати сьогодні у Веселоярську, він зі зневажливою співчутливістю окинув поглядом Левенця (рано висунули, ой рано!), недбало кивнув йому, вппіс свою дебелу субстанцію з кабінету, зійшов по сходах, сів у машину, хряпнув дверцятами, промурмотів:

— І-вап!

— Слухаю.

— Пристебп.

Іван пристебнув Жмакову голову, щоб по теліпалася, дпркнув мотором, спитав:

— Додому?

— Л куди Ж?

— Ви хоч поспіть.

— Поспиш тут з цими молодими кадрами! Хто ж за них подумає, як не я!

Іван вирулював на Шпилі і думав: захропе товарній Жмак чи по захропе? Як-не-як, а в животі ж порожньо — і вже сила пе та.

А Гриша побіг до телефону, щоб похвалитися перед Дашупь-кою, як він одпровадпв уповноваженого.

Можуть подумати, що оце і є те вигнання з раю, яке автор обіцяв па початку своєї розповіді. Але доведеться розчарувати за-падто покvapливих читачів. Ця книжка пе про вигнання Жмака. Бо що таке Жмак? Тільки адміністративний епізод. Сам себе народжує, сам себе й знищує.

КОТИЛАСЯ ТОРБА...

і

Ах, які то були благословенні часи, коли наші діти безтурботно¹ виспівувалп-впгукували: "Котилася торба з великого горба, а в тій торбі хліб-наляниця..."

Тепер торба сама чомусь не котиться, її треба везти й перевозити, робити це, як співається, на землі, в небесах і на морі, отой "хліб-паляниця" важить мільярди пудів,— а люди? Скільки їх, куди прямують, хто і як, кого везе?

Гриші після тяжких переживань од занадто шорсткого контакту з товаришем Жмаком не сиділося на місці, кортіло кудись котитися, кататися па мотоциклі з Дашупькою, і він захопився за теле-фончу трубку, а тоді відсмикнув руку, подумавши: "А чи годиться голові сільради кататися па мотоциклі зі своєю жінкою?" Але тут же подумав ще й навспак: "А з чиєю ж годиться?"

І подзвонив Дашуньці на ферму:

— Жінка в колгоспі — велика сила.

— Сам додумався чи прочитав у газеті?

— Колись прочитав, тоді забув, а тепер згадав. Можеш танцювати!

— Це ж з якої речі?

— Жмака нема.

— Нагодував його дріжджами з цукром, як муравок?

— Та ні. Хаїї живе. Але я його вичистив ввідси надовго. Одпровадпв без комюніке.

— Подзвони Зіньці Федорівні — хай возрадується./

— А я хочу з тобою возрадуватись...

— Як же ти це робитимеш? Прочитаєш вірш: "І моєю літньою судьбою па Поділля, Галич і на степ карим оком, чорною бровою тп мене у серці понесеш"? Цей чи який?

— Ну... може, прокатаємося?

— Серед білого дня? На чому ж?

— Ну... Ти ж знаєш...

Г7 — Слухай, Грпшо, я зайнята, а' ти з своїми недомовками! Подумай, а тоді й дзвони!

і Гркша зітхнув і займався. Справді: на чому? Він катався на коняці, на корові, на кабані, па барані, па возі, па сапях, на човні, ра нівневі, па ковзанах, па лижвах, па громаку, на ночвах, на кру-рілці, па пароплаві, па баржі, па каруселі, на приводі, на вітряку, ра машині, на літаку, на велосипеді, на комбайні, па мотоциклі і ще на безлічі пристроїв, якпх згадати не міг. А пе катався па підводному човні, на повітряній кулі, на килим ї-самольоті, па ракеті, на тому снаряді, що на пьому літав барон Мюпхаузен, на мітлі — улюбленому транспортному засобі українських відьом, па верблюді, на слоді, на віслюкові, на буйволі, па носорозі, на бегемоті, на крокодилі, па дельфіні, па кптові, па апакопді і на машині товариша Жмака.

Ага, пе катався в царських каретах і на колісницях для героїв. Але хіба автомобіль (навіть "Жигулі") не комфортабельпіший за всі царські карети, а в мотоциклі хіба не більше геройства, ніж у всіх колісницях світу? Тільки й того, що в мотоцикла колеса уздовях, а в колісниць — упоперек.

Скажуть: думки по для голови сільради, та ще й у найнапруженіший період сільськогосподарського сезопу. І матимуть слушність, так кажучи,

що й підтвердила несподівана поява перед Грп-шею нового шкільного викладача фізкультури Пшопя.

Пшонь перебував у етапі загрозливому. Він розповсюджував довкола себе ураганність і землетрусність, з ного маслакуватої постаті вигримлювали громп, з ошалілих очей вплітали блискавиці, гостряки вусів видовжувалися в безмежжя, пібп спопеляючі пучки лазерів. Поети б сказали: "Пшопь був рвійний".

— Вп що тут безобразнпчаєте! — заgrimів він ще з порога, висолоплюючи свій блокнотяру, довгий, як собачий язик.

Гриша, відірваний від ідеї катання, з мовчазним невдоволенням поглянув па небажаного відвідувача.

— Я вас не розумію,— сказав він стримано.

— Жмак був? — крикнув Цдгопь.

— Жмак? Який Жмак?

— Той, що з області.

— Ви його знаєте?

— І я його, а він мене піе дужче! Куди вп його поділи?

— Дивне запитання.— Грпша нарешті оговтався і спробував бути суворим.— Зрештою, яке ви маєте право?

— Яке маю? А отаке! Я на все маю право! Чому пе завезли до мене Жмака?

— Я не зобов'язаний...

— Сек-купдочку! Запишемо... Згодиться для карасиків...

— Може, хочете, щоб я гпався за товаришем Жмаком і кричав йому: "Давай назадгузь!" — посміявся Гриша.

— А хоч би.

І — Вам не здається, що ви перечалаикуєте?

— Пред?... Що це за слова такі, Ганпо Панасівно?

— Коли ви сидите перед людьми, то председательствуете; коли стоїте — предстоятельствуете, а коли пі те, пі те, тоді треба читати закони, щоб знати, як їх дотримуватися.

Гриша подумав: а коли сидиш на комбайні, як це назвати — предкомбайнствовать? Ну, Ганна Панасівна, ну, старі кадри!

— А що ви скажете, Гаппо Панасівно,— поспитав він, показуючи за вікно,— щодо отих доколаклумбисидательствующих?

— Та хіба ви не знаєте? То ж ніби агенти від наших сільськогосподарських відомств: Первородпий від сільгосптехніки, Благородний від мінводу, Таксобі від пафтозбутпостачу, Нісюдинітуди від сільгоспбуду, Раденький від комбікормзбутпостачу, Солоденький від вовнозаготівель.

— Ага. А чого вони тут сидять?

— Ждуть.

— Чого?

— Змін. Бояться проґавити.

— А хіба що — щось має мінятися?

— А вони розділяються. Половина сидить біля контори колгоспу; а друга половина — оце тут.

— Нічого не роблять, а тільки сидять і ждуть?

— Не роблять? Підіть спитайте їх — скільки вопи вам наговорять!

— І піду, і спптаю!

Рішучості після сьогоднішніх конфронтацій з Жмаком і Пшоном Гриші було не позичати. Він вилетів з сільради, як давньослов'-ян-ськпй бог Перун, готовий гриміти, блискати, карати й спопеляти.

— Добрий дсиь, товариші! — гукнув до спдупів.

— Добрий, добрий, добрий! — загалайкали ті.

— Попрацювали? — доволі єхидно поцікавився Гриша.

— Куди твоє діло!

— Аякже!

— Стали на трудову вахту!

— Ага,— підсумував Гриша,— стали, кажете, на вахту. Можу вам повідомити, що ставати на вахту біля оцієї клумби навряд чи й треба.

Нікуди ця клумба не втече і піхто її не вкраде. Це моя заява перша, так би мовити, неофіційна. А тепер я зроблю заяву останню. Коли ви вважаєте, що мене обрано на день або на тиждень, як того тимчасового царя для глуму й обплывування, то глибоко помиляєтесь.

— Ви ж вроді полетіли? — несміливо висунувся поперед усіх Інтриган.

. — Полетів і прилетів.

— А товариш Жмак заявив, що вас не буде,— прихилив до плеча голову Солоденький.

— Як бачите, немає Жмака, а я — перед вами.

— Тоді як же воно так? — напириндився Первородний.

— А отак. Сидіти — годі, роз'єднаності — кран, всі в сдппий Іагрокомплекс або ж я запропоную ОЧИСТИТИ територію Всселоярівської сільради! Хліб-паляниця в торбі нізвідки не візьметься!

Хліб-паляппця для представників усіх зацікавлених відомств ще так-сяк було зрозуміло. Але торба! До чого тут торба? Що за пережиток? Що за відстале мислення у цього пового голови?

Обмінявшись поглядами, що зветься >в літературі красномовними, однак, не стали розводити антимоній, докурили кожен свою сигарету, покашляли й погмпкали, а тоді розосередилися по весе-лоярівськпх кутках: визначати, де стрижене, а де смалене. Гриша ж, провівши їх поглядом і пробурмотівши своє улюблене: "От гадство!" — вирішив зазирнути до Будинку культури, а колп точніше — до сільської бібліотеки, якою завідувала колишня його однокласниця Тоня, тепер Антоніна Іванівна, дружина самого директора школи. Колись Гриша хотів навіть закохатися в Тоню, але злякався: надто вже вона була вродлива і пащекована. Язик як бритва. Підійти до неї ще якось і можпа, ало що їй

скажеш? Отак налякавши себе, Грпша її завербувався у добровільне рабство до Щусевої Каті, рабство ж те, відомо, закінчилося трагічно, і ще й не знатп, що сталося б з Левенцем, не з'явивсь на веселоярівськпх обріях Дашунька Порубай.

Але людство з мудрим сміхом дивиться надвоє мппуле, не маючи ніяких намірів повертатися до пього і повторювати помилки й дурниці. Грпша був частиною людства, до того ж жонатою. Та що й займав офіційну посаду, але серце йому в грудях все-таки зрадливо й підступно здригнулося, коли він побачив Топю, вродливу й строгу, незалежпу й ненриступпу в царстві книжок і в світі мудрих думок і слів. Гриша аж позадкував і замружився,' щоб пе обпектися й не засліпитися, та мав виявляти рішучість щокроку, тому відважно ринувся вперед.

— Що, начальство вирішило пас перевірити? — без страху зустріла його Тоня.

— Яка може бути перевірка? — знітився Гриша.— Я до тебе, Антоніно, просити поради.

— Антоніно? А чом не — Тоню?

— Ну, вже як на те пішло, то в школі я тебе звав Топькою!

— То зви п далі так.

— Слухай, Тонько, у тебе в бібліотеці книжка про гадів може бути?

— Тобі про реакціонерів?

— Та ні, про справжніх гадів. Тих, що повзають.

— Про плазунів? Так би й сказав. Тобі як — щось довідкове чи з художньої літератури?

— Я й сам не знаю. Коли з'їдають гади, тоді яка література помагає: довідкова чи художня?

— Мабуть, і та й та. Знаєш що: давай я тобі знайду все, що в словниках, а тоді щось і з художньою.

— Морочу я тобі голову.

— Та яка морока? Це ж одна хвилина!

Вона метнулася за стелажі, повернулася з цілою купою словників і енциклопедій, стала гортати сторінки перед Грипшпими очима, швидко й уміло вичитувала то звідти, то звідти.

— Так. Ось тут. Гад. Гадюка. Гаденя. Гадіод. Гаддя. Гади́на. , Гадовище. Гадюга. Гадюра. Гадюченя. Гадючник. Гадюччя. Гадя. Гадючитися. Все це від сапксскритського слова "гад" — повзти, плазувати. Черв'яки теж сюди. Підходить тобі?

— Ніби підходить, хоч і без черв'яків, бо там є й корисні. Давай далі.

— Ось тут ще. Слово "гади" для класифікації не придатне. Треба казати: плазуни.

— Як не кажи, а воно гадство. І що там про них?

— Плазуни діляться на черепах, дзьобоголових, лускатих і крокодилів.

— Ну, черепаху й крокодила одразу видно. А дзьобоголового впізнаєш тільки тоді, як воно тебе дзьобне. Це теж ясно. Тяжче з отими лускатими. Сховається в луску — не дошкребешся!

— Ось тут ще є,— знайшла Топя,— земноводні теж належать до гадів. Наприклад, наша звичайна жаба. Це так звані голі гади.

— Голі гади — це здорово! — зрадів Гриша.— Голих і викривати не треба, самі показуються! Тепер ще б придавити їх художньою літературою — і талатай!

— З художньої, на жаль, у нас нічого немає. Тільки дитячі кпжки.

— Давай і дитячі!

— Кіплінг. Про Ріккі-Тіккі-Таві.

— Що воно за чортівня?

— Звіря таке. Зветься мангустром. Поїдає змій і пацючню.

— Навряд, Тонько. Я з гадів їсти не збираюсь. Я їх хочу вивчити, щоб не зжерли мене.

— А що — погрожують? Гриша зітхнув.

— Тільки тобі скажу: дременув би я па свій комбайн, ох і дременув би!

— У тебе як тепер така влада!

— Влада? А ти запасш, що це таке?

— Ну, це щось у селі найвище...

— На високе дерево кози скачуть. Чула? Між іншим, у мене, здається, саме з кіз все й почалося. І як почалося, як пішло,— пі тобі кінця, ні краю!

— То оце ти й шукаєш про гадів?

— Та як тобі сказати. Колись я вигадав собі талатай. Тепер не допомагає. Ніякі слова, бачу, не допоможуть. А па гадів насувається другий льодовиковий період. Чула?

Топя кивнула. Цю нічим не здивуєш. Все чула, все знає. Така була ще в школі.

— Зпасиі, Гриіпо, раз ти вже зайшов до бібліотеки і раз ти тепер голова, давай я тобі прочитаю одне місце з Довженка.

— Це ти хочеш натякнути, які в пас нікчемні фільми крутять у Будинку культури?

— Ні, це про інше.

— Довженко — це ж кіпо?

— Не тільки. Та ти послухай. Хочеш?.

Тоня знову метнулася між стелажі, винесла чепурний томик, знайшла те, що хотіла.

— Ну, спасибі. Помогла й поспівчувала. З чим прийшов, з тим і йти?

— Іди керуй,— засміялася Тоня.

Гриша злякався по-справжньому. А що, коли справді захочуть укрупнити й сільради? Це схоже на шлюб з розрахунку. Одне хоче

мерщій упасти в обійми, а друге щосили відпихається. То тільки в класичних романах та п'єсах багаті наречені закохувалися в бідних хлопців. Тепер навпаки: бідний колгосп безтямно закохується в багатий і прагне союзу. Блискавичне вінчання без будь-яких документів замінено невинуватим укрупненням, тому багаті колгоспи бояться, як чорт ладану, бо кому ж охота ділитися своїми фондами й добробутом? Треба було негайно знайти дядька Зновобрать і провести консультації на найвищому рівні. Бо що, коли й справді станеться так, як провіщає ця вреднюча бібліотечна сивіла? Захотіли ж об'єднатися з веселоярським всі сусідні колгоспи? Мало не цілий район запрагнув укрупнитися в колгосп "Дніпро". Колись обласними масштабами тут і не пахло, а тепер мало Жмака, прибуває Пшопь з власною свинею і грозиться ще чимось таємничим і закрутистим, як отой Тавромахієнко. Ну, гадство!

В сільраду Гриша не попав. Біля будинку ждала його Дашунька з їхніми червоними "Жигулями" і ще здалеку замахала рукою.

— Сідай швидше!

— Куди? Мені треба проконсультуватися з Свиридом Карповичем.

— Ще пакопсультуєшся. їдемо додому, треба готуватися. Вона мало пе силоміць всадовила Гришу в машину, тицьнула

йому якийсь папірець.

— Читай!

Листівка була з сільгоспінституту. Написано трохи заплутано, але однаково приємно: "Шановний тов. Левепець! Просимо прибути до інституту для вияснення питання про ваші вступні екзамени".

Заяву до інституту (па заочне відділення, ясна річ) Гриша подав два місяці тому. Рекомендацію дали йому загальні збори колгоспу, все як

годиться, мав він намір трохи підготуватися й до екзаменів (бо вже все з школи позабував), але тут сталися непередбачені зміни в його житті і вилетіло все з голови: і заява, і екзамени, й інститут: Гриша покрутив листівку в руках, *

— Пишуть якось химерно,— погмикав Гриша,— і по добереш, що воно і як.

— А що там добирати? Готуйся, підчитай що-небудь за ніч, а завтра — на автобус!

— Могла б і машиною мене підвезти. Сама б у області побувала, по магазинах походила, з культурою ознайомилася.

— Завтра бичків треба переводити на новий пастирський. Пі сама не можу, ні машини тобі не дам. Доберешся автобусом!

Все-таки жінка в колгоспі велика сила. А ще коли вона з вищою освітою — тоді вже спаси й помилуй! Не завжди жінка здатна прокласти чоловікові шлях до влади, але вона може зробити його гідним влади, хоч би для цього довелося трясти його, як чорт суху грушу.

Та однаково Гриша був щасливий. І коли він, надівши нові штани, сідав удосвіта на перший автобус до райцентру, щоб там пересісти на той, що йде до області, то все в його душі раділо й співало і здавалося, що над полями літає на золотистих ангельських крилах хор сприяння і доброзичливості і виспівує:

Літає просо сіяло-сіяло! Ой дід-лад", сіяло-сіяло!

А може, то літав вертоліт автоінспекції або рибохорони, яка вистежувала браконьєрів? Хто ж то знає?

АПОРІЯ

Хай читачі не лякаються цього слова, що нагадує скорочену назву якоїсь пової установи. Скажімо, майстерні побутового обслуговування, де порють старі штани, не шиючи нових. Установ у наших селах і містах досить, не будемо вигадувати нових, надто що наша розповідь все ж не про організаційні структури, а про рай. А рай — це міф, міф — це стародавні греки, а в греків був славетний філософ Сократ, який володів властивістю іронічного ставлення до світу, досягав же цього тим способом, що приводив свого співбесідника до апорії. Отак: з апорії почали, нею й закінчили, а що ж воно таке? Це — знання про своє незнання. Тобто коли вам ласкавенько й делікатненько втовкмачують у голову, що коли ви й знаєте що-небудь, то хіба те, що їдять, а вам не дають.

Та повернемося до нашого героя. Левенець прибув до інституту і виявив, що його там ждуть. Такс відкриття кожному було б приємне, і кожен би задоволено вигукнув: "Ах, як приємно, що земля кругла!.." Або: "Ах, яка радість, що вода кипить при ста градусах Цельсія!"

Нетерплячі одразу ж вчепляться в цю воду і стануть допитуватися: до чого тут вода і її кипіння? Терпіння, дорогі товариші, а також апорія! Пам'ятаймо про апорію і, коли дозволено буде так висловитися,— апорізуймося.

Мояша разом з пашим героєм, можна її згодом, бо Левепцсві і апорізуватвся доведеться все яг у першу чергу.

Отже, Гришу ждалп. Страшеппо ввічлива і страшенно приємпа секретарка одразу повела його високими й світлими коридорами, привела в ще вищу й світлішу, ніж ті коридори, кімнату, власне, й не кімнату, а справжній зал, і там представила чотирьом страшенно симпатичним і страшенно поважним чоловікам в однакових сірих костюмах, тільки з неоднаковими галстуками: в одного галстук був синій, у другого червоний, у третього в смужечку, в четвертого в мачок. Грпша повідомив, хто він, чоловіки зробили те саме. Троє виявилися доцентами, одип — той, що мав галстук у мачок,— професором. В такому товаристві

Гриша опинився вперше в житті і, природно, трохи знітився. Виду він, щоправда, не подав, але професор на те й професор, щоб бачити навіть невидиме.

— Ви не хвилюйтеся, товаришу Левёнець,— доброзичливо мовив він.

— А я її не хвилююсь.

— Тут товариші вас дещо хочуть поспитати.

— Будь ласка. Я готовий. У мене тепер така посада, що тільки й питають.

— От і гаразд,— усміхнувся професор, випромінюючи доброзичливість з кожної мачпнки на своєму галстуці, а тоді звернувся до того, що з червоним галстуком: — Прошу, колего.

Той одразу взявся до діла.

— Скажіть, товаришу Левепець,— тпхепько проказав він,— ви не могли б пригадати, коли була революція тисяча вісімсот сорок восьмого року?

— Революція?

— Саме так.

— Вісімсот сорок восьмого?

— Надзвичайно точно.

— А що — хіба її перенесли на інший рік?

— Такого повідомлення не було.

— Тоді навіщо ж питати?

— Для перевірки, тільки для перевірки. А ось ще одне. Чи не могли б ви сказати, хто керував пугачовським повстанням?

— Хто керував?

— Саме так.

— Я все-таки за Омеляна Пугачова.

— І не маєте сумнівів?

— Ніякісіньких. Ще можу вам розповісти, що Пугачов, перш ніж підняти повстання, жив у пас на Чернігівщині в селі Добрянці. Я в училищі механізації з одним хлопцем із Добрянки спав поряд, він все вихвалявся Пугачовим...

— Я задоволений вашими відповідями,— заявив доцент з червоним галстуком, і тут за Гришу взявся той, що з синім.

— Товаришу Левенець, дозвольте запитати: у вас у колгоспі коні є?

— Трохи залишилося.

— А як ви вважаєте: скільки кінських сил у колгоспному коневі?

— У живому?

— В натуральному. Не в теоретично-уявному, а саме в натуральному.

— Тепер такі коні, що й по півсплп не папткребеш,— не став приховувати Гриша.— Хіба що та пара, на якій їздить наш фуражир Петро Безтурботний. А так — миршаві п загодовані. Район і зняв коней з статистики, корми па них пе плануються, звідки ж тут сили? От розповідають, до війни у нас в колгоспі було дві ко— били — фонд Червоної Армії. Доглядав дід Утюжок. Мазурка; й Баропеса. Так ті сил по дві кожна тягли. Я вам ще й не таке скажу. Ви думаєте, в тракторах і комбайнах мотори справді з отими силами, що значаться в технічних паспортах? Не завжди! Все залежить, який завод, в якому кварталі і в якій половині місяця ви-1 пускав мотор. Щастя, коли не заклинює колінвал або в блоку дірок помає. А вже ті сили — збирай їх до самого заводу! А ще пальне. Одне сил ніби й піддає, інше — все пускає димом. А зветься однаково.

— То що ж: в сільгоспмашинах хронічна нестача потужності?

— Як брати написапе. А так — чого ж? Вистачає, ще й застається. К-700 заженеш па поле, то він своїми колесярами чорнозем до самого Чорного моря розгортає! А як на перезволожений лан запусять десяток агрегатів? Хоч кричи: рятуйте!

— Це ж чому?

— А тому, що змішають усе грішне з праведним. До кожного методу ще голова потрібна!

— Кажуть, ви тепер голова сільради? — обережно втрутився той, що мав галстук у смужечку.

— Та піби,— скромно потупився Гриша.

— Можна вас поздоровити з обранням? — усміхнувся професор.

— Коли не жалко.

— Як же це сталося? — знов той, що з смугастим галстуком.— Ви ж механізатор?

— А як ви думаєте — звідки беруться голови сільрад? Вирощують їх у розсадниках чи привозять з міста? В колгоспи голови приїздили. Робітничий клас. Тисячник. У Шолохова Давидов од путіловців ким приїхав до козаків? Головою колгоспу. А голова сільради в Грем'ячому Лозі свій — Размьотпов.

— По літературі я поставив би вам п'ятірку,— сказав той, що з галстуком у смужечку.

— То й поставте! — добродушно порадив Гриша.

• — Я б поставив,— повторив той, і Гриша не став доскіпуватися, чому ж цього не робить, бо відчув, що тут приховується якийсь підтекст, як ото завжди водиться в тій хитромудрій літературі.

— Оцінки непотрібні,— заявив професор уже без підтекстів, тобто навростець*— Нам доручено провести з вами бесіду, і ми це зробили.

— Бесіду? — здивувався Гриша.

— Так.

— Л екзамени?

— Назвіть це екзаменами. Особисто я не проти. Можу сказати, що ви себе проявили. Ваш рівень мене задовольняв. Думаю, що мої колеги теж не мають до вас претензій.

Колеги покивали, поусміхалпся, поблагодужествували. Справді: претензій ніяких.

— А тепер же мені як? — нічого пе міг второпати Гриша.

— Тепер вам треба пройти до кабінету ректора. Там теж хочуть з вами мати... гм... бесіду.

: — Сам ректор?

! — Цілком можливо. З свого боку ми вам бая*асмо... [Знов усмішки, взаєморозуміння і доброзичливість. І В кабінеті ректора Левенця ждав чоловік мовби й солідний і віку [поважного, але на ректора якось не схожий. Надто вже в'їдливі були в нього очі. Та ще весь час шурхотів паперами. Щойно Левепець у двері, той уяЄ й зашурхотів. І пе переставав шурхотіти, хоч ти плач.

— Товариш Левенець?

— Так.

— З Весслоярська?

— Точпо.

Чоловік кивнув, смикнувся, піби хотів подати руку, але не подав, сказав тільки:

— Недайкаша.

— Не пойняв про кашу,— простодушно поглянув па нього Гриша.

— Це моє прізвище, — пояснив чоловік.— Так ви з Веселояр-ська?

— Та піби.

— Це нове село?

— Як вам сказати? Новозбудоване. Після затоплення старого. Новозбудовапе і двічі вже перейменовано. А так — йому понад триста років.

— Але тепер цс пе відстале, а взірцево село?

— Можна сказати й так.

— І люди в ньому повиппі бути які? Взірцеві?

"Куди він хилить? — подумав Гриша.— І до чого тут уся ця взірцевість? Якимсь гадством тут пахпе".

— А що такс? — вдаючи суцільну наївність, спитав він.

— Особливого нічого.

І знову шурхотить, як миша в сухому кукурудзинні.

— Ви подавали заяву до інституту?

— Подавав. На факультет механізації сільського господарству Заочний.

— З якою метою?

— Та з якою ж? Підняти свій рівень.

— Рівень мехапізатора?

— Точпо.

— Ось тут у мене характеристика, підписана головою колгоспу. На вас ця характеристика?

— Коли на мепе, значить, па мепс.

— Тут написано, що ви механізатор.

— Написало — значить, паппсаію.

— Але це не відповідає дійсності.

— Та й справді. Паиисалн "мехапізатор", а треба було: "механізатор широкого профілю". Бо я — па всіх машинах.

— Вп хочете видати баяеане за дійсне.

— Щось я не доберу...

— Адже вн тепер не механізатор, а голова сільради.

— Голова? І вяЄ не'механізатор?

— Вже ні.

— А коли почнуться другі жнива, піде кукурудза, піде Оуряк, ви думаєте, я сидітиму в кабінеті? Я сяду на комбайн!

— Несерйозно, товаришу Леветець.

— Що — несерйозно?

— Голова сільради на комбайні — це несерйозно.

— Слухайте,— підхопився Грпша.— Он якось був я в Києві і бачив, як заступник Головн Радп Міністрів ВИХОДИТЬ З держав-пих дверей, сідає в машину, ключик — у замок запалювання, чик-чик і поїхав! Це що, по-вашому?

— Несолідно, товаришу Левенець!

— Що несолідно? Що ключик — у запалювання і ЧИК-ЧИК без шофера?

-т— Несолідно обманювати державу.

— Як-то обманюю! — аж підскочив од праведного обурення Гриша.

— Видаєте себе за механізатора, не будучи ним.

— Ну, гаразд, хай сьогодні я по механізатор. А коли подавав заяву —г — був я ним чи ні?

— Треба було повідомити інститут, що ви вже пе належите до виробничої сфери.

— Пе належу? А як же Продовольча програма і єдиний агрокомплекс?

— Треба ще розібратися, чи належите ви до агрокомплексу.

— А до чого ж я наложу?

— Запитувати дозвольте мені. Ми маємо заяву про те, що ви порушили положення про прийом до інституту. Заява підтвердилася.

— Хотів би я знати, чия то заява! і 378

"~ — Вона адресована нам, так що про це не будемо. Йдеться іро інше. Ви заслуговуєте покарання. Так само, як ті, хто дав вам іальшпві довідки і рекомендації.

— Рекомендацію мені дали загальпі збори колгоспу! Недайкаша пе слухав Гриші, вів своє:

— Ректора ми покараємо за те, що допустив вас до екзаменів.

— Ие було екзаменів! Тільки бесіда. ' Той так і в'ївся:

— Яка бесіда? З ким?

— Ну, з професором, з доцентами. 1

— Покараємо й їх.

Якими марними могли б видатися суперечки філософів усіх часів про те, чи є в людини душа, чи немає. В оцьому чоловікові цуші не знайшли б ніякі академії наук. Гриша ГОТОВИЙ був пошаткувати його, як капусту, а він спокійнісінько перелічував, кого гребя покарати, кого попередити. І за віщо ж? Що це робиться на зілім світі!

— Ми перевірили,— тягнув своєї Недайкаша,— ви ис привезли для керівництва інституту ні поросят, ні індиків, ні сала, ні меду — і це свідчить на вашу користь.

— Я ж приїздив до інституту, а ис на базар! — вибухнув Гри та.

— ЇЗДЯТЬ по-всякому. Ллє до вас у цьому плані немає претензій. Ми тільки зауважуємо вам, вказуємо на порушення і анулюємо вашу заяву. Бо ви порушили існуюче положення.

— Та воно неправильне — ви ж самі бачите?

— Поїш положення існує, його треба виконувати. Зміниться положення — тоді інша справа.

— І що ж оце мені? Ждати, поки воно зміниться? А скільки ждати?

— Цього я вам не можу сказати. Наберіться терпіння.

— Та я набрався його ще від народження. А особливо — на зимових ремонтах техніки. Вп коли-небудь чули про ці ремонти? В петоплеїшх майстернях, без запчастин і матеріалів і дванадцять разів в місяць!

— Зрозумійте мене правильно,— підвівся нарешті Недайкаша з-за столу, і Гриша побачив, що він невисокий на зріст і досить хворобливий на вигляд,— наш обов'язок дотримуватися законів, стежити, щоб не було ніяких порушень. Ваш випадок особливий, і коли б не ця заява про вас, ми б не втрутилися. Але тепер — треба почекати. Думаю, все буде гаразд і з часом можна буде повернутися до цього питання...

і Тут в дусі старовинних романів Недайкаша мав би вигукнути: "Я прощаю вас за несвідомий обман!", а Гриша, в свою чергу: "Л я прощаю вас за надмірну прискіпливість!", а тоді кинутися в обійми один одному, поцілуватися й заплакати. (Гай-гай, хто ж обіймається, цілується й плаче в наш атомний вік? До того ж ми знаємо, чим кінчаються всі ці солодкоспівні прощення. Хіба в безсмертній поемі "Фауст" над нещасною Маргаритою, кинutoю до темниці, не лунає голос з неба: "Врятована!" — всупереч безжальним словам Мефістофеля: "Вона приречена!"? А що виходить насправді? Перемагає не всепрощаючий голос з неба, а жорстока дияволична сила.

Коротше кажучи, Гриша міг пошкодувати, що надів нові штани. Не обов'язково надівати нові штани тільки для того, щоб опинитися в Стані апорії. Зате він тепер переконався в слушності мудрої поради Ганни

Панасівни читати закони і постанови. Щоб жити щасливо, треба знати те, що твердо встановлене. А, як казав філософ, дещо твердо встановлене не тому, що воно само по собі очевидне або переконливе, а тому, що воно утримується тим, що лежить довкола нього.

Гриша повертався автобусом до Веселоярська, розстилися довкола широкі лани багатії рідної землі, знову мовби літав над тою землею невидимий хор, але вже не на золотистих, а на чорних крилах, і хоч співав знов про просо, та не так, як перше, а навспак:

А ми просо витопчем, витопчем! Ой дід-ладо, витопчем, витопчем!

Найбільше він боявся сказати про це Дашуньці. Ну як тут поясниш? Але вона все .зрозуміла без пояснень'. . — Не прийняли? Ото тільки й клопоту! Однаково приймуть — куди вони подінуться! Нездари он усякі по десять разів здають екзамени і прориваються до інститутів. А ти ж у мене розумний! Розумний же?

— Та, мабуть, не дуже дурний,— похнюпився Гриша, а тоді просяв і стрепенувся і вже з свіжими силами постав перед Ганною Панасівною, яка, на жаль, не володіла потрібною для таких випадків чутливістю і не піднесла Гришиного настрою ще на кілька градусів, а навпаки, різко опустила його, повідомивши:

— Тут, поки вас не було, депутатська група по торгівлі й побутовому обслуговуванню обстежила продмаг і виявила відсутність у продажу пшона.

— Пшона?

— Ага. Вони будуть вам доповідати, щоб ви вжили заходів, Григорію Васильовичу.

— По пшону?

— По пшону.

Гриша згадав, як ще перед відкриттям веселоярівського музею під відкритим небом заблукав сюди звідкись дурень зі ступою, тягав її скрізь, допитувався в піонерів: —

— Звідки пшоно береться?

— З магазину!

— А там де береться?

— Привозять!

— ■ Хотите, я покажу, як ваші предки добували пшоно?

— Не хочемо!

~ Ніхто нічого не хоче знати, а кожному дай! Тепер ось давай пшона. А хто сіятиме просо? Коли пропадає озимина, пересіваємо тільки ячменем, так наче всі ми пивовари. А де взяти пшона? І спитати б його: навіщо він оце їздив у область? Щоб повернутися і тобі сказати: нема пшона? Коли б його зустріли вістями, що за час його відсутності на Веселоярськ наповзли нові хмари зали-

цяльників до Дашуньки, він би не здивувався. Але зустріти пшо-
ном? 1

і Тут автор, може, вперше пошкодував, піо кинув свого героя
напризволяще. Доктора ерудичнихнаук Кнурця відправив на пен-
сію, сам засів у столиці, до Веселоярська навіть не навідувався.

|А був би поряд з Гришею Левенцем у таку скрутну хвилину його
ркиття, то й пояснив би йому, що пшоно дуже корисне, що на пшо-
'ні трималася вся цивілізація Київської Русі, всі звичаги нашого
козацтва, пшоном вигодувані і Ярослав Мудрий, і Сковорода, та й
Іван Петрович Котляревський, про що він недвозначно, заявив
іу своїй безсмертній "Енеїді", вже в першій її" книжці серед улюб-
лених наїдків, згадуючи класичну страву пшоняну — куліш: "Тут
;їли різніі потрави, і все з полив'яних мисок, і самі гарніі приправи
з нових кленових тарілок: свинячу голову до хріну і локшину на
переміну, потім з підливою індик; на закуску куліш і кашу, ле-
мішку, зубці, путрю, квашу і з маком медовий шулик". Ясна річ,

нічого подібного в "Енеїді" Вергілія ви не знайдете, так що може-

те й не шукати. Немає там нічого й про пшоно, а от у "Енеїді"

Котляревського про пшоно йде мова і в частині третій, і четвертій,

і в п'ятій, як, скажімо, хоч би ось таке місце: "Дали їм в сотники

панів, на тиждень сала з сухарями, барильце з срібними рублями,

муки, пшона, ковбас, коржів".

Пісня про просо, яка вчувалася Гриші Левенцю так і сяк при його неfortunній поїздці до області, налічує, мабуть, понад тисячу років (автор забув нагадати, що пшоно — це крупа, яку одержують з рослини, яка зветься просом), а ще ж була колись гра в просо, поширена в нашій землі так само, як гра в "довгої лози" або в "ховачка". Дівчата й хлопці ставали в коло (озиратися заборонялося), а один з гравців "молотник" ходив поза колом з хусточкою або паличкою і злегка торкав то одного, то другого по плечу, примовляючи: "А я просо сію... Жну... Жну... Молочу... Шеретую..." Тоді клав кому-небудь на плече свого "ціпа" і гукав: "Кашу варю! Варю кашу!" Після цього молотник і той викликаний щосили бігли в протилежні боки уздовж кола — хто кого випередить і стане в коло. Хто програє — той молотник. Тепер ця гра так само непопулярна, як непопулярне серед голів колгоспу просо (малі врожаї порівняно з пшеницею). Слова "шеретувати" ніхто вже й не знає, зате всі знаємо "хула-хуп", "кібернетика", "турбулентність" і "ескалація", а грати в дідівські ігри нам ніколи, та й не витримують вони конкуренції з вокально-інструментальними ансамблями, жвавими й перестрибливими, як колорадські жуки на картоплі Що вдієш?

ДУМОГРАФІИ

Гроші цивілізація тим пасом принесла новий службошш клопіт, навзамін ис даючи нічого. Але він і не вимагав нічого, бо клопоти були передбачені посадою, па яку його обрали веселонрівці.

Подзвонив заступник голови раігвпкопкому Крикливець і попросив приїхати.

— Підскоч на годинку,— сказав віп добродушно,— парадку тут невеличку треба провести.

В район молена було й на мотоциклі. І педалеко, і люди там свої. В'їздив у райцентр Грпша саме о такій порі, яку описав колись наш класик, памалювавшп картину пробудження такого собі дореволюційного райцентру: "І сонце злізло височенько, уже час сьомий ранку був; уже закушував смачненько, хто добре пінної лигнув, уже онагри захрючали, ворони, горобці кричали, сиділи в лавках крамарі, картюжппки же спать лягли, фіндюрки щоки підправляли, в суди пішли секретарі".

Автор навмисне павів ці рядки для того, щоб показатп, які разючі зміни сталися в наших сільських районних центрах. З усього тут зображеного лишилися хіба що горобці та воропп. А так все нове. Машини на вулицях, телефони в установах, засідання з самого райку, трудовий ритм...

Отже, Гриша в'їздив у наш НОВИЙ І прекрасппй райцентр, і на душі в нього тож було прекрасио.

Крикпвець зустрів його заклопотано, але до цього всі звнклп, бо не було в районі затурканішого і замученішого своєю посадою чоловіка.

— Ну. Левенець, тп даєш! — почмнхав носом Крикливець.— У мене й так сорок сім постійних комісій, а тут ще створюй тимчасову заради тебе.

— Комісію? Заради мене? !

— Тобі нічого, а мені новпй клопіт. Добре хоч голову з області прислали.

— Голову?

— Голову комісії. А двох для членства я вже своїх додав. !

— Знов кози? У нас уже була комісія.

— Та які кози? Заради тебе. Персональна справа.

— Справа? Персональна? Товаришу Криклпвець, я не розумію...

— Розуміти й пе треба. Наше діло яке? Відповідати. Здохла, кобила — відповідай. Не здохла — теж відповідай: чому пе ожеребилася. Ну, давай я тебе познайомлю з комісією.

(Коли б тут був доктор ерудпчних наук Варфоломій Кпурсць, він пояснив бп Гриші Лсвепцю, що слово "комісія" іноземного походження і означає "клопіт", в чому легко переконатися, згадавши Грибоедова: "Что за комиссия, создатель, быть взрослой дочери отцом!" Але давайте подумаємо: хіба від цього нашому героєві стало б легше? Тільки й того, що своє улюблене <сот гадство!" вй би вимовив здивовано, а пе обурено, як зробив те цього разу).

Свос "от гадство!" Гриша вимовив пе зовсім доречно, з деяким занізшшпям, тобто саме тоді, як Крикливець увів його до кімнати, де сиділа комісія.

Двоє були місцеві. Одпн з раїіплану, другий зі стапції захисту рослий. Третьому лишилося очолювання комісії. Для цього прибув сюди з якихось

сфер, інстанцій чи престо географічних пунктів. Хлоп'яга такпй високий, що, мабуть, ставав навшпиньки, щоб надягти собі на голову картуз. Молодий, голова чесана, рот розстебнутий, обличчя недозріле. Такі молоді ще на Гришу не паскаку-Балті. Йому відлягло від серця.

І — Так, товариші,— бігом прохамаркав Крикливець,— ось вам товариш Левенець, а я побіг, бо на мені весь район впсити

Хлоп'яга здивовано загиготів, довідавшись, що на такому непоказному чоловікові виспть цілий район, тоді простягнув Гриші широку, як лопата, долоню, вхопив його за пальці, хотів стиснути, але Грпгаппа рука виявилася твердішою, і пальці злпплися у хлоп'яги. Хлоп'яга (тобто, за всіма ознаками, голова цієї саморобної комісії) потріпав рукою, ще більше розстебнув свій веселий рот і доброзичливо поцікавився:

— Можна припустити, що ви Левенець?

— Можна,— дав згоду Гриша.

— Припустимо, я — Конкретний.

— Припускає корова молока, коли кормп підходящі,— засміявся Грпша.

Але Конкретний був народжений тільки для того, щоб слухати самого себе. Він пе звернув ніякісінької уваги на ущипливий Ле-венців сміх, ухопив стільця, поставив його край столу, показав Гриші па іпший стілець, вигукнув:

— Припустимо, сядемо?

Всілпся. Вмостплпся. Поборюкалися поглядами.

— Куритимемо? — спитав Конкретний.

— Некурящий,— сказав Гриша.

— Припустимо, і я некурящий. А товаришів попросимо потерпіти. Діла в пас тут — раз чхнути.

— Подзвонили б мені по телефону, я б вам чхнув — ото п усієї радості,
— знизав плечима Гриша.

— Припустимо, в мене документ. І треба розписатися.

— Треба, то й треба,— не став заперечувати Гриша.

— Загалом кажучи, я займаюсь питаннями загальними, а тут — конкретне.

— Прізвище? — уточнив Гриша.

— Тобто моє? Ні, питаю конкретно. Припустимо, що мається заява. І не заява, а заявка. Її не заявка, а так собі — писулька.

— Па мене, чи що?

— Припустимо.

— Про кіз чи про заочну освіту?

— Припустимо, вперше чую.

— Перевіряли мене по козах і по заочній комісії. Думав, знову. То, може, від Жмака?

— Хто такий Жмак? Пе чув. Тут демографія.

— Що-що? — не збагнув Гриша.

— По моїй спеціальності. Демографія. "Демос" — "народ", "графо" — "пишу, описую".

— А-а, цього в нас повно! — недбало махнув рукою Гриша.
Конкретний сполошився.

— Де у вас? В селі?

— Та в нас же, в пас, у Веселоярську.

— І що — демографічні дослідження? Справишя демографія в простому селі?

— А які ж? І димографія, і домографія, і дамографія, і дюме-графія, і думографія.

-г Припустимо, я цього не записуватиму, а почуть почув би,—
застрибав на стільці Конкретний,— може, треба мені було доїхати до
вашого Веселоярська?

— Її можна було б і доїхати.

— Так що це за ДОСЛІДЛІЄПНЯ у вас? Хто їх веде?

— Хто веде? А самі й ведемо.

— ЯКИМ ЧИНОМ?

— А як? Спершу було як до ВІЙНИ, а тепер ніби все по-новому?

— Але що, що? Про це ніхто не чув і ніяких сигналів!

— Ми й без сигналів. Димографія, для прикладу, що таке? Паливо для колгоспників, пально для техніки. Все те, що йде димом. З паливом у пас усе гаразд. Мій попередник навів порядок. Фонди отримуємо справно. Все занаряджене вибираємо вчасно. Хто економить, у того й запасець збирається років на три чи й на всі п'ять, так що тут нам ніякі загрози не страшні. Ні загрози, ні морози. Що ж до пального, то воно є тоді, коли його не треба, і його нема, коли треба. Ось починаються паші другі жнива, йде бурячок, ідеї кукурудза, а сімдесят шостого бензину — дуля! Хтось десь закру-! тив краник — і вже не тече, і хоч тп з шапки вбийся. Ось вам і вся| наша димографія.

— Припустимо,— посовався на стільці Конкретний,— тут щось є; Може бути нова паука. А далі? Як там у вас далі?

— Далі може йти домографія. Це значить: дім і в домі, житло нашого колгоспного трудівника як таке, а також його внутрішність, або, як пишуть у газетах і в книжках,— інтер'єр. То що ж нам показує сьогодні домографія? У Веселоярську хата як така, як пе-режнтток минулих відсталих епох щезла безслідно, нозоставшись тільки для нагадування нащадкам у нашому музеї під відкритим небом. Замість хати маємо сучасний будинок, з усім комфортом і естетикою, що відповідає гідності трудівника. Так? Так. Але це у Веселоярську. Які ж села ще є поблизу Веселоярська? Пережитки минулого. Глиняні хати. Солом'яні стріхи. Скажемо

[прямо: небагаті, убогі хатп. Ось вам і домографія. Щоправда, і в кгбогпх, зовні сіаросвітськпххатах знайдете ви те саме, що й у столичних квартирах: дорогі меблі, килими, електротехніку, комфорт а прогрес, а також дефіцит, який паші дядьки вміють призбирувати, як піхто па світі, а ховають так, що бий тебе божа сила з усіма її ангелами і архангелами, та однаково ж не визнає і не зпайде. Та все ж: про що свідчить наша домографія? Треба пришвидшувати темпи перебудови. Треба й треба!

— Демографія — це вже з колоди карт, — пореготав Конкретний.— Ну, пікову даму, припустимо, знаємо ще від Пушкіна. А далі кинемо наших червових дівчат, найвродливіших па світі, бубнових дам, які гризуть чоловіків навіть у космосі й під землею, і дам жпрових, для яких перша половина життя присвячується поправлянню, друга — намаганню схуднути. Така ваша демографія?

— Навряд,— сказав Гриша.—Наша демографія — це дармо-графія для чоловіків. Демографія — це доярки, свинарки, птахар-ки, городниці, садівниці, буряківниці, це всі жінки, перед якими треба впасти ниць усім благополучним, благонадійним, благословенним, благоустроєним і благопристойним.

— Припустимо, припустимо,— в тональності ведучого телевізійної програми "Очевидне — неймовірне" пробурмотів Конкретний.— Специфіка моїх демографічних обстежень не охоплює усіх цих ваших маргінальних відхилень, але мене зацікавило словосполучення "дьюмографія". Воно пе має нічого спільного з нашою семіотикою, і просто дивно, що в якомусь глухому селі народжується такпй дивогляд.

— А що тут дивпого? — погмикав Левенець.— Письменника Дюма чули? А як у вас особисто з "Трьома мушкетерами" і "Королевою Марго"? Так, як і в нас? От вам і дьюмографія! А вже до неї так і кортить дочепити ще й думографію, бо думати ми ніби вміЄіМо, та не кожен хоче. Може, не так?

— Припустимо, що я приїхав сюди не думати, а...— 8 цими словами Конкретний ухопив на столі своїми чіпкими пальцями топепьку ианочку з барвистого пластика і вжикпув синтетичною ж змійкою па ній.

"От гадство,— подумав Гриша,— навіть па нерп замикаються зміючкамп!"

Конкретний тим часом видобув з папочки аркуш паперу, обписаний з обох боків, тримаючи в пучках за самий ріжок, підняв високо пад головою, потрусив ним у повітрі трохи зневажливо, а може, й брпдлпво. За хвіст та на сонце! Тоді поклав аркушик па стіл, ляпнув по пьому долоиею-лопатою, зітхнув:

— Припустимо, що до моїх наукових занять це не тичеться ніяким боком, але доручено — тут уже нічого не...

— Заява? — здогадався Гриша.

— Припустимо.

— На мене?

— Ще раз припустимо. • — Анонімна?

— Вся сила в тім, що пі. Є підпис. Дата. Місце.

— Підпис? Не може бути.— Гриша навіть забув поцікавитись, про що заява, так приголомшило його те, що хтось не тільки написав на нього, але й підписав!

— Ось,— здалеку показав йому Конкретний.— Прошу. Шпу-гутькало. Без ініціалів, але розбірливо. Шпугутькало.

— Такого чоловіка у Веселоярську нема,— заявив Гриша.

— Може, жінка?

— І жінки нема. І ніколи не було. І дітей таких пе було. І нікого пе було.

— Припустимо, псевдонім.

— Як не апсиім, то псевдонім? То що це — ЯКИЙСЬ поет уже на мене паиисав, чи що?

— Поезії мало,— зітхнув Конкретний.— Сама проза. Жорстока проза. Ви одружені?

— Ну!

— Дружину вашу звуть Дарина Порубай?

— Ну!

— Чому вона не взяла вашого прізвища?

— А що ви в неї спитайте.

— У дружини освіта вища?

— Вища. Її в мене середня. Хотів на заочний — отака заява не дала.

— Припустимо, що заочна освіта — це не зовсім вища",— розвеселився Конкретний.

Гриші трохи відлягло від серця. Хоч хлопця веселого прислали з цією гадською анопінко-псевдонімкою!

— Та я й сам так вважаю,— сказав він,— а треба ж.

— Отже,— враз посуворішав Конкретний,— ви не заперечуєте, що одружилися із спеціалістом з вищою освітою, переслідуючи корисливі цілі?

— Хто вам таке сказав? — підстрибнув од обурення Грпша.

— Так тут написано.

— А що там ще написано?

— Ще тут написано, що Дарппа Порубай, будучи старшою за вас на три роки і маючи вищу освіту, пішла заміяс за механізатора, який багато заробляв, з корисливою метою, але тепер вичікує, щоб знайти вигіднішого чоловіка, про що свідчить її небажання народжувати дітою від Левенця, тоді як машину "Жигулі" в подарунок від нього вона прийняла...

Гриша онімів од такої нахабної правди. Написано все ніби так, як воно є, але водночас чистісінька брехня.

— А що там ще написано? — насилу стримуючись, щоб не скреготнути зубами, поспитав він.

— Ще що? Ну, закінчує автор так: "По всьому райопу поповзли нездорові чутки, і трудові маси сколихнулись і обурились".

— І оце ви приїхали розбирати? Про те, що поповзли чуткп? — не повірив Грпша.

Конкретний хптнув головою без видимого ентузіазму.

— Л от уявіть, щоб до вас прпїхав хтось із села і почав про вашу дружину, про сім'ю, про дітей. Як воно?

— Нежонатий. Мені протипоказано. Я вегетаріанець.

— Хто-хто? 1

— Закусую солоними огірками.

— Л-а, тоді ясно. То що, ви мене писатимете по оцій псевдо-пімці, а мені відповідати?

— Припустимо.

— Л як відповідати — по суті чп так, як по телевізору?

— По телевізору? — Конкретний враз пожвавішав.— А як це?

— Ну, питають, скажімо, голову колгоспу, по скільки центнерів пшениці з гектара маєте намір зібрати в цьому році. Л голова їм так: взявшп підвищені зобов'язання, трудівники нашого колгоспу докладають усіх зусиль, щоб одержати в цьому році врожай зернових на всіх посівних площах в середньому па три-чотири центнери вищий, ніж торік.

— Дуж-же цікаво! — поцмокав Конкретний.— Але в нас мало слухачів. Нам би конкретніше.

— Та я — за,— сказав Грпша.— Найконкретніше було б порвати цю писульку і пустити за вітром.

— Не маю права.

— Дайте мені — я порву.

— І вп не маєте права. Ніхто не має права. Заяву можна тільки закрити. Для цього створена комісія.

— Як же вп її закриватимете?

— Дуже просто. Я питаю, ви відповідаєте.

— Л тоді?

— Коли треба — підпишете. Припустимо, так. "Жигулі" ви справді купили?

— Купив. Як передовому механізаторові, продало без черги.

— І подарували дружині?

— Натіш дарувати? Треба — їздить. Треба мені — поїхав я.

— Припустимо. А дітей нема?

— Яких дітей?

— У вас з дружиною дітей нема?

— Нема.

— А "Жигулі" купили?

— Купили.

— Отже, ви не заперечуєте, що "Жигулі" купили, а дітей нема?

Гриша дивився Кошкетову в рот, звідки влітали ці безглузді запитання, і впіймав себе на думці, від якої аж засвербіло на язиці.

— Слухайте, товаришу Конкретний,— не втримався він від спокуси негайно поділитися своєю думкою,— а де рот у чоловіка?

— Рот? — ошелешено поглянув на нього Конкретний.— Який рот?

— Ну,, отой, що ми їмо борщ, а тоді просторікуємо. Де він? На голові чп де?

— Ну, припустимо, на голові.

— А голова думає?

— Припустимо.

— Тоді чому ж не думає рот?

— Конкретно, що ви хочете?

— Конкретно ваш рот. Що з нього вилітає? "Жигулі" з дітьми? І оце вся ваша демографія? На чому ж вона базується? Па якомусь Шпугутькалі й "Жигулях"? А хочете — я до "Жигулів" ще кольоровий телевізор дочеплю?

— Телевізор?

— "Електрон-724". Сам купив, сам додому привіз, сам аптепу зварив у майстерні Сільгосптехніки.

— А дітей пема?

— Нема. А ще — веранду скляну па двадцять квадратних метрів до будинку прпкалабачив.

— А дітей пема?

— Та нема ж. Тепер бачите, до чого мп можемо добалакатися. Конкретний швидкісним методом пошкрібся в себе в голові

спершу з одного боку, тоді з другого, але пічого не вишкрябав, глянув на Гршну трохи розгублено.

— Але ж я повинен скласти довідку!

— Складайте хоч сто штук! Коли хочете — можу засвідчити н підписати.

— Припустимо, ми самі.

— Самі, то й самі. А я поїхав.

Прощалися в дусі взаєморозуміння. Про взаємоповагу промовчимо. Не було належних підстав.

Крпклпвця Гриша не розшукував. Повідомити його, що Левспця не згризуть, як м'якенький пиріжечок? Гай-гай! Щкода зусиль. Посміятися разом з ним? Коли весь час сміються, то вже ніби й по смішно. Міг би, міг би товариш Крикливець розібратися й сам і не гапьбити його, Левепця, перед людьми, а от же вмив руки. На ньому весь район висить! А що висить па тобі?

Грпша гнав мотоцикла по дорозі і непомітно для себе став розмовляти з мотоциклом, з дорогою, з иолямп, з пебом, з хмарами і птахамп. Отой ПТпугутькало, чп як там його, хоч і негідник, а поцілів у болюче місце. Як порятуватися від пекучого болю в душі? Ой червоний бурячок, зелена гпчка... Газону ти б спересердя так, щоб мотоцикл зірвався з горбка, і полетіти світ за очі. Приземлишся в автоінспекції. Путі несповідпмі... І корови могли б літати над фермами, помахуючи рожевими крильцями. А з ким доведеться мати справу Дашуньці? Тут чудеса потрібні інші. Щоб просо само ставало пшоном; щоб помідори росли в шкаралущі, як волоські горіхи, і не гнили, ждучи транспорту; щоб у цукровому буряку цукор збирався в грудочку, як кісточка в абрикосі, щоб... Кожному б хотілося навчитися літати в просторі, жити без їжі,

взнавати майбуття і взагалі... А за кого виходити дівчатам заміж у селі? За трактори й комбайни? Ой знав, нащо брав таку невеличку, мене мати годувала, як перепеличку. Чужу любов ненавидять, коли своєї не мають. Орати впоперек. Школярів на поля, школярів на поля! А в раю діти були? Десь там міста й містечка оголошують себо без'ядерними зонами. Крапля в морі. А в пас усі стели без'ядерні й безракетні, тільки пшениці та кукурудзи, буряки та гречки. А пам'ять? Чому мало дітей родиться в степах? Факти дійсно мали місце. Мої коні, твоя бричка, моя жінка химерпчка. Питання треба обговорювати. Вживати конкретних заходів. А дітей мало і в степах українських, і в білоруських лісах, і в Прибалтиці. Вважаємо критику правильною. Гірка пам'ять війни, закодована в свідомості молодих матерів. Взяли підвищені зобов'язання. А дітей мало. Бешихо колюча-болюча, тут тобі не стоять, кості не ламать... Всі, як один. "Мы — эхо, мы — эхо, мы — нежное эхо друг друга..." А може, я не голова, а "самозванець"? Як отой Лжедмптрій? І на мене все валиться, мов спіг на голову. Становище гірке, як жовч. "Жигулі" вже без черги. А дітей мало. Іди собі в краски, там будеш ппть і гулять і вигоду мать... Тверда порода українська! Чоловік каже: ячмінь, жінка каже: гречка. Чоловіки керують, а жінки царствують. Хор наївних виспівував: "Ой хто в лісі, озовпся!" А віп був у степах і не мав ніякого наміру змінити їх на всі приваби і принади світу. Гримів на чорному мотоциклі, в чорному диму, в чорних думках пам'яті й незлагод. Не знав модних внутрішніх монологів і архети-пів словесних структур — звертався до самого себе і до степу, до неба й до сопця, і слова спліталися давні й пові, а душа рвалася поза ними і попад ппми, хотіла безмежжя й сили, як в оцього степу, як в оцієї весплодючої могутньої землі з її потужними грудьми і щедротним лопом, з вигинами-перегинами, заломами-переломами, сплесками-персплесками.

Дашуньку знайшов на фермі, хотів розповісти їй усе, але сказав тільки одне слово:

— Думографія!

— Ти вже, бачу, скоро здурієш на цій роботі,— співчутливо поглянула вопа на Гришу.

— Пошапи ще не заробив, а знущання самі сиплються! — зітхнув він.

ОЙ ЛОПНУВ ОБРУЧ...

Гриші приснилося, піби він головний міністр або візир фараопа, і ось він стежить за розбудовою і прикрашанням царської столиці, наглядає за спорудженням дому вічності фараопа, тобто гробниці, насолоджується виглядом корів, захоплюється веденням польових робіт, а слуги кричать йому: "Прийми свіжі продукти і їж, о начальнику города і візирю, щасливве начало, щасливий рік, вільний од зла".

Він прокшгувся і трохи полежав, не наважуючись розплющити очі. До чого б вопа такий дурний сон? Даріупькп не питаєш, бо вже побігла на перше доїння, та Дашунька в спи й не вірила — вопа вірила в ідеали. А ідеалів у жінок багато, і всі вони великі і не маліють, розростаються до безмежності й безконечності. Скажи Дашуньці про такий сон — засміє і затюкає. Куди, мовляв, тобі до візирів, як ти на посаді голови сільради нічим не можеш відзначитися! А чим тут відзначишся, коли дядько Знобобрать лишив йому такий спадок? Все нове, все вже збудоване, відкрите й пущене в діло, все діє, функціонує, справляється з обов'язками, ви-копує своє призначення, а ти тільки спди і читай заводи, як підказує Ганна Панасівна.

Щоправда, в нього все почалося з неприємностей. Якись безглузді перевірки, якись заяви, дописи, сигнали. А може, це впро-бування па міцність? Без неприємностей життя стає пісне і взагалі втрачає ціну.

Переснідавши (чашка молока і окраєць хліба), Гриша па мотоциклі підскочив до сільради, сказав Ганні Панасівні, що поїде в поле, де вже почали копати буряки, і помчав до свого колишнього напарника Подана.

Педан переживав епоху відродження й розквіту. Кінчилися часи, коли йому спихали стару техніку, тепер уже він одержував і освоював тільки нове і найновіше, і вже йому випрасовуватися на гогаках пошани, в президіях зборів, на газетних сторінках. Що ж, заробив чоловік, дотерпівся і досягнув. Хто заздрить — хай спробує стати на Педанове місце. Тут не знають таких конкурсів, як у технікуми готельного господарства або на юридичний.

А от Гриші кортіло знов вернутися на комбайн. Зернові скошили й без нього. Там простіше. А бурячок — зілля строге. Комай його — не перекопаєш.

Комбайн у Педана був новісінький, щойно з дніпропетровського заводу. Синенький, як каструлька, акуратний, мов космічний апарат. Не реве, не переривається, тільки клік від нього і якесь піби полегшене зітхання після кожної порції буряків, видобутих з твердих об'ємів землі. Копання ще тільки почалося, перші дні, а вже на полі купки буряків, уже не встигають вігвозпти, вже бракує машин. Що ж буде далі?

Педан підійшов до краю загінки, Гриша скочив до нього, прилаштувався поряд, потиснув йому лікоть.

— Здоров!

— Здоров.

— Конаєш?

— Копаю.

— А вивозять?

— Погано.

В Грпшшій голові запрацював механізм нових обов'язків. Ну, поговорити з Зінкою Федорівною — це ясно. А ще? Негайно створити депутатську групу для допомоги. Віп сам її очолить. А для оперативнішого втручання попроситися па комбайн. Зміппм до Педана. Щоб агрегат не зупинявся.

— Прийшов проситися твоїм змішкім! — крикнув віп Педа-

нові в вухо. і

— А чого ж, давай.

— Зіпка Федорівна не буде проти? .

— Вламаємо.

Гриша кричав Педанові у праве вухо, а ліворуч від комбайнера всілася, пе зпати звідки й прилетівши, довгохвоста сорока і скрекотіла йому в ліве вухо.

— А це звідки? — здивувався Гриша.— Вісті па хвості приносить?

— Це Маргося,— усміхнувся Педан.— Привчена. У мене па груші гніздо, сорочення й вивалилося. Я підібрав, вигодував, тепер не відстає.

— А Маргося — що це?

— То я під оту вередшоцу прем'єршу назвав. І навчив, хоч що там учити, як воно богом так создапе, що цупить усе па світі. Ось подивися.

Він дістав з кишені обшмугляшш олівчик, замахнувся ним, ніби наміряючись ппсатп, гукнув до сороки:

— Мнргосю! А глянь-ио!

Сорока націлилася непорушним чорним оком на олівчик, влучила мить, коли пальці Педанові ледь розслабилися, з голосним криком шугнула навскоси перед обличчям комбайнера, вихопила олівчик і кинулася навтьоки, переможно вискрекочуючи.

— Бачиш,— зареготав Педап,— вкраде, ще й хвалиться!

— В роті шмат дерева, а вона скрекоче? — не повірив Гриша.

— А чорти її маму знають, як це в неї входить. Може, вона в кігтях тримає. В неї ще дві товаришки є — ото бандитки! Кинув я колись своєму Рябкові маслацюру, Маргося враз примітила, пурх-пурх, а маслацюра більший за неї. То вона тоді як? Прикликала вмить своїх союзниць, сама Рябкові вуха клює, віп лиш одмахується та гарчить, а ті дві налітають, ириноровлюються з двох боків до маслацюрн — і гайда. Маргося за ними, а Рябко тільки зубами поклацав навздогін.

— Мені б таку пташечку,— сказав Гриша.

— Можу позичити. Пару раз нагодуй її чим-псбудь смачним — полетить і за тобою.

— Це коли знадобиться.

— Тільки свисті — та й уже! У мсие після тих курей з птаством контакти на найвищому рівні!

— І після того, як тп Самуся з'їздив півнем? — засміявся Гриша.

— Самусь пройдений етап. Утік на камсполомню, посвпсти йому вслід. А нам з тобою втікати нікуди.

— Втікати не будемо. Тут головне, як Зіпку Федорівну вмовити.

— Ти ж тепер начальство, роби, що хочеш.

— Ага, начальство. Ти по драбині лазив коли-псбудь?

— Ще чого — пе лазив. А хто б же по ній лазив, як не я!

— Апу згадай, як на верхніх щаблях — куди там скочиш?

— Та куди? Нікуди. Стій і пе ворущпсь.

— А внизу стрибай навсібіч.

— Внизу так.

— Ось і я, поки на комбайні був, стрибав і вистрибував. А тепер стій і пе ворущись.

— Сміхота! — здивувався Педан.— А я думав, як начальство, то й мед ложкою.

У Гриші був спогад і про мед, і про комбайн, а також про метафору. Але не станеш же отут кричати на вухо Педапові про мед і метафору. Зате можпа посидіти якийсь час, блаженно усміхаючись під вдоволене туркотіння бурякозбирального агрегату і полинати в спогади і в дитинство.

Велике діло — метафора! Цо означає: сказати будь-як, аби тільки не так, як кажуть нормальні люди. І тоді Вінниччина зветься цукровим Донбасом, цукровий буряк — солодким коренем, кукурудза — качанистою, а наш мпоготрудний комбайн не інакше як степовим кораблем. Гриші в ті (далекі тепер, скажемо відверто) роки комбайн

більше гадував велетенського золотистого джмеля. Повзав серед безмежних ланів пшениці в гучному гур-коті-дзижчанні, оповитий непробивною хмарою золотистої пилуги — справжнісінький тобі джміль! Та коли влітку Безкоровайний поставив Гришу поруч з собою на комбайновім містку і хлопець уже зсередини поглянув на ту хмару, що сповивала могутню машину, то виявилася вона зовсім не золотистою, а майже чорною, і дихати в тій хмарі доводилося по повітрям, а страхітливою мішаниною пороку й остюків, і в горлі дерло, і очі сльозилися, але однаково хотілося співати й кричати на весь степ: "Ось я помічником у самого Безкоровайного!"

А як обідалося після того, коли вискочив з отої хмари! Окремці хліба, шматок сала, двоє круто зварених яєць, цибулина, пляшка молока — все, що поклала в шкільний портфель Гришина мама Сашка, ковталося, мов па змаганнях. Якби присуджувалися призи за швидкість з'їдання степових обідів, Гриша завоював би того дня найвищий.

І тут прискочив до них Давидко Самусь, який стаясувався на водія вантажної машини, і зашепотів Гриші на вухо:

— Чув? Сьогодні в соняшниках старий Щусь жене мед.

— Та ну! — стрепенувся Гриша.

— В тебе хліб є! Бо в мене нічим мед їсти, а дід Щусь обіцяв.

[Мед належав до речей, якими нехтувати не слід навіть тоді, коли ти на час канікул став помічником самого Безкоровайного.] Гриша зазирнув до свого портфеля, пошарпав там і не знайшов нічого, крім малосольного огірка. Сам здивувався, як той огірок уцілів від суцільного нищення. — Ось огірок, — показав він Давидкові. — Малосольний.

— Все правильно! — зрадів Давидко. — Огірок — це клас. Підчипавши ним мед, як ложкою, а тоді лизькаєш щоразу й самий огірок, щоб

не иудило від солодкого. Тільки не з'їдати огірка — і все правильно!
Помчали до пасіки?

Гриша несміливо позирнув у бік комбайна, де Безкоровайний вештався з масляною. Пофарбований у яївтогарпче, комбайн світився, мов величезна помаранча, але, ясна річ, помаранча зовсім неїстівна і з свіженьким медом ніякого порівняння витримати не могла.

Задкуючи, Гриша поволі віддалявся від комбайна. Давидко сичав йому, щоб ішов швидше, бо ж обідня перерва вже закінчується, а там мед, та який же правильний мед!

— А МОЯІЄ, ТИ сам? — зробив останню спробу зворотн спокусу
Гриша.— Бери огірок і... .

Давидко вхопив його за руку і силоміць потягнув за собою по високій стерні.

— Чи ти дурний? — впгукнув він. — Огинається від такого добра!

Вони потрюхикали пригинцем, тоді побігли підтюпцем, тоді зірвалися у чвал, тільки бринькала під босими ногами стерня та гойдався золотом світ перед очима від моря розквітлих сопяшників, до якого вони прямували.

І тут позаду щось загурчало. Тихо, тоді голосніше, попервах піб роздратовано, гнівливо, але одразу вгамувалося і забриніло рівно й мелодійно, як величезний джміль. Бов-бов-бовле-лені.

Гриша озирнувся ще па бігу, ще наближаючись щокроку до соняшників і до обіцяного Самусем меду, але вже відчуваючи, що сталося щось таке, від чого всі меди на світі для нього згіркли.

Комбайн Безкоровайного, похитуючись і перевалюючпсь, повільно увійшов у загінку, загудів рівно і вдоволено, посунув уперед, швидше й швидше, заяскрів на сопці своїми жовтогарячими боками, поїнявся ледь помітним серпанком і врешті хмаркою, що здалеку видавалася золотистою.

Гриша став. Давидко що пробіг трохи, покп помітив, що біжпть самотою, зупинився й собі, гукнув:

— Ти чого?

— Візьми огірок, а то я вертаюся,— сказав Грпша.

— Здурів!

— Візьми, а то ніколи.

Гриша навіть пе став ждати, поки Давидко підійде до нього. Поклав огірок на стершо і помчав павздогп за комбайном Безкоровайного.

Все ж таки той комбайн страшенно схожий на золотистого¹ джмеля. І хмарка, якою віп оповитий, так само золотиста. Мабуть, вона й зсередини теж така, слід тільки добре придивитися.

Чи міг бп тепер сказати, що вже надивився досхочу? І кому?

Зіньці Федорівні? j

Але з Зінькою Федорівною можна сугубо, трегубо і Муогугубоj тільки про діло, тільки про те, що треба, бо вона голова колгоспу,! а на голову колгоспу падає все: стурбованість, надії, озлоблення, несприятливі погодпі умови і відповідальність, відповідальність, відповідальність.

Коли б Грпша був поетом, він бп склав оду про голову колгоспу. І не тому, що голова, як це вважають деякі ппсьменппкп (та й хіба самі письменпикп?), затуляє могутньою постаттю всіх сільських трудівників, визищуючнсь над ними, як мідний пам'ятник. Пам'ятники, як відомо, тільки нагадують нам про зроблене, а живим — живе.

Голова нікого не затуляє і не заміняє, віп тільки віддувається! за всіх — це правда. Л для цього треба міцно стояти па ногах,! вростати в землю так, щоб не виколупали тебе ніякі землерийні! машини і ніякі сили па світі. Тому всі голови міцно стоять на по-! гах. Через це вони трохи неповороткі, зате хитрі. Вони люблять гарні хати (ой чия то хата так оздоблена?), але не витрачають] па це державних грошей. Люблять вони чорпі "Волги". Коли жі чорних пе дістається, то їздять на тих, які запарядпть Міпістер-| ство торгівлі у район. Ще більше вони люблять відзнаки, але ніколи пе переймаються марпослав'ям, бо не мають для "того часу.| Найцікавіше (це вже межує з якоюсь містикою), що всі голови; колгоспів, псзалежпо від їхньої статі, мовби однакові. Чоловіки схожі на голів і жінки схожі на голів, ви ніколи не сплутаєте їх з кимось ішпіім, а зустрівши, одразу вигукнете: "Доброго здоров'ячка, товаришу голово!" І цо тим дивніше, що голова як частина тіла в голови колгоспу пе займає такого вже надто особливого; місця. На перший план тут висувається щось інше, зовсім не біо-ї логічне, а мовбп стратегічно, чп що: упертість, несхитність, ста-| лево-кам'япа вольовптість. Він піднятий над землею і над усімї світом великим відчуттям всемогутності сміху. Сміх очищає кров. Тому голова усміхається і тоді, коли йому говорять розумні речі,| і тоді, коли чує дурниці. Насправді ж — він виставляє мудру ус-; мішку, як щит, відгороджується нею, як дипломат від чужого міністра закордонних справ. Нам своє робить!

Вам хочеться того й сього або так і сьак, а голова знає, що тіль-і ки ось як. Ви приїхали й поїхали, а голова застається. "А я таке, йілля мато, що химери одгапяю"... Голова свистить, як шпак, услід тимчасовим уповноваженим, а клює тільки свої зернята. Сонце його пече, дощі січуть, вітри здпмають, морози докучають, а він тільки крекче, червоніє, надимається і вростає в землю ще глибше. Навіть єгипетські піраміди

розвалюються, а він стоїть. Гірські хребти під дією всемогутніх сил природи згладжуються, ппж-

"Гають, присідають, а голова колгоспу не просто собі стоїть, а що віби й вивищується щодалі більше і дужче.

Скажуть: а ссяпп взагалі? Хіба вони не такі, як голови колгоспів? І чп неодмінно треба статп головою, щоб скупчпти в собі всі ці ознаки, властивості й гідності свого народу, працелюбного і твердого в історії? Тоді питаємо й ми:, а що такс селяни і де вони тепер? І чи вони збереглися в своєму первісному, сказати б, віддистпльованому вигляді? Летять до міста, надто що крила з синтетики тепер куппш будь-де. Колишні селяни переходять в оту неозначену категорію людства, яка метається мьк житловими масивами великих і малих міст і тпми географічними просторами, де половіє жито, красується пшениця, тихо росте в землі картопля, кувікають поросята, начиняються ковбаси і настоюється в глечиках густа сметана.

— То як, Зіпько Федорівно,— спитав Грніна голову колгоспу по телефону,— ви не заперечуєте, щоб я підміняв Подала на бурякоагрегаті в пічпі зміни?

— Давай домовимося так,— сказала Зінька Федорівна,— ти мені нічого не казав, а я нічого не чула.

— Згода.

— А тепер ти мені скажп: як ти відігнав од нас Жмака? Я тобі за це готова в ніжки поклонитися.

— Та як? ВИ Ж мопс кинули йому в пащу, от я й відкручу-вася. То як мені — сідати па комбайн?

— А хіба я коли-небудь була проти? — сказала Зінька Федорівна.

І тут пішов дощ. Перед тим земля, спечена сопцем, була тверда, як бугаячній лоб, а тепер за одну ніч розкисла, розповзлася, мов та гася з прислів'я, і вже не була доброю і всеплодющою, а тільки хижо-нещадимою і найперше намагалася засмоктати тебе в свої нетрі, проковтнути, злизати лизнем.

Однак у наміри автора не входить описуваппя дощів. Автор пе може (і пе хоче!) конкурувати з класиками. Незважаючи на свій похилий вік, автор досі ще пам'ятає геніальпу картппу українських дощів у Коцюбинського: "Ідуть дощі. Холодні осіппі тумани клу-бочаться вгорі і спускають па землю мокрі коси..." Але класики не знали, що таке п'ятдесят мільйонів тонн цукрових буряків. Такої кількості цих, як пишуть паші журналісти, "солодких коренів" взагалі пе знав жоден народ. І піхто не знає, як це посіяти, як шарувати, прополювати, доглядати, а найголовніше: як викопати.

Ми копаємо буряки! Нас п'ятдесят мільйопів, а буряків — п'ятдесят мільйонів тони, та ще додамо десять мільйонів тонн землі, яка налипла па буряках. І ось у світі діється те й се, одні країни розвиваються сюди, інші розвиваються туди, ще інші зовсім пе розвішаються, а над ними нависають ті, хто з жпру біситься, а мп знай копаємо буряки. Копаємо в землі тугій, як бугаячий лоб, і в розболочепій, як оті хлябі небесні в старих книгах, і в скованій морозами, твердій, як тапкова броня, копаємо невтомно, уперто й завзято, бо хочемо, щоб у цьому яюрстокому й безжалісному світі було хоч трохп чогось доброго й солодкого. Облишмо доброту абстрактну для вирав кабінетних філософів. Ми люди конкретної дії, ми годуємо людей, так і запишемо. А тим часом копатимемо свої буряки, бо їх багато, а часу мало.

Удосвіта, в дикій темряві, по непролазній багнюці дочалап-кався до Гришиного комбайна дядько Обеліск і повідомив:

— Прибули товариші з області!

— Скільки? — спитав Гриша.

— Двоє. Чоловік і жіпка. А може, жінка й чоловік. Тут я не розібрав. Ночувать ніде, то я їх до Самуся-Несвія"ого.

— Там же цей вчитель повий.

— Помістилися. Тепер требують вас.

— Звідки вони, кажете?

— З самої області.

— І що?

— Требують.

Тут мимоволі доведеться повернутися до початку цього розді-

лочка. Чому "Ой лопнув обруч..."? Може, слід було б сказати:

луснув? Адже ми вже наводили слова одного шановного поета:

"У чоловіка лускався терпець". Не будемо приховувати, на-

водили для сміху. Бо в пародії нашому слово "лускати, луснув"

завжди достосовувалося коли пе до плодів земних (насіння, горі-

хів), то до сміху, і коли хтось надто смішив людей, то вони добро-

душно вигукували: "А щоб ти луспуло!" |

Що ис до терпцю, то віп міг урватися або, в крайньому випадку, лопатися так само, як обручі па діжках і барилах, про що й наша пісня: "Ой лопнув обруч та й коло барила..."

Далі йдеться про дівчину, яка козака обдурила, але нам не до дівчат.

Колп Гриша Левепець, сидючи на буряковому комбайні, середі хлябів небесних і земних, почув, що знов ію його душу приїхали якісь перевіряльники, то, попри свій молодий вік і геть нікчемний керівний стаж, відчув він, що в нього лопається терпець, як обруч на барилі.

Розклад годин .був тепер у Гриші такий, як натягнута струна! або туго напнутий барабан. Цілий день — сільрадівські справи з неминучими клопотами, маленькими радощами, розчаруваннями, дрібними конфліктами і досягненнями, розмах яких обмежувався тільки розмірами Веселоярська.

Тоді мотоциклом додому, сяка-така вечере, зпов мотоцикл — і на буряки до Педана. Цілу ніч на комбайні (Педан спав у вагончику і підміняв Гришу вдосвіта), передсвітом додому, три-чо-тири години поспати — і на бойовий пост, довірений веселоярів-цями, до Гайни Панасівни і дядька Обеліска. Так пішло життя. А як воно мало йти — спитав би нас Гриша, а ми питаємо вас. Все правильно, як сказав би Самусь, але Самуся не було, віп зник й нашої розповіді, а сила його далебі пс така, щоб, як казав копись пад труною Петра Першого Феофан Прокопович, "оставляя пас разрушением тела своего, дух свой оставил нам". І Навіть духу Самуссвого у Веселоярську пе зосталося, а коли так, то й висловлювань його пе згадуватимемо.

Отож скажемо, що все було... ну, нормально чи там як. Здо-

^

ова молода сім'я живе в постійному трудовому напруженні, і напруження це не зменшується, а зростає щодень і, таким чином, ще міцніше зцементовує сім'ю. Цементування сім'ї —• процес досить складний і, сказати б, таємничий, тому вшшкає потреба якось унаочнити його, продемонструвати, упаявнитп. Шляхи й спроби для цього кожен вибирає за смаком. Одні прилюдно обіймаються (а то ще й цілуються!), другі називають одне одного солодспькп-мп прізвиськами, треті, пам'ятаючи про боротьбу протилежностей, вживають слів досить терпких і не обіймаються прилюдно, а те й знають, що розскакуються та зіскакуються та... Наші герої не могли собі дозволити таких примітивних волевиявлень. Вони цементували свою сім'ю з допомогою картонного ящика від телевізора "Електрон". Ящика того давно вже не було б, але мама Сашка пожаліла викидати таке добро і прилаштувала його на всрапді біля холодильника. І всередину можна щось сховати, і зверху поставити — чи то чашку, чи тарілку.* Тепер картонний ящик став своєрідним полігоном для випробування шлюбної вірності, міцності любові і пайзвичайпісінької людської терплячості.

Гриша не наважувався пояснювати Дашупьці свою бурякову епопею пі вдома, ні заочно по телефону, тому страшенно зрадів, наткнувшись на оте картонне одоробло. Ось де був його порятунок! На вікні веранди валявся плаский столярський олівець з товстим грифелем, Гриша вхонив його, підбіг до ящика, став вицілювати найпримітнішу місцину на ньому. Найпримітнішс було зверху посередині. Але там уже все займали величезні червоні літери, що склалися в слова: "НЕ КАНТОВАТЬ. БОИТСЯ СЫРОСТИ". Гриша вирішив прилаштуватися біля "Боится сырости", але не ховався під ним, а заліз нагору і написав з лаконізмом, якому міг би позаздрити сам Юлій Цезар: "Я па буряках. Ц. Г.". Останні дві літери слід було розуміти: "Цілую. Гриша".

Коли вдосвіта він прискочив додому, Дашуньки вже не було, а над "Не кантовать" стояло: "Я — на фермах. Ц. Д.". І тут "Ц. Д.", ясна річ, зовсім не означало цідплок, а тільки: "Цілую. Дашупька".

Так воно й пішло: "На буряках. Ц. Г." "На фермах. Ц. Д." "На буряках Ц. Ц. Г.". "На фермах. Ще Ц. Д.".

Обписали "Боится сырости", обписали "Не каптовать", добралися й до "Не бросать", а тільки в їхніх посланнях стали з'являтися деякі невідповідності. Коли Гриша щоразу додавав по одній літері Ц і довів їх уже до чотирьох (тобто: цілую, цілую, цілую, цілую), то Дашунька далі одного Ц взагалі по пішла, тоді стала вживати слівце "ще" (тобто то: "ще цілую"), згодом вдалася до звороту вже й зовсім псприятливого "Не Ц. Д." — тобто: не цілую, а що далі просто відписувалася: "На фе..."

Сім'я цементувалася, сказати б, в односторонньому порядку. Поцілунків А одного боку більшало й більшало, а з другого боку вони зникали зовсім і взагалі... Вп скажете: тут пемпучий конфлікт. Але хіба ж можливий такий примітившій (до того ж сотпі разів описаний у халтурних кнпжках) конфлікт у суспільстві, де каретті вдалося досягти гармонійного поєднання суспільного п особистого, де жінка терпляче жде чоловіка з найзатяжливіппіх зборів і з найпуднішпх засідань (малих діток до серця тулить), а чоловік ще терплячіше жде свою громадськп активну дружину з бурякової лапкп або з довготривалих поїздок для об'міну передовим досвідом (малих діток до серця тулить). Та й ще: у Григорія Левенця і Дарпші Порубай, як то довела недавня демографічна комісія, що плідно попрацювала в райцентрі, дітей ще не було, отож пе було чого тулити до серця тому чи тому членові родини, поки той чп іпшний член родипн покінчить зі своїми трудовими обов'язками і прибуде нарешті до спільної і такої ж дорогої для обох (обох? обох?) домівки і в лопо сім'ї.

Учені класифікували б це так: стандартна ситуація. А про стандартні ситуації романів по пишуть. Але скажіть будь-кому з жінок, що вона стандартна. Що буде? Видряпає вам очі. А коли скажете чоловікові? Чоловікам це байдуже. Для чоловіка найголовніше, щоб його любила жіпка.

Отак непомітно ми перейшли від буряків до жінок, та це тільки словесна омана, бо жіпки нікуди не повтікають, а буряки треба копати і вивозити на цукрозаводи, щоб там мерщій переробляти і отримувати цукор, який шкідливий тільки для пенсіонерів, а для решти людства необхідний так само, як хліб і вода, тому й називається: вуглевод. Ясна річ, автор, ще замолоду засвоївши теорію про роль особи в історії, а також знаючи відому народну мудрість про те, що без одного попа вода освятиться, не мав ніякого наміру надавати надзвичайної ваги особистій участі Григорія Левенця в "бурякових жнивах". Бо справді: що може зробити один чоловік? Техніка у нас є? 6. Передова? Передова. Ентузіазм мається? Мається. Трудових мас малувато? Кинемо на поміч трудівникам полів учнів. Пошлемо з міст шефів, студентів.

Тому й по дивпо, що Гриша Левенець опинився на буряковому комбайні виробництва дніпропетровського заводу.

Але ось тут і виявилася вся нестандартність ситуації, в яку потрапив Гриша. Виходило, що одне діло конати буряки, коли ти просто механізатор, і зовсім інше, коли ти вже голова сільради. Знав же Гриша торік, і позаторік, що бурякокомбайн бере не всі буряки, дещо втрачається. Така його технічна особливість. Механізатор сприймав цю технічну особливість як щось послане мало по з неба, не дивувався, не обурювався, не вживав вставних слів і речень, згадуючи конструкторів і виробників. Сідав на комбайн і копав буряки. Нічого не бачу, нічого не чую, нічого не знаю.

Але ж Григорій Левенець сьогодні вже не просто механізатор, дорогі товариттві! Буряк для нього не продукт сільськогосподарського виробництва, а політичний фактор; Буряк, якого не виконує рядовий механізатор,— це мертва субстанція, побічний продукт, не зареєстрований під статистику, її громадською думкою (що з воза впало, те пропало), а буряк, свідомо zostавлений у землі головою сільради (хай і через недосконалість техніки),— це неподобство, нехлюйство і, колп хочете, злочин!

Грпша все це побачив, зрозумів і вжахнувся. Перший, кому міг вилити свою душу, був Педан.

— Слухай, Педане,— сказав Грпша своєму змінникові,— ти бачиш, що кожний шостий буряк застається в землі?

— А чп я їх щитав? — спокійно відповів Педан.— Можо, якісь там і застаються. Чортп їх маму знають.

— Ну, ти ж розумієш, що цс значить?

— А нічого пе значить. Коли до планової врожайності центнерів з п'ятдесят па гектар недоберемо, Зінька Федорівна пустить культиватори по буряковищу — тоді вже докопають до ріпиці.

— І в що ж вскочить кожшій бурячок?

— Хай паша бухгалтерія щнтає! Моє діло — копати!

— Цього так не можна оставляти,— заявив Грпша.

— А ти й пе оставляй. Напиши, куди треба і що треба. В тебе ж тепер печатка є. Напиши й припечатай. Ти що скажи спасибі, хоч ці комбайни є. А коли їх не було — пам'ятаєш? А оп кукурудзу почнемо збирати — як там? Один комбайн зпялп з виробництва, а другий пе почали виробляти. А ти сиди в кукурудзі і хоч зубами її гризи.

— Треба ставити питання в державному масштабі,— сказав Гриша.

— Ото й став, раз тебе вибрали.

Зінька Федорівна делікатно усувалася, і Гриша не міг висловити її своїх думок про недосконалість бурякозбиральної техніки. Сказав про це дядькові Зновобрать, той махнув рукою:

— Ти, Гришо, кажеться-говориться, думай не про те, що в землі, а про те, що па землі.

— Тобто? (

— Ну, ого, здається-бачиться, копаєш-копаєш, та й оглянься, та й огляньсь!

Я вас не розумію, Свиридоне Карповичу,— образився Гриша.

— А ось залянотить дощ, то й зрозумієш.

Дощ не ляпотів. Дощ на Україні або зовсім не йде, або ллється так, пібп прорвалося псбо і землю треба промочити наскрізь до самої Америки. І тоді змішується грішне з праведним, земля з водою, тверді і хлябі, всі досягнення цивілізації і пауково-технічної революції знецінюються в один день, настанє панування первісних стихій, хаосу й нерозбірливості, і звичайне бурякове поле, ще вчора таке лагідно-м'яке і щедро-нриступне, сьогодні стає для людей ворожим і иепависно-ненриступним. Бурякові комбайни в надривному— клекоті своїх моторів ще борюкаються зі стихією,! вперто долають нездоланне, але самотність їхня я?ахає. Комбайн! копає с'як чи так, в тяжкому клекоті долає бездонну багнюку, ли-! іпає по собі купи буряків (на нпх — теж мільйони топи грязюки!),} а вивозити їх звідти — хіба що вертольотами! Все буксує в цій' страховидній багнюці, все тоне, потопає і не впринає.

Гриша кинувся шукати Зіньку Федорівну. Вона тепер уже по усувалася, а просто зинкла в невідомому напрямку. Колгосп — ціла держава. Голова то та.м, то там, то ще оп аж там, сьогодні вже немає, а завтра, мабуть, не буде. Невловимість — одна з форм самозахисту всіх

голів колгоспів, які знають, що вони зовсім не боги, але знають і те, що вимагають од них набагато більше, ніж од усіх богів відомих і невідомих. Не було Зіньки Федорівни — був у Гриші його консультант і великий попередник дядько Зповобрать.

— Свпрпдоне Карповичу,— відчаєно здійняв перед ппм руки Гриша,— як же це так? У мене вже вдома напружена ситуація, забув, коли й висипався, їсти не їм, тільки про буряк думаю, а буряк лежить і пе ворушиться! Треба ж щось робптп!

— А що ж ти зробиш, кажеться-говориться? — доволі спокійно поспитав дядько Зновобрать.

— Ну хіба я знаю? Може, створити там депутатську групу по вивезенню врожаю. Може, народний контроль, пост чи там що. Як у нас у селі — пост чи група?

— Група.

— А може, створити комісію? І щоб вп її очолили?

— Та я-то можу й очолити, здається-бачиться, а тільки чим же ти вивезеш ті буряки з цієї багнюки? Ні група, ні комісія я-; їх пе вивезе?

— Пе вивезе,— згодився Грпша.— Але треба ж щось робитп!

— А хто каже — не треба? Я, кажеться-говориться, Зіяьці Фе-дорівні вже всі печінки прогриз. А виходить як? Осінь суха — ніяких тобі иробуксовок.

— Ну.— крикнув Гриша,— осінь суха! А коли така, як оце тепер? Тоді як?

— Здається-бачигься, коли зарядять дощі, тоді Зіпка Федорівна сидить і жде, поки протряхне або вдарить мороз. Вивозь собі бурячки — дешево й сердито. А я що їй канію? Я кажу: треба коней і вози. Он у мене друзяка в сусідньому районі головою колгоспу вже сорок год. Техніка в нього така, як і у всіх, а ще: вісім десятків коней і півсотні возів. Чи тобі буряк вихопити з грязюки^ чи мінеральні добрива з станції по бездоріжжю, чи органіку на поля— кінь незамінимий у всьому. А в чім питання? В кормах і статистиці. Статистика зняла копя з усіх звітів, не залишила

—

йому й кормів у планах. Як хочеш, так і годуй. Так що мати копя в колгоспі, то треба мати й характер. А який характер у Зіпки Федорівни нашої? Жінщина.

Гриша згадав, як він виписував на картонному ящику безкопечки "Ц.Ц.Ц.", а на відповідь мав тільки "На фе..." — і якось ніби зів'яв чи вклякпув. Але перед дядьком Зновобрать треба було не подавати виду, тому Гриша заявив:

— Як ви собі хочете, а я на сесії сільської Ради поставлю питання про вивезення буряків!

— Поставити мояша,— згодився Зновобрать.— Чом би й не поставити таке симпатичне питання?

Але до сесії втриматися на комбайні Гриші не вдалося.

І, до речі, зовсім не через Дашупьку.

І не через напружену міжнародну обстановку.

І не через несприятливі погодні умови.

Якось увечері, коли Гриша, забрьоханий по самі вуха, приїхав змінити ще забрьоханішого Педана, той спокійно сказав йому:

— Я б тобі, Грпшо, порадив не лізти більше на цей комбайн.

— А на який же мепі лізти? — здивувався Грпша.

— Та пі па який. Взагалі плюнь і сиди коло своєї печатки.

— Хто це тобі сказав?

— Та піхто. Я тобі кажу. Як товариш і друг. Крутився тут сьогодні один рехверепт. Таке — й не чоловік, а тьху! Крутилося, вертілося, а тоді почало мені лізти в душу. Я його відпігхаю, а воно лізе! Я його від себе, а воно — прямо без мила. Таке слизьке, таке вже, я тобі скажу...

— Як гад?

— Точно! Як пайостаїшішпй гад — лізе, й сичить, і слиною бризкає. І все ж воно знає! Значить, ти відкриваєш сесію. Так? Відкриваєш і кажеш: дорогі товариші такі та ще он які! На сьогоднішній день ми маємо те і се, а також іще он те, одним словом, усе, як годиться! А тут я, Педан, тобто як депутат, прошу слова, і ти даєш, бо пе можеш не дати. Я лізу на трибуну і кажу. Це воно мені турчить у вухо, щоб я, значить, казав. Ось, кажу, товариші такі та ще он які, вп владу Григорію Левенцю довірили? Довірили. А як ввій її використовує і як виправдовує ваше високе довір'я? А ось як. Вдень спить, а вночі спихає мене з бурякоагре-гату і завойовує собі славу і матеріально благополуччя. Можемо ми таке далі терпіти з вами? Ну, і так далі.

Гриша не міг стямитися.

— А ти ж йому що? — врешті простогнав він. Педан свиснув.

— А що я йому?

— Міг би ж ти сказати, що для мене ні слава, ні гроші...

— Та кому казати, кому?

— Хто ж це міг отак про мене?

— А воно тобі нужно?.. Я й сам тут йому трохи... гм-гм!.. Так що ти не переживай. А тільки моя така думка: тікай звідси,

Гришо, поки не пізно! На лісі той гад посковзнувся, а хтось — глянь — і згодиться отак проти тебе навонятп... Ти ночей не спиш, з сили впадасся, а ці гади... Плюнь, Гришо, і успокойся! Гришо не міг стриматися від несподіванки й обурення.

— Слухай, Педане, як же це так? ВИХОДИТЬ, коли я голова, то її курей своїх не годуй, і поросяті бур'яншо не парви, і гвіздка в стіну не забий? А хто ж це має робиш? Що ж — графи, князі, бояри?

— Та чому я знаю? — сплюнув Педан. — Мені воно все однакове. Я тому гадів все поясню популярно, тобто по морді з обох сторін. А тільки ти ж знаєш, Гришо, як воно буває... Тікай звідси, поки не пізно!

— Не втечу! — гукнув Гришо затуляючись. — І ніяк не спля мене!..

Але спля знайшлася. Дядько Обеліск уночі, пішки, босий прибіг на буряки і повідомив свого голову, що на його голову впали якісь перевіряльники.

Ось тут і лопнув обруч терпіння нашого героя. Він не повірив.

— Мене? — перепитав дядька Обеліска.

— Особисто й персонально,— підтвердив той.— Приїхали смерком і вже требують. Мокрі як хлющ. Я їх до Наталки па гарячий борщ.

— І такп мене? — ніяк пе міг повірити Гриша.

— Кажуть: сільського керівника требують як клас.

— Ну, гадство! — вилаявся Гриша.

Тепер віп уже шкодував, що досі не розповів пі дядькові Зновобрать, пі Зіньці Федорівні, та й взагалі нікому про те, як його терзали то за кіз, то за інститутську довідку, то за ненароджених дітей. Яка там ще бсяеря звалилася йому на голову?

— Вранці буду,— сказав вія дядькові Обеліску.— Нагодуйте талі їх, дайте поспати.

— Та посплять вони в пас, як клас! — пообіцяв дядько Обеліск.

ПУХ-ПЕРО

Ганна Панасівна вже була на своєму секретарському посту. Всі установи тримаються на секретарях. Коли б автор був поетом, він написав би оду секретарям. Голови очолюють, а роблять усе секретарі. Пу, і так далі. А може, й ліпше, що автор не поет і не пише од? Бо згарячу понаписував би і про те, що треба, й про те, що пе треба.

Але Гапна Панасівна гідна і од, і панегіриків, і величальних пісень.

— Що тут у нас, Ганно Панасівно? — спптав Гриша.

— Комісія по захисту довколишнього середовища. Мало не з столиці.

— Скільки їх?

— Двоє. Чоловік і жіпка. Жіпка молода й гарна, а чоловік з бородою і голий.

— Зовсім голий?

— Та пе зовсім. Щось па ньому є, та тільки такс, що й не примітиш.

— І ви його в сільраду впустили — голого?

— Я сказала, що в трусах сюди негоже, а він каже, що то не труси, а шорти, тобто коротенькі штанці.

— То що ж віп — піонер? ,

— Так з бородою ж! Пу, я і в тих шортах пе пустила. Кажу: без голови сільради не можу.

— Л ш.о ж мені з ним робити?

— Ви йому авторитетно скажіть.

— Л приїхали чого?

— Кажуть: гусяче питання.

— Гусяче?

— Дали мені завдання, щоб підготувала довідку про кількість гусей на території нашої сільради в приватному секторі і в колективному користуванні, скільки голих, а "скільки в пір'ї, який процент падіжу, а скільки вижило...

Гриша слухав і не йняв віри почутому. Нарешті він схаменувся.

— Ганпо Панасівно, а не могли б ми купити робота?

— Робота? Що ви, Григорію Васильовичу, хіба це можливо?

— Тепер помає нічого неможливого. Купити таку залізну чортівню, щоб стояла отут і залізшим голосом відповідала на всі дурниці, які збредуть комусь у голову!

— У нас асигнувань і па простенького робота немає,— пояснила йому Ганна Папасівна,— а ви ще й такого хочете, щоб говорив! То ж, мабуть, дуже дорогий.

— Л ми з вами, ВИХОДИТЬ, безплатні?

— Та я ж не знаю.

— Пу, гаразд, Ганпо Панасівно. Будемо відбивати штурм гусячої комісії. Вп вже підготували довідку? ч

— Готую.

— Я піду подзвоню до Зіньки Федорівни, а тоді вже ми з вами подумаємо, як і що.

— Я б вам, Григорію Васильовичу, порадила знаєте що?

— А що?

— Поговорить зі Свкріїдоном Карновпчем. Віп чоловік досвідчений...

Гриша ляснув себе по лобі. Справді: чому він індивідуально віддувався досі перед усіма перевірками і не попросив поради ні в кого, а надто в такого мудрого чоловіка, як Зновобрать?

— Дякую, Гаипо Панасівно,— розчулено мовив віп.— Свнрц-дон Карпович уже тут?

— Я подзвопила йому, зараз буде.

— От уже дякую вам, так дякую!

Гриша навіть руку б поцілував Гаппі Панасівні, коли б умів, та, на жаль, в селі чомусь не заведено цілувати рук так само, як піхто ніколи не вживає слова "труд", хоч трудяться там люди запекло й самовіддано від народження до самої смерті.

По телефону Гриша розшукав Зіньку Федорівну і конспективно розповів їй про мороку з перевірками і про свої злигодні.

— Чому ж не казав про це? — спокійно поспитала Зінька Федорівна.

— Но хотів турбувати. Думав: само минеться. А воно...

— Ти, мабуть, газет не читаєш.

— А що?

— Читав би, то знав. То "Під шелест анонімок", то "Карась, якого не було", то про шістдесят дві комісії на одпн радгосп. Я вже це знаю і ставлюся до всього спокійно.

— Та як л?е можна спокійно?!

— А так. Розпихаю перевіряльників по галузях. Тих — на агронома, тих — на зоотехніка, тих — на інженера, тих — на бухгалтерію. А до мене — тільки з висновками. А на висновки що? Візьмемо до відома, вживемо заходів, недоліки усунемо, упущенням покладемо край.

— Так у вас же господарство, а мене терзають хтось і за що. Суцільні обмови!

— От ти й постав на сесії питання про обмовників.

І трубка "кляц" — і вже ти не впіймаєш Зіньку Федорівну ні сьогодні, ні в "обозримом будущем".

Але тут з'явилася велика рятівна сила в особі Свиридона Карповича.

— Ну, що тут у тебе, кажеться-говориться?

Гриша розповів про все. І про кози, і про Недайкашу з сільгоспінституту, і про демографію, і про гусячу комісію, яка налетіла й крило замочила.

Зновобрать довго мовчав і мудро мружився. Тоді поставив "наводяще" запитання!

— І як воно — без підписів усе оте?

— Підпис скрізь однаковий: Шпугутькало.

— Сичик, значиться. Гриша не зрозумів.

— Що ви сказали, Свиридове Карповичу?

— Пугутькало — цс спчик. Дрібненький такий, кажеться-говориться, неважпецький сич. З отих, що на вмируще кричать. А ще там що?

— Я не допитувався. Але, здається, скрізь кінчається отаким: "По всьому району поповзли нездорові чуткп, і трудові маси ско-лпхпулися й обурилися".

— Ага, сколихнулися... А я вже давно собі думаю: щось воно не так. Як пострйоли нове село, щось мені муляє і муляє, а що саме — не пойму. Аж оце тепер пойняв: анонімок не було! А це ти мепі камінь з душі зп'яв.

— Свиридоне Карповичу! — вигукнув злякано Гриша.— Що цс ви таке кажете? Хіба можна радуватись, коли?..

— Постривай, постривай, Грпшо, здається-бачиться. Ти ще молодий, пе знаєш людей. Раніше як воно було? Бували заяви, скарги, траплялися й наклепп. Тому болить, тому свербить, а той сам не зна, чого йому хочеться. І всі скаря^аються-яіаліюються. Коли зросла грамотність, з'явилися й анонімки, [бо ти ж знаєш, що грамотність здатна вершити чудеса. Але все те зрідка. Процент нормальний. І коли оце в новому селі все вщухло, я стривожився. І таки ж справедливо стрпвояшвся. Бо оце, що ти мені розказуєш, то що ж воно? Це наче чума, грип "Гонконг" або імперіаліст якийсь поселився у Веселоярську, а тп мовчиш!

— Ну, я думав, що якось і сам...

— Ага, сам. А про колективізм писатимемо тільки в газетах? Тебе ж перевіряло завжди скільки людей? Два, три, а то й більше? От і тобі по самому треба ставати було перед ними, а 8 нашими людьми. Є в нас свій народний контроль? 6. От і запрошуй їх разом із собою. І я піду й стану і скажу, здається-бачиться. Гуртова відповідь. Хай спробують спростувати. І ніколи не треба виправдовуватися, коли не маєш провин за душею. Виправдовуватися перед негідниками однаково, що позичити грошей у скупого. А тепер ще одне. На тебе нападають, а ти?

— Ну, що я? Терплю й мовчу.

— Чом же мовчиш? З інститутом як? Ми тебе рекомендували? Рекомендували. Ми зацікавлені, щоб ти одержав вищу освіту? Зацікавлені. Маєш ти на це право? Маєш і заробив його самовідданою працею. Так хто Нч може ставати на заваді? Як його прізвище?

— Недайкаша.

— Так. Запам'ятаємо. А тепер знаєш що зроби? Піди на пошту до Гальки Сергіївни, купи сто вісімдесят п'ять листівок (це щоб на півроку вистачило) і щодня відправляй у сільгоспінститут і пиши: "Товаришу Недайкаша, як там моє питання?" І більше нічого. А ми ПОДИВИМОСЯ, що той бюрократ відпише. А щодо всіх цих перевіряльників... Даремно тп їх на себе перебирав.

— Так на мене ж тільки йпіло...

— Хоч і на тебе, а ти мав бп, кажеться-говориться, покликати на поміч. Пояснення ти як давав?

— Та як? Питали — відповідав.

— Словесно?

— Словесно.

— А треба в письмовій формі. Велике діло — документ! Коли є документ, тоді рано чи пізно побачать, хто дурний, а хто розумний, хто негідник, а хто чесний чоловік. Що там на тебе знов звалилося?

— Якась гусяча комісія.

— Бачпв її?

— Ще ні.

— Побачиш — по розбалакуй, а кажи, що все їм представиш у письмовій формі.

— Так я ж і не вмію...

— Вчись, кажеться-говорпться. Треба вміти борюкатитися. Бо інакше що? Мухи позлітаються в табуни й загризуть. Мурахи повиповзають з усіх пір і по дадуть дихнути. Блохи повистрибують з собачого хутра і вип'ють кров до крапельни. Л ти стій і не во-рушнсь, здається-бачиться!

Грпша подякував дядькові Зновобрать за науку, а сам з гіркотою думав, чому це само я новппеп розв'язувати всі ці проблеми, колп мені треба зміцнювати свою сім'ю і бути гідним Дашуньки, коли мені ще не минуло й тридцяти років, а тим часом, як стверджує наука, саме в цей період я маю зміцнювати свій організм для нових трудових успіхів, битв і перемог.

З такими думками Гриша попростував до тітки Наталки, де снідала авторитетна комісія, смакуючи пиріжками з сиром і сметаною такою густою, що в пій безслідно б утонули всі злпгоді світу, що ж до паліїв війни, то жоден з них би п но кавкнув.

Комісія була така: вродлива дівчина, схожа на оту мальовану, зав. райфінвідділом, мов рідна сестра, і бородатий коричневий чоловік, у корпчпевих же довгих трусах (мабуть, шортах?) і невидимій на його коричневому, зарослому густою щетиною торсі сітці, яка годилася б ловити щук після нересту, а не на такому шановному тулубі.

Комісія якраз доїдала пиріжки а сметаною, дівчина —вже витирала губи, а голий чоловік запихався останнім пиріжком.

— Звиняйте, що перебив,— сказав Гриша.— Здрастуйте, я голова сільради Левепець.

Дівчина підхопилася з-за столу, присіла, мовби вклоняючись, почервоніла, як рожа за вікном, прошепотіла:

— Дуже приємно, Таїса Микитівна.

— Ви її не слухайте,— поковтуючи останній пиріжок, сказав голий чоловік.— Таїсу Микитівну кинули на цю перевірку тільки тому, що в Тетяни Юрїївни зять побив дочку і Тетяна Юрїївна не змогла... Лє колп б вона сюди, то... Вона — такий боєць, що ніхто з пою не зрівняється ніколи! Я вам скажу відверто, що я особисто — по кулінарії. Спеціалізувався по півнячих гребенях і курячих пупах. У мене на Хмельниччині був повар, який так готував курячі пупи, що на них з'їздилися з усього регіону. Ну, тепер набудували птахофабрик, і вже нікого не хвилює ні півнячий гребінь, ні курячий пупок. Але зате лишився свинячий хвостик. Пробували коли-небудь? А приходило кому в голову: фабрика копчених свипячих хвостиків? Грандіозна штука! А є ще річ зовсім унікальна! Ні в яких словниках, ні в енциклопедіях... Овеча гляганка. Чули? Тепер є ацедофіл, кефір, йогурт, ало то все не те. Немає в ньому ні тої сили, ні первісної загадковості, якими відзначається зглягане молоко. Питаннячко в'є й не для Міністерства м'ясо-молочної промисловості, а для всього нашого нервового часу.

Гриша згадав, що в баби Ловснчпхи за божницею завжди схована засунієпа па паличці овеча гляганка. Опустити у кипляче молоко — і воно зглягається аж до рппіпня. Але яке діло цьому голому чоловікові до бабиної глягапкп?

— Щось я вас не пойму,— сказав Гриша.

— Ви пробачте, будь ласка,— червоніючи, сказала Таїса Микитівна (хоч Гриша волів би звати її просто Танкою, надто їй нагадувала

рум'яне райське яблучко),— ми прибули до вас з метою... щоб... для того...

— Щодо гусей? — прийшов їй на поміч Гриша.

— Саме так.

— Ну, то що ж? Гуси — це справді у веденні сільської Ради, а не колгоспу. Тут ви не помилилися. Колгосп тепер займається тільки тим, що індустріалізується. Л гуси не індустріалізуються, хоч ти їх ріж. Курка? Будь ласка. Качка? Скільки хочеш. Їх ми змогли засунути в комплекси, в птахофабрики. Л гусак так і залишився тільки в особистих господарствах. Він не індустріалізується, як, для прикладу, її барани.

— По баранах буде інша комісія,— зауважив голий чоловік.— А ми — тільки по гусях.

— Ще й по баранах буде? — стрепенувся Гриша.— Приготуємо відсіч! А що ж цікавить вас в гусячому питанні?

— Це вам скаже Таїса Микитівна,— потрусив бородою голий чоловік.
— Вона очолює комісію.

— Дуже приємно,— вклонився гарпій дівчині Гриша, радіючи, що не бачить її Дашупька і не робить належних висновків,— дуже й дуже... То які ж ваші, гм, кгм!..

— Мені соромно,— ще більше почервонівши, прошепотіла Таїса Микитівна і благально поглянула на свого бородатого голого колегу. Засоромишся, подумав собі Гриша, хіба ж не засоромишся, приїхавши до людей з оцим голим бовдуром?

— Все дуже просто,— брутально покахикав голий чоловік.— На території вашої сільської Радп мається енна кількість водоплаваючої птиці, серед якої ениа кількість гусей. Так?

— Припустимо,— згодився Гриша.

— Де ці гуси тепер і в якому вони стані?

— Тобто?

— У нас є сигнали, що всіх гусей обпатрали і голими пустили в Африку.

— Ага, сигнали? Підписані?

— Це не має значення.

— А все ж таїш? Підписав Шпугутькало?

— Як це вп? — ще більше почервонівши, прошеиотіла Таїса Микитівна.

— Повпппі знати свої кадри. А кінчається як? По всьому району поповзли чутки і трудові маси сколихнулися й обурились. Так?

— Може бути,— згодився голий чоловік.— Але це пе рятує вас од відповідальності. Ми приїхали перевірити, чи справді тут у вас є голі гуси, скільки їх, що з пимп роблять і хто за це відповідає.

— Оце й усе? — поцікавився Гриша.

— На першому етапі — все.

— Тоді так. Я прошу дати мені три дні, щоб я підготував відповідь у письмовій формі.

— У письмовій? — голий чоловік, вродило, но був ГОТОВИЙ до цього.— Таїсо МИКИТІВНО, ЯК ви на це дивитесь?

— Позитивно,— прошепотіла дівчина, палаючи найяскравішими вогнями.

— Дайте три дні на відповідь?

— Я не заперечую.

Сказати правду? Гриша ніколи й у гадці не мав, звідки беруться подушки, на яких він спить, і звідки оті дев'ять пухких подушок, що їм з Дашунькою постелила мама Сашка після їхнього одруження, і на чому сплять веселоярівці, що підкладають під голови і під боки, на чому народжуються, живуть, пампожуготяться і вмирають. Ніхто про це ніколи не думає, все йде мовби само по собі, а виходить, що є якась незрима сила, яка про все дбає, все вилічує, мудро і завбачливо регулює?

Він кинувся за поясненнями до Дашупыш. Все ж вища освіта, знання й передбачення. Але Дагаупька відмахнулася:

— Не мороч мені голови! Досить з мене й своїх клопотів. Тоді він вдався по допомогу до мами Сашки, і та розповіла

йому про все, на що він ніколи не звертав увагу, і він здивувався зі свого незнання, а тоді зрадив несподіваному знанню і, вимучуючи кожне слово, проклипаючи власну невмілість, караючись незграбністю і недорікуватістю, все як уклад для тої кумедної комісії (а може, й для самого себе?) таку реляцію:

СКУБАННЯ ГУСЕЙ НА УКРАЇНІ

Так, так, в наших краях гусей не скубують, а скубають. Гуска, за повір'ями наших пращурів, утворилася з великого вовка, якого сотворив Луципер, тобто головний чорт. Чорт тесав того вовка, і з трісок робилися менші звірі, птахи, комахи і різна дрібнота. З білої тріски утворилася гуска, що полетіла за вітром, гелґочучи. Десь вона нанесла яєць — і пішло...

Добрі ті гуси, що вивелися в травні. "Маївки" — найкращі",— кажуть госиодині з-над Дніпра, Бугу і Дністра, до ріні всі вкриті гусипими зграями. Зрозуміло, що курчата найкращі ті, що в березні ввелися,— "мартівки".

Гуску-маївку в серпні треба "скубатп". А взагалі-то гуску скубають двічі па рік, а втретє, коли мають різати. Тоді для гуски роблять клітку, аби вона не згулювала смалець. Запиhaють її до клітки і починають годувати галушками. Гуска не хоче їсти будьїкі галушки, а тільки полтавські. І варять для псі полтавські. У коли по хоче і варених, тоді силою годують — "начиняють". Ёли нема галушок, то кукурудзоу. Пхають їжу пальцем аж у горло, щоб швидше поправлялася.

Коли гуска несеться, то боропь боже її скубати, бо несеться гуска в холодні місяці (лютий, березень). Добра гуска несе по 15—20 яєць, а пуста — 8 або 10. Гусп-лебеді кращі несучки, ніж звичайні сірі гуси. Ці "аристократки" дбають про збільшення свого племені.

[Сідає гуска на яйця десь у березні. А бзгває, що і в лютому. Сидить цілий місяць, вигріває яйця, аж тюки почнуть вилуплюватися гусенята. Тоді вже гуска має клопотів та клопотів. Треба ж дітей і годувати, і навчати. Гусенята люблять кропивку і молоденьку тра-ричку. Колись їх пасла дітлашня, про що писав паш безсмертний ікласик Іван Фрапко в оповіданні "Грпцева шкільна наука". Тепер пускають самопаш па догляд гусячих родичів. Гуска і гусак тоді агресивні, як ніколи. А як сиплять!

В серпні гуска починає губити пір'я. Господиня тоді ловить її, [зв'язує мотузком лапи, перевертає на спину, голівку ховає собі під пахву, аби, боронь боже, ио джогнула в око дзьобом, і починає скубати гуску. Починається ця робота від яшвота. Спочатку ску-бається більше пір'я, а пух залишається. Перо треба тягнути до себе й ніби вгору, щоб висмикувалося воно під кутом, аби гусці не боліло. Кидають пір'я в решето.

Довге пір'я па крилах залишають, і обов'язково залишається пір'я під крилами, бо інакше окалічіє гуска — буде волочити крила по землі, пораниться, окривавиться. З такої господині все село буде сміятися.

Голі гуси кричать па вигонах. Але скоро поростуть пір'ям, заспокояться.

А ось гусаків мояша скубати і чотири рази на рік. Вопи ж яєць не несуть, і господппі знають, чим цей недолік компенсувати. А ще яйця від гусей не варто давати чужому, бо тоді гуси не ведуться. Не вилупиться з яйця — і все. "Така рука забрала",— кажуть. Зведуться гуси.

Коли гуска не сідає па яйця, тоді мамою робиться курка-квоч-ка. Інколи квочка ліпша мати, ніж гуска. Ось тільки гірко їй, коли гусенята біжать від неї до водп.

Восени господині деруть пір'я. Раніше жіпки сходилися па вечорниці дерти пір'я. Дерли по черзі. Сьогодні в одної господині, завтра — в другої. Пилипівка була найкраща пора для пліток, колядок і цієї роботи.

Коли вже готовий пух, тоді шиють подушки, перини, ясики.

Без гусячого пуху у Веселоярську й яшття не життя, бо жодна дівчина не вийде заміж, коли в неї не буде щонайменше дев'ять подушок. На магазинних паші женихи спати не будуть пі за які гроші —

хай па них сплять працівники місцевої промисловості. Тому гусей у нас скубали і скубати будуть!

Для писання досить було й одного дня, з чого Гриша зробив висновок, що всі оті балачки про неймовірну трудність і складність письменницької праці вигадані, мабуть, самими ж письменниками, щоб відлякувати невтаємничених. Коли з'явився до комісії (комісія саме обідала, а на обід, як легко здогадатися, був славетний Наталчин борщ з пампушками) і повідомив, що вже написав, Таїса Микитівна, ясна річ, почервоніла, а голий чоловік обурився:

— Ви ж просили три дні!

— Закінчив достроково.

— Даремно поспішали. Я такий, що посидів би тут хоч із тиждень. Мені тут подобається.

Сподобалося б тобі, подумав Гриша, коли б ми тебе не Натал-чиними борщами пригощали, а Дашуньчиним шкварчанням на голій сковороді! Але вголос не сказав нічого, бо всяка комісія вимагає поштивості.

Ознайомившись з Грпшиною писаниною, Таїса Микитівна, як і годиться, добряче почервоніла і тихо промовила:

— Мене особисто це задовольняє. Коли трохи доповнити та дещо переробити, то можна б навіть надрукувати в обласній газеті.

Тут Гриша нарешті збагнув, яка непроста штука письменницька праця. Писав, аж очі вилазили, а тепер: доповнюй та переробляй!

— Я на друкування не претендую,— мерщій заявив він.— Це ж тільки для комісії. Так би мовити, пояснення і роз'яснення.

— Коли мені довіряєте, то я сама погляну і поклопочуся,— ще дужче червоніючи, сказала Таїса Микитівна.

Вродиться ж отаке делікатне на світі!

І таки дотримала слова: надрукувала Гришину писанину під рубрикою: "Цікаве й корисне".

Наслідки були непередбачені. Отут уже справді і сколихнулося, і обурилося!

Не треба думати, що сполошилися українські письменники і, побачивши в особі Гриші Левенця небезпечного конкурента, напустили на нього сільськогосподарських критиків Підчеревного й Слимаченка. Автор може засвідчити: українським письменникам зовсім не властиві такі низькі почуття.

І веселоярівці, здається, навіть не звернули уваги на Гришині нотатки, бо в газетах вони читають тільки про міжнародну обстановку, та й то — самі заголовки, і вже коли бути точним, то й заголовків не читають, а тільки перепитують один одного: "А що, Іване, отой рехверент і досі телесується?"—"Та казав Микола, ніби трохи йому заціпило, так тепер оте друге'шкабарчить..."

Ну, а газети передплачують справно і складають їх акуратно, бо тепер ні оселедців не треба загортати, ні стоянців накривати: все в холодильниках, в синтетиці, в пластиках, у модерні.

Вчені теж доволі спокійно поставилися до вторгнення Гриші Левенця в сфери біологічної науки, бо й що їм якесь там скубання гусей! Наука сьогодні пішла так далеко, що спроможна змодельовати гусака завбільшки з страуса, і вже на ньому й не пух та пір'я, а готові подушки в червоних напірниках і в попшвах на замов-пенія. Хіба ж не розповідають, що в науково-дослідному інституті

Проектовано ферму майбутнього, а для неї заодно й корову майбутнього, яка їстиме тільки концентровані корми і даватиме тільки концентровану продукцію, тобто замість молока густі вершки, які можна буде споживати в їхньому природному вигляді.

Журналісти теж не згорали від нездорових заздрощів, публікуючи Гришине дослідження про скубання гусей; Спитаєте: чому? Та тому, що журналісти — це, може, єдині люди на землі, які взагалі не знають, що таке заздрощі! Вони не відлякують авторів од своїх газет і журналів, не закручують інтриг проти них, не розводять чвар, їм чужа ненависть, вони доброзичливі, привітні, готові не тільки прийти на допомогу сторонньому авторові, а навіть обняти його, як брата, показати, як вони його люблять і цінують: Ще б пак! Поки в номері газети не буде щонайменше шістдесят процентів матеріалів нештатних авторів, жоден редактор не підпише газети до друку! Це мудре правило і досі діє в усіх наших друкованих органах, і саме воно допомогло змінити навіть те, що тисячоліття цілі вважалося незмінним: людську психологію, людський егоїзм, самолюбство і самовознесіння.

! От коли б деяким категоріям наших працівників зарплатню визначали залежно від того, скільки трудящих вони прийняли за день та за місяць, скільком допомогли, скільком дали пораду, скількох зігріли добрим словом!

Гриша. відчув потребу такого всеосяжного експерименту, коли його запросили до редакції обласної газети і витратили на нього доброго півдня, так ніби він був геній.

Його статейку відредагували, і трохи поправили, і трохи доповнили, і трохи прикрасили, і трохи загострили. І все це з найвищою шанобою і увагою. А тоді ще й влаштували з Гришею таку собі летючу прес-конференцію. Хоча й летючу, але дуже змістовну і важливу.

— Ви вірите в те, що гуси могли врятувати Рим? — питали Гришу.

— Був би я гусаком, то я б того Риму не рятував. Загарбник же!

— А як ви ставитеся до щорічного міжнародного ярмарку гусей в Нотінгемі?

— Так, як і ви.

— Чи поділяєте ви думку лінгвістів про те, що немає потреби в поясненні початкового "г" у слові "гусь" факультативною дисиміляцією первісних задньоязикових палатальних у велярні перед інтервокальними свистячими приголосними?

— Я так думаю,— сказав Гриша,— коли гусак одголоду аж синій, тоді він може бути й політальним, як ото ви кажете, себто літати й перелітати. А відгодуй його по-хазяйськи, набий йому воло галушками або кукурудзою, то й стано волярним, чи як там воно по-вченому.

Одним словом, прес-конференція вдалася на славу — хоч і по Українському телебаченню показуй!

Полагодивши справи в редакції, Гриша подумав, що гріх не скористатися з нагоди, щоб почати здійснювати пораду дядька Зновобрать щодо сільгоспінсттуту і Нодайкаші. Вдома купувати одразу 365 листівок було б не зовсім зручно, а ось тут, в обласному центрі, де тебе ніхто не знає, якнайдоречніше.

Він покотив своїми червоними "Жигулями" (Дашунька для такого урочистого виїзду примусила його сісти в машину!) до поштамту, в залі вибрав за скляною перегородкою найсимпатичнішу дівчину (якраз до неї й черги, до речі, не було), підійшов, привітався і попросив триста шістдесят п'ять листівок.

— Скільки-скільки? — не повірила дівчина.

— Триста шістдесят п'ять.

— Та пащо вам стільки?

— А це ВЯЇЄ моя справа.

Дівчина вмить збагнула, що перевищпла свої повноваження, і спробувала виправити становище.

— З якими вам сюжетами? Про природу, щось архітектурне' чи на історичну тематику?

— Однаково. Аби щоб марка, та й годі.

— В мепо стільки й не буде. Я зараз у старшої групи попрошу.

— Просіть, а мені дайте одну, я тим часом напишу, [

Поки дівчина бігала і збрала у своїх подруг листівки, Гриша

поставив адресу сільгоспінституту і прізвище Недайкаші, вказав свсю адресу, тоді написав: "Товаришу Нсдайкаша, як там моє питання? Левенець". Поки дівчина лічила листівки, тоді давала здачу Гриші, він крутив у руках оту написану, не знаючи, що з нею| зробити.

— То вп вже написали? — спитала дівчппа.— Давайте я відправлю.

— Я хотів спитати, чи правильно я тут заповнив?

— Правильно, правпльно. Стривайте. Левенець. Це хто?

— Я.

— Ви — Левенець?

— Ну, я.

— Не може бути!

— Можу показати паспорт.

— Григорій Васильович Левенець з Веселоярська?

— Та я ж, я! — знітився Гриша, дивуючись і трохи аж лякаючись несподіваної своєї відомості. І це ж ще за день до того, як у газеті з'явиться його стаття про гусей! А що буде потім?

Дівчина зірвалася з стільця, метнулася туди й сюди, Гриша ще й не схаменувся, а вже сипонули на нього цілі кетяги молоденьких працівниць поштамту, а попереду урочисто виступала вродлива літня жінка в синьому платті, несла в руках букет черіОІШХ троянд і несла не куди-небудь і не комусь там, а саме до зього і для пього, Григорія Левенця.

— Дорогий Григорію Васильовичу, ми раді вітати вас на нашому поштамті, для пас це висока честь...

Ї так далі, і аплодисменти, і усмішки, і доброзичливість, так яїби він герой, лауреат або генерал. Ну чудасія!

Гриша щось мимрив, * коловся трояндами, горів стотрояпдово,

не знав, як йому виплутатися. Не за того прийняли! Ще йому но

стачало, щоб попастп в самозванці! |

— Ви, мабуть, не...— спробував віп пояснювати.— Тут якась помилка...

і — Помилка? — здивувалася жінка в синьому.— А хіба ви не Григорій Васильович Левенець?

— Ну! Припустимо.

— А коли так, то ви для пас найдорожча людина!

— Я? Дивно. Ніколи не думав. Чому саме я? За які такі заслуги?

— Для працівників нашої системи сьогодні немає ціннішої людини, дорогий Григорію Васильовичу. Ось погляньто сюди. Це ж ваше прізвище? Ваша адреса?

Гриша! повів оком туди, куди показувала жінка, і відчув себе в становищі гусака, якого обскубують доценту, щоб пустити голим у Африку.

Збоку біля кожного з віконечок у скляній перегородці прикріплені були конверти для взірця, як заповнювати адреси, і на всіх тих конвертах красувалося його, Левенцеве, прізвище, ім'я та по батькові, його адреса, його село, його сільрада, де віп тепер був головою!

— Оце — по всій області? — прошепотів Гриша.

— По всій.

— І в нашому районі?

— І в вашому.

— І в Веселоярську?

— І в Веселоярську.

"Ну, гадство! — мало пе вигукнув Гриша.— Хто ж це мені таку евппю міг підкласти?" Але довір'я, виявлене йому веселоярівця-ми, плідне спілкування з багатьма комісіями, відвідини редакції все ж навчили його стриманості, тому віп проковтпув слова небажані, а вимовив сумирно:

— Дякую за увагу.

— Бажаємо вам великих трудових успіхів,— сказала жіпка.

— Бажаємо! Бажаємо! — засокорили дівчата.

Гриша видобувався з поштамту задки, як Нобелівський лауреат від шведського короля.

Бігом до "Жигулів" і ще швпдше до Веселоярська! А там? Хіба що випросити в Педана оту приручену сороку, піти з нею на пошту до Галини Сергіївпп і потпхепьку направити злодійкувату пташину, щоб викрала капосний взірцевий конверт?

Гай-гай, попри всю потужну роботу мислі, людство за тисячі років винайшло тільки тридцять дві стежки мудрості, а над тими трьома десятками стежок витанцьовує цілих сімдесят два дияволи! Тому часто й не знаєш, чи шукати мудрості, а чи відбиватися від дияволів: Гриша переконався в цьому незабаром по виході газети з його статтею.

Бо саме після тої статті сполошилася темна сила, розізлена невдачею з гусячою комісією (та, мабуть, і з усіма іншими), і повалила на Веселоярськ цілі тучі пасквілів, кляуз, наклепів, і пере;; віряльнпки поїхали так густо, що кожні наступні встигали побачити спини попередніх.

Як колись слов'янський бог Перун впгркмлював громами наді грішною землею, як повелителі стихій насилали па людей дощі, вітри, морози й спеку, як відьми напускали порчу на корів і людей, так незнаний і зловісний анонім-псевдонім ЇІпугутькало накликав на Веселоярськ десятки перевіряльників, і не було ради!

І тепер уже не тільки на молодого керівника Левенця, а й на досвідчену Зіньку Федорівну, і па заслуженого пенсіонера Зновобрать, і на всіх веселоярівців, і па самігй Веселоярськ.

Перевіряли, чи правда, що Зновобрать, окрім пенсії, одержує ще три зарплати: в сільраді, в колгоспі і в с'поживкооперації. Чи правда, що в Зіньки Федорівни вже й не одна "Волга", а цілих три: чорна, сіра і зелена? Чи правда, що у Веселоярськ зігнали лікарів з усієї області і тепер там один лікар міряє пульс у хворого на лівій руці, а інший* — на правій? Чи правда, що в колгоспі "Дніпро" бурякових комбайнів більше, ніж буряків?

Анонім щоразу звертався до різних інстанцій, вони не могли знати, що хтось уже перевіряв веселоярівців і переконався в на-клепництві й брехливості кляузника, і мерщій посиляли своїх перевіряльників, щоб теж переконатися, а тим часом пошта несла цові заяви до нових інстанцій про вбивць, які ніколи не вбивали, про любовні зради тих, хто ніколи не зра.джував, про привиди, які нікого не лякали, про злодіїв, які пічого не крали.

Писав анонім чи псевдонім, сигналп слід було перевіряти, на Веселоярськ налітали перевіряючі й контролюючі, громовержці й вегетаріанці, йоги і демагоги. Перевірки проводилися летючі й комплексні, тотальні, фронтальні, капітальні, образливі й підлаз-ливі. Не віриться! Не могло такого бути! Але це ж міфік!

Колись було як? Іван киває на Петра. Тепер, з розвитком грамотності, сталися відчутні зміни — і вже Іван читає про Петра. Читає і потирає руки: ох і здорово, оце ж так-так; добре хоч не мене, а Петра!

Гай-гай. В своїй предковичній наївності Іван забув про залізний закон діалектики.. Боротьба протилежностей. Сьогодні Йван читає про Петра і пбтирає руки, завтра Петро читатиме про Івана і так само .потиратиме руки, бо грамотність суцільна, чорнило дешеве, а ще ж пішли кулькові ручки — хоч пишуть погано й недовго, та на анонімку вистачить.

Ах, чому не висихає в ручці чорнило, крли нею хочуть напи-

(гати підлість! Таке запитання в теорії— літератури зветься рито-
бичпим. Один анонім сьогодні може паралізувати не тільки ЦІЛИЙ
колгосп або завод, але й район і навіть, область, коли вона маленька і
пошта в ній працює справно.

Автор навіть подумав ось над чим. Зараз у всьому світі б'ються над
проблемою електромобіля. Все впирається в неможливість створити
акумулятори, щоб вони були легкі, потужні і тривалої дії. А що, коли в
електромобілях замість акумуляторів застосувати анонімників? Класти
його в багажник, пригвинчувати електроди — і гайда. Але, мабуть, від
анонімників виділятиметься така зла енергія, що машини не їхатимуть, а
провалюватимуться крізь землю. Земля ж наша багатостраждальна теж
має межу витривалості й терпіння.

Веселоярівці теж мали таку межу і заповзялися знайти отого
аноніма-псевдоніма, отого мерзенного обмовника ЛПпугутькала, вивести
його на чисту воду, впіймати за хвіст і повісити сушитися на сонці.

Для музею? А може, й так.

Зновобрать, за правом давнього знайомого, запросив до Весе-
лоярська автора цієї розповіді, попередивши, що цього разу йдеться не
про радісні зміни в житті його односельців, а про явище ганебне,
шкідливе й незрозуміле так само, як довгоносик, колорадський жук,
несприятливі погодні умови, гонка озброєнь, імперіалістичні загрози миру
й життю на землі або, скажімо, домовик у новому будинку, де є

електрика, газ, телефон і телевізор, меблі, які не бояться шашеля, килими, яким, не страшна міль, магнітофони, що навіки зганьбили й задавили старосвітського. цвіркуна.

Автор саме страждав од нападу люмбаго і не те що їхати кудись, а навіть пройти від ліжка до письмового столу не міг, а тільки карячкував по-мавпячому. Люмбаго — це така хвороба, коли м'язи на твоїй спині мовби спаралізовані зміїною отрутою наклепників і обмовників і ти не можеш зворухнутися, твій хребет викривлено, як старослов'янську "іжицю", ти пронизаний такими болями, ніби зібрав їх з усього того світу, де ще панує визиск, неправда, нерівність, але водночас ти хочеш відмежуватися від свого тіла, бо для тебе головне — дух", мисль, правда, краса і майбуття!

Тому лист дядька Зновобрать подіяв на автора цілюще, і люмбаго щезло, мов якийсь примітивний чортик при всемогутньому співі досвітніх півнів.

; Авто^ побіг на пошту і вдарив до Веселоярська телеграму з одного слова: "Тду!"

Скажемо прямо: не була це така вже історична телеграма, ніхто не звернув на неї уваги, життя йшло далі, заводи виконували свої" плани, колгоспи не забували евоїх зобов'язань перед державою, трудівники трудилися й далі, нероби й не думали щось робити, розумні ставали ще розумнішими, невігласи /занурювалися ще глибше в незнання й темнощі. Будьмо реалістами: що таке

Веселоярськ, хай навіть це взірцеве село, і що таке автор цієї розповіді, хай навіть віп щось там і понаписував! Є речі важливіші стократ, про них і дбають ті, кому належить.

НЕОЧІКУВАНА ПЕРЕСТОРОГА

Автор не врахував тої обставини, що може знайтися чоловік, який перебуває приблизно в таких дружніх взаєминах з поштою, як Гриша Левенець, але вже не в обласному масштабі, а в республіканському. Інакше чим пояснити, що про авторову телеграму до Веселоярська вже зрапку наступного дня знав хуторянський класик Веспяноцвітпий. Знаючи ж, він, звичайно, негайно прискочив до автора, (бо це ж було друге авторове "я", тобто альтер его). Як завжди, був блідий од натхнення, голос йому дрижав, і враження було таке, ніби після кожного слова виставляється знак оклику. Автор зі страхом подумав, що коли хтось зненацька вкраде з друкарської машинки Весняноцвітного знак оклику, то людство ніколи вже не матиме щастя щороку знайомитися з новими безсмертними творами. Подумавши про таке, автор здригнувся, і Весняноцвітний, володіючи винятковим даром спостережливості, вмить це помітив і вигукнув:

— Ага! Вже! Схаменулися!

— Не зовсім вас розумію,— трохи розгубився автор.

— До Веселоярська! Хотіли!

— Збираюся. ' — Не їдьте!

— Просять люди. Завівся там якийсь кляузник. Хочуть вивести на чисту воду.

— Не їдьте! Не пишіть!

— Та чому? І

— Ваше "Левине серце"! Що про нього!

— Хто?

— Зарубіжні! Газети!

— Не чув. і

— "Знг-заг"! "Туди й сюди"! "Вздовж і впоперек"!

— Хай пишуть.

— А критики!

— Які?

— Слпмаченко! Каже! Або автор здурів! Або хуліганствує!

— Хай би займався сільським господарством той Слимаченко.і
Спитати б його: де сільськогосподарська енциклопедія, де енци-!
клопедія механізатора, де садово-городня енциклопедія, де книга ферм?
Ось про це б йому...

Весняноцвітний, бачачи, що нічим не злякає автора, вдався до
останнього свого аргументу.

— Багато хто впізнав себе!

— У "Левиному серці"?

—

— У левиному ж!

— На здоров'ячко! Можу відповісти словами Гете: "Чому ви, дурні,
галасуєте дарма? Про вас у мене ні рядка нема. Я, може, й згадував про
вас не раз. Та писано усе це пе про вас".

— І таки поїдете? — перейшов з окликів на запитання Весняноцвітний.

— Поїду. ,

— Там же така земелька, такі людоньки, така пшениченька, такі бджілоньки! А сало, а паляниці, а ковбаси— все ж отакенне!

— От і треба захищати все отакенне від ще отакеннішого обмовника. Як казав ще Козьма Прутков: "В глибині всякої груді є своя змія".

Весняноцвітний вирішив убити автора ерудицією.

— А ви знаєте, що на початку сімнадцятого століття з'явився у нас твір з назвою мовби оце для вас — "Пересторога"?

— То ж проти уніатських єпископів і проти пани римського. А я що — папа римський? Та давня пересторога не для мене. Коли ж завели мову про давнину, то можу запросити вас зануритися в неї ще глибше. Скажімо, в п'ятнадцяте століття. До французького поета Франсуа Війона. Балада про те, як слід варити злі язики. Кого цікавить, будь ласка!

У червоному сірчаному арсені, В селітрі, жовтій сірці і вапні, В киплячому свинці, в гпою гієні, В смолі і соді, в скислому випі, В свинячій сечі й гусячим лаїні, У струпах лепри, у холерній твані, В здохлятині, яку жеруть вовкп, В отруйній крові аспіда поганій, У потерті з протухлої тарані Варити слід презлющі язики!1

Піднесено-пісенна душа хуторянського класика не витримала натиску такої грубої поезії. Весняноцвітний зблід ще більше, так що автору довелося відпоювати його водою. Чого не зробиш для самозбереження.

— Поїдете? — оклигавши, прохрипів Весняноцвітний.

— Поїду.

— Ну, я попереджав! Перестерігав!

— Дякую за пересторогу, але обов'язок!

І автор поїхав до милого його серцю Веселоярська. Знав, що побачить розлогі прекрасні поля і розкішні сади, обтяжені плодом. Що почує рідні співи в стилі провансальських менестрелів одинадцятого століття: "На вгороді ве-е-герба ря-а-гасна! На вго-роді ве-е-герба рягасна-а! Там стояла дів-і-гівка крага-гасна-а-а!" Що зустрине знайомих, які походженням своїм сягають ще далі, ніж провансальські менестрелі, і почує...

1 Переклад Л. Первомайського. З книжки: "Франсуа Війоп". К" Дні; 1973, с. 102-103.

Тут автор вжахнувся: невже віп не. почує веселоярівського сміху? Иевн^е не зануриться в це розклекотапе море, бризки од якого долітають до самого господа-бога?

І невже ж у Веселоярську міг запанувати тільки притаєний сміх аноніма, кляузника, обмовника, ябедника й пасквілянта!

Автор викликав у своїй уяві образ хуторянського класика Вес-
пianoцвітного, матеріалізував той образ і усунувся на якийсь час з
розповіді, поступившись йому місцем, бо Весняноцвітний, певне, як піхто
ІНШИЙ, володів безцінним даром: мислити не цілими словами, а тільки
їхніми закінченнями. Товаришу Весняноцвітний, які бувають аноніми?
Аноніми? Та які ж? Ось прошу: апонім брехливий і анонім примхливий,
анонім відвертий і анонім упертий, анонім нахабний і анонім похабний,
анонім облесний і апонім почесний, анонім понурий і апонім похмурий,

анопім відважний і анонім легковажний, анонім категоричний і анонім істеричний, анонім настирливий і анонім придирливий, анонім драчливий і апонім іворобливий, апонім сором'язливий і апонім нещасливий, анонім підлий і анонім плідний, анонім в'їдливий і анонім згідливий, анонім відчайдушний і анонім простодушний, анонім халтурний і анонім літературний, апонім простацький і анонім партацький, анонім плюгавий і анонім шепелявий, анонім примітивний і анонім иаразитивий, апонім похіпливий і анонім причішшвий.

Знавці поезії можуть обуритися. Мовляв, це зовсім не стиль Весняноцвітного, а стиль нашого уславленого модерного поета! Весняноцвітний, без сумніву, навіть слів таких не знає, віп,би міг сказати хіба що ось так: анонім гарненький і анонім рідненький, апонім тихенький і апонім ласкавепький і так далі.

Що тут скажеш, чим виправдаєшся? Хіба що послатися па давню книгу, в якій написано: "Ешь, что пред тобою лежит, а ииде не хватай".

ШПИНЬОПШОШЯ

Тим часом у Веселоярську сталася ретардуюча подія. В авторовій книжці "Левине серце" (розділ II) з посиланням на класиків пояснюється, що таке "ретардуючий". Тут же можемо сказати тільки, що ця подія трохи загальмувала хід справ і нашої розповіді, але зупинити пе могла ніяк.

Що ж за подія? Може, відмова (з крпками й загрозами) нового викладача фізкультури Пшоня йти з учнями в поле па збирання кукурудзи? Або перша листівка від Цедайкаші у відповідь на щоденні Гриптани послання (Недайкапта відповів: "Ваше питання вирішується")? Або звістка про те, що товариш Жмак не може прибути до Веселоярська на треті жнива, зважаючи на стан здоров'я?

Та ні. Подія, власне, була дрібна, випадкова, просто безглузда, але зачіпала вона головного нашого героя, тому доводиться про неї розповідати.

Одного прекрасного ранку (такий розкішний зачин вигадано в літературі ген-ген аж як давно, і гріх було б не скористатися!) в Гришиному кабінеті з'явився чоловік, що був точною копією викладача фізкультури Пшоня і відрізнявся від нього тільки одягом: мав на собі костюм у широченну смужку, галстук в смужку ще ширшу, в руках тримав імпортований плащ (сірий у смужку) і чорний берет з піпеткою і двома вічками, як для шнурків на черевиках.

— Здрастуйте,— сказав чоловік трохи зміненим (не таким скрипливим, як у Пшоня) голосом.

— Здрастуйте,— відповів Гриша.

— Шпинь,— сказав чоловік.

— Пшонь? — уточнив Гриша.

— Таки ж Шпінь,— усміхнувся чоловік.

— А я кажу, може, все-таки Пшонь? — уперто повторив Гриша.

— Я вам по буквах,— ще ширше усміхнувся Шпінь-Пшонь,— ось слухайте: шило, пилка, прха, ніс, м'який знак. Шпиль. Дуже просто.

— А що таке прха? — поцікавився Гриша.

— Спеціально знайшов слово па <ш". Означає: замша з козячої шкіри. Найделікатніша замша.

— Одну хвилиночку,— попросив Грпша.— Почекайте, я зараз.

— Та будь ласка! — вигукнув той, прилаштовуючи свого плаща, свого берета і влаштовуючись вигідно сам на дивані.

Гриша вискочив до Ганни Панасівни.

— Виконавець наш тут?

— На місці.

— Пошліть його, будь ласка, до школи, хай подивиться, де там цей Пшонь.

— Зараз і послати?

— Негайно!

Грпша повернувся до кабінету. В чорта-біса, в переселення душ, у відьом і домових не вірив, та все ж міг припустити, що на нього наслано якусь ману, що насправді нічого не було, а тільки привиділося, приверзлося, і в кабінеті нікого немає і не було взагалі, тільки видиво двійника Пшоневого і дрижання повітря від слів ніби й мовлентгх, а насправді лише уявлюваних.

На жаль, містика й чортівня тривала далі. Пшонь (чп хто там воно такий?), розсівшись на дивані, заппув ногу па погу й по-дрпгував печпщеним, щоправда, з добрячої шкіри, черевиком.

— Державні справи? — поспівчував він Гриші.— Знаю-знаю, сам не раз...

Гриша глянув па цього нахабу. Таки ж Пшонь, тільки переодягнений!

— Слухайте,— сказав він,— ви ж по фізкультурі, коли не помиляюся?

— Помиляєтесь, та ще й глибоко! — добродушно реготнув

—

V* 14*

419

той.— Я по культурі, але без усяких "фіз"! А про вас звідки? Дуже просто. Був тут такий товаришочок — Тавромахієнко?

"Ну, гадство,—подумав Гриша,—вже, мабуть, і про це заява є. А Пшонь звідкись пронюхав — і тому весь цей маскарад".

Вголос він промовив:

— Я в'я"є й не пригадую...

— Та він тут у вас метеорно! Мельк-мельк — і нема. Несерйозний чоловік. Ало запам'ятав. Все там, каже, найпередовіше і найпоказовіше. Тільки, каже, відчувається нехватка чогось, а чого саме, каже, не пойму.

Гриша слухав і не слухав, бо в голові крутилося тільки одне: "Пшонь чи не Пшонь? Ще одна заява чи не заява?"

— Слухайте,— несподівано перебив віп того зайду,— ви ото щось про козячу замшу говорили...

— Про ирху?

— От-от... Може, ви щодо козячої ферми?

— Козячої ферми? Не інтересуюсь. У мене сфери набагато вищі. Благородніші. От я вас спитаю. Яке повинно бути мистецтво?

— Мистецтво?

Перехід від кіз до мистецтва був такий несподіваний, що Гриша розгубився.

— От іменно: мистецтво! — торжествував Шпнпъ-Пшонь.— Не можете сказати? І не вимагаю. Ніхто так зопалу не може. А я скажу. Мистецтво повинно бути чисте. Ніяких домішок! Чисте і горде. Це вам кажу я!

В двері зазирнув дядько Обеліск, і Гриша, навіть не перепросивши свого незваного гостя, вискочив до виконавця.

— Ну, що? Були?— пошепки спитав він.

— Був,— переминаючись у тісних черевиках, які взував тільки в сільраді, по селу бігаючи босоніж, сказав дядько Обеліск.

— І що? Пшонь де, в школі?

— А де ж йому бути? Спить під телевізором, хоч ти над ним обеліск водружай.

— Спить? Справді? Ви самі бачили?

— Та сам же.

— І ви переконані, що то він?

— Бачив, як оце вас.

— Пшоня?

— Пшоня ж. Та ви б сказали, то я б його сюди притарабанив, коли треба.

— Ні, не треба. Дякую. Все гаразд.

Гриша знову повернувся до кабінету, знов сподіваючись, що мана щезне і можна буде хіба що згадувати про все, як про безглуздий сон.

Гай-гай! Шпинь сидів на дивані.

— То як, кажете, ваше прізвище? — ще раз перопитав Гриша.

— Шпинь. Невже ніколи не чули? В мене ось повен портфель рекомендацій, грамот, дипломів, відзнак і подяк. Будь ласка!

Він зіскочив з дивана, клацнув замками портфеля і вивалив на стіл перед Гришею справжню скирту паперів, що мали такий вигляд, ніби їх жував цілий коров'ячий комплекс.

— Для підтвсрдячвння і ознайомлення,— всідаючись знов на диван, кивнув на папери Шпинь,— сам же я скажу що? В минулому я, так само як і ви, теж механізатор. Не дивуйтеся! Бригадир тракторної бригади. Маю честь. До ваших послуг. Виходить, ми обидва механізатори і обидва працюємо не по спеціальності. Не [треба пояснень і виправдань! Сам пережив і знаю. Моисе, ще й досі був би... Хоча — заслужений відпочинок... Але що таке бригадир тракторної? Пального не привезли, мастила не довели, три трактори стоять, а запчастин навіть не передбачається... Хто це може витримати? Я не витримав і кинувся в мистецтво. Організував хор механізаторів, розучили три модні, чотири народні і п'ять міжнародних пісень, пошили пам парадні комбінезони, розробили ми процедуру, виступили па огляді самодіяльності — рвонули премію! Тоді вдарилися на олімпіаду — вигризли премію зубами! Після

олімпіади на фестиваль — тут уже премію в запеклих боях вивого-вали! Еге, сказали в нашому районі, товариша Шпиня треба кидати на культуру! Забрали мене з тракторної бригади — і в райцентр. А що райцентр? Барабана путящого пемає, а вже про мідпі інструменти для духового оркестру можете й не мріяти. Питаю: як ЯїЄ так? Відповідають: ждемо рознарядки і запланованих поставок. Пояснюю: культура по плану не розвивається. І рознарядки на мистецтво ніхто ніколи не діждеться. Бо що таке культура й мистецтво? Це вознесіння духу! А як розвивається дух? Ніхто цього не може сказати, а я скажу. Він розвивається так: скок-порескок, скок-перескок! Краще перескочити, ніж не доскочити, і краще я тебе перескочу, ній* ти мене. Тому не будемо ждати милостей для нашої культури, а візьмемо їх самі! Що я задумую? Я задумую всесвітній фестиваль мистецтв у нашому районі. Б'ю телеграми президентам. Запрошую, вітаю, обіцяю. Державні діячі, справи не дають їм змоги особисто, але всі відповідають, дякують, бажають, поздоровляють. Наш район гримить, всі обласні асигнування на його благоустрій, столиця бере па контроль, мені — сприяння, підтримка, задоволення всіх потреб, побая;ап і дерзань! Га? Як цс вам подобається? Мене запрошують, питають, пропонують. Можна туди, можна ще он куди, а можна й ще далі. Але я чоловік скромний. В області нема директора театру? Будь ласка, я вас виручу. Очолю вам театр. А що таке очолити? Дивитися, які п'єси ставлять і як актори виголошують зі сцени свої слова? Для цього є головний режисер. А директор відповідає за театр. Я дивлюся на цей театр. Ви думаєте, я його бачу? Так собі: хатка, перед нею — товсті стовпчики, що звуться колонами, є там сеє і теє, колись, може, цього було й досить, але ж не тепер! Не в такий час, дорогі товариші, живемо. Тут треба щось незвичайне. Одним словом, я йду, куди треба, і кажу те, що треба сказати. А моні відповідають:

у мистецтві головне зміст, а не форма, товаригпу Шпинь! Після" таких слів у чоловіків опускаються руки, і це абсолютно закономірно, але в мене руки не опустилися! — Ентузіазм прибульця не згасав: — „Я сів і подумав: що сказали про театр корифеї Станіслав-ський і Немирович-Данченко? Вони сказали: театр починається з вішалки. Прекрасно! Я змобілізовую найкращих столярів і художників з усієї області, і ми робимо

вішалку для театру, не вішалку, а монумент, який не влізе навіть у Великий театр! Далі — "я їду до лісників і замовляю напиляти товстелезних соснових колод. Напиляно, привезено. Тепер підпираємо цими колодами театр зовні і зсередини, ставимо їх якомога густіше, а перед театром виставляємо свою грандіозну вішалку і запрошуємо в гості самого міністра культури республіки. І він приїздить, чемний, культурний. "Друзі мої,— каже всім нам,— для того, щоб розвивати мистецтво..." А я йому: "Театр валиться. Підперли колодами, а то б уже завалився... Вішалку нову спорудили, а вносити в театр-боїмося... А з чого починається театр?" Одним словом, що? Гроші одержали, театр збудували, а хто зробив? Шпинь зробив і досягнув! А ви кажете — планова культура! Тепер я дивлюся на ваш Веселоярськ. Чого йому не хватає? Не хватає культури! А хто її сюди може принести? Пояснюю популярно: коли не принесе Шпинь, то не принесе ніхто! Для цього й прибув!

— Самі й прибули?— вдав цікавість Гриша.

— Сам.

— А брата у вас немає?

— Брата? Ні, немає..

— І ніколи не було?

— Не було.

— Дивно,— сказав Гриша. А сам подумав: ну, невже люди обрали його тільки для того, щоб оце він сидів, а йому на голову падали як не Пшоні, то Шпині? І чому він має їх терпіти? Хіба тільки тому, що держава у нас велика, людей багато, автобуси ходять справно, свобода переміщень і пересувань торжествує і нею щедро користуються всілякі нероби, пройдисвіти, ошуканці й просто негідники? Де взявся на його бідну

голову цей Шпинь? Приїхав автобусом. Сьогодні автобусом можна проїхати від Бреста до4 Владивостока. Рейси такі регулярні, Що при пересадках навіть часу не треба гаяти. Сядь і їдь. Сядь і їдь. Чи ти нахабно-агресивний, як Пшонь, а чи слизько-вазеліновий, як Шпинь, може сидіти і їхати.

Гриша підвівся, підійшов до вікна, поманив пальцем ДПпиня. Той зіскочив з дивана, зацікавлено присунувся.

— Бачите оту клумбу? — спитав Гриша. . — Хочете пояснити, хто її влаштував?

— Не те. Тут другий поверх, але не високо. Клумба якраз під вікном. Висока й пухка. Вікно відчиняється дуже просто. Гляньте: раз— і вже! Пояснювати далі?

"~~ — Ви хочете мати балкон над клумбою? Це я вам організую іє сходячи з місця!

— Знову не те. Я хочу вам сказати, що коли б не моя посада,

то ви б у мене захурчали з цього вікна просто на клумбу! Як там

Іви казали? Ніжками мель-мель, і танцюй гонки!. На жаль, вики-

нути я вас не можу, так що маєте змогу вийти звідси своїм ходом.

Автобус — за годину. Щасливої путі! ,

Шпинь ще не вірив.

— Ви, мабуть, жартуєте? Зараз уся молодь така пішла. Весе-

луни, насмішники. І

Гриша підійшов до дверей, відчинив їх, покликав дядька Юбеліска:

і — Товаришу Надутий, проведіть, будь ласка, товариша Шпиня до автобуса і простежте, щоб він не заблудив!

' Шпинь збирав свої папери, запихав до портфеля, озирався не так наполохано, як зачудовано. /

— Куди я попав! З таким досвідом і вскочити до такого некультурного керівника! Ай-яй-яй! Вам пояснити, хто ви такий?

— Не треба. Знаю й сам.

Дядько Обеліск дивився на Шпиня і не міг стямитися.

— Це хто ж воно такий?

— Іїїпинь,— засміявся Гриша.

— І теж окаянствує й дурачествує, як наш Пшонь?

— Точно.

— То, може, це нашого Пшоня перейменували? — потер ногу об ногу дядько Обеліск.

— Може, й перейменували,— випроваджуючи Шпиня за двері, згодився Гриша.

— Хуліганствуєте! — злостиво помахав портфелем Шпинь.— А хто культуру буде розвивать?

— Розвинемо, розвинемо! — заспокоїв його Гриша.— Не ваш клопіт. Нам тепер головне — відбитися від цієї шпиньошнонії, яка наповзає на Веселоярськ, мов стихійне лихо!

Дядько Обеліск, обережненько підштовхуючи Шпиня до сходів, бурмотів собі під ніс: "Шпиньопшо... Шпиньопшон... тьху!"

Гриша не знав, плакати йому чи сміятися Один француз написав книжку "Філософія сміху й плачу", де говориться, що в мо-момент сміху вивільняється надмір нервової енергії. Коли б Гриша знав про цей надмір, він би спробував застосувати його в копанні буряків, у кормовиробництві або принаймні у взаєминах з Дашунь-кою¹. Але, не володіючи іноземними мовами, він не міг читати всього понаписуваного про сміх і сльози, єдине ж, що міг, це махнути рукою услід Шпиневі і добродушно промовити:

— От гадство! >

Після цього подзвонив Зіньці Федорівні, що& довідатися, як іде збирання кукурудзи, але Зінька Федорівна сказала, що сьогодні зрання вона ґрунтовно займається не кукурудзою, а колесом на стовпі.

— Колесом па стовпі? — здивувався Гриша.

— А ти такий святий та божий, що й не знаєш нічого! Хіба то не ти витяг старе колесо з "Беларуої" на бетонний стовп біля чайної, щоб там лелеки гніздилися? Стовп стоїть, лампи денного світла на ньому горять, гніздо, завітчане вербовими галузками, стирчить на стовпі, лелеки там не гніздяться, а в мене комісія по цьому колесу!

Гриша не повірив.

— Не може бути, Зінько Федорівно!

— А ти прискоч, поглянь та послухай!

— І що ж вони кажуть?

— Що, що? Шийуть мені розбазарювання сільгосптехніки.

— Але ж колесо вибракуване!

— Спробуй довести. Колесо вгорі, а комісія внизу.

— Зінько Федорівно! — тукнув у трубку Гриша. — Я зараз прибуду і розвію всі сумніви й підозри!

— Розвій, розвій,—г погмикала багатодумно Зінька Федорівна. Гриша розігнався до Ганни Панасівни, щоб попередити, де його

мояша знайти коли що, але тут виник дядько Обеліск, засапаний і

збаламутілий, мовчки розкинув руки, тоді показав униз. |

— Одпровадили? — спитав Гриша.

— Цього випхав, а вже нові нагрянули і требують вас.

— Хто? Де?

— Не кажуть хто, а бігають надворі перед сільрадою і требують!

— Скільки їх?

— Двоє.

— А хоч звідки ж?

— Мабуть, здалеку, бо захекані й спітнілі.

"Ну, гадство! — подумав Гриша. — Коли ж скінчиться ця шпіньюпшонія?"

Він ішов за дядьком Обеліском, як віл під обух. Здавалося, все вже бачив за ці кілька місяців, усього спробував, але такого...

Довкола сільрадівської клумби, плеканої Ганною Панасівною, бігало двоє лисих чоловіків у спортивних костюмах (як у Пшоня, як у Пшоня!), випинаючи груди, згинаючи калачиками руки, роздуваючи, ніздрі, розметуючи веселоярівську рінь новісінькими імпортними кросівками, які веселоярівцям ще й не снилися.

— Голова сільради? — видихнув перший, забачивши Гришу.

— Тов-вариш Лев-венець? — підпрігся до нього другий.

— Ну, я, — сказав Гриша, — в чому справа, товариші?

Але вопи вясє відбігли від нього на той бік клумби і чи й почули, що вів сказав.

— Ви не бігаєте? — поспитав передній, порівнявшись з Гришею.

— Ні, а що?

— А те, що навіть єгипетські фараони бігали, щоб виказати перед народом свою жвавість і кондицію, — прохекав йому другий бігун.

f — Та хто ви такі? — здивувався Гриша.

' — Ми з добровільного товариства "Біг підтюпцем",—' пояснив

перший. . .

— Із обуренням довідалися, що у вас тут ніхто не бігав! — додав другий.

— І для цього ви сюди прибігли? — не повірив Гриша. —

— У нас заява, і ми повинні її закрити! — вигукнув перший. — Ви можете підписатися, що ніхто тут не бігає?

— Собаки бігають, люди — працюють.

— А інтелігенція?

— Інтелігенція теж працює.

— А пенсіонери?

— І пенсіонери працюють. Чи ви не знаєте, як в селі люди живуть?

— Тоді розпишіться!

— Скільки завгодно!

— Ну, ми побігли!

— Біжіть, та не перечіпайтесь!

Іти до Зіньки Федорівни перехотілося. Після Шпиня і цих бігунів ще дивитися на колесоперевіряльників?

Сів за пошту. Серед казенних паперів (Ганна Панасівна підрахувала, що за рік сільрада одержує їх 1207 штук) побачив листівку від Недайкаші. Той відповідав згідно з установленим порядком акуратно, в строк: "Шановний товаришу Левепець! Ваше питання вирішується". Тобто, як казали наші предки, пі тпру, ні ну!.. Гаразд, ми терплячі. Гриша дістав з шухляди чисту листівку і, як це робив тепер щодня, швидко написав: "Товаришу Недайкаша! Як там моє питання?"

Будемо дотримуватися нашого предковичного звичаю: не лякатися, не плакати, а сміятися!

Колись Петро Перший видав спеціальний указ "О береяієпии земледельцев": "Земледельцы суть артерии государства, и как через артерию (то есть большую жилу) все тело человеческое питается, так и государство последними, чего ради надлежит оных беречь и не отягощать через меру, но паче охранять от всяких нападков и разорений и особливо служилым людям порядочно с оными поступать".

Ось тобі й "паче охранять"! Зродилося в нашому Веселоярську щось таке темне й злочинне і тепер піратствує, мов бацила. Черв'яка в яблуці терплять, бо то ознака, що яблуко без хімії. Шашеля в дереві, бо він свідчить, що то дерево, а не плита на синтетичному клеї. Чому ж терпимо оце породження єхидни? Хто ми є? Нащадки якихось доволі отруйних газів всесвіту, очищаючих спалахів галактичних блискавиць чи потоків космічної грязюки? Одні від газів, інші від блискавиць, треті від грязюки. Ці тільки забруднюють світ, і доводиться його щоразу відчищати. Ти чистиш, а воно далі яле грязюку і потирає руки. Мовляв, писати заяви корисно для здоров'я і відчуття свободи. Ти пишеш на кого хочеш, ніхто пі перешкоджає, ні забороняє. Все життя без заборон, у свободі й сваволі. Свободою наділені й звірі. А доблесть — тільки в людини. Вийди груди на груди — і змагайся відкрито й чесно!

— Відкрито й чесно!— вголос промовив Гриша назустріч дядькові Зновобрать, який само входив до нього, з досвітку вже побувавши і в полях, і на фермах, і в майстернях.— Правильно я кажу?

— Та правильно, здається-бачпться, чого ж неправильно!

— А от же, Свиридове Карповичу, щось у нас пішло наперекіс. Завелася якась печисть у Веселоярську і перепаскуджує людям життя. Поки ви головували, нічого "ж такого... А па мене повалило, як чума. Не треба було вам одмовлятися від поста. У вас досвід, авторитет, пошапа. А я? Що я?

— Так і на мепо ж, кажеться-говориться, катає!

— Випадково.

— Вчора Крикливець дзвонив. Знов писнуло! Требує перевірки, чого я живий zostався на війні. Всі доблесні сини, пише, поклали свої голови, а цей прибіг головувати у такому передовому селі. Перевірить, кажеться-говориться, допитать і вернуть туди, звідки прийшов. Бач, яке цікаве!

— А що ж Крикливець? Шукати треба, а він...

— А він, здається-бачиться, каже: шукайте самі. Хто сплотив, той хай і знаходить.

— Чи ми ж його плодили?

— Пошукаємо, то й побачимо. Я вже й товариша письменника із столиці запросив. Може, заінтересується...

Зайшла Ганна Панасівна і сказала, що в неї сидить Самусь-молодший і вимагає довідку.

— Який Самусь? — спитав Гриша.

— Рекордист Іванович.

— Рекордя? А що йому за довідка?

— Про місце роботи.

— Місце роботи? Не смішіть нас, Ганно Панасівно.

— Вимагає. Каже: сидітиму, поки не дасте.

— Ага, сидітиме! Ану ж глянемо на цього великого трудівника!

Рекордя сидів перед столом Ганни Панасівни і крутив на пальці ключики від батькового "Москвича". Здоровий і рум'яний, в японській нейлоновій куртці (червоне, синє, біле, аж очі ріже), в новісіньких джинсах, в добрячих югославських черевиках (до таких кросівок, як в отих бігунів з товариства "Біг підтюпцем", видно, ніяк не міг дошкребтися).

— Здоров! — сказав Гриша.

— Здоров, Гри! — блиснув зубами Рекордя,

— Я тобі не "Гри", а голова сільради!

— А я що кажу? І я кажу, голова! До тебе ж і прийшов!

— Хочеш просити сирену па машину, щоб давати сигнали па території району, як почесний механізатор Безкоровайний? Прожектора на зайців уже почепив, тепер ще сирену?

—

— Я й без сирени — як їду, то весь район знає! — заіржав Ре-кордя. — У вас же мені треба довідочку!

— Про що?

— З місця роботи.

— Ну, це просто, — весело промовив Гриша. — Це в нас раз плюнути! Ганно Панасівно, папишіть йому, будь ласка, довідку. Пишіть так: "Дана ця довідка громадянину Самусю Рекордисту Івановичу в тім, що він справді с тунеядцем, що й засвідчуємо..."

— Та ти що! — схопився із стільця Рекордя. — Я ж до вас, як до людей, а ви!

— Ах, як до людей? А ти пам'ятаєш: ти хоч один день у своєму житті працював?

— Я? Та я он уже другого батькового "Москвича" добиваю! Думаєш, це просто? Тепер хочу ВМОВИТИ, щоб "Ниву" купив, а вона, кажуть, що міцніша за "Москвича"! Вдень мотаєшся по всьому району, а вночі не спини, бо треба ж оті "голоси" слухати. Всі в селі сплять, як я не почую, то хто ж почує! Я вже так приноровився, що можу вгадати, яка в якого імперіалістичного диктора зачіска спереди. А ти кажеш: не роблю.

— Робота в тебе — поспівчуваєш! — засміявся Гриша, а самого кольнула думка: "А не Рекордя часом пише у Веселоярську, накликаючи громи й грози на голови чесних трудівників?"

— Мені воно б і байдуже, — знову всідаючись і крутячи ключиками, сказав Рекордя. — Я без цих довідок жив і прожити можу хоч сто років! Так старому припекло поміняти меблі. Хоче придбати югославську стійку, а вона дорога, як чорт. Кинувся я на виплат, кажуть: давай довідку! От я й прийшов.

— У вас же меблями вся хата забита, — нагадав Гриша. — І ніхто там не живе.

— А квартирант Пшонь? Стоїть там стінка "Калина". Блиск! Батько й пил не давав нікому стирати, сам тільки це робив. А Пшонь об неї пляшки з мінеральною водою відкривав. П'є тільки "гоголівську" воду, бо, каже, він нащадок якогось гоголівського героя. Побив пам усю стінку! Пустили на свою голову! Не чоловік, а якийсь внутрішній ворог.

— Тітонька казала: "Хто ж його знає, може, він і не зовсім негідник",
— промовив Гриша. Рекордя нічого не зрозумів.

— Яка тітонька?

— Та отого ж гоголівського героя, що до нього примазується Пшонь.

— Той, може, й не зовсім, а цей так п.негідник, це я тобі, Гришо, точно кажу! Нас уже всіх домучує до ручки! Вигадав знаєш що? Стінгазету випускати в пас удома. Розписав для нас усіх розклад справ і обов'язків. Не ирпвезу йому півлітраки — одразу стаття в стінгазеті: "Доки Рекордист не виконуватиме своїх обов'язків?" Мати йому не догодить з закускою — продьоргує матір. У батька навіщось вимагав банку фосфиду цинку, а батько не дав, бо ще потруїть і людей, і худобу. Віп на нього накатав фейлетоп

—

під заголовком: "Хто розбазарює отрутохімікати?" ,Чув таке? А як мотається по Веселоярську! Ти думаєш, він ото п'в та спить і більше нічого? Кики-брики! Винюхує все, як нишпінка, і все у свій блокнотяру та вусами ворушить, як лазерами: "Вони в мене застрибають, як карасики на сковорідці! І щодня катає по десятку конвертів, а тоді до мене: "Вези в район!" Щоб, значить, не на нашій пошті пускати листи, а там. Тричі аж у область його возив. Обписує наш Веселоярськ з ніг до голови!

— Ну, ну, — весь напружуючись, промовив тихо Гриша, — такі речі без доказів... Знаєш сам, чим це кінчається...

— Кики-брики, докази! Та я бензину на нього спалив цілу цистерну — чим тобі по докази! Коли ж хочеш, то можеш передсвід-читися. Бачив: у райцентрі будують японську бензозаправку? Бензинові ємкості вгорі, а в машини тече по шлангах униз. Ну, їдемо там з Пшонем, він і в'ївся: "А це що?" Я кажу: "Для ваправки".— "Для якої?" Мене й штовхнуло під бік. Кажу: "Ясно для якої: для заправки трудящих. Внизу отам столики поставлять, до кожного столика згори від цистерн по два шланги— горілкопровід і пивопро-від. І крантики. Сідають дядьки, відкручують крантики і п'ють од пуза. Бригадним методом". І цей алкоголік у демагогію: "А боротьба з алкоголізмом?" — "Боротьба боротьбою,— кажу,— а передовиків ліс треба якось заохочувати". Ну, тут він аж зашкварчав од злості: "Я цього так не оставлю! Вони в мене застрибають на сковорідці! Я їм покажу!"

Гриша слухав і весь холонув. Чом же на всіх них найшло таке засліплення? Хіба не бачили одразу, який нікчемний чоловік звалився на Веселоярськ, хіба не чули його погроз, не бачили блокнота, не звернули уваги на примовку про "карасиків?"

Та водночас він і не знав: вірити чи не вірити Рекорді? Чи не занадто все просто і легко відкрилося? Де докази? Хто підтвердить?

— Значить, так,— сказав він Рекорді,— довідку для магазину ми можемо дати не тобі, бо ти ж таки тупеядець, а твоєму батькові, чесному трудівникові. Так і передай Івану Івановичу. А ти подумай про трудовлаштуваппя, бо досі ми на твої вибрики дивилися крізь пальці, але пальців уже не вистачає. Пойняв?

— Та кики-брики!

— Ви чули, що віп сказав? — спитав Гриша Ганну Панасівну, коли за Рекордею зачинилися двері.

— Чула.

— І що б ви порадили?

— Треба розповісти Свиридонові Карповичу. Та й Зіньці Федорівні, і директорів школи, і Грицьку Грицьковичу як секретареві парторганізації. Це ж така ганьба і така напасть для Веселоярська.

Гриша запросив дядька Зновобрать, розповів йому все, що вони чули з Ганною Панасівною від Рекорді.

— Що тепер робити?

— Не стрибати поперед батька в пекло, — розважливо вромо-

428' и ' • ' " ,;M'

вив Зновобрать, — кажеється-говориться, з бухти-барахти ні на кого не можна...

— Та я теж так думаю. А що, коли подзвонити Крикливцю? Чи пе було в них ще перевірки по цій японській бензозаправні?

— І дзвонити не треба, бо він сам оце сміявся. Каже, прискочили і туди: де тут горілкопроводи для горілкохлистів?

— Виходить, так воно і є?

— Виходить чи пе виходить, а ти, кажеється-говориться, збирай на завтра шановних людей та й подумаем.

ДИНОЗАВРІЯ-1

Сходилися вже після роботи, розсідалися, курили, гомоніли, посміювалися. Поки людство вміє сміятися, воно не загине.

Ясна річ, набагато приємніше було колись ще карпоярівцям сходитися для обговорення макету нового села, яке тепер розцвіло й запишалося на весь світ Веселоярськом, але громадські справи — приємні чи не дуже приємні — тому й називаються громадськими, щоб їх вирішували колективно, тобто гуртом.

Тому сходилися дружно, охоче і відповідально.

Діди пристрибали найпершими, як легкоатлети-рекордсмени. Поки там учені ще тільки обіцяють, ніби в двохтисячному році сімдесятилітні вигопкуватимуть, як двадцятилітні, а столітні — як тридцятилітні, у Веселоярську вже давно настав цей золотий вік, що могли б з усією відповідальністю засвідчити і дід Левенець, і дід Утюжок, і старий Самусь, та й сам Зновобрать, якого, щоправда, звали ще дядьком, але це слід було пояснити хіба що інерцією людського мислення, бо ж за віком він давно вже належав до дідівської категорії.

Дід Утюжок давно вже не мав таких слухачів, як оце тут, тому мерщій взявся розповідати про свої воєнні подвиги.

— Ви ж ото всі знаєте, як я хвашистського хвельдмаршала втопив і як мені за те подяка була від самого товариша Сталіна, — поцмокував він і перед своїми однолітками і перед підростаючим поколінням, яке очолювала секретар комсомольської організації завідувача бібліотекою Тоня. — Ну, втопив то й утопив, а окупація ще ж, знацця, не кончилася! І треба держати вухо гострої Си-дю якомсь уночі, а воно двері — рип! — і входять, знацця, хлопці! Двое, а мо, трое, а мо, й більше. І кажуть: це ви, знать, діду, втопили і не дали виринути? А хто б же, кажу, ще таке зробив? Коли так, то вам од нас заданіє. Яке заданіс, не кажуть, а я й не допитуюсь, бо вже ж бачу: наші хлопці, партизани. Даємо вам, кажуть, діду, пулімйот страшної сили, а до нього ворону кобилу страшної скорості, а коли скресне крига, то ще й човна, про який страшно й подумати. А все це для того, щоб пробитися в район і визволити відтіля перераненого геройського партизана копитана Іванова Івана Івановича.

Добре, кажу хлопцям, ідіть і будьте спокійні. І, значить, пулімйот сховав у солому, човна прикидав очеретом, а кобилу застріг у санки і гайда в район! Вже з села вискакував і був би долетів і визволив копитана Іванова, бо кобила біжить — у сніг не провалюється, наче на крилах, наче воно й не кобила, а вертоліт. Аж тут хтось чп то з Щусів, чи з Самусів, чи бенеря його зпа хто, з-за тину мене чимось гострим у коліно — штрик! Я — в замет, кобила хвоста набік — і павтьок, а мене в больницу, як пораненого, і го-стана довкруз так і сичить!

— А ото в сорок шостому ти приходив у сільраду і скаржився, що тебе Щусів Полкан за литку вкусив? — перервав цю гармонійну розповідь дядько Зновобрать.

— То для маскіровки, — не розгубився дід Утюжок. — Бо війна ж кончилась, а в мене шрам. Думаю: побачать, стануть приставати, допитуватись, щоб я своє геройство розкрив. А я чоловік простий. Нащо воно мені все? Тепер же по проістеченію времєї можу й розкрити. Строк давності пройшов? Це вам і районний прокурор скаже, що пройшов. Копитапа Іванова я тоді не спас через своє раненіє. Забрав його проклятий фашист, і тепер доблесний копитан у раю. А я поки вибрався з больницы, то вже й кінець війні. Не було б кінця, я б їм показав! Пулімйот який той у мене був? У танк вжариш — самі бризкп застаються. По рельсу різонеш — сироватка! А човен який! По Дніпру від Києва до Херсона якби промчав, усі мости як лизнем злизало б! І піхто б мене не побачпв, не почув! А вже що ота кобила! Хваляться ото тепер: ракети, ракетп! Куди тим ракетами до партизанської кобили!

— Де ж вона? — спитав хтось з молодих та недосвідчених.

— А я подарував її. Для нашого маршала. Як проходили через село наші часті, покликав я ад'ютанта, кажу йому: так. і так. Берн і веди через усі дороги, переправи і фронти і кажи: кобила для маршала! І все розступатиметься перед тобою, як сон перед травою!

— Може, це й на параді Перемоги та кобила була? — знов спитав хтось з молодих.

— Могла й бути! Телевізора в мене тоді що не було, пе бачив я, чи вопа то вигарцьовувала, та думаю, що таки вона! Жалко, не успів я до кобпли ще воза дочепити. Тут ото бігають молоді слідопити, все інтересуються, розкажи їм та покажи. А я їм і кажу: а чи чули ви, що біля нашого села Мазспип яр є? Не чули й не знають. Бо в тому яру лисиці тічки водять, то туди ніхто й ногою. Ну, а що мені лисиці після мого геройського прошлого? Я туди, хаміль-хаміль, а в кущах, весь уже мохом обріс — дерев'яний віз Мазепин! Все дерев'яне, ніякої тобі залізяки, а спробував я його в місця зрушити — стоїть як укопаний! Я тут тривогу, приїхали товариші з області — не можуть зрушити з місця! Б'ємо телеграму в столицю, приїздять звідти, беруть техніку, сюди-туди, — і що ж ви думаєте? Віз Мазепин увесь дерев'яний, а втулки в колесах — з щирого золота! І розвора золота, і дишель теж золотий! Три тонни золота — чули таке?

г Дід Утюжок брехав би й далі, але тут з'явився Петро Безтурботний, весь у засохлому купшрі й водоростях, посунувся до теплої грубки, яку для такої відповідальної нагодн щедро натопив дядько Обеліск,— і всі одразу зацікавилися ним, бо ще не забули про козоепопею, а тепер Петро, надто для веселоярівської молоді, став мовби втіленням атлантидності.

Тут доведеться зробити відступ, щоб пояснити, що таке атлантидність для Веселоярська.

У всьому світі вчені здійсмають галас, пібптр, починаючи з шістдесятих років нашого століття, на земній кулі настає похолодання. Не знати, де воно там настає, а у Веселоярську ось уже років з дванадцять пече, як на сковорідці. Все сохне й пересихає, тріскається й розсипається порохом, а в Дніпрі воду мовби випиває якийсь велетенський віл. Але що там віл? Тупа, примітивна тварина, якою ні пишатися, пі величатися перед історією і нащадками. Воду ж випиває індустрія. Так що — па

здоров'ячко! Але від того щорічного впливаппя у довколишньому середовищі відбувалися дивні, не передбачені нашими багатомудрими вченими інститутами зміни, які мояша б назвати — гм, гм! — теж непередбачу-ваними. В печальній тиші щезали води, розплескані па безмеж-жях колишніх придніпровських плавнів, па віковічних людських поселеннях, в садах і дібровах, і знов з'являлися па світ божий колишні села, ніби воскреслі украшські атлантпдп, давні шляхи, стежки, незмпті горби, пезамулепі байраки.

Петро Безтурботний уже третє літо па колишньому колгоспному дворі штрикав пужалном у затвердлий мул, спльовував розізлено: "Шворінь десь тут загубив, не вспів тоді впхвратить, а тепер риюсь, а воно, щитай, як чорти його злизали!" — "Та віп ужо зіржавів у воді!" — казали йому дядьки. "Таке й скажеш! Мені його Артемоп Власепко викував, у кіпських сциклинах загартував, щитай, па тпщу літ хватить! Сизий шворінь, як гайдукові баклажани, тепер, щитай, такого ніде й не найдеш!"

Сьогодні, почувши, ніби мають щось шукати, Петро вирішив, що йдеться про його шворінь, тому надягнув свій одяг, у якому поринав за шворнем, і з'явився до сільради чп не найперший.

Хоч Грпша пікому не скаряшвся па те лихо, яке звалилося на нього, але по Веселоярську вже поповзли чутки про паршиву вівцю, яка завелася в селі, і тепер усі тихо перемовлялися, але перемовляння ті були, сказати б, попередньо-неофіційні, або, як кажуть дипломати, прелімінарні, тому автор, який встиг-таки прибути па цю раду вчасно, не міг до них дослухатися, а терпляче ясдав розмови відкритої.

Мовчав і дід Левепець, видати, приголомшений тим, що діється з його онуком. Сам він мало не від початків колгоспу був членом ревізійної комісії, знав, що таке народний контроль, вірив у його потрібність і, коли хочете, високу святість, але щоб отак паплюжити благородну справу, як це робить якийсь анонім-псевдонім, цього дід Лсвенець не міг пі збагнути, ні простити! А може, він уже так постарів, що неспроможеп

вловлювати її змін корисних, ні з'явиськ шкідливих! Хіба не постарів он і дід Утюжок, і Зновобрать, і Самусь (а старий Щусь то й зовсім помер же!), всі постаріли, світ сільський постарів, будівлі нові, техніка нова, звичаї нові, дух новий, а люди старі. От якась нечисть і знаходить шпарку. Так вода, знаходячи щілину в камені, заливав її, а тоді замерзає в ній і розколює хоч і найміцніший камінь.

Зінька Федорівна вирізнялася серед усіх присутніх своїми габаритами. Автор мимоволі милувався нею і думав: який у неї може бути чоловік? Такій жінці треба виходити заміж хіба що за енергонасиченого трактора або за бульдозера. За її тілесною непорушністю вгадувалося таке душевне жадання динамізму, руху, перетворень, що, мабуть, слово "механізатор" лунало для неї так само, як колись для віруючих Георгій-Побідоносець і Микола-чудотворець.

І, мабуть, шкодувала вона, що відпустила Гришу Левенця з механізаторів, бо не пощастило йому на високому посту, не поталанило. А може, він взагалі не придатний займати адміністративні посади, бо не вміє розрізняти серйозне і смішне?

Молодь сміялася в кутку, дід Утюжок почав був ще якусь смішну побрехеньку, і тоді дядько Зновобрать, переконавшись, що зібралися всі шановні веселоярівці, відкашлявся і за правом голови сільського комітету народного контролю першим узяв слово.

— Тут, кажеться-говориться, — сказав він, — не до сміху! Тут хоч ти махни рукою і плюнь.

— Зажмурся і втікай! — гукнув хтось.

— Е, ні, здається-бачиться, зажмурюватися не будемо і втікати теж!

Дядько Зновобрать розповів про діяльність народних контролерів Веселоярська, нагадав про ленінські заповіді щодо робітничо-селянської

інспекції, змалював значення контролю в удосконаленні суспільства розвиненого соціалізму.

— Але Яї, товариші,— перейшов до найболючішого Зновобрать. — З'явився тут у нас якийсь суб'єкт, або субчик, який топче саму ідею пародного контролю в суті. Чи можемо ж ми допустити, щоб до такого благородного діла примазувався якийсь кляузник, ябедник, донощик, пасквілянт, анонім-псевдонім, якесь шпугутькадо?

— Цікаво, чи були в історії українського народу пасквілянти? — вголос подумав директор школи.

— А чим ми гірші за інших? — знизала плечима Зіпка Федорівна. — У нас все було.

— Було то було, а тепер ставиться питання так, щоб залилося тільки прогресивне і корисне!— заявив Зновобрать.

Він розповів про всі заяви Шпугутькала і про перевірки тих наклепницьких заяв, дійшов і до пайостаннішої перевірки.

— А це вже дописалося й до нашого колеса для лелек, здається-бачиться. В Карповім Яру в пас було стільки лелек, що ми всю

Голландію могли за пояс заткнути, а з нового села чогось змандрували. Мабуть, шифер їм не до вподоби. Механізатори й поставили біля чайної на бетонній стовпі старе колесо з "Беларусі", щоб загніздилися на ньому лелечки. Лелек ще нема, а Шпугутькало вже туди вскочив і обписав і стовп, і колесо, і нас усіх!

— Впіймать його й посадити на колесі замість лелеки! — гукнув хтось.

— Воно згори ще більше нас обпаскудить, — відповіли йому. ; — І ти ж диви, колись казали: не все брешеш, що знаєш. А це Івже бреше й про те, чого не знає.

— Про те, чого немає!

— І де воно в нас могло взятися?

— Чи само народилося, чи хтось вистругав?

— Це, щитай, як ото гусінь, — сплюнув Петро Безтурботний.

— Мабуть, відьма, — заявив дід Утюжок. — У пас в Карповім Яру ще до революції завелася була відьма, ох і відьма ж була! Корів доїла до крові, то ще не біда. А то, було, жабенят як напустить на село! Літають як оглашенні цілий день. Або пуголовків нашле. Лізуть тобі в рот, у ніздрі, межі очі.

— А я вважаю, що писати може тільки піп, — заявила Тоня-бібліотекарка.

— Чому піп? — здивувався Гриша.

— А хто до революції писав доноси? Тільки попи. Про це вся класична література говорить. І Чехов, і Коцюбинський...

— У пас піп, кажеться-говориться, не писатиме, — пояснив дядько Зновобрать, — він же відділений від держави.

— Відділені тільки й пишуть! — гукнув комбайнер Педап.

— Та ще, здається-бачиться, — стояв на своєму Зновобрать, — отець Лаврептії при здоров'ї, а здоровий чоловік не писатиме. Пише якесь

хирляве, обижепе богом і людьми, каліка або недоріка, у кого ущербок у душі й у замислах.

— Каліка на голову! — зпову гукнув Педан, а дядько Обеліск припечатав:

— Знайти, знищить як клас і ніяких йому обелісків!

— Для цього є закон, — нагадала спокійно Зінька Федорівна.

— Ага, закон! — спалахнула Тоня. — Закон діє тоді, коли вас образять дією, штовхнуть, дадуть ляпаса, наступлять на ногу, вкрадуть шапку. А анонімник обливає словесним брудом на папері, доки його не виявлять як наклепника.

— Є статті,— пояснив Зповобрать,— є статті, в яких усе визначене. А тільки до кого ти їх застосуєш? Анонім — це, кажеться-говориться, як фашистський снайпер на фронті: ти його не знаєш і не бачиш, а воно тебе крізь оптичний приціл — як па долоні.

— Не снайпер, а паршивий пес: гризе своїх братів і втішається! — вперше подав голос дід Левенець.— Коли казати примірно, то от мій предок полтавський полковник Левенець судив колись за Литовським статутом, який визпавало козацтво. Сьогодні про нього ніхто й не знає, а от я можу' нагадати. В Литовським статуті, в розділі четвертому, артикулі сто п'ятому, про ябедників сказано так: "Забігаючи тому, аби люди злі від наклепу па людей невинних повстягпені були, уставуємо, єстліби хто, забувши страх божий і сором людський, вигадані наклепницькі речі доніс і те на пього явними доказами і слухними знаками доведено, тоді такому ніздря розрізана бути має і вже такий аби ніколи до ЯІОДНОЇ посади і людного діла припущений не був".

— Розірвати ніздю пасквілянту — це здорово! — вигукнув Педан.

— Еге,— засміявся хтось,— він з тою ніздрею інвалідність собі оформить і ще й пенсію загібатиме!

— Якби судили показовими судами, ніяких анонімників би не було,— заявив Грицько Грицькович.— А то "прирівнюють до громадян", от і допрпрівнювалися. Помилка товариша Левенця, що він вчасно не повідомив ні парторганізацію, ні громадськість.

— Я сподівався, що той Шпугутькало сам зрозуміє,— зніяковіло промовив Гриша.

— Ось у чім твоя помилка, здається-бачпться,— пояснив Зновобрать.— Ти хлопець робочий, а воно ледащо. Ледащо ж завжди таке: що більше йому потураєш, то більше воно нахабніє. А тепер, Грпшо, розкажи товаришам про своє припущення нащот цього Шпугутькала.

Гриша сказав, що заява його буде неофіційна, нічим ще не підтверджена, крім слів Рекорді, сказав також, що деякий час мав підозру на самого Рекордю, бо ж тунеядець, паразитує, як гусінь, чоловік нікчемний і пустий, хоча й добродушний, а не обізлепий. А тут діє істота вже й не обізлена, а мовби ошаліла, обплювує зміїною слиною все довкола наосліп, без будь-якої мети і думки. Хто б це міг бути? І от впливає прізвище нового вчителя фізкультури Пшоня, вже є деякі підтвердження, але потрібна цілковита впевненість, тому й хотілося порадитися з товаришами.

— Можу сказати, що для нашої школи цей Пшонь — справжнє стихійне лихо,— заявив директор школи.— Може, чума.

— Це той, що з свинею? — спитав хтось.

— З свинею і само свиня свинею, виходить?

— Це отой, що в Несвіжого? — подав голос дід Утюжок.— Ох і в'їдливе ж стерво! Мепі вчені од задишки приписали в якусь хлейту дуть. А синок Несвіжого на сопілці, як пообідає, любить вигравати. Я й пішов, думаю, попрошуся в сопілку подуть. А це стерво вусате як присікалося, як присікалося: коли хлейта прописана, то хлейту треба, а не сопілку! Так наче то його діло! Я кажу, чи я бачив ту хлейту? Може, вона така, як сюрчок у Білоцорківця? Так і сюрчок же до війни був роговий, а тепер залізний. А рогові були сюрчки, ох і сюрчки! І гребінці були рогові, а тепер самі лю-мінієві. Куди воно все поділося?

— Для космосу, діду! — зареготав Педан.

— А ти не регочи,— образився Утюжок,— а подумай, як ото допомогти нашому голові і всім нам. Я раз один побачив ото вусате ї вже пойняв, як воно висвииячується. Тепер, виходить, треба його вивести на чисту воду. А тоді вже відрубати хвоста по саму ріпицю.

— Ти, діду, давай по суті, кажеться-говориться,— перебив його Зновобрать.

— Сам ти дід-дідуга! — образився Утюжок.— А я на цього ма-хамета знаю спосіб!

— Який я?е? — поцікавилася Тоня.

— Розкажу йому таке, що він зразу й одпигає свого доноса! [— Що ж ви йому розкажете?

! — А про полоза! Раз воно, як каже Гриша, гадюче плем'я, то і на полоза й клюне!

— Ви вже йому тоді ліпше про динозавра! — усміхнувся Гриць* ко Грицькович.

— А що то за дпнозаврїй? Щось я не чув.

— Були такі тварюки мільйони років тому. Жили у воді. Подошли всі, бо похолодало, чи що. А тут, мовляв, ва фермі в Дашунь-ки вивели й вигодували, тепер нонищать усе тваринництво!

— Може, про мамонта? — подала голос Дашунька. — У мамонта один зуб важив півпуда. Дерева перемелював. Ніяких комбікормових заводів не треба. Мамонти подошли, бо стало жарко.

— Динозаврїй мені підходящий, — сказав Утюжок, — раз у воді жив, це якраз для мене. Я й цього Шпипяйла у воду штовхну, як хвашпстського хвельдмаршала.

— Та не Шпиняйла, а Пшоня, — поправив Зновобрать.

— Мені воно однаково. Припоручите — виведу на чисту воду.

— Доручати ніхто такого не може, — заявив Зповобрать, — це справа нашої честі — викрити наклепника і очистити обстановку в нашому передовому селі.

— І зберегти довколишнє середовище! — вигукнула Тоня.

ТРОХИ МІФИКОЛОГІЇ, ЯКУ МОЖНА НЕ ЧИТАТИ, ЯК І НАШЕ ПЕРЕДСЛОВО

У тривожно-напружену розмову веселоярівського активу автор не міг втручатися з багатьох причин. Перша з них суто літературна: автор завжди повинен дати можливість своїм героям вибалакатися, сам же при цьому — нічирк!

Друга причина — розгубленість і навіть паніка. Автор слухав і не міг повірити, щоб у Веселоярську завелось таке породження єхидпи, такий виплодок понурих епох первісного безладу, плутанини й хаосу.

Третя причина, сказати б, престижна: авторові кортіло вже тут, не рушаючи з місця, всебічно й ґрунтовно обдумати проблему й генезу, тобто походження, такого ганебного явища, як наклепництво і доносительство, підійти до цієї проблеми з позицій монументального Дсторизму (користуючись термінологією деяких літературних критиків), продемонструвати її розуміння на рівні світових, стандартів, одним словом, щось отаке.

. А тим часом автор вимушений був, замість своїх глибоких розмірковувань, пильно вслухатися в те, що говорять веселоярівці про невідомого злісного наклепника, наставляти вухо то на одного, то на другого, подумки метатися між ними, як ото бігає заєць між копами. Порівняння, треба визнати, досить застаріле. Що таке заєць? Незабаром він лишиться тільки на малюнках у дитячих книжечках та в серії мультфільмів "Ну, заяц, погоди!". На Україні налічується мільйон зайців, а на них — півмільйона мисливців. Коли врахувати, що тепер у кожного мисливця неодмінно двостволка, то виходить, що на кожного зайця дивиться смерть. Скільки ж їм ще жити на нашій прекрасній землі?

А хто сьогодні знає, що таке копи, полукіпки, снопи, коли в нас суцільне торжество прямого комбайнування або косіння на звал і молотіння тими ж таки комбайнами?

Отже, ні зайців, ні кіп, старе відмирає, нове народжується, а тим часом автор цієї відчайдушної розповіді бігає, як заєць між копами^ дошукуючись сенсу в безглузді, намагаючись пояснити непоясниме, пробуючи знайти корені незакоріненого, але всюдисущого, мов вірус.

Ми починали, з раю і з перших його поселенців, цим доведеться й кінчати. Є відомості (щоправда, неперевірені і непевні, але таки є!), ніби

найпалкішою мрією Адама було зовсім не проникнення в таємницю всього сущого, не пізнання всіх причин і наслідків, не розщеплення атомного ядра, не відкриття формули ДНК (дезоксирибонуклеїнової кислоти)^, а примітивне бажання придбати лісопилку. Так, як ото сьогодні нам хочеться придбати імпортований меблевий гарнітур, кольоровий телевізор з японською трубкою, адідасівські кросівки або французькі парфуми з електромонтер-ською назвою "Клема". Спитаєте: чому Адам— уперся мрією саме в лісопилку? Чому не міг мріяти, скажімо, про лазер, або про штучний розум, або про таке дерево, що тільки поглянув на його плоди — і вже наївся од пуза? Пояснити це можна деякою обмеженістю нашого найпершого предка, а ще природними умовами, в яких він виростав і приречений був жити. Річ у тім, що в раю все росло як скажене. Дерев, кущів, чагарів, хвощів, листяних, хвойних, безлистяних, щойно Адам з Євою на ніч знайдуть собі вільну галявинку, щоб спокійно поспати, на ранок все заросло, як у вусі в старого бога, все пищить, і лізе до сонця і, як кажуть сучасні поети, буя! Про що тут може думати чоловік? Він хоче визволити передовсім свою кохану Єву, а вже тоді й самого себе від чіпких і липучих обіймів цього буянства, але знарядь для цього немає, бо в раю пилки як такої не було взагалі, бог або ж забув, або не зумів, а може, навмисне не захотів її створити так само, як комп'ютера, джинсів і дефіциту,— то що ж, питається, мав робити наш легендарний

предок? — ^ . ; —г.

Зрозпачений, вхопивши голову в руки, сів він у тих первісних і, в джунглях і став мріяти і вимріяв Примітивну й прозаїчну лісбніл-"у. Кому про це міг сказати? Богові? Але боги ніколи не переймаються дрібницями. Для богів тільки масштаб, розмах, велич і віки. Гебе годують амброзією, ти запиваєш її нектаром, а тобі ще хоче-1 гься якогось сухаря? Нікчемний, ти зганьблюєш саму ідею раю! Ну, і так далі. Адам усе це прекрасно знав, тому ^е став писати іаяви богові, а розповів про свою мрію Єві між двірми черговими поцілунками. А Єва що? Не могла ж вона втратити чоловіка там, це іншого не знайдеш, бо його просто не існує. А чим можна втримати біля себе чоловіка? Тільки обіцянками. І Єва

Пообіцяла— Адамові лісопилку. Вчинила легковажно, як усе жіноцтво, але інакше ає могла. Треба любому Адамчику — дістане. Як і де? Хіба в цьому іуть?

І Бог усе це проспав, нічого не чув і не знав. Затр почув усе дух райського лісу, сполошився і стривожився, уявивши, що тут почнеться, щойно Єва роздобуде для Адама лісопилку, і негайно вирішив вжити заходів. З тих чіпких'ліан, що обвивали дерева, дух лісу створив змія-спокусника, проінструктував того, як підсунути яблуко з улюбленої ббгової яблуні Єві, а тоді й Адамові, все відбулося точно за інструкціями, після чого тільки залишилося просигналізувати богіві й очікувати наслідків.

То був перший донос, перша обмова, Адама і Єву вигнано ганебно з раю на землю, але бог не вдовольнився самим вигнанням, а напустив на них ще всілякої нечисті, яка мала нещадно переслі* дувати їх повсюди.

Тому коли на грецькій горі Олімп поселилися боги, сказати б, місцевого значення і ,стали думати, чим би його дошкулити людям, то з чималим подивом вони помітили, що на землі вже є ерінії, або фурії, які огидною ватагою носилися за тим або за тим чоловіком, доки доводили його до смерті. Собачі голови, замість шерсті — змії, кажанячі крила, виск і вереск такий, що хоч крізь землю прова-люйся — фурій боялися навіть олімпійські боги, а що ж казати про людей? Щоб довести невинність, треба було відкусити собі палець

на руці, але фуріям і цього було мало, вони переслідували свою'
жертву далі. Нещасного Ореста, що став згодом героєм усіх дав-
ньогрецьких трагедій, вони загнали аж у Крим, де він якось убла-
гав їх, принісши в жертву тисячу чорних овець: /

Та хоч які злі були фурії, верховному грецькому богові Зевсу
конче хотілося сотворити і якесь власне паскудство, щоб не мали
люди сйокійного життя на землі. Він не довго й думай і создав цілу
сімейку — двох сестричок і братика. Сестрички звалися Єхидна
і Горгона, братик — Ладон. Єхидна до пояса була гарна жінка,
а нижче — страшна зміюка. Харчувалася людським м'ясом, наро*
дила від якогось безвідповідального типа Химеру, Гідру і Цербера.
Від Химери; як ми тепер анаємо, пішов український химерний
роман* Гідра стала, гідрою імперіалізму, а Цербер спустився'в1 пб-
8асвіття, де стереже пекло. —);-; '

_. 437i

Братик Єхидни Ладон був отим райським змієм, що накатан першого
доноса на пертих людей, а тепер Зевс спустив його па землю, щоб він
помагав своїм сестричкам.

Горгона, прозвана Медузою, що означало "спритна", мала змії замість волосся, величезні— зуби, висолоплений язик, а лице так пстрахопудливе, що кожен, хто дивився на нього, кам'янів з жаху. Все оте камінюччя, що валяється сьогодні на землі, то люди, понищені Горпоною. Так би вона, мабуть, покінчила з людським родом взагалі, коли б на Олімпі не виникла опозиція: Зевсова донька, богиня мудрості Афінa, знайшла на землі мужнього хлопця на ймення; Персей, дала йому діамантовий серп, крилаті сандалі, магічну торбу, відполірований щит і доручила знайти. Горгону і відрубати їй голову. Шреві знайшов: Горгону ни. заході, в країні гіперборейців (здається, аж у Англії), де потвора спала серед змокрилих від дощу людей і> звірів, перетворених нею на каміння. Щоб самому не скам'яніти,, Персей не дивився на Горгону, а тільки на її відбиття в щиті. Афінa спрямувала йому руку, і він відтяв огидну голову. Неждано з тіла Горгони вискочив крилатий кінь Пегас, якого воиа сплodiла з богами морів Посейдоном, і помчав просто в Грецію до гори Гелікон. На тій горі, як це тепер знає й мала дитина, жили тоді покровительки мистецтв і наук, прекрасні музи, і страшенно страждали від спраги. І ось треба ж було так статися, що породження такої гидомирної звірюки, як Горгона,— кінь Пегас, добігши до Гелікону, вдарив там у землю копитом, і на тім місці заструменіло чистою* як сльoза, водою — натхнення вічне джерело Гіпок-рен. Пегас, виходить, сотворив і подарував Гіпокрена музам, за що вони проголосили його своїм улюбленцем, а слідом за ними зробили це й усі їхoетн., в тім числі й українські. Ось як воно все може повернутися!

Але на— цьому не кінчається наш міфік про Пегаса. Бо ж його рідна тітонька Єхидна пустила на світ його двоюрідну сестричку Химеру, про яку сам Гомер сказав так: "Лів головою, задом дракон і коза серединою" ("Іліада", б, 184). До того ж вона мала досить, паскудну звичку дихати на все живе вогнем, спопеляючи його дотла.

Знову довелося втручатися богині мудрості Афіні, яка знайшла прекрасного мужнього юнака Белерофонта, посадила його на Пегаса (так-так, на поетичного! коня Пегаса!), дала в руки лук і колчан зі стрілами, наконечники в яких були зроблені з олова,! і послала проти

Химери. Белерофонт прискочив до потвори, пустив їй у вогнедишну пащу стрілу з оловом, олово від вогню розтопи-; лося, полилося Химері в тельбухи і спалило її на смерть. На радо-; щах Белерофонт спрямував Пегаса на Олімп,-забувши, що туди без перепустки на безсмертя ніхто не має права й носа ткнути.; Зевс, побачивши таке нечуване нахабство, всміхнувся собі в бороду й пустив з Олімпу ґедзя. Ґедзь полетів до Пегаса, укусив його! під хвостом, кінь хвицнув, задніми ногами, скинув Белерофонта на землю, а сам гайнув на Олімп. Белерофонт нас не цікавить.

випавши, він покалічився і незабаром вмер. А Пегаса Зевс залишив па Олімпі, але вже не для того, щоб він надихав поетів, а для транспортування на землю всіх тих блиекавиць, якими верховний Ґюг карав людей чи то за їхні провини, чи й зовсім безвинних, одним словом, Пегас із якогось часу став знаряддям несправед-

ІШВОСТІ. і

Може, саме через це люди майже завжди ставилися коли й не а підозрою, то принаймні з деякою пересторогою до поетів, а на коней теж затаїли злобу, що й призвело мало^не до цілковитої каміни їх автомобілями, тракторами та іншими незграбними механізмами.

Нетерплячі читачі можуть спитати автора: а до чого тут усі ці пхидни, химери, гідри і погаси, коли йдеться про анонімників і наклепників? І чи не ліпше було б простежити історію цього питання, почавши від законів індійського царя Ашоки, повелінь єгипетських фараонів, римського права, салійської правди, капітуляріїв Карла Великого, "Руської правди" Ярослава Мудрого, Судебника Івана Грозного, "Уложения о наказаниях" руських царів, кодексу Наполеона — і аж до сучасних кодексів і законів?

І взагалі — хто ж той злісний анонімник, що ваважає чесним трудівникам Веселоярська будувати нове життя?

У автора єдине виправдання: його міфікологію можна не читати. Він про це вчасно попереджував. Не написати ж він не міг, тіо замучили б його критики.

ДИИОЗАВРІЯ-2

Для , виконання свого доручення дід Утюжок мобілізував Петра Безтурботного з його кіньми. Пішки на таке діло йти негоже, бо несолідно, техніка теж не годилася, бо від неї надто багато стуку і грюку, а природа любить тишу. Та й те сказати: коні тепер стали, може, ще більшою рідкістю, ніж рогові гребінці, гож гріх було знехтувати можливістю покататися на Петровому возі. На коней Безтурботного приїздили подивитися з усього району, червоні слідопити приходили цілими загонами, розпитували Петра про фронтові його подвиги, а найбільше про подвиги тих коней, з якими він пройшов усі fronti: як, та що, та куди й звідкіля? А тоді вже й про сучасне: які його плани на майбутнє— і чи скоро господарники повернуться обличчям до коня? На що Петро з властивим йому лаконізмом відповідав: "А які, щитай, плани? Ще трохи поїзду, а тоді продамо цих коняк на мило — ото тобі, Щитай, і козак коня напував..."

1 Дід Утюжок перепинив Петрових коней, коли вони в порожні верталися від ферм, везучи самого тільки свого повелителя, що, як завжди, солодко спав, підклавши собі під боки духмяного сінця. Безтурботний одразу прокинувся і спробував заявити протест, але був належно присоромлений.

— Хіба не знаєш, па який пост мене висунули? — гукнув дід Утюжок, всідаючись па воза.-*— Поганяй прямо до Несвіжого!

Безтурботний позіхнув, цьвохнув своїх конячок, позіхнув що раз, але поцікавитися, який же тепер пост у діда Утюжка, якосі. забув.

— Та ти чого ж мовчиш? — гукнув Утюжок.

— А хіба треба балакати? Коні тягнуть, віз, щитай, котиться. Утюжок тільки сплюнув на таку байдужість.

У Несвіжого саме обідали. Нічого в цьому й не було б дивного, коли б не те, як обідали! Всі у Веселоярську знали скупість Івана Івановича, ще й досі пам'ятали, як його батько їв колись гнилички, щоб не пропадали, а тут на столі понаставляно мисок, полумисків, тарілок, а в них холодець, ковбаси, кров'янка, кишки, млинці, вареники, пиріжки, юшка з коропів, і то ж ще не все, бо Самусиха, підтикавши тугенько спідницю, знай металася між столом і піччю, носила печене й варене, смажене й копчене. Івана Івановича вдома не було, трудився на благо рідного колгоспу, а за столом старалися два молотники — Рекордя Іванович і гостровусий Пшопь, який запихався кров'янкою, навіть не скинувши своїй панамки.

— Хліб та сіль,— чемно промовив Утюжок.

— Стриб та сів! — зареготав Рекордя. — Гоп, діду, до столу! Он у пас яке обідання! Пиріжки як бики, щоб розвивалося тваринництво, горох як торох, щоб вівці котилися і курчата лупилися, риба як вода...

— Сів би, та ніколи,— вдаючи заклопотаність і мовби шукаючи поглядом Івана Івановича, сказав дід Утюжок.— Папаші, значить, немає?

— На роботі! Та пащо він вам, кики-брики?

— Тут таке діло. їду я на динозаврія поглянути та хотів просити...

— На кого, па кого? — вмить витер вуса Пшонь.

— Та на динозаврія ж.

— На якого динозавра?

— А ви не чули? На нашого я".

— Сек-кундочку! — підхопився з-за столу Пшонь і побіг до другої кімнати. Повернувся з блокнотярою, наставив його на діда Утю"ка, звелів суворо:

— Повторіть, що ви сказали! Запишемо для карасиків.

Але що дідові Утюжкові всі блокноти світу, коли за ним стоять цілі покоління степовиків, які могли перехитрити самого чорта!

— Чоловіче,— спокійно відіпхнув Пшоневого блокнота Утюжок,— тут балачок розводити ніколи, мені ще треба наглянути на динозаврія, поки не стемніло.

— Вам?

— Мені я".

— І оце зараз? — • ■:

— Оце ж. ,

— Тоді я з вами. Транспорт у вас є чи візьмемо машину? — При цих словах Рекордя замурчав невдоволено.

. — Коники он ждуть, а внизу біля води в мене діжурний човен прикріпльоний.

Пшонь хляпнув себе по панамці, засунув блокнот за пояс, перехилив з кухля якогось питва (узвар чи горілка, не розбереш)' і майже виштовхав діда Утюжка межи плечі.

— Поїхали! — гукнув він Безтурботному, першим вигідно всідаючись на сіно.

— Не кричи, бо коні, щитай, не люблять, як на них кричать,— позіхнув Потро.

— Де ти цих пегасів доп'яв тільки? — не вдоволювався Пшонь.

— І ти б фугасом став, як вівса не дають, а самий горох. Як пажуються гороху, то, щитай, так і жди, що порозносить їм здох-вини.

— Ще овес витратити на ці скелети! — зневажливо кинув Пшонь.— Тепер одна ракета заміняє двадцять п'ять мільйонів коней! А тут така відсталість! Треба записати!

Він спробував щось черкати в своєму блокноті, але воза так трясло і підкидало, що Пшонь тільки вилаявся.

— Коліс путящих не можеш поставити на свого воза! — крикнув він Петрові.

— А як ти їх поставиш? Стельмахів у селі давно нема, коліс теж чортма, а ті, що палиці в колеса всовують, не перевелися. Ти спробуй зорати трактором город. Скільки обійдеться? Дванадцять рублів! А моїми кіньми — півтора рублі. От тобі й ракета, щитай!

— Вп його не роздражайте,— шепнув Утюжок Пшопеві,— він у нас малахольний, може й прибити.

Пшонь мерщій відсунувся в задок воза і до самого Дніпра мовчав, тільки крутив своїми вирлами навсібіч та надимав вуса.

Човник був невеличкий, ветхий, весельце тільки одне, Пшонь навіть обурился:

— Що це за безобразія! Не могли більшого човна?

— Більшого ніяк пе можна,— пояснив Утюжок.

— Це ж чого?

— Динозаврій злякається. А тоді — спаси й помилуй! Та ви не сумлівайтесь. Я в войну цілого хвагаистського хвельдмаршала тут катав — і нічого...

— Співробітничав, діду, з окупантами? — наїжачився Пшонь.

— Та як сказати? Було всього. Вода тоді тут не така стояла. Плавні, значить, озера в них, а то трава. А в траві — тої птиці! Гуси, лебеді, журавлі, дрохви, куріпки, перепілки! Дрохву, було, вб'єш — три горщики з-під кваші м'яса насолиш. А куріпок! Ідеш по траві, човг-човг ногами, а їх там — як груддя! Так і пурхають, так і випурхують! А вже що перепілок! Сидиш, було, над мискою з борщем, а вони просто тобі в борщ! Та ситі, як линки. Все ж літо в пшеницях нагулюють жиру .для вирію...

— А де ж це все тепер? — насторожено спитав Пшонь.

— Та де ж? Динозаврій усе й поїв.

— Так, так, так,— заклацав язиком Пшонь, дістаючи свій блок-потяру.— Сок-купдочку, діду! Тепер не спіши, бо треба все записать!

— Воно можна й записать, а можна й так зоставить.

— Зоставлять ми пе можемо. Де взявся цей динозавр?

— А хто ж його зпас? Мать, розбудили взривамп. Або від бомб-йожок во врем'я войпи, або тепер від каменоломні, як камінь рвуть. Кажуть, що воно в Дніпрі спало мільйонів там скільки літ, а це над ним грякнуло, воно й полізло па берег. Вплізе вночі, нажереться, як скотппяка, і знов залягає.

— Хтось його бачив?

— Та й ви побачите, коли охота.

— Я?

— А хто ж? Оп погляньте в воду. Бачите? Ось уже човном напливаємо на слід. Видпо ж?

Пшонь втупився туди, куди показував дід Утюжок, і навіть блокпота винустпв з рук. Човен плив по мілкому, і крізь тиху прозору воду виразно видно було два глпбочезпі сліди від якоїсь велетенської потвори. Слідп йшли рівнобіжно, пе було їм ні кіпця, ні краю, вони ні глибшали, пі мілкішали, були однакові, піби відміряні якоюсь надприродною силою, і від цієї вбивчої однаковості ставали ще страшніші. Яспа річ, Пшопеві й на гадку не могло снасти, що восени сорок третього року тут через плавні йшли на переправу наші танки, дорогу їм вимощували сапери лозою та ше-люжинням, сталеві траки поперемельювали ті лозп, потрощили, прогреблися до тисячолітніх кореневищ плавневих трав і полишили тут такі сліди, що не могла їх згладити тепер піяка сила. В Карповому Яру вже згодом, згадуючи давні розповіді про страшних полозів, дядьки казали про ті тапкові сліди:

— От же ж паче тобі полози тут вигулювалися!

Дід Утюжок згадав ті балачки і намірився впійматп Пшоня на побрехеньку про полоза, а що йому підкинуто слово що лункіше — "динозавр", то він мерщій і взяв його на озброєння. Не всі були

переконані, що Пшонь так легко впіймається на такий гачок, але дід Утюжок не мав сумніву. "Тут виходить воно як? — розмірковував він.— Чоловік цей такий злий, що й себе вкусить, а хто злий, той і дурний. Ну, а вже коли дурний, то й повірить у все на світі!"

Тепер він крадькома спостерігав за Пшопем і бачив, і що той не тільки повірив, а й злякався. Але виду ще не подавав, намірився на Утюжка своїми вусами, вередливо спитав:

— А чого два сліди?

— Дві лапегі, значиця,— пояснив дід УТЮЖОК.— Як кам'яні стовпи. Воно їх і не піднімає, а човгає.

— І на берег?

— Як голодне, так і преться! І жере все, що трапиться!

— Чому ж не поставлять сторожів?

— Штатів не дають. Та й як його встережеш і чим відлякавш?

Берданка не бере. Міліціонер Воскобойник пробував з пістолета — кулі відскакують. Тут хіба той нулімйот, якого мені партизани давали, так я його нашим доблесним воїнам подарував.

— Так, так, так,— облизав посохлі губи Пшопь,— це треба записати. Злочинне попустительство. Вигодували динозавра, ховають його на дні, а він поїдає все довколишнє середовище. Природні багатства під загрозою, трудові маси сколихнулися від обурення, а керівництво...

— Ви б ото тут не писали,— обережно порадив дід Утюжок.

— Не ппсав? Тобто? Но пойняв!

— Ніхто ж не знає того динозаврія! Апу ж він побачить отой ваш блокнот та подумає, що то щось їстівне! Проковтне ж не самий блокнот, а й нас обох з човном!

— Ти, діду, не бузи! — відскочив перелякано Пшонь.— Завіз мене спеціально! Де цей динозавр?

— Та де ж? Отут уже недалеко, в Чорториях на дні заліг і спочиває. Я йому туди підкормку вожу.

— Підкормку? Яку підкормку?

— А яку ж? Коли овечку, коли бпчка, коли пару гиндпків, а то й козу. Він усе приймає, аби лига чорної масті.

— Чорної? Чому чорної?

— Норов такий тварюка має. А це мені сказали, що на свинофермі свиня чорна завелася, то привезу й евппюку.

— Не чорна, а ряба, в білі й чорпі латки.

— Була ряба, а це Дашупька для неї такий раціон склала, що білі латки почорніли, і тепер свипя вроді й уся чорна.

Пшонь готовий був вискочити з човна.

— Вези, діду, назад! — гукнув він.— Завертай!

— Ще ж не доїхали.

— Кому сказано: назад!

— Ще яі я па динозаврія пе поглянув.

Пшонь, мабуть, хотів стрибнути на діда і вирвати в нього з рук весло, але Утюжок спокійно помахав йому веслом перед посом і порадив:

— Сиди й пе ворущись, чоловіче, бо я й не таких тут топив. Ото про хвельдмаршала казав, та пе сказав, як його втопив. Ти тут чоловік новий, не все ще знаєш. Хотів тобі хоч динозаврія показати, а коли не хочеш, то так і скажи, а не смикайся. Завертати, то й завернемо. Петро нас жде, нікуди ие втече, хай поспить там трохи...

На березі Пшонь спершу наказав їхати до свиноферми, але одразу передумав і скомандував:

— Вези додому!

Дід Утюжок сидів біля Петра Безтурботного і вдоволено покахикував.

Пшопь нічого не чув, був далеко звідси. А щоб бути що далі, щойно зіскочивши з воза біля двору Несвіяч'ого, мерщій знайшов Рекордю, вхошів його за плечі.

— Ідемо! Готуй машину! Миттю!

— Кики-брики! Я ж трохи винив.

— На шосе не виїздитимеш, бригадними дорогами...

— В район чи куди?

— Там видно буде!..

ДИНОЗАВРІЯ-3

Як же так могло вийти, що на чергову заяву Пшоня відповідь була вже за тиждень? Дуже просто: Пшонь знав, куди писати. Він засвоїв собі твердо, а якась зла сила, що скеровувала його підлі дії, підказувала йому вразливі місця, і він бив без промаху, без прогайки і без пощади. Таку б силу для боротьби з шкідниками сільськогосподарських культур або з паліями війни!

Коли не знаєш, що на тебе хтось пише, то, цілком природно, не ждеш наслідків, не тіпає тебе нетерплячка і не думаєш про те, чи виконується постанова про місячний термін для відповідей на листи і заяви.

Все це, сказати б, стандартні ситуації.

Ну, гаразд. А коли ми вже маємо всі підстави здогадуватися, що саме Пшонь і є тим таємничим кляузником, який ось уже півроку не дає спокою веселоярівцям, і коли ми вдалися до відчайдушної (можна б сказати, безглуздої) спроби виявити цього наклепника і тепер з нетерпінням очікуємо, що ж буде далі, що станеться і чи взагалі станеться,— маємо ми право на нетерплячку?

Дні розтягувалися в цілі роки, години ставали днями й місяцями. Гритія Левенець, забуваючи про високопосадність, по кілька разів на день ходив до діда Утюжка, допитувався:

— Ви ж йому усе сказали як слід?

— Синашу!— відказував йому дід Утюжок. — Вже як я скажу, то ніхто так не скаже! Цей махамет як ночув про динозаврія, то йому й очі побіліли, як у здохлого окуня! Страшне діло!

— І ви думаєте, він повірив?

— Тут би й не таке дурне повірило! Я ж йому сліди під водою показав. Таких слідів у всьому світі немає.

— А про Мазепин віз із золотим дишлем ви йому нічого не казали?

— У возі в тому не самий дишель із золота, а й втулки на всіх колесах, і розвора...

— Та хай і розвора... Мене інтересує: чи ви йому не підкинули ще цього воза?

— Зоставив у резерві. Як не клюне па динозаврія, тоді вже я його золотим возом по довбешці обемберю! Та тільки ти, Гришо, не сумлівайся: йому й динозаврія стачить по саму зав'язку!

Тим часом усі прикмети вказували на те, що Пшопь справді спіймався на гачок, закинутий дідом Утюжком. їздив з Рекордею аж у область; і на поштамті посилав якісь листи т-,це ще не доказ.

У Івана Івановича Несвіжого випустив новий номер стінної га-вети, де розкритикував усе сімейство, яке служило йому вірою й правдою,— це теж не був ніякий доказ.

Але прибіг на свиноферму з рулеткою і півдня міряв на своїй свині чорні й білі латки, щоб пересвідчитися, чи не побільшали чорні й не поменшали білі латки внаслідок підступних раціонів, складених Дашунькою,— це вже свідчило, що зерна сумнівів, заронених дідом Утюжком у свідомість Пшоня, проростають і починають давати свої плоди.

Не минуло й двох днів, як Пшонь, користуючись шкільним телефоном, знайшов у сусідній сільраді багатодітного вчителя і продав йому свою свиню з доставкою додому. Знов була колотнеча з машиною, знов

зродився десь Давпдко Самусь і одтарабапив Пшоня з його чорно-білою свинею до сусідньої сільради.

На ранок той учитель привіз свиню назад, мотивуючи це тим, що Пшонь запросив за неї надто велику суму. Пшонь зменшив суму і негайно відтарабанив свиню назад. Багатодітний учитель ще раз привіз чорно-білу тварину до Веселоярська, вбачаючи деяку дискримінацію і образу своєї особи з боку Пшоня. Пшонь знов одтранспортував свиню, вже вкотре використовуючи безкоштовний колгоспний трапспорт. Не знати, скільки б ще тривали ці взаємоиеревезення, коли б саме в цей час не з'явився у Веселоярську товариш Крикливець.

Гриша побачив у вікно, як товариш Крикливець, пригорбивши плечі, завертав з шосе до сільрадівської клумби, вискочив йому назустріч, розкинув руки не так для вітання (не доріс ще до таких фамільярних жестів!), як од здивування:

— В 1,0 таке, товаришу Крикливець?

— А що? Па ці ваші Шпилі хіба що всюдиходом вилізеш! Не витяг мій "газик". Стріляє в третій циліндр — ні тпру, ні ну! Плюнув я, кипув його, подався пішкодрала. Назад завернути теж не міг. Сьогодні вранці мені такого акафіста прочитали за твій Веселоярськ. Що ви тут накоїли?

— Ми? Накоїли?

— То, може, я? Завели якогось Шпугутькала, обписав нам увесь район з голови до піг, а ви сидите і хоч би свиснули!

— Я ж вам казав.

— Ти? Казав?

— А коли оті демографи до мене прискіпувалися.

— То ж до тебе, а тут про весь район мова, і про наш маяк — Веселоярськ. Кому скрутилося, а кому змолалося! Хто винен? Крикливець. Не виявив пильності, дав розростися... Давай, розкажуй, що тут у вас.

— Нічого розказувати,— понуро мовив Гриша.

— Ти, Левенець, не крути! Мене критикують за те, що проґавив наклепника, а ти крутиш!

— Мені крутити нічого, бо воно нам уже в печінках... Ви прямо скажіть: про що там у вас написано? Про динозавра?

Крикливець трохи покліпав, помотав головою, тоді навіть помацав Грпшу за плечі й за руки, ніби хотів пересвідчитися, чи це справді живий голова Веселоярської сільради, чи якийсь хитрий кібернетичний пристрій, відступив од нього, поцмокав язиком:

— Оце так, оце так! А ти звідки знаєш?

— І підписано Шпугутькалом?

— Ну, підписано! Ну то й що?

— А те, що викладайте оту писанину па стіл, щоб ми її хоч раз побачили! Бо ніхто ж не показує!

Крикливець понишпорив у своїй обшмугляній течці, дістав звідти два аркушики із зошита, поклав па стід перед Гришею.

— Ось. Можеш хоч під рамку заводити!

— Так, так, так, — нагнувся над тою писаниною Гриша, — складається й прикладається, складається та ще й прикладається!

— Що там у тебе прикладається? — знетерпеливився Крикливець, — тп прямо кажи, що й до чого, бо мені тут ніколи балачки розводити, на мені цілпй район висить!

— Повисить, нікуди не дінеться, — спокійно мовив Гриша, — і вп, товаришу Криклпвець, тепер нікуди не дінетесь, поки пе виконаєте завдання. Доручено вам викрити наклепника?

— Ну, доручено! Ну то й що?

— А ось я вам ще щось покажу!

Гриша, мугикаючи собі під ніс щось, піби маршпк механізаторський, пішов поволі до тої стіпи, де красувалися пшеничні снопи нового врожаю. Міг би нарешті сміятися досхочу, реготати, заливатися від радості, але, як переконують нас учені, сміх вимагав деякого одерев'яніння серця, бо ж сміється тільки розум, а в Левепця серце не бажало дерев'яніти, а хотіло співати, радуватися і торжествувати.

Нарешті, нарешті! Справді, всо тепер складалося докупи; і нахабні домагання Пшоня, і його погрози, залякування, і оте вперте записування всього, що почує, хто що скаже, коли, в чійй присутності. Де вже там до нього отим миргородським гоголівським героям, які вели свою наївну хроніку з'їдання дипь! Там усе обмежувалося простим нотуванням: "Сія диня з'їдена тоді-то й тоді",— а цей знай шкірив зуби над кожним записаним словом і обіцяв, що карасики застрибають на сковорідці.

Грпша видобув з-за пшеничного снопа скручений в рурку великий аркуш цупкого паперу, розгорнув його на столі, придавив великими кукурудзяними качанами (теж цьогорічного врожаю), тоді поклав на той

папір привезені Криклпвцем аркушики з шкільного зошита, трохи помилувався своєю роботою, прицмокнув:

— Клас!

— Це що таке? — не зрозумів нічого Крикливець.

— Це? Домашня стінна газета.

— Що-що? Мало мені мороки, ще ти вигадуєш якісь стінгазети? Хочеш, щоб я створював ще одну комісію по цій твоїй вигадці?

— Вигадка не моя.

{ — А чия ж?

' — Погляньте пильненько па всі ці писаппя!

І Крикливець підійшов, нахилився, потер собі очі, знов нахилився.

— Почерк вроді однаковий, — знизав плечима.

— Однаковий, бо писав той самий чоловік.

— Хто ж віп?

— Учитель фізкультури Пшонь. Недавно присланий. Як приїхав, так і почав обписувати нас з усіх боків.

— Чому ж мовчали?

— Бо піхто пе знав. Я оце вперше бачу його допис. А то ж ніхто не хотів показати. А стінну газету віп випускає у Івапа Івановича Несвіжого,

у якого квартирує. Називається "За передовий домашній побут".

Передова стаття: "Всі сплп на благоустрій нової хати". Це хата, де живе Пшонь, бо Несвіжі живуть у старій хаті. Ось критичний матеріал: "Чому хліб глевкий?" Тут ось меню на тиждень. Тут крптика Рекорді (це сип Несвіжого), який довго спить.

— А до він, цей ваш Пшопь?

— Віп такий наш, як і ваш. У школі, спить у спортзалі.

— Ану ж веде мене до цього пасквілянта! — рішуче звелів Крикливець.

— Я й сам тепер хотів би з ним перемовитися, — блиснув очима Грпша.

Мотоциклом не поїхали, щоб не сполохати Пшопя завчасно, пішли до школп пішки. Запять у класах ще не було, бо школярі помагали збирати кукурудзу, в спортзалі, влігшись на поролонових матрацах, солодко спав Пшонь під гучну музику телевізора, на екрані якого скупенько вдягнені дівчатка (тільки на ногах товстенькі панчохи в поперечну смужку) крутпли модну аеробіку.

Гриша вимкнув телевізор, і Пшопь одразу прокинувся. Сів, не-вдоволепо блимнув бульками, поворушив гострпмп вусами.

— В чім діло?

— Ваше прізвище Пшопь? — суворо спитав Крикливець.

— Не Пшонь, а Шпопья! — гукнув той, але па Крикливця ніякі вигуки не діяли.

— Це ваша робота? — показав віп аркушки про динозавра у Веселоярську.

— А як моя, то в чім діло? — підскочив Пшонь.

— Чому ж ви підписуєте "Шпугутькало"?

— Бо я Шпопька, а Пугутькало — моє дівоче прізвище!

— Ну, чудеса! — гмикнув Гриша. — То ви були ще й дівцею?

— Не ваше діло, ким я був і ким буду! І нічого тут шкіритися. Я звик не дивитися па чужі зуби, а показувати свої.

— Це видно,— спокійно зауважив Грпша.

— Ви ще молодий і не бачили, то я вже постараюсь показати! Крикливець майже зацікавлено розглядав Пшоня.

— Слухайте, — суплячи брови, сказав він, — ви розумієте, що ваша діяльність протизаконна? Я офіційно попереджаю вас...

— Го-го! — націлюючись на нього вусами, посміявся Пшонь. — Од попереджень ще ні в кого живіт не болів. А я тут наведу порядок! Прийшли — то й добре. Бо я й сам уже хотів або до одного голови, або до другого. Мені треба дощок.

— Збираєтесь вмирати? — поцікавився Гриша.

— Що значить — вмирати?

— Тоді навіщо ж дошки? Я думав, на труну.

— Мене нікому поховати не вдасться! Я живіший за всіх живих! Окунів би на тебе ловити, подумав Гриша, але осмикнув себе

за такі несосвітенні думки, бо його суспільне становище не давало права зрівнювати чоловіка з живцем, навіть такого, як Пшонь. А яку кару можна б для нього вигадати? Коли блоху збільшити в тисячу разів, вона стане такою, як сковорідка. От би таку мільйон-нокусючу потвору напустити на цього кляузника! Це вже не дитячий талатай.

Гриша з надією поглянув па Крикливця: може, хоч той якийсь налякає цього нахабу? Але Крикливець, видно, теж уперше в житті зустрічався з таким екземпляром людської породи і трохи навіть розгубився. А Пшонь тим часом висвиничувався ще дужче.

— Дошки мені для шафи! — заявив він. — Щоб міцна і на ключик замикалася! В мене секретні матеріали. Досьє на все ваше взірцеве село. На всіх маю! Я все про всіх знаю! Я знаю більше, ніж ви всі думаєте! Я знаю таке, що ніхто не знає!

— Ой я знаю, що гріх маю, — глузливо замуликав Гриша, але Пшонь заткнув йому рота:

— Ще молодий тут мені перебаранчати!

— Ну, гаразд, я молодий. А от товариш Крикливець, районний керівник, спеціально приїхав, щоб вивести на чисту воду такого пасквілянта, як оце ви.

— Районний масштаб для мене вже давно пройдений етап! — цинічно вишкірився Пшонь.— Я вас ще до столиці доведу, ви в моно всі застрибаєте на сковорідці!

Левенець поглядом попросив підтримки в Крикливця, але той, зробивши Пшоню попередження, здавалося, вичерпав арсепал своїх

адміністративних засобів і тепер тільки виробляв такс бровами, ніби хотів перекинути їх собі через голову.

Тоді Гриша вдався, як йому здавалося, до найбільшої загрози, заявивши Пшошо:

— Між іншим, ви тут погрожуєте нам столицею, а ми якраз запросили зі столиці письменника, щоб він показав народові вашу ганебну діяльність.

Вже наступної миті Гриша зрозумів, що не слід було згадувати про столичного автора, бо Пшонь так і вп'явся!

— Це ж який письменник? Отой, що "Роксолану" нашкрібав? Заграв з вами, хвалиться, що з козаків? З яких там козаків! З турків! І дід його з турків, і батько. І не Загребельний, а Загрібея. Я ще до нього доберуся. Застрибає в мене на сковорідці! Турок, а раз турок — шукай біля нього гарему жіпок па сотню!

— Яких жінок? — обурився Гриша. — Його Свиридов Карпович знав вже сорок чотири роки. Разом були на фронті. Письменник з дружиною живе тридцять п'ять років. Діти. Онук. Старий чоловік.

— Старий? Розберемося, навіщо йому наша медицина продовжила життя. Чому не вмер досі? Па війні був? Був. Усіх там вбивало, а він зберігся? З ста його однолітків дев'яносто сім загинуло, тільки троє вціліло. А чому це вцілів саме він? Ніхто не подумав про це, а Пшопь подумав! Бо в Пшоня золота голова! Я ще до цього письменника доберуся! У нього сама ручка коштує стільки, як центнер пшениці по державних цінах. Це ж безобразія! Ми ще розберемося, від чого більша користь — від центнера пшениці, чи від письменницької ручки!

— Все залежить од того, хто пише ручкою, — спокійно сказав Гриша.
— Коли такий паскудний тип, як ви, тоді справді користі пшик, зате зла

не обберешся! Ходімо звідси, товаришу Крикливець, ви своє попередження зробили, а вже далі дозвольте діяти вам самим. У Веселоярську народ твердни. Ми за свою правду заставимо й за дев'ятьми ворітьми гавкнути! І не таких навіть, як оце шпугутькало.

ОСТОВПІННЯ

Гриша провів Крикливця/ який поїхав до райцентру "Волгою" Зіньки Федорівни, і тепер ішов і, як пишуть модні українські письменники, думки хаосом крутилися в голові, обганяли одна одну, плуталися, перетиналися,— інформації було стільки, що перетравити її одразу годі було й думати.

— Ну, гадство! — думав він, згадуючи знову й знову Пшоня, і його поведінку, і слова, і нахабство, і погрози.

Кулаки Гришипі стискалися самі по собі, така зла сила вчувалася в них, що порвав би оце на шмаття гадів навіть таких завтовшки, як нога в дядька Обеліска. Порвав би і шматки позакидав аж в оті чорні діри, що ними жахають нас астрономи.

Але куди викинеш Пшоня?

Позаду загуркотіло, загриміло, тоді поряд з Гришею скреготнули гальма, самоскид Давидка Самусевого став як вритий, Давидко відхилив дверцята, гукнув зраділо :<

— Гри, привіт!

— Здоров-здоров, ти все ганяєш?

— Життя потребує темпу! Слухай, Гри, ти б міг прийти до мене на весілля?

— На весілля? Куди? З ким?

— У тітки Наталки в чайній. Мирославу свою привіз з каме-поломні.

— А де ж твій братик?

— Кинув Мирославу, вкрав жінку начальника каменоломні і рвонув чи аж на БАМ, чи й ще далі.

— Не замерзне там?

— Кажуть, ця жінка така, що від неї весь сніг, у Сибіру розтане! А я почув та мерщій до Тахтайти, Мирославу в кабінку — і сюди! І оце сьогодні й весілля хочу.

— Було ж у тебе весілля,— нагадав Гриша.

— То було одне, а тепер друге. Вроді як нова жінка. Я Мирославу перейменую — і все правильно, як каже мій братик. Село наше он скільки раз перейменовували! Можу я свою жінку хоч раз перейменувати? Ну, Гри, прийдеш? Там будуть усі свої, тільки братва з бригади електриків, які в нас лінію лагодять. Бачив, мабуть, машину з гніздом? Вжик-вжик — і піднімає чоловіка під саме небо. Мені б таку машину — гроші лопатою загібав би!

Гриша згадав про тих електриків з їхньою машиною і здивувався, що досі не подумав про них. А як подумати, як поду...

— Так,— сказав він Давидкові,— може, я й справді заскочу до тебе на хвильку, а ти мені от що скажи. Це ж ти привіз до Веселоярська отого нового вчителя фізкультури?

— З свинею? Я.

— Ану зістрибни до мене з кабінки.

— Та ти що? Бити мене хочеш, чи що?

— Не бити, а є один план. Злазь мерщій!

Гриша взяв Давидка під руку, поводив так його сюди й туди довкола машини і виклав йому свій план, який межував навіть з геніальним. —

Першими помітили щось незвичне доярки, які бігли до ферми

на перше доїння. Над Веселоярськом лежав сизий осінній туман,

не дуже теплий, скажемо прямо, але ще й не такий холодний, щоб

пронизував до кісток. За туманом, як співається в нашій відомій

пісні, ясна річ, нічого не видно, зате він мовби увиразнює всі звуки,

тому в тумані все досить виразно чути. Звуки ж, почуті доярками,

долинали й не з туману, а з-над нього, звідкись ніби з самого неба.

Над туманом біля чайної тітки Наталки щось чхало, кашляло,

лаялося й грозилося. Однак доярки належали до надто заклопота-

них жителів Веселоярська, щоб прислухатися до того, що там чу-

ється з-над туману. і

Хто перший прислухався, і від кого поїнула чутка по всьому |
Веселоярську, і хто сколотив усе село і зібрав біля чайної мало; не всіх

вільних від роботи його жителів, тепер уже встановити не ! вдасться навіть прославленим авторам детективних романів.

Було — й нема.

Але що все почалося з Пшоня — це істина незаперечна.

Бо саме Пшонь подавав оті звуки-згуки з-над туману, саме він перебував між небом і землею, опинившись там під дією сил загадкових і незбагнених.

Прокинувся він удосвіта, зворухнувся, мацнув одною рукою, мацнув другою, і, як казав один наш поет, з переляку в Пшоня

450 — , у

"па лобі заіскрилася ропа": він висів між небом і землею. Точніше кажучи, не висів, а лежав у чомусь кругломун— як гніздо (бо й паличками вимощене, ніби в лелек), ноги стирчали вгору з одного боку, голова з другого, а гострий зад провалився в те кляте гніздо і відчував там кожную паличку і кожен сучечок.

Попри свою паскудну природу, Пшонь все ж належав до того людського різновиду, який у науці окреслюються, терміном *homo sapiens*, бо якусь там кебету все ж мав, отож спробував згадати, що і як з ним було, починаючи з учорашнього (вечора. Отой шофер, що привіз його колись із свинею до Веселоярська, запросив до чайної на своє весілля. Чом би й не піти, щоб побачити, якого добробуту досягли веселоярівці, а тоді повідомити кому треба, щоб розібралися, звідки це ав них усе взялося. Далі Пшонь уже нічого й не пам'ятав, бо допався до дармівщини, наливав і наливав собі сам. І тепер оце гніздо. Що за гніздо? Що за жарти? Хочуть його збити з плигу? Спершу відгризли шмат від його історичного пріз[^]-витца, тепер цей дикий жарт з гніздом. Може,

хтось сподівається, що він, себто Пшонь, завагається, похитнеться і сховається в кущі? Не на того натрапили!

Пшонь, ясна річ, ніколи не читав Гегеля і ні сном ні духом не відав, що "жарт повинен заключати в собі щось таке, що може інакше мити обдурити; тому, коли ілюзія розчиняється в ніщо, душа ізнову озирається назад, щоб ще раз випробувати її (ілюзію), таким чином, через швидко змінюване напруження поспішає то туди, то сюди, від чого й відбувається вагання".

Але, дорогі товариші, не треба знати Гегеля, щоб гарячково обмацувати те місце, в якому ти опинився удосвіта над туманом після дармової випивки з малознайомими людьми, перед тим валивши їм за шкуру сала або ж отруйного гадючого жиру. Отож Пшонь "через швидко змінюване напруження", чхаючи, кашляючи, [лаючись, гарячково нишпорив руками довкола себе і під собою, іпоки й переконався, що сидить у тому самому старому колесі від і"Беларусі", що вознесене було веселярськими механізаторами іна височезному бетонному стовпі біля чайної, а тоді обписане ним же самим, Пшонею, у його черговій анонімці.

Пшонь мав би остовпіти від подиву й обурення, зробивши це відкриття, але як тут остовпієш, коли ти лежиш, задерши ноги, в гнізді з тракторного колеса на висоті метрів у п'ятнадцять над землею? ,

Тому Пшонь вдався до заняття цілком природного для такого паскудного чоловіка: став лаятися, погрожувати, репетувати.

Саме оця крикнява й зібрала довкола стовпа в гніздом (із Пшонею у гнізді, нагадаємо) веселярців, які попервах тільки слухали, а тоді вже мали змогу й побачити, а згодом і подивуватися отій несамоовитості Пшоневої.

Бо й справді: чого б ото галасувати? Ну, поклали тебе в гніздо, ну, поспав і проспався, то й що з того? Лежи собі, як у тещі на пуховиках, і

дякуй долі, що над тобою сонце світить, а довкола люди спокійні й доброзичливі. Он грецький схимник Симеон півтори тисячі років тому заліз на стовп в сорок ліктів заввишки і простояв на ньому цілих сорок сім років — і ні з рота духу, ні з губи мови, ніяких скарг, ніяких погроз. Або наш письменник з дванадцятого століття Кирило Туровський добровільно заліз на стовп і просидів там до самої смерті — і теж нічого. Або стовпник Микита Переяславський, якого з стовпа ні зманити, ні стягти не змогли, аж поки в 1186 році вбили, щоб не дратував людей своїм дурним подвижництвом, хіба не може він бути взірцем витривалості й упертого спокою?

Але Пшонь не знав не тільки Гегеля, а й нашої історії.. Що йому історія і що він — історії? Єдине, що могло його об'єднувати бодай якоюсь мірою з отими давніми-прадавніми стовпниками, це хіба що слово "стовп", яке по-грецьки читається: "стилітас", дуже нагадуючи, звичне нам слово, "стиліст". Слово це найчастіше застосовується до письменників, до Пшонових анонімок навряд чи воно тулиться-тичється, що ж до його лайок з гнізда, то вони справді могли б увійти до всіх підручників злочинницької стилістики, і тут автор, на жаль, німує, не маючи змоги навести бодай один приклад з Пшоневого злослів'я, пам'ятаючи, що над ним (автором) вивищується ціла купа літературно-критичних скоромників.

Але автор, дбаючи про своїх майбутніх критиків, хоче прийти їм на допомогу коли не в розкритті словесних структур^ які випльовував Пшонь, сидючи в гнізді біля веселоярівської чайної, то принаймні в справі класифікування цього літературного персонажа. До якого різновиду літературних героїв віднести Пшоня? До комічних? Але ще Гегель сказав: "Взагалі неможливо зовні прив'язати насмішку до того, що не має насмішки над самим собою..."

Пшонь не знав ніколи, що таке сміх, зуби він вишкіряв тільки для погрози, як тигр у клітці, коли б йому запропонували не те що затанцювати, а лише подивитися на жартівливий народний танок, він

негайно б склепав анонімку про те, що танцюристки непристойно підкидають ноги і рухають стегнами.

Тоді що ж, може, це трагічний герой? Але й для цього Пшонь був істотою занадто незначною. Відомо, що в усіх класичних трагедіях герої насамкінець пронизували себе мечами, пшатами, кинджалами й іншою холодною зброєю. Коли б хтось запропонував Пшоневі зарізатися (зважаючи на його цілковиту непотрібність для життя і для людей), він би негайно настрочив анонімку про те, що цим ножем різали оселедці, які в сільмаг поступають з перебоями. Ну, і так далі...

Тому Пшонь, несвідомо усвідомлюючи, що він не може бути героєм ні трагічним, ні комічним, пробує бути зловісним, не врахувавши тої простої обставини, що український народ упродовж цілих віків розправлявся з усім зловісним з допомогою найвипро-буванішої зброї: сміху, реготу, зневаги й забуття.

Пшонь стирчав у гнізді, боявся поворухнутися, гарчав і скреготав:

— Безобразія!

— А луна в осінньому тумані над степом і над садками Веселоярська глузливо повторювала: азія... азія... азія...

— Я вам покажу! — скреготав зубами Пшонь. Кажу-жу-жу! — знущалася з нього луна. ,

— Ви в мене застрибаєте! — обіцяв він у лютДм безсиллі. Баєте-баєте-баєте! — пересміювалося довкола..

Як бачимо, в автора не вийшло стрункої теорії новітньої мі-фікології. Від Адама до Пегаса, від поетів до стилістів, змішалось грішне з праведним, переплуталося.

Поняття "рай" тепер не залежить ні від яких вищих сил, ї кому жити в тім раю, визначають теж не вищі сили, а ті, хто його збудував.

Гриша Левенець не пішов дивитися на привселюдне зганьблення наклепника й анонімника. Не займав би він високої виборної посади, то неодмінно опинився б під тим гніздом на стовпі й покричав би отому новітньому "стилісту":

— То що? По всьому району поповзли чутки і трудові маси сколихнулися й обурилися? Ану ж бо сколихнися в отому гнізді! Тепер тобі пе допоможуть, як казав наш великий філософ Сковорода, ніякі словесні вивертаси!

Гай-гай! Гриша, хоч як йому кортіло опинитися сьогодні серед веселярівців і поглумитися досхочу над пасквілянтом і наклепником Пшонем, вимушений був сидіти на своєму службовому місці, заспокоюваний хіба що багатомудрою Ганною Панасівною, яка нагадувала йому, що в історії ще й не таке бувало.

Чи ж треба пояснювати читачам, що зухвалий задум водрузити [Пшоня в штучно збудованому гнізді, належав саме Гриші Левенцю І і що саме про це він попросив Давидка Самуся. Давидко, хоч був [заклопотаний перейменуванням своєї зрадливої Мирослави, змобілізував оту "братву", тобто своїх знайомих електротехніків, а вже ті, як то кажуть, провели ідею в життя.

. Власне кажучи, Гриша, хоч і неприсутній, тримав руку на пульсі, він одрежисерував усі події, зробив це непомітно, але точно і, сказати б, вишукано.

Коли під стовпом, на якому сидів Пшонь, зібралися всі ті веселярівці, які могли там зібратися, і коли Пшонові прокляття, погрози і репетування досягли, як висловлюються астрономи, апогею, зненацька, мов давньогрецький бог, з машини з'явився дільничний міліціонер'

Білоцерківець, сюркнув (на жаль, не в роговий, за яким так тужить дід Утюжок, а в бляшаний сюрчок) і об'явив:

<— Лаятись заборонено! /

• А слідом за цим пригуркотіла машина електротехніків, отОї "братви", про яку казав Давидко Самусь Левенцеві; іїд'їхала під стовп, вжик-вжик — і залізне гніздо поповзло "віб)рг до 'Іфго. йтучно

створеного веселоярівськими механізаторами (для лелек, для лелек, дзя захисту природи!) гнізда, де несамовитів Пшонь.

А знизу подавали голоси веселоярівці, які вже (чутки літають без крил!) знали, що за цяця отой Пшонь і скільки лиха накликав вія на їхнє село.

— Гей-гей! — погукували веселоярівці.

— Держись за небо, а то впадеш!

— Не кричи, бо допнеш!

— Не буде з тебе ні хуху, ні дмуху!

Пшонь телесувався, а людям унизу ставало ще веселіше. Він лякав, а їм було не страшно. Він погрожував, а їм було смішно. Він пузирився, а веселоярівцям було гидко на нього дивитися. Він лаявся, як древній грек перед своїми рабами. . За кермом машини з механічним "гніздом" сидів Давидко Самусь. Привіз цю чуму до Веселоярська, тепер вивозь її звідси. Він обережненько причалив до Пшоневого сідала, поторгав гумове колесо, в якому стирчав анонімник, мовби припрошуючи: злазь!

Пшонь зиркнув униз, шугнув довгою ногою до верхньої металічної скаби, щоб спробувати злізти вниз, але скабу Давидко передбачливо намилив, і Пшонева нога безрадно засмикалася в повітрі.

— Безобразія! — верескнув Пшонь,— Де керівництво? Я вимагаю на переговори!

— Чіпляйся за моє гніздо — і гайда! — гукнув Давидко.— Які тобі ще переговори!

— Вимітайся звідси! — підтримали Давидка веселоярівці.

— Щоб і духу не було!

— Вишкварюйся К

Давидко смикнув машину, і Пшонь, злякавшись, що так і лишиться на своєму стовпі на глум і знущання веселоярівців, мерщій вчепився за металічне гніздо, присів у ньому і мовби втишився на мить, але, помітивши, що його везуть геть з села, знов знесамовитів.

Од чайної до Шпилів, за якими, власне, кінчався Веселоярськ, зникаючи в тебе з очей, було кілометрів зо два. Давидко віз Пшоня ці два кілометри повільно, мов на похороні, і всю дорогу Пшонь телесувався, пручався, брикався, кричав, верещав, грозився, кляв, зубоскреготав, хвицався, гуцикав, підскакував, навіснів, пінився.

Нарешті він збагнув, що вороття вже не буде, і вирішив згадати про свої права на особисту власність.

— Де мої речі? — закричав він.

— В кузові твої речі,—спокійно повідомив з кабіни Давидко, хвацько викручуючи кермо.

— А моя панамка?

— Ось і твоя панамка! — І Давидко підкинув Пшоневу панамку, простеживши, щоб вона теж упала в кузов.

Ось так і відбулося вигнання з раю чоловіка негідного і ворожого, і був він, як писали колись наші літописці, "ужасен и трепетен", але нам це тепер байдуже...

СМІХ

І РАДІСТЬ

Пселоярівці демонстрували сто вісімдесят різновидів сміху. Як

казав ще геніальний автор "Слова о полку Ігоревім", "страны

рады, грады веселы"

Було чого радіти й веселитися!

Що ж до нашого героя Григорія Левенця, !то в нього радість Пула подвійна. По-перше, він, хоч і очистив ве^селоярівський рай від ганебного породження єхидни, все ж розумів, що вдався для цього до способу далекого від офіційного, а тому написав заяву н проханням відпустити його па комбайн, повернувши на посаду голови сільради многомудрого дядька Зновобрать.

По-друге, він мав незаплановану зустріч з власною дружиною Дашупькою Порубай, яка заскочила до нього по дорозі з одної ферми на другу лише для того, щоб спитати:

— Як би ти подивився на те, щоб я подарувала світові ще одного Левенця?

Лх, коли б Гриша знав напам'ять "Слово о полку..."! Тоді він би вигукнув: "Что ми шумить, что ми звенить далече пред зорею?"